

Nuoret luukulla

Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen
ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä

Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Salla Ikäheimo

Nuoret luukulla

Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen
ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä

Nuoret luukulla

Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen
ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä

Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Salla Ikäheimo

Mun mielestä se nuorten syrjäytyminen, sen estäminen, olis koko yhteiskunnan asia, et sekään ei riitä että on nuorisolaki ja nuorisotakuu ja nää, ne on hyvät asiat, et onneks ne on, mut se ei riitä, se on koko yhteiskunnan asia. Sehän lähtee ihan tällasesta lasten ja nuorten tukemisesta, et se ois nuorten syrjäytymisen estäminen neuvolatyössä jo ajatuksena ja peruskouluissa ja alakoulussa ja varsinkin että jokaisella työntekijäryhmällä ois mahdollisuus ja velvollisuus, ja vois silloin puuttua jos näkee, jotain mikä sitte ehkä tulevaisuudessa sen lapsen syrjäyttää. Se nyt on semmonen ihanne, mut ainahan sitä saa ihanteita toivoo. (Työntekijä)

Oon seurannu joo [nuorten syrjäytymiseen liittyvää keskustelua], katoin vähän aikaa sit uusintana se joku mis puhuttii nuorten syrjäytymisestä. Kylhän ne tahot tai ne päättäjät mitkä siin on ni, kyllähän ne ei välillä tiiä mistä ne puhuu. Lähinnä vaan haukkuu nuorii laiskaks ja kukaan ei päätä, et sä syrjäydyt, eikä kukaan sitä halua sillai. Et se on lähinnä, en mä sanois syrjäytyny, vaan syrjäytetty, paremminkii. (Nuori)

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTON JULKAISUT

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Amanda Vähämäki

Taitto: Tanja Konttinen

Kustannustoimitus: Anna Tuomikoski

Tiivistelmien käännökset: Audipek Käännös- ja konsultointitoimisto

– Audipek Translation Agency

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

2015. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,

julkaisuja 160, *Kenttä*

ISBN (nid.) 978-952-5994-77-3

ISBN (pdf) 978-952-5994-78-0

ISSN-L 1799-9227

ISSN 1799-9227

Unigrafia, Helsinki

Julkaisujen tilaukset:

Nuorisotutkimusverkosto

Asemapäällikönkatu 1

00520 Helsinki

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog/>

Sisällys

JOHDANTO

9

SYRJÄYTYNEIKSI LUOKITELTUIJEN NUORTEN TERVEYSPALVELUJEN KÄYTTÖ JA KUSTANNUKSET

Salla Ikäheimo	12
Aineisto	13
Syrjäytyneen määrittely rekisteriaineistossa	13
Luokittelut	17
<i>Syrjäytyneiden luokittelu</i>	17
<i>Piipahtelijat</i>	20
<i>Kiinnittyneet</i>	21
<i>Vertailuryhmät</i>	21
Toimeentulotuki	22
Diagnoosit	23
Kustannukset	25
<i>Terveyspalvelujen kustannukset</i>	25
<i>Lääkekustannukset</i>	35
Kustannukset aikasarjoina	38
Loppupäätelmät rekisteriaineiston analyysistä	40

NUORTEN JA PALVELUNTARJOAJIEN KOHTAAMISET

Sanna Aaltonen & Päivi Berg	41
Aineiston ja metodin kuvaus	42
Työntekijöiden näkökulma nuoriin palvelujärjestelmässä	44
<i>Työntekijöiden koulutus, työkokemus ja asiakasmäärät</i>	45
<i>Asiakkuuden alkaminen ja tyypillinen asiakaspalvelutilanne</i>	45
<i>Nuoret asiakasryhmänä</i>	50
<i>Hyvä ja huono asiakaskäynti</i>	51
<i>Muiden palvelujen asiakkuudet ja moniammatillinen työ</i>	53
<i>Kuinka helppo nuorten on asioida palveluissa?</i>	55
<i>Missä tilanteissa ei ole voitu auttaa ja minne on nuori ohjattu?</i>	58
<i>Vaikuttavuuden arviointi</i>	59
<i>Nuorten vaikuttamismahdollisuudet ja heidän kuulemisensa palveluissa</i>	62
<i>Miten työntekijät ymmärtävät sosiaalisen vahvistamisen?</i>	66
<i>Miten työntekijät tulkitsevat syrjäytymiseen liittyvää keskustelua?</i>	67
<i>Mitä kokemusasiantuntijuus tarkoittaa palvelussa?</i>	70
<i>Minkä pitäisi olla toisin, jotta nuoret saisivat tarvitsemiaan palveluja?</i>	72

Nuorten näkökulma palveluihin ja asiakkuuteen	75
<i>Taantuman uhrin</i>	77
Missä ollaan nyt?	78
Asiointi palveluissa	80
Palvelujen ulkopuolinen tuki	83
Mihin ollaan menossa?	83
<i>Puolivalmiit</i>	84
Missä ollaan nyt?	87
Asiointi palveluissa	88
Palvelujen ulkopuolinen tuki	98
Mihin ollaan menossa?	99
<i>Elämän kolhimat</i>	101
Missä ollaan nyt?	106
Asiointi palveluissa	106
Palvelujen ulkopuolinen tuki	116
Mihin ollaan menossa?	118
<i>Nuorten näkökulma syrjäytymiseen liittyvään keskusteluun</i>	122
<i>Nuorten näkökulma kokemusasiantuntijuuteen</i>	123
Loppupäätelmät haastatteluaineiston analyysistä	125

**LOPUKSI: MITÄ REKISTERIT JA HAASTATTELUT KERTOVAT
MEILLE SYRJÄYTYMISESTÄ, NUORISTA JA PALVELUISTA?**

<i>Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Salla Ikäbeimo</i>	128
Liite 1 Espoon ja Kouvolan palvelujärjestelmien kuvaus	134
Liite 2 Haastattelurunko/työntekijät	141
Liite 3 Haastattelurunko/nuoret	143
Lähteet	144
Tiivistelmä	149
Sammandrag	150
Abstract	151
Kirjoittajat	153

Johdanto

Nuorten syrjäytymiseen liittyvä keskustelu on käynyt viime vuosina kiivaana eikä ylilyönneiltäkään ole välttytty. Nuorten huono-osaisuudesta ja eriarvoistumisen kehityskuluista on toki syytä keskustella, mutta yksinkertaistava puhe ”syrjäytyneistä nuorista” on ollut paljolti kategorisoivaa ja leimaavaa ja lamaannuttanut nuoret ainoastaan kontrolloivien toimenpiteiden ja moraalisen paniikin kohteiksi. Syrjäytymisellä viitataan yleisimmin prosessiin, johon vaikuttavia riskitekijöitä ovat vanhemmuuden puute, irrallisuus koulukuluttuurista, putoaminen koulutuksen ja/tai työmarkkinoiden ulkopuolelle ja elämänhallinnan ongelmat. Se ilmenee elämänvalintoja kaventavana ulkopuolisuutena yhteiskunnan valtavirrasta, instituutioista ja/tai ihmissuhteista, ja nuorten mielestä syrjäytyminen liittyykin ennen kaikkea yksinäisyyteen (Törrönen & Vornanen 2002).

Huoli nuorten syrjäytymisestä ei ole uusi. Suomalaisessa keskustelussa voidaan erottaa kolme syrjäytymishuolen aaltoa, joista ensimmäinen alkoi 1980-luvulla. Tällöin syrjäytymisen käsite kytkeytyi huono-osaisuuden ja köyhyyden tutkimuksen traditioihin ja vakiintui nopeasti tutkijoiden, median ja kansalaisten käyttöön. Toinen aalto ajoittui 1990-luvun alkuun ja yhdistyi laman seurauksiin, ja tällöin huoli kiinnittyi aiempaa selvemmin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleviin nuoriin. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 129–130.) Syrjäytymisen retoriikkaan nojautuvan keskustelun kolmas aalto alkoi 2000-luvun jälkipuoliskolla ja tiivistyi 2010-luvun alkuvuosina. Kun yhtäältä pyrkimys on ollut paikallistaa ”syrjäytyneiden nuorten” joukko, syrjäytyminen on Otso Sandbergin (2015) sanoin laajentunut ”lähes koko väestöä koskevaksi riskiksi”. Yksi viimeaikaisen keskustelun kulmakivistä on ollut vuonna 2012 julkistettu Pekka Myrskylän laatima raportti *Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret*, joka pyrkii numeerisen empirian avulla tavoittamaan syrjäytymisen määrää, muotoja ja ilmenemistapoja. Raportin julkaisua seuranneena vuonna nuoria kohtaan tunnettu huoli ja tiedon tarve materialisoituvat nuorisotakuun lanseeraamisena sekä peräti kolmena poliitikoiden tilaamana raporttina, jotka kaikki sivusivat syrjäytymisteemaa erityisesti palvelujen vaikuttavuuden näkökulmasta (Notkola ym. 2013; Ristolainen ym. 2013; Sipilä & Österbacka 2013; vrt. Ervamaa 2014). Ansiokkaissa raporteissa päädyttiin keskenään samansuuntaisiin johtopäätöksiin: peruspalveluista tulee pitää kiinni ja ennaltaehkäisy on halvempaa ja tehokkaampaa kuin korjaavat toimet.

Tässä raportoitava ”Nuoret ja palvelujärjestelmä” -hanke liittyy osaltaan suureen syrjäytymiskertomukseen, sillä sen yhtenä lähtökohtana oli pyrkimys täydentää aiempien selvitysten rakentamaa kuvaa syrjäytymisvaarassa olevista nuorista sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen käytöstä ja kustannuksista. Hankkeen toteuttivat opetus- ja kulttuuriministeriön erillISRahoituksella Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sekä Nuorisotutkimusseura. Yhteisten kysymysten ja tavoitteiden ohella kummallakin taholla oli erityistavoitteita ja aineistoja, joiden kautta tarkasteltiin nuorten ja palvelujärjestelmän suhdetta.

Ensinnäkin Suomessa on esitetty arvioita nuorten syrjäytymisen kustannuksista perustuen lähinnä tuotannonmenetyksiin. Vähemmän on kuitenkin arvioitu niitä kustannuksia, joita syrjäytyneiden henkilöiden palvelujen ja etuuksien käyttö aiheuttaa

julkiselle sektorille. Tässä hankkeessa arvioitiin syrjäytymisvaarassa olevien nuorten käyttämiä terveystalouksia ja niiden käytöstä aiheutuvia kustannuksia. Näin ollen tutkimus pyrki täydentämään aiempia arvioita syrjäytymisen kustannuksista, vaikka tarkoitus ei ollut tuottaa yhtä tarkkaa lukua, joka vastaisi kysymykseen siitä, paljonko syrjäytyminen ”maksaa”. Kustannusten arvioiminen on tärkeää siinä viitekehyksessä, jossa voimme korostaa syrjäytymistä ennaltaehkäisevän työn tärkeää roolia. Toisin sanoen, kuinka paljon voimme – inhimillisen kärsimyksen vähentämisen ohella – säästää panostamalla syrjäytymistä ehkäiseviin toimenpiteisiin. Näihin tutkimustehtäviin vastasi THL:n puolelta VTK Salla Ikäheimo analysoimalla rekisteriaineistoa peruspalvelujen käytöstä.

Toiseksi, vaikka nuorten syrjäytymisestä on olemassa tuoreita selvityksiä ja tutkimuksia, monissa niistä nuorten asema, oma näkökulma ja heidän kokemuksensa kohtaamisista palvelujärjestelmän kanssa jäävät vähälle huomiolle tai kokonaan katveeseen. Vaikka nuorten osallisuus ja vaikuttaminen esimerkiksi kuntapalvelujen arviointiin ovat olleet jo pitkään nuorisotutkimuksellisen kiinnostuksen kohteina (ks. esim. Gretschel & Junttila-Vitikka 2014; Gretschel & Kiilakoski 2012), nuorten kokemuksista peruspalvelujen käyttäjinä on tähän mennessä ollut vähän tietoa. Tässä osahankkeessa pyrkimyksenä oli nostaa esiin huolen kohteena olevien ja palveluita käyttävien nuorten kokemustietoa – sekä hyvinvointipalvelujen ja kehittämishankkeiden asiakkaina että syrjäytymisen kokemuksen tuntijoina. Tästä näkökulmasta mielenkiintoinen kysymys oli, miten nuorten kokemustieto voi täydentää taloudellisia näkemyksiä palvelujen tuloksellisuudesta, tehokkuudesta ja laadukkuudesta. Huomionarvoista on se, että tiedon tarve on tunnustettu ja juuri näitä kysymyksiä on ryhdytty selvittämään useilla kentillä parin viime vuoden aikana, minkä voi ajatella luontevaksi jatkeeksi julkisuudessa käydylle syrjäytymiskeskustelulle¹. Kokemustiedon arvostaminen on myös kytköksissä kokemusasiantuntijuuteen, joka on noussut esille ammattilaisyötä tukevana toimintamallina erityisesti päihdepalvelujen ja lastensuojelun kentillä. ”Syrjäytyneen” nuoren kokemuksille ja kokemusasiantuntijuudelle vaikuttaisi olevan julkisuudessa kysyntää, mutta ongelmien yksilöllistämisen ja rakenteiden sivuuttamisen vaara vaatii tällöin kriittistä tarkastelua. Näiden pohdintojen eteenpäin vieminen oli Nuorisotutkimusseuran vastuulla ja tutkimuskysymyksiin vastattiin empiirisen haastatteluaineiston analyysillä. Nuorisotutkimusseuran osion koordinoinnista vastasi VTT Sanna Aaltonen ja sen toteuttivat Aaltonen ja VTT Päivi Berg.

Kokoavasti THL:n ja NTS:n konsortiohankkeessa tarkasteltiin yhtäältä kuntataloutta, toisaalta nuorten kokemuksia palvelujärjestelmästä. Näiden välissä oli tutkijan kriittinen katse arvioimassa, kohtaavatko nämä kaksi toisiaan. Yhtäältä konsortiohankkeen pyrkimyksenä oli yhdistää taloustieteen ja nuorisotutkimuksen tutkimusperinteitä ja lähestymistapoja. Näkökulmat eivät vain täydennä toisiaan vaan myös haastavat rakentamaan perusteltua analyysia syrjäytymisen ehkäisytoimien kustannuksista ja reunaehdoista.

1 Esimerkkinä tiedon tarpeesta ovat EU:n tai RAY:n rahoituksella toteutetuista hankkeista tuotetut raportit (Hirsikoski ym. 2014; Fraktman & Hakala 2014; Reponen 2014), joissa kysymyksenasettelu ja menetelmät ovat lähellä NTS:n toteuttamaa tutkimusosiota. Hankkeissa on muun muassa järjestetty keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia nuorille ja työntekijöille, tehty haastatteluja ja kyselyjä sekä kerätty sähköisiä palvelukuvia.

Toisaalta erillistutkimusten toisistaan poikkeavat kohteet (kustannukset – asiakas-suhteet), aineistot (rekisteriaineisto – haastattelut) ja tutkimuskentät (terveyspalvelut Helsingissä – nuoriso-, sosiaali- ja työvoimapalvelut Kouvolassa ja Espoossa) edellyttävät erillistä analyysia ja käsittelyä, joka tekee oikeutta kummallekin kokonaisuudelle. Tästä syystä raportin rakenne noudattaa hankkeen työnjakoa, ja kummankin tutkimustahon tulokset esitellään erillisinä lukuinaan, joiden kirjoittajat vastaavat omista teksteistään. Seuraavassa osiossa keskitytään syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten palvelujen käyttöön ja kustannuksiin, jonka jälkeen tarkastellaan nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamia ja kummankin osapuolen näkemyksiä nuorista hyvinvointipalvelujen asiakkaina. Viimeisessä luvussa kirjoittajat peilaavat näkökulmia ja löydöksiä toisiinsa.

Kussakin osiossa kirjoittajat esittelevät omista aineistoistaan johdetut luokittelut, joissa on samanlaisia ulottuvuuksia, mutta joiden yhtenäistäminen ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista. Luokittelujen ja tarkastelukulmien rinnakkaisuus tekee näkyväksi sen, kuinka nuorten syrjäytymisen tematiikkaa voidaan kuvata eri tavoin ja kuinka aineistot ja analyysit rakentavat ymmärrystä yhteiskunnallisista ongelmista ja niiden ratkaisuksista. Osiot poikkeavat toisistaan sen suhteen, miten syrjäytymistematiikkaan liittyvää käsitteistöä käytetään ja tekevät näin näkyväksi myös sitä, miten syrjässä olemisesta kirjoittaminen on aina tasapainoilua luokittelujen, luettavuuden ja nimeämisen tarpeen kanssa ja miten kvalitatiivinen tutkimus antaa laajemman liikkumatilan määrittelyjen suhteen. Huonosuorituksen näkyväksi tekeminen on tärkeää, mutta tutkijat joutuvat kerta toisensa jälkeen painimaan saman dilemman kanssa: kuinka ottaa riskitekijät vakavasti demonisoimatta yksilöitä ja kuinka välttää leimaamista vähättelemättä yksilöiden kohtaamia vaikeuksia (Dwyer & Wyn 2001). Yhteistä erillistutkimuksille on kuitenkin se, että niissä lähestytään syrjäytymisen tematiikkaa tarkastelemalla erilaisia elämänpolkuja. Tämän näkökulman avulla päästään kiinni riskitekijöihin ja niihin elämänvaiheisiin, joissa palvelujärjestelmän avulla olisi voitu ehkäistä syrjäytymistä.

Raportti on kirjoitettu ensisijaisesti suunnittelun, hallinnon ja päätöksenteon tueksi, mutta se tarjoaa peilauspintaa myös alan tutkijoille, käytännön työn tekijöille ja miksei myös nuorille.

Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveyspalvelujen käyttö ja kustannukset

Salla Ikäheimo

Suomessa syrjäytymisen kustannuksia on arvioitu lähinnä tuotannonmenetyksiin perustuvilla laskelmilla, olettaen työttömyyden tai työllisyyden kestävänsä koko työuran ajan (esim. Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007). Syrjäytymiseen liittyy työmarkkinoilta syrjäytymisen lisäksi myös muita ulottuvuuksia. Euroopan komission mukaan syrjäytymistä määrittelevät heikot elinolosuhteet, heikot mahdollisuudet osallistua yhteiskunnan sosiaaliseen tai poliittiseen päätöksentekoon sekä heikot mahdollisuudet nauttia kulttuurista tai virkistystoiminnasta. Määritelmän mukaan syrjäytyneillä ilmenee myös elinolosuhteista johtuvia terveydellisiä ongelmia sekä ongelmia saada terveys- ja sosiaalipalveluita, ja heillä on kokemus yhteisöstä ja yhteiskunnasta syrjäytymisestä. (EACEA 2013.)

Tässä osiossa tarkastellaan, millaisia eroja syrjäytymisvaarassa olevien vuosina 1982–1984 syntyneiden nuorten terveyspalvelujen ja lääkkeiden käytössä on suhteessa vastaavan ikäiseen väestöön. Tutkimus on puhtaasti kuvaileva, eikä kausaalisuuspäätelmiä syrjäytymisen aiheuttamista kustannuksista tämän tutkimuksen perusteella ole mahdollista tehdä. Tutkimuksen taustalla on oletus siitä, että terveydenhuoltojärjestelmä kuormittuu syrjäytymiseen liittyvien terveysongelmien vuoksi ja yhteiskunnalle kasaantuvat terveyspalvelujen kustannukset kasvavat. Tästä on viitteitä aiemmissa tutkimuksissa. Käyttäytymishäiriöt lapsuudessa lisäävät syrjäytymisen riskiä aikuisiällä. Seuratessaan ryhmää tutkimushenkilöitä 10-vuotiaasta 28-vuotiaaksi saakka Scott ym. (2001) huomasivat, että niiden, joilla oli lapsena todettu käyttäytymishäiriöitä, kustannukset kohosivat jopa kymmenkertaisiksi verrattuna niihin, joilla ei lapsena ollut ollut ongelmia käyttäytymisessä. Tutkimuksessa arvioitiin sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen että sosiaalietuuksien käytöstä aiheutuvia kustannuksia: lastensuojelun ja sijaishuollon kustannuksia, erityisiä koulutuskustannuksia, aikuisena maksettuja valtionetuuksia, perusterveydenhuollon kustannuksia, parisuhteen ongelmiin liittyviä kustannuksia ja rikollisuudesta aiheutuvia kustannuksia. (Scott ym. 2001.) Kutsuntaikäisten nuorten miesten terveydentilan ja koulutuksellisen syrjäytymisen yhteyttä tutkinut Rintanen (2000) puolestaan huomasi, että syrjäytymisvaarassa oleville miehille oli kasaantunut runsaasti ongelmia terveyden suhteen ja että heidän terveystottumuksensa muistuttivat perinteisesti aikuisiässä syrjäytyneiksi määriteltyjen henkilöiden terveystottumuksia. Lisäksi sosioekonomisen aseman ja terveydentilan välillä havaitaan selvää riippuvuutta: elinajanodote on matalampi alhaisemmissa sosiaaliluokissa, ja työssä olevat kokevat terveydentilansa paremmaksi kuin työttömät. (Rintanen 2000.)

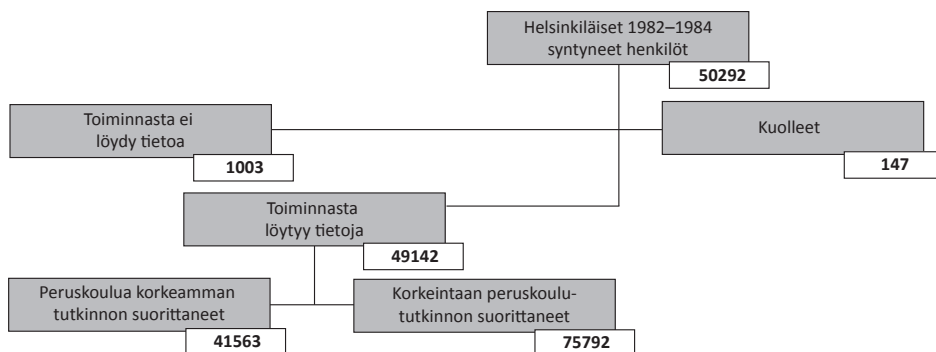
AINEISTO

Tämän tutkimusosion aineistona toimii THL:n peruspalveluaineisto, johon on yhdistetty tietoja THL:n toimeentulotukirekisteristä sekä Eläketurvakeskuksen ansainta- ja eläkerekistereistä, tiedot kuolemasta ja koulutuksesta Tilastokeskuksen rekistereistä, tiedot lääkkeiden ja yksityisten palvelujen käytöstä, sairauspäivärahoista ja työkyvyttömyys- ja varhaiseläkkeistä Kelan rekistereistä ja Helsingin avohoidon käyntejä koskevat tiedot AvoHILMOsta. Aineisto kattaa tiedot vuosilta 2006–2011, ja palvelujen käytön kustannuksia arvioidaan THL:n tuottamien yksikkökustannusten avulla.

SYRJÄYTYNEEN MÄÄRITTELY REKISTERIAINEISTOSSA

Rekisteriaineiston käyttö syrjäytymisen tutkimuksessa tuo haasteita, mutta luo samalla myös mahdollisuuden uudenlaiseen tarkasteluun. Tässä yhteydessä syrjäytynyt määritellään henkilöksi, jolla ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta, joka ei käy töissä, ei ole suorittamassa varusmiespalvelusta tai hoida lapsia kotona. Pitkällä sairauslomalla tai eläkkeellä olevat täyttävät tämän syrjäytymisen määritelmän, mutta terveyspalvelujen kustannuksia vertailtaessa ei ole mielekästä luokitella heitä syrjäytyneiksi, sillä on hyvin todennäköistä, että heidän palvelujen käytöstään aiheutuvat kustannukset nousevat muita korkeammiksi. Voidaan myös olettaa, että riski syrjäytyä kasvaa pitkällä sairauslomalla tai työkyvyttömyyseläkkeellä ollessa ja kokemus syrjäytymisestä voi olla huomattava. Kokemus syrjässä olemisesta jää tämän tarkastelun ulkopuolelle, mutta siihen keskitytään tämän raportin toisessa osiossa. Ensimmäisessä osiossa käytetty määritelmä syrjäytymisestä on teknisesti aineiston muuttujien perusteella määrittyvä kuvaus henkilön jokapäiväisestä toiminnasta.

Tutkimuksen aineistossa on 50 292 vuosina 1982–1984 syntyntä helsinkiläistä nuorta (ks. Kuvio 1), joista 47 prosenttia on miehiä. Aineistosta poistettiin kuolleet ja henkilöt, joiden toiminnasta ei ollut saatavilla mitään tietoa. Näiden rajausten jälkeen aineistoon jäi jäljelle 49 142 nuorta, joista 7 579 ei ollut suorittanut peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Näistä nuorista 62 prosenttia on miehiä. Syrjäytymisen määrittely ja empiirinen tarkastelu tehdään tämän aineiston perusteella.

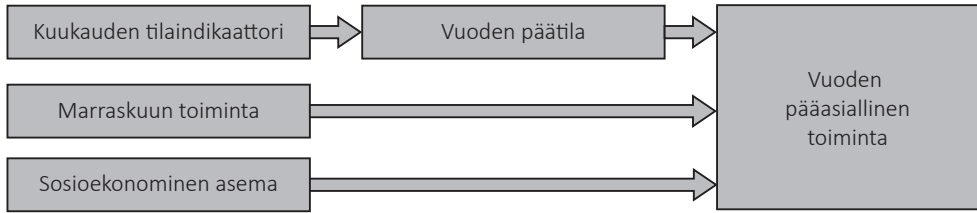
Kuvio 1. Aineistojoukon rajaaminen

Nuoren toiminta määritellään tilaindikaattorin, toimeentulotukirekisterin marraskuun toiminnan ja sosioekonomisen aseman perusteella. Tilaindikaattori kuvaa nuoren toimintaa kuukausittain, ja se on muodostettu toimeentulotukirekisterin sekä Eläketurvakeskuksen, Tilastokeskuksen ja Kelan rekistereiden avulla. Yhdistämällä kolme muuttujaa saadaan kullekin vuodelle parempi kuva henkilön todellisesta toiminnasta kuin käyttämällä vain yhtä näistä muuttujista kerrallaan.

Taulukko 1. Muuttujien selitteet

Tilaindikaattori		Sosioekonominen asema / luokitus		Marraskuun toiminta	
Koodi	Selite	Koodi	Selite	Koodi	Selite
0	Alkuarvo	1	Maatalousyrittäjät	<i>Työvoimaan kuuluvat</i>	
1	Toimeentulotuki	2	Muut yrittäjät	01	Työssä
2	Työttömyys	3	Ylemmät toimihenkilöt	02	Työtön, lomautettu
3	Eläke	4	Alemmat toimihenkilöt	<i>Työvoimaan kuulumattomat</i>	
4	Sairauspäiväraha	5	Työntekijät	03	Koululainen/opiskelija
5	Äitiys-/vanhempainpäiväraha	6	Opiskelijat	04	Varusmies- tai siviilipalveluksessa
6	Työssä	7	Eläkeläiset	05	Työkyvytön (eläke)
9	Kuollut	8	Muut (<i>huom. sisältää pitkäaikaistyöttömät</i>)	06	Pitkäaikaisesti sairas (sairauspäivärahalla)
		9	Sosioekonominen asema tuntematon	07	Eläkkeellä iän perusteella (vanhuus)
				08	Eläkkeellä työkyvyttömyyden perusteella
				09	Osa-aikaeläkkeellä
				10	Äitiys-, isyys- tai vanhempainlomalla
				11	Hoitovapaalla (kotihoidontuki)
				12	Hoitaa omaa kotitaloutta, perheenjäseniä (omaishoidontuki)
				13	Muu
				99	Ei tietoa

Muuttujat tukevat toisiaan vahvistaen tilan oikeaksi tai todistaen sen vääräksi, ja puuttuvan tiedon kohdalla useamman muuttujan käyttö antaa mahdollisuuden määritellä toiminnan toisen muuttujan avulla. Kuukauden tilaindikaattorin avulla muodostettiin vuoden päättila kullekin henkilölle, ja lopulta saatiin kolmen muuttujan avulla tieto henkilön vuoden pääasiallisesta toiminnasta (ks. Kuvio 2).

Kuvio 2. Vuoden pääasiallisen toiminnan muodostaminen

Yhden vuoden toiminta ei kerro vielä syrjäytymisestä, sillä nuorten elämäntilanteet vaihtelevat paljon. Tästä syystä yhden vuoden tarkastelun nojalla määriteltyä syrjäytymistä kutsutaan tässä tutkimuksessa syrjäytymisvaaraksi. Lopulliset luokittelut ja johtopäätökset syrjäytymisestä tehdään tarkastelemalla henkilön toimintaa kuuden vuoden aikana. Lisäksi syrjäytyneitä nuoria ei tarkastella yhtenä ryhmänä, vaan aineistosta muodostetaan erilaisia syrjäytymistä kuvaavia ryhmiä, joiden kustannuksia vertaillaan toisiinsa ja muihin määritelyihin ryhmiin.

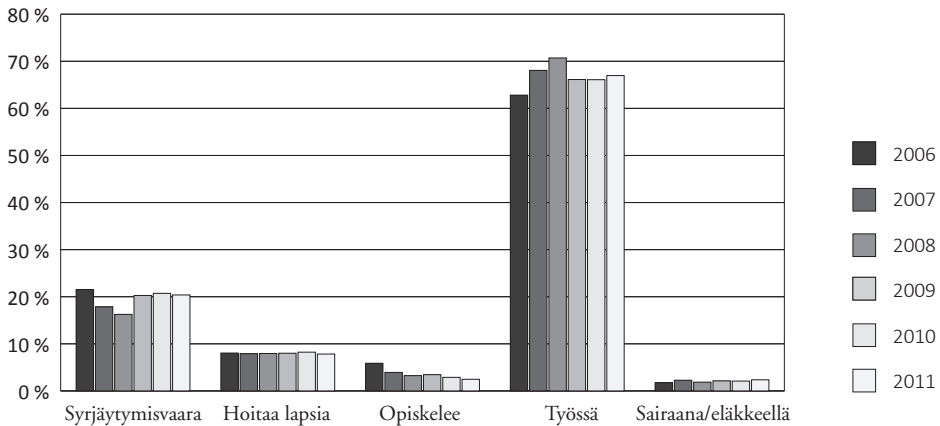
Jotta nuori tulee jonain vuonna määritellyksi syrjäytymisvaarassa olevaksi, täytyy toimeentulokirekisterin kuukausittaisen tilaindikaattorin osoittaa hänen olleen vähintään 6 kuukautta vuodesta työtön tai toimeentulotuen saaja. Jos muut määrittelevät muutujat eivät saa mitään arvoja, tämä riittää vuoden toiminnan kuvaukseksi, ja määritelmä syrjäytymisestä tehdään puhtaasti vuoden päätilan avulla. Toisessa syrjäytymisvaaran määritelmässä tilaindikaattorin vaatimukset ovat edelleen samat ja sosioekonominen asema voi viitata johonkin työssäkäynnin muotoon, mutta marraskuun toiminta kertoo nuoren olevan työssä tai työtön, muu, ei tietoa tai puuttuva. Kolmas tapa määrittellä nuori syrjäytymisvaaran piiriin vaatii samat tilaindikaattorin kriteerit tai se saa olla alkuarvo (ei tietoja kyseisenä vuonna), sosioekonomisen aseman täytyy olla muu (sisältää pitkäaikaistyöttömät) tai tuntematon ja marraskuun toiminta ei saa viitata opiskeluun tai lasten hoitamiseen kotona.

Muodostetun määritelmän mukaisesti syrjäytymisvaarassa oleva nuori voi siis olla vuodesta lähes puolet työelämässä, mutta vähintään kuusi kuukautta hänen on oltava työtön tai saatava toimeentulotukea. Tällainen työttömyys ja toimeentulotuen saaminen viittaavat ainoastaan peruskoulututkinnon suorittaneilla riskiin syrjäytyä. Jos tällaisia vuosia on useita peräkkäin, voidaan syrjäytymisriskin olettaa olevan jo hyvin suuri. Tutkittavat nuoret ovat 22–29-vuotiaita. Välivuodet ja kouluun hakemiset, jotka jaksottavat vuosia työ- ja opiskelujaksoihin, ovat tässä elämänvaiheessa yleensä jo vähentyneet. Tämän tulisi päteä erityisesti tutkimusjoukon nuoriin, jotka eivät ole suorittaneet peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Toisaalta näillä nuorilla voi olla myös aiemmin keskeytyneitä opintoja, ja he ovat voineet motivoitua opiskelemaan myöhemmin.

Tässä tutkimuksessa 22–29-vuotiaat nuoret jaotellaan ensin jokaisena vuonna seitsemään luokkaan: 1) puuttuu, 2) syrjäytymisvaarassa, 3) hoitaa lapsia, 4) opiskelee, 5) työssä, 6) sairais/eläkkeellä ja 7) varusmies. Kuvioista 3 nähdään, kuinka prosenttiosuu-

det vaihtelevat vuosittain eri luokkien välillä. Puuttuvien vaikutus on poistettu kuvasta käyttämällä prosenttiosuuksia, sillä puuttuvien osuus vähenee myöhempinä vuosina.

Syrjäytymisvaarassa olemisen täytyy olla todistettavissa aineistolla, ja siksi määrittelyssä käytetään tiukkoja rajauksia. Muissa luokissa jo yhden muuttujan viittaaminen esimerkiksi opiskeluun riittää määrittelemään nuoren opiskelijaksi. Näin varmistetaan, että syrjäytymisvaarassa oleviin ei lasketa ketään turhaan, ja kaikki syrjäytyneen määrittelyn kriittiset poissulkukriteerit, kuten opiskelu ja lasten hoito, sulkevat nuoren pois syrjäytymisvaarassa olevien ryhmästä.

Kuvio 3. Vuosittaisten luokittelujen prosenttiosuudet

Aineistossa oli 2 411 nuorta, joilla on vähintään yhden vuoden tilana syrjäytymisvaara. Kuviota 3 tulkittaessa täytyy ottaa huomioon, että tutkittavat vanhenevat vuosien edetessä, sillä perusjoukko pysyy samana. Muutokset osuuksissa voivat siis johtua henkilöiden vanhenemisesta tai esimerkiksi kansantalouden kasvusta ja työvoiman kysynnästä. Kuvasta voidaan nähdä, että syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden osuus pieneni vuoteen 2008 saakka, kunnes se vuonna 2009 nousi takaisin vuoden 2006 tasolle. Työssäkäyvien prosenttiosuudelle käy päinvastoin: se nousee vuoteen 2008 saakka ja sitten tipahtaa, mutta jää kuitenkin korkeammalle tasolle kuin vuonna 2006. Työssäkäyvien osuus on suuri, ja se voi selittyä jo nuorten iällä, sillä tarkasteluajanjakson aikana he olivat jo 22–29-vuotiaita. Opiskelijoiden tapauksessa on otettava huomioon, että seuranta-aikana valmistuneet eivät ole mukana, sillä peruskoulun jälkeisen tutkinnon suorittaneet on tässä kohtaa rajattu pois. Näiden nuorten osuuden voidaan kuitenkin olettaa olevan pieni, sillä vain peruskoulun suorittaneista yhden vuoden syrjässä olleista enää 40 prosenttia suorittaa perusastetta korkeamman tutkinnon ja kolme vuotta syrjässä olleista enää 20 prosenttia (Myrskylä 2012). Opiskelijoiden osuus laskee, sairaiden osuus nousee, ja lapsia hoitavien osuus pysyy melko samana. Varusmiespalvelusta suoritti vain yksi henkilö tutkinta-aikana, ja hänet on poistettu tutkimusaineistosta tunnistamisen mahdollisuuden vuoksi.

Edellisen vuoden toiminnan avulla voidaan ennustaa myös seuraavan vuoden toimintaa, sillä useimmiten samaa toimintaa jatketaan myös seuraavana vuonna. Taulukossa 2 kuvataan prosentuaalisesti, mitä tietyn pääasiallisen toiminnan jälkeen seuraavana vuonna tapahtuu. Jatkuvin toiminta on työssäkäynti, ja jopa 86 prosenttia jonain vuonna työssäkävivistä on myös seuraavana vuonna työssä. Myös syrjäytymisvaaran jatkuminen seuraavana vuonna on hyvin todennäköistä, sillä 66 prosenttia jonain vuonna syrjäytymisvaarassa olleista on myös seuraavana vuonna samassa tilanteessa. Kuitenkin syrjäytymisvaarassa olevista 19 prosenttia on seuraavana vuonna työssä, ja mikäli syrjäytymisvaara katkeaa, vaarassa ollut nuori menee useimmiten töihin eikä esimerkiksi ala opiskella (2,6 %).

Huomioitavaa on myös pitkäaikaisesti sairaana tai eläkkeellä olevien siirtymä syrjäytymisvaaran piiriin. Jopa 25 prosenttia jonain tutkimusajan vuonna sairaana tai eläkkeellä olleista on seuraavana vuonna syrjäytymisvaarassa. Tämä voi kertoa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten terveydentilasta.

Taulukko 2. Seuraavan vuoden toimintaa kuvaavat prosenttiosuudet (kaikki vuodet huomioitu)

Edellinen	Seuraava					
	Puuttuu	Syrjäytymisvaara	Hoitaa lapsia	Opiskelee	Työssä	Sairaana/eläkkeellä
Puuttuu	73,10	5,09	1,46	0,56	19,32	0,47
Syrjäytymisvaara	5,69	65,92	4,23	2,59	18,72	2,85
Hoitaa lapsia	2,91	10,53	71,03	1,38	13,48	0,67
Opiskelee	4,55	17,80	2,83	48,33	23,26	3,24
Työssä	5,50	5,15	1,80	0,84	86,18	0,52
Sairaana/eläkkeellä	9,25	25,09	1,70	5,47	8,87	49,62

LUOKITTELUT

Syrjäytyneet nuoret eivät ole homogeeninen ryhmä, ja syrjäytyminen voi olla usein vain väliaikainen tila. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa ei pitäydytä yhdessä syrjäytyneen määritelmässä, vaan muodostetaan erilaisia ryhmiä, joita vertaillaan keskenään ja useampien vertailuryhmien kanssa.

Syrjäytyneiden luokittelu

Tässä osiossa tutkitaan erilaisia syrjäytyneiden polkuja syrjäytymisen keston mukaan. Syrjässä olemisen kesto on tärkeä mittari myös työllistymisen todennäköisyydelle. Pitkäaikainen työttömyys johtaa niin kutsuttuun hysteresis-ilmiöön: työllistymisen mahdollisuus riippuu henkilön työhistoriasta, ja yleisen työllisyystilanteen parantuessakin työttömyyttä voi edelleen esiintyä paljon (Røed 1997). Jos on pitkään poissa töistä, taidot heikkenevät

ja työllistyminen muuttuu vaikeammaksi. Työttömyysajan pituuden avulla voidaankin ennustaa syrjäytymistä työmarkkinoilta (Raaum ym. 2009).

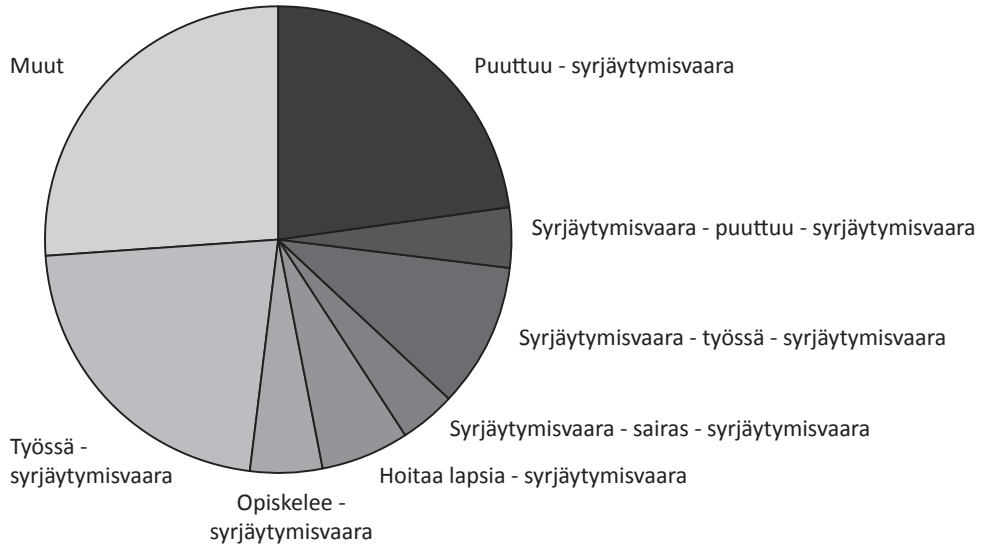
Syrjäytyneet nuoret luokitellaan kolmeen ryhmään syrjäytymisen keston mukaan: ”kroonisesti syrjäytyneisiin”, ”syrjäytyneisiin” ja ”syrjäytymisvaarassa oleviin”. Nuoret luokitellaan sen mukaan, miten kauan he ovat pääasiallisen toimintamuuttujan valossa näyttäneet syrjäytymisvaarassa olevina. ”Kroonisesti syrjäytyneiden” koko tutkimusajan pääasiallinen toimintamuuttuja on syrjäytymisvaara, kun taas ”syrjäytyneet” ja ”syrjäytymisvaarassa olevat” tekevät alkuvuosina jotain muuta tai heidän toiminnastaan ei ole tietoa. Heistä ”syrjäytyneet” ovat olleet syrjässä pidempään kuin ”syrjäytymisvaarassa olevat”. Luokkien nimet kuvaavat vain syrjäytymisen kestoa ja kroonisuutta eivätkä näin ollen vastaa yleisesti käytössä olevia termejä suoraan.

Luokittelussa käytetään hyväksi tutkimusaineistoa vuosilta 2006–2011. Tässä aineistossa noin 66 prosenttia jonain tutkimusajan vuonna syrjäytymisvaarassa olevista on myös seuraavana vuonna syrjäytymisvaaran piirissä. Syrjäytyneiden määrittelyssä tutkitaan tilannetta viimeisen vuoden pääasiallisen toiminnan avulla ja tarkastellaan menneisyyttä polkuna tähän päivään. Kaikissa kolmessa ryhmässä viimeisen vuoden 2011 pääasiallisen toimintamuuttujan tulee olla syrjäytymisvaara.

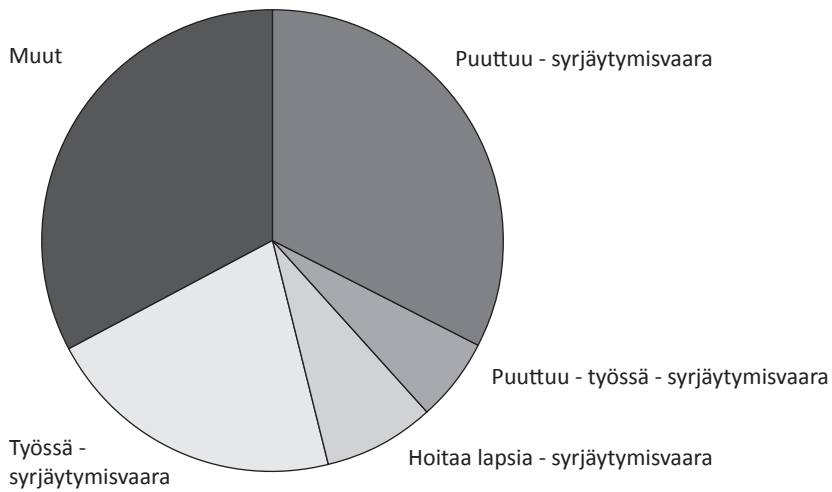
Kroonisesti syrjäytyneitä ovat nuoret, joiden jokaisen vuoden pääasiallista toimintaa tutkimusaikana kuvaa syrjäytymisvaara. Tällaisia nuoria aineistossa on 224, joista miehiä on 75 prosenttia.

”Syrjäytyneiksi” nuoriksi luokitellaan henkilöt, joiden viimeisen kolmen vuoden pääasiallinen toimintamuuttuja on syrjäytymisvaara. Syrjäytyminen on siis jo pitkäaikaista, ja voidaan olettaa syrjäytymisen jatkuvan myös seuraavana vuonna. Syrjäytyneitä aineistossa on 406 kappaletta, joista 68 prosenttia on miehiä. Yleisimmin (N=94) edellisestä tilasta ei ole tietoa eli se on puuttuva. On mahdollista, että henkilö on ollut jo aiemmin syrjäytynyt, mutta tästä ei ole tietoa rekisterissä. Toiseksi yleisintä siirtymä syrjäytymisvaaran piiriin on työelämästä (N=88).

”Syrjäytymisvaarassa olevien” nuorten pääasiallinen toimintamuuttuja on ollut tutkimusajan kahden viimeisen vuoden ajan syrjäytymisvaara, mutta he eivät ole muuttujien valossa aikaisemmin olleet syrjäytymisuhan alla. Syrjäytymisvaarassa oleviksi luokiteltuja nuoria on aineistossa 138 kappaletta, ja heistä 61 prosenttia on miehiä. Eniten löytyy sellaisia syrjäytymisvaarassa olevia, joiden toiminnasta ei ole tietoa aiemmilta vuosilta (N=45), mutta suuri osa heistä on myös ollut työelämässä ennen syrjäytymisvaaraan siirtymistä (N=29). Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten polut muistuttavat hyvin paljon syrjäytyneiden ryhmään luokiteltujen polkuja.

Kuvio 4. Syrjäytyneiden polkuja

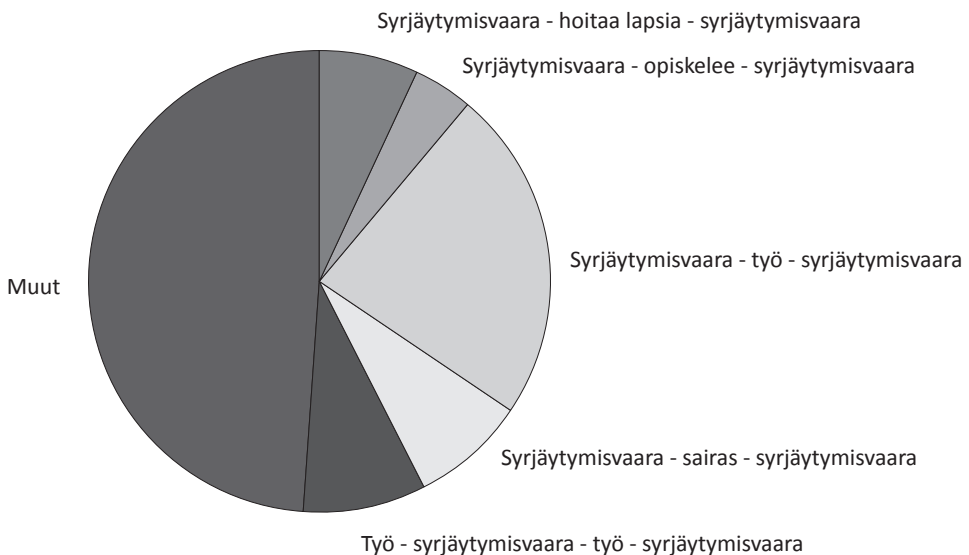

Kuvio 5. Syrjäytymisvaarassa olevien polkuja

Piipahtelijat

Syrjäytyminen ei ole pysyvä tila, vaan osa syrjäytymisvaarassa olevista nuorista tekee välillä jotain muuta. Syrjäytymisvaarassa piipahtelu voi johtua useista syistä. Nuorilla yleiset määräaikaist ja lyhytaikaist työsuhteet voivat esimerkiksi näkyä aineistossa niin, että työelämän ja syrjäytymisen välillä tapahtuu liikehdintää. Toisaalta välillä voidaan hoitaa lapsia kotona tai olla vaikkapa pitkäaikaisella sairauslomalla. Samoin kuin syrjäytyneitä, ”piipahtelijoita” luokitellaan useampaan ryhmään, ja tarkastellaan heidän liikettään syrjäytymisestä muihin tiloihin sekä syrjäytymisen ja työelämän välillä.

Myös piipahtelijoiden määrittelyssä lähdetään liikkeelle viimeisen vuoden syrjäytymisvaarasta. Piipahtelijat ovat olleet tutkimusaikana syrjäytymisvaarassa myös jonakin muuna vuonna, mutta välissä on myös muuta toimintaa. Piipahtelu on siis todellista liikkumista tilojen välillä. Kaikkiaan piipahtelijoita on 372 kappaletta, ja heidän joukossaan on 118 syrjäytyneiksi luokiteltua nuorta. Koska piipahtelijoiden ryhmä sisältää syrjäytyneitä, täytyy ryhmiä vertailtaessa muistaa, etteivät ne sulje toisiaan pois. Miehiä piipahtelijoista on 64 prosenttia. Piipahtelijoilla on hyvin erilaisia polkuja, mutta suurin osa on liikkunut työn ja syrjäytymisvaaran välillä. Piipahtelijoita, jotka ovat olleet pitkäaikaisesti sairaita (sairaspäivärahalla) tai eläkkeellä, löytyy 60, ja tämän vaikutus piipahtelijoiden terveydentilaan ja sitä kautta palvelujen käyttöön ja kustannuksiin tulee ottaa huomioon. Jos piipahtelijoista poistetaan sairaana olleet, jäljelle jäävistä 55 prosenttia on miehiä. Työn ja syrjäytymisvaaran välillä liikkuvista miehiä on 76 prosenttia.

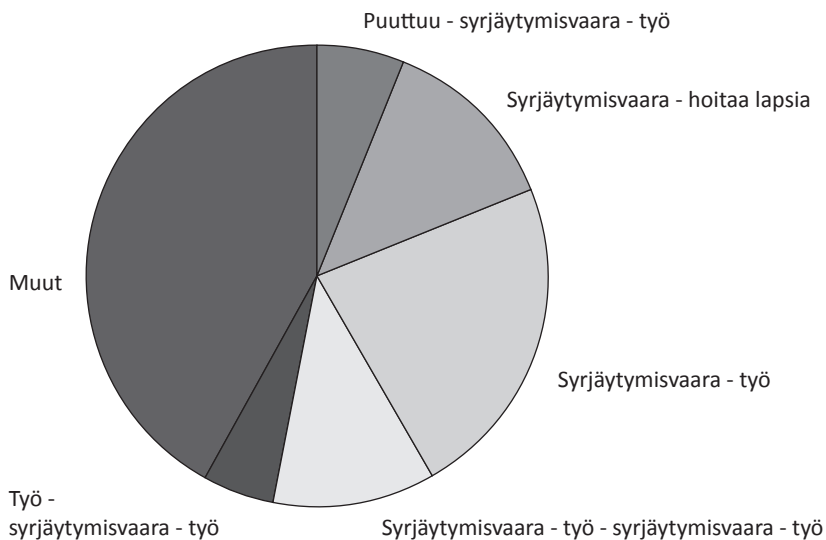

Kuvio 6. Piipahtelijoiden polkuja

Kiinnittyneet

Yksi syrjäytyneiden ryhmä ovat myös ”kiinnittyneet” nuoret. Todellisuudessa syrjäytyneiden joukossa on myös niitä, jotka valitsevat vapaaehtoisesti työn ja koulutuksen ulkopuolella olemisen, eikä heitä saa eristettyä rekisteriaineistosta. Toisinaan vapaaehtoinen syrjään jääminen voi kuitenkin johtaa siihen, ettei palaaminen joko työelämään tai koulutukseen olekaan enää niin helppoa (Raaum ym. 2009).

Myös kiinnittyneiden määrittelyssä lähdetään liikkeelle viimeisistä vuosista, mutta tällä kertaa vaatimuksena on tieto jonkinlaisesta yhteiskuntaan kiinnittymisestä työn, opiskelujen tai lapsen hoitamisen kautta vuosina 2010 ja 2011. Näin määriteltynä kiinnittyneiksi nuoriksi luokiteltuja henkilöitä on yhteensä 179 (miehiä 50 %). Suurin osa heistä on kiinnittynyt tutkimusajan lopussa työelämään (113, miehiä 69 %), mutta myös kotona lapsia hoitavia löytyy paljon (53, miehiä 4 %). Opiskelijoita kiinnittyneistä on vuonna 2011 vain 13.

Kuvio 7. Kiinnittyneiden polkuja

Vertailuryhmät

Syrjäytyneillä nuorilla saattaa olla joitain sellaisia taustatekijöitä, jotka lisäävät syrjäytymisen riskiä. Näitä on mahdoton tunnistaa käytössä olevasta aineistosta. Syrjäytymisprosessin katsotaan alkavan usein jo varhaislapsuudessa (Järvinen & Jahnukainen 2001) ja syrjäytyminen on usein ylisukupolvista (Myrskylä 2012), eikä näihin tekijöihin päästä käsillä olevalla aineistolla kiinni. Syrjäytymisen lisäksi palvelujen käyttöön ja kustannuksiin voivat vaikuttaa muut tekijät, joita syrjäytyneille nuorille on kasaantunut vertailuryhmiä enemmän. Tämän vuoksi kustannusten ei voida sanoa johtuvan syrjäytymisestä. Kaltaistettujen vertailuryhmien muodostaminen vaatisi huomattavasti kattavamman

aineiston, ja tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin kuvailla, miten palvelujen käyttö eroaa erilaisissa syrjäytyneiden ryhmissä ja vertailla niitä vastaavan ikäiseen väestöön.

Ensisijaisena vertailuryhmänä käytetään vain peruskoulun suorittaneita nuoria, joita ei koko tutkimusaikana yhtenäkkään vuonna luokitella syrjäytymisvaarassa oleviksi pääasiallisen toiminnan kautta. Heitä löytyy 5 168, ja miehiä tästä joukosta on 61 prosenttia. Samasta vain peruskoulun suorittaneiden luokasta poimitaan toiseksi vertailuryhmäksi nuoret, joiden tiedetään olleen koko tutkimusajan töissä. Tällaisia nuoria aineistossa on 1 688, ja miehiä heistä on 72 prosenttia. Kolmantena vertailuryhmänä käytetään nuoria, joilla on toisen asteen koulutus, mutta ei sitä korkeampaa tutkintoa (17 142 nuorta, miehiä 53 %), ja lopuksi vielä verrataan erilaisia luokitteluja koko aineistoon.

TOIMEENTULOTUKI

Toimeentulotuki on tarveharkintainen toimeentuloturvan viimesijainen muoto, jonka suuruus määräytyy asiakkaan välttämättömien menojen mukaan (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2014). Toimeentulotukeen lasketaan perustoimeentulo sekä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki, jotka muodostavat varsinaisen toimeentulotuen. Tässä tutkimuksessa toimeentulotukeen on laskettu mukaan myös kuntouttavan työtoiminnan toimintarahat ja matkakorvaus. Kaikki tuet on ilmaistu bruttona ja ne on laskettu vuosilta 2006–2011. Taulukko 3 kuvaa toimeentulotuen saamista euromääräisesti yhden vuoden aikana, mutta tämän keskiarvon rinnalle on laskettu myös tieto siitä, paljonko toimeentulotuki on keskimäärin vuodessa niillä henkilöillä, jotka ovat sitä saaneet. Jälkimmäisen luvun arvot on siis saatu poistamalla vuoden keskiarvosta ne henkilöt, jotka eivät ole saaneet toimeentulotukea kyseisenä vuonna, ja laskemalla kaikista vuosista 2006–2011 keskiarvo.

Taulukko 3. Toimeentulotuen saaminen syrjäytyneiden luokissa

	Kroonisesti syrjäytyneet	Syrjäytyneet	Syrjäytymisvaara	Piipahtelijat	Kiinnittyneet
N	224	406	138	372	179
Keskiarvo (euroa)	5456	2759	1214	3002	2138
Jos saanut toimeentulotukea, keskimäärin saanut vuodessa (euroa)	6061	4650	3815	4493	4123
Saanut toimeentulotukea (%)	97 %	82 %	56 %	92 %	84 %

Kroonisesti syrjäytyneiksi luokitelluista 97 prosenttia on tutkimusaikana saanut toimeentulotukea. Toimeentulotukea saaneiden prosentuaalinen osuus laskee tutkittaessa syrjäytyneitä (82 %) ja syrjäytymisvaarassa olevia (56 %). Piipahtelijoiden ryhmässä jopa 92 prosenttia on saanut toimeentulotukea ja kiinnittyneiden ryhmässä 84 prosenttia. Vertailuryhmissä toimeentulotukea on saatu selvästi vähemmän. Ainoastaan peruskoulun

suorittaneista nuorista, jotka eivät ole tutkimusaikana olleet syrjäytymisvaarassa, vain 18 prosenttia on saanut toimeentulotukea. Työssäkävivistä, ainoastaan peruskoulun suorittaneista henkilöistä vain 17 prosenttia on saanut toimeentulotukea vuosina 2006–2011.

Kroonisesti syrjäytyneet ovat saaneet toimeentulotukea keskimäärin 5 456 euroa vuodessa vuosina 2006–2011. Jos ei oteta huomioon niitä, jotka eivät kyseisenä vuonna ole saaneet toimeentulotukea, on keskimääräinen vuosittainen toimeentulotuki 6 061 euroa. Kuten olettaa saattaa, saatu keskimääräinen toimeentulotuen määrä laskee syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien ryhmissä verrattuna kroonisesti syrjäytyneiden ryhmään, sillä he ovat syrjäytymisvaarassa vähemmän aikaa. Syrjäytyneet ovat keskimäärin saaneet toimeentulotukea 2 759 euroa ja syrjäytymisvaarassa olevat 1 214 euroa. Jos syrjäytyneet ovat saaneet vuodessa toimeentulotukea, on keskimääräinen toimeentulotuen määrä 4 650 euroa ja syrjäytymisvaarassa olevilla vastaavasti 3 815 euroa. Piipahtelijoilla keskimääräinen toimeentulotuen määrä on suurempi kuin syrjäytyneillä tai syrjäytymisvaarassa olevilla, 3 002 euroa. Keskimääräinen saatu toimeentulotuki niiltä vuosilta, joina tukea on saatu, on 4 493 euroa. Kiinnittyneet ovat saaneet tutkimusaikana vuodessa keskimäärin 2 138 euroa toimeentulotukea, ja keskimääräinen saatu toimeentulotuki vuosina, joina toimeentulotukea on saatu, on 4 123 euroa.

Kroonisesti syrjäytyneistä suuri osa saa siis toimeentulotukea, ja he saavat sitä enemmän kuin muut syrjäytyneiksi luokitellut. Myös piipahtelijoista vain harvat ovat sellaisia nuoria, jotka eivät tutkimusaikana ole saaneet toimeentulotukea. Kiinnittyneiden ryhmän voidaan olettaa koostuvan sellaisista nuorista, jotka ovat todella olleet syrjäytymisvaarassa, sillä myös heistä suuri osa on saanut toimeentulotukea tutkimusaikana. Syrjäytyneillä ja syrjäytymisvaarassa olevilla on todennäköisesti muita tulonlähteitä, minkä vuoksi heistä suurempi osa ei ole saanut toimeentulotukea, vaikka heillä onkin vuosia, joiden aikana he ovat olleet vähintään 6 kuukautta työttöminä.

DIAGNOOSIT

Terveyspalvelujen ja lääkkeiden käytön yhtenä selittäjänä on ryhmien erilainen sairastavuus. Oikeudenmukaisessa ja tasa-arvoisessa palvelujärjestelmässä sairastavuuden tulisi olla tärkein selittäjä palvelujen käytölle. Toisaalta diagnoosien määrää voi selittää myös korkeampi palvelujen tarjonta jollekin tietylle ryhmälle. Tässä osiossa tarkastellaan eri luokkiin kuuluvien nuorten sairastavuutta käyttäen hyväksi niin hoitoilmoitusrekisterin (yksityinen ja julkinen palveluntuottaja) kuin erikoissairaanhoidon avohuollon (julkinen palveluntuottaja) päädiagnoositietoja. Luokittelussa on käytetty hyväksi ICD-10-tauti luokitusta, jonka luokista osa on yhdistetty (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011). Diagnoosit ovat ajalta 2005–2012.

Taulukko 4. Diagnoosien prosenttiosuudet eri ryhmissä

	Koko aineisto	Kroonisesti syrjäytyneet	Syrjäytyneet	Syrjäytymisvaara	Piipahtelijat	Kiinnittyneet	Vain peruskoulu, ei syrjäytymisvaaraa	Vain peruskoulu, työssä	Keskiaste
Tartunta- ja loistaudit	9 %	24 %	17 %	10 %	17 %	12 %	7 %	11 %	11 %
Syöpä ja vastaavat	4 %	3 %	3 %	6 %	4 %	4 %	2 %	3 %	4 %
Umpierityssairaudet, ravitsemussairaudet ja aineenvaihduntasairaudet	2 %	4 %	3 %	1 %	2 %	0 %	2 %	2 %	2 %
Psykiatria	10 %	57 %	37 %	21 %	45 %	30 %	9 %	9 %	13 %
Hermoston sairaudet	4 %	7 %	6 %	4 %	7 %	6 %	3 %	5 %	5 %
Silmä- ja korvasairaudet	5 %	8 %	9 %	4 %	9 %	9 %	4 %	5 %	6 %
Verenkierroelinten sairaudet	3 %	7 %	5 %	4 %	5 %	2 %	2 %	3 %	3 %
Hengityselinten sairaudet	8 %	13 %	10 %	8 %	10 %	11 %	6 %	9 %	9 %
Ruuanjalutuselinten sairaudet	8 %	12 %	11 %	17 %	13 %	12 %	7 %	9 %	9 %
Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairaudet	8 %	9 %	12 %	7 %	11 %	12 %	7 %	11 %	10 %
Raskaus, synnytyks ja lapsivuoteus	19 %	9 %	16 %	25 %	23 %	41 %	19 %	15 %	20 %
Vammat, myrkytykset yms.	16 %	46 %	34 %	20 %	40 %	31 %	16 %	24 %	19 %
Muut	48 %	67 %	60 %	50 %	62 %	68 %	39 %	45 %	51 %

Kaikissa syrjäytyneiden luokissa on erityisen paljon psykiatrisia diagnooseja. Kroonisesti syrjäytyneistä jopa 57 prosentilla ja piipahtelijoista 45 prosentilla on psykiatrinen diagnoosi. Pidempään syrjäytymisvaarassa olleilla näyttää olevan useammin psykiatrinen diagnoosi, mutta jo syrjäytymisvaarassa olevilla on selkeästi enemmän diagnosoituja psykiatrisia sairauksia (21 %) kuin saman koulutustason nuorilla, jotka eivät ole tutkimusaikana syrjäytymisvaarassa tai ovat koko tutkimusajan töissä (9 %).

Toinen kroonisesti syrjäytyneillä selkeästi muita useammin esiintyvä ICD-tautiluokituksen mukainen diagnoosi kuuluu luokkaan ”vammat, myrkytykset yms.”, joita kroonisesti syrjäytyneistä jopa 46 prosentilla on diagnosoitu. Tämä voi kertoa tapaturma-alttiista elämäntavasta. Muista ryhmistä myös piipahtelijoilla (40 %), syrjäytyneillä (34 %) ja kiinnittyneillä (31 %) on paljon vammoja ja myrkytyksiä. Syrjäytymisvaarassa olevilla prosentuaalinen osuus on kuitenkin pienempi (20 %) kuin vain peruskoulun suorittaneilla työssäkäyvillä nuorilla (24 %).

Lähes neljänneksellä kroonisesti syrjäytyneistä on myös tartunta- ja loistauteja, syrjäytyneistä ja piipahtelijoista 17 prosentilla. Vain peruskoulun suorittaneilla nuorilla, jotka eivät ole syrjäytymisvaarassa, tällaisia diagnooseja on 7 prosentilla. Syrjäytymisvaarassa olevista nuorista 17 prosentilla on ruuansulatuselinten sairauksia, joita muihin ryhmiin kuuluvilla nuorilla on prosentuaalisesti vähemmän. Kiinnittyneistä 41 prosentilla on raskauksiin, synnytyksiin ja lapsivuoteuteen liittyviä diagnooseja, ja tällaisten sairauksien mahdollisuus näkyikin jo aiemmin kuvatuissa poluissa kiinnittyneiden siirtymänä hoitamaan lapsia.

KUSTANNUKSET

Tässä osassa tarkastellaan terveyspalveluista ja lääkkeistä aiheutuvia kustannuksia ja palvelujen käyttöä määrällisesti. Tietoihin palvelujen käytöstä on yhdistetty Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottamat yksikkökustannukset. Kustannuksia tarkastellaan vuosittaisena keskiarvokustannuksena kaikkien kuuden vuoden ajalta.

Kustannukset ovat kaikissa ryhmissä jakautuneet siten, että suuresta osasta tutkittavia aiheutuu hyvin vähän tai ei ollenkaan kustannuksia. Joissain ryhmissä jopa mediaanikustannus on nolla euroa. Kustannukset kasaantuvat siis ryhmien sisällä samoille nuorille, jolloin keskiarvojen vertailu ei välttämättä ole mielekäästä. Kustannuksia on kuvattu laatikkodiagrammeilla, joista nähdään kustannusten jakaumat. Laatikkodiagrammeissa laatikon alareuna vastaa alaneljännestä ja yläreuna yläneljännestä. Viiva laatikossa osoittaa mediaanin, ja kärjellään oleva neliö keskiarvon. Diagrammien virhemarginaalit ovat korkeintaan 1,5 kertaa laatikon suuruisia, ja poikkeavan suuret havainnot eivät mahdu niiden sisälle. Kustannuksia tarkastellaan edellä määritellyissä ryhmissä ja näitä ryhmiä vertaillaan keskenään.

Terveyspalvelujen kustannukset

Korkean sosioekonomisen aseman saavuttaneet henkilöt käyttävät Suomessa enemmän niin julkisia kuin yksityisiäkin terveyspalveluita (Teperi 2005; Häkkinen & Alha 2006). Pienituloisilla ja matalasti koulutetuilla on kuitenkin heikompi terveydentila muihin

väestöryhmiin verrattuna (Kallio 2006). Palvelujen käyttö ei siis suoraan kerro palvelujen tarpeesta, vaan myös muut tekijät vaikuttavat palvelujen kysyntään.

Terveyspalvelut on jaoteltu vuodeosastohoitoon, erikoissairaanhoidon, yksityislääkärikäynteihin, perusterveydenhuollon lääkärikäynteihin ja perusterveydenhuollon hoitajan luona käynteihin sekä näistä kaikista laskettuihin kokonaiskustannuksiin. Aineistosta puuttuvat työterveyshuollon ja ylioppilasterveydenhuollon palvelut, ja tämä puute voi vaikuttaa erityisesti vertailuryhmien palvelujen käyttöä ja kustannuksia pienentävästi. Palveluita tarkastellaan kustannusten lisäksi myös määrinä, sillä tietyn palveluryhmän sisällä on erihintaisia palveluita.

Terveyspalvelujen kokonaiskustannukset

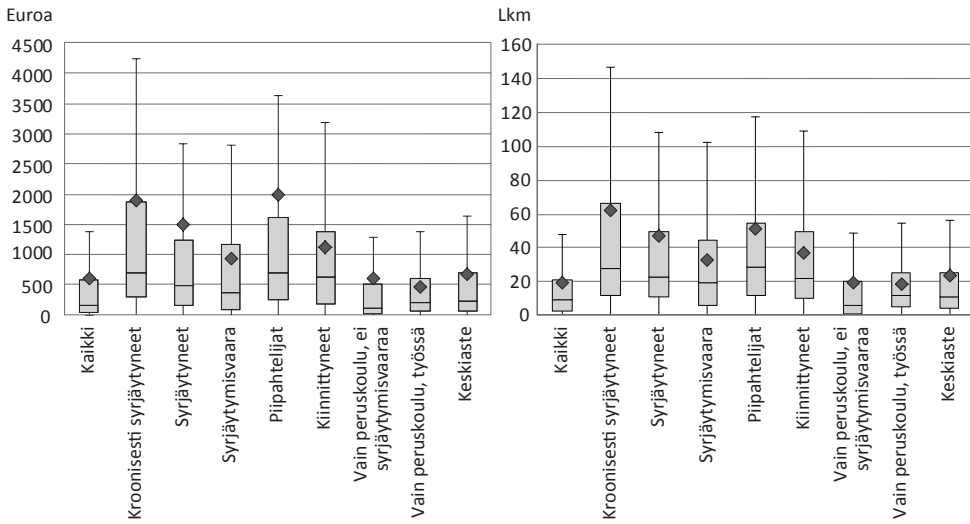
Terveyspalvelujen kokonaiskustannukset vaihtelevat nuorten välillä paljon. Jokaisesta muodostetusta ryhmästä löytyy sellaisia nuoria, joista ei aiheudu kustannuksia ollenkaan. Toisaalta korkeimmat yksittäisen nuoren kustannukset nousevat jopa 170 000 euroon.

Mediaanikustannuksiltaan kallein ryhmä ovat kroonisesti syrjäytyneiksi luokitellut. Tässä ryhmässä terveyspalvelujen kokonaiskustannusten mediaani on lähes seitsenkertainen verrattuna vain peruskoulun suorittaneisiin nuoriin, jotka eivät tutkimusaikana olleet syrjäytymisvaarassa. Ero ryhmien välillä on tilastollisesti merkitsevä. Syrjäytymisen keston ja terveyspalvelujen kokonaiskustannusten välillä näyttää olevan yhteys, sillä kustannukset ovat pienemmät syrjäytyneiksi luokiteltujen ryhmässä ja vielä pienemmät syrjäytymisvaaraan luokiteltujen ryhmässä. Vain peruskoulun suorittaneille nuorille, jotka eivät olleet tutkimusaikana syrjäytymisvaarassa, laskettu mediaanikustannus on huomattavasti matalampi kuin syrjäytyneiden vastaava. Myös keskiasteen suorittaneiden kustannukset ovat pienemmät kuin syrjäytyneiden ryhmiin luokiteltujen kustannukset.

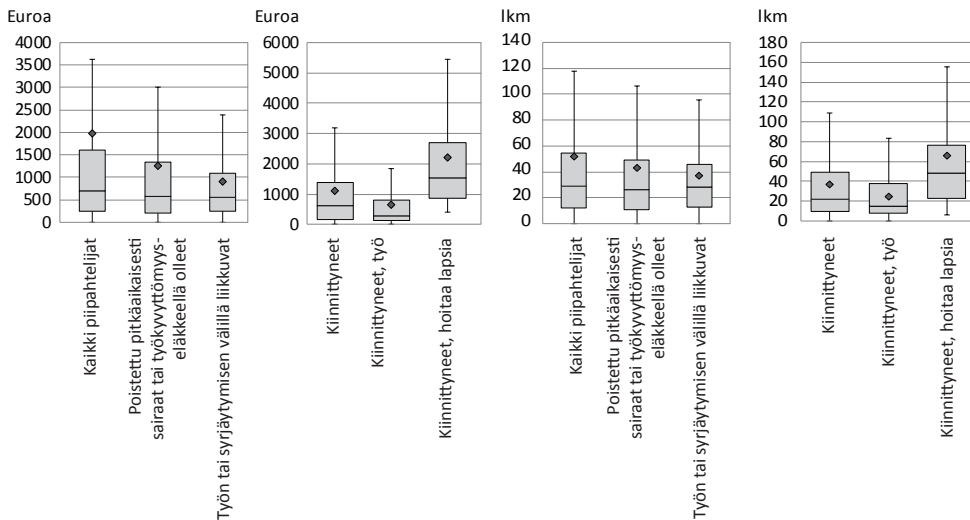
Myös piipahtelijat ja kiinnittyneet erottuvat niistä nuorista, jotka eivät ole syrjäytymisvaarassa, ja ovat kustannuksiltaan lähempänä syrjäytymisen eri ryhmiin luokiteltuja nuoria. Piipahtelijoiden kustannukset ovat lähellä kroonisesti syrjäytyneiden kustannuksia. Piipahtelijoiden joukosta löytyy huomattavan paljon niitä, joista aiheutuu todella korkeat kustannukset, mikä nostaa keskiarvoa merkittävästi. Määrällisesti piipahtelijoiden palvelujen käyttö on kroonisesti syrjäytyneiden palvelujen käyttöä vähäisempää, ja tästä voidaan päätellä kustannusten kertyvän myös kalliista palveluista. Kun piipahtelijoita ja kiinnittyneitä analysoidaan tarkemmin, huomataan, että kustannukset laskevat, mikäli pitkäaikaisesti sairast tai työkyvyttömyyseläkkeellä tutkimusaikana olleet poistetaan joukosta. Jos verrataan edellisiä vielä vain työstä syrjäytymiseen ja takaisin liikkuneisiin, nähdään kustannusten laskevan edelleen. Kustannukset jäävät kuitenkin selvästi korkeammiksi kuin vertailuryhmillä.

Kiinnittyneiden ryhmässä kustannukset laskevat, mikäli tarkastellaan vain syrjäytymisvaarasta työelämään siirtyneitä nuoria. Korkeat kustannukset kasaantuvat kiinnittyneiden ryhmässä niille nuorille, jotka ovat siirtyneet syrjäytymisvaarasta hoitamaan lapsia kotona.

Kokonaiskustannukset kertyvät suurilta osin vuodeosastohoidosta ja erikoissairaanhoidosta. Yksityislääkäripalvelujen käytön osuus kokonaiskustannuksista on vertailuryhmissä prosentuaalisesti selvästi suurempi kuin syrjäytyneiden ryhmissä. Vain peruskoulun suorittaneet koko tutkimusajan työssä käyneet nuoret käyttävät prosentuaalisesti enemmän

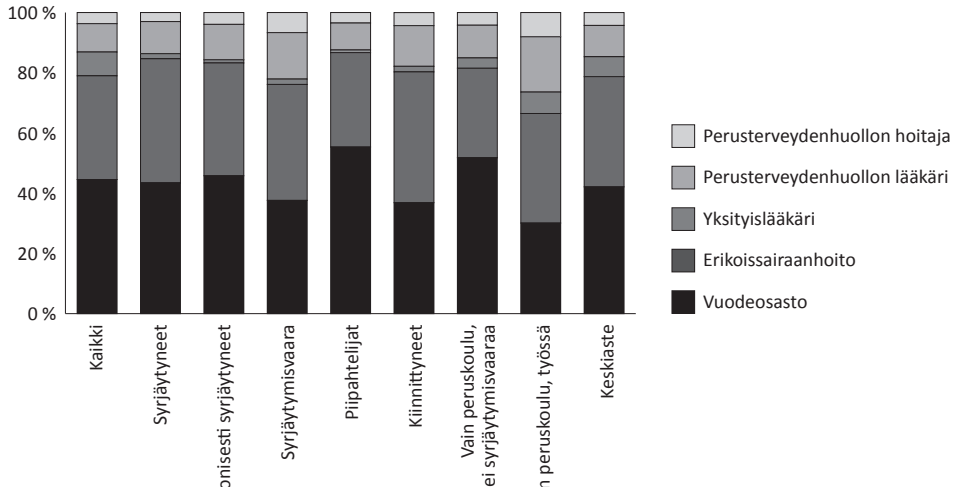

Kuvio 8. Terveyspalvelujen käyttö ja kokonaiskustannukset

Kuvio 9. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden terveystieteiden käyttö ja kokonaiskustannukset

perusterveydenhuollon hoitaja- ja lääkäripalveluita sekä yksityislääkäripalveluita yhteensä. Vuodeosasto- ja erikoissairaanhoidon kalliimmat ja raskaammat palvelut jäävät vähemmiksi kuin muissa ryhmissä. Erityisesti piipahtelijoiden joukosta löytyy puolestaan paljon erikoissairaanhoidoa ja vuodeosastohoitoa tarvinneita.

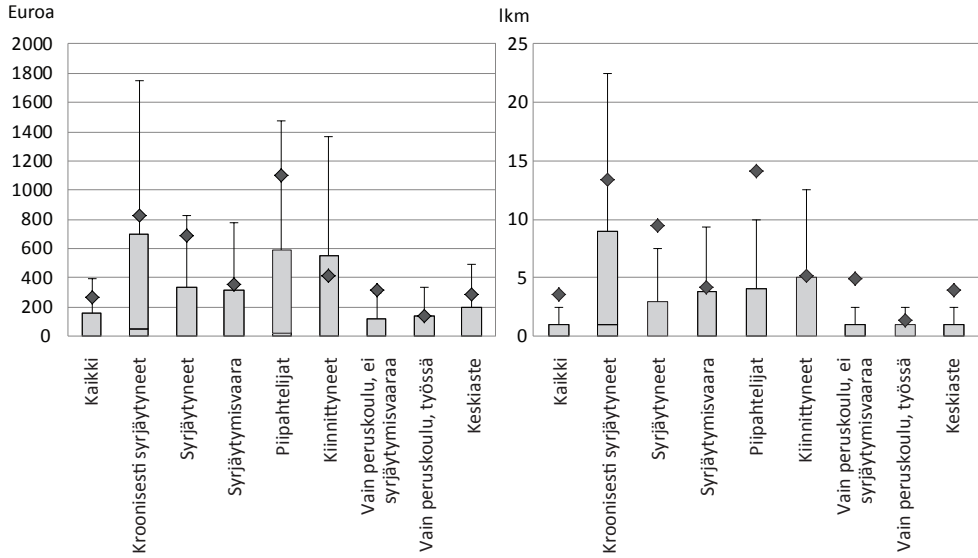

Kuvio 10. Kokonaiskustannusten kertyminen

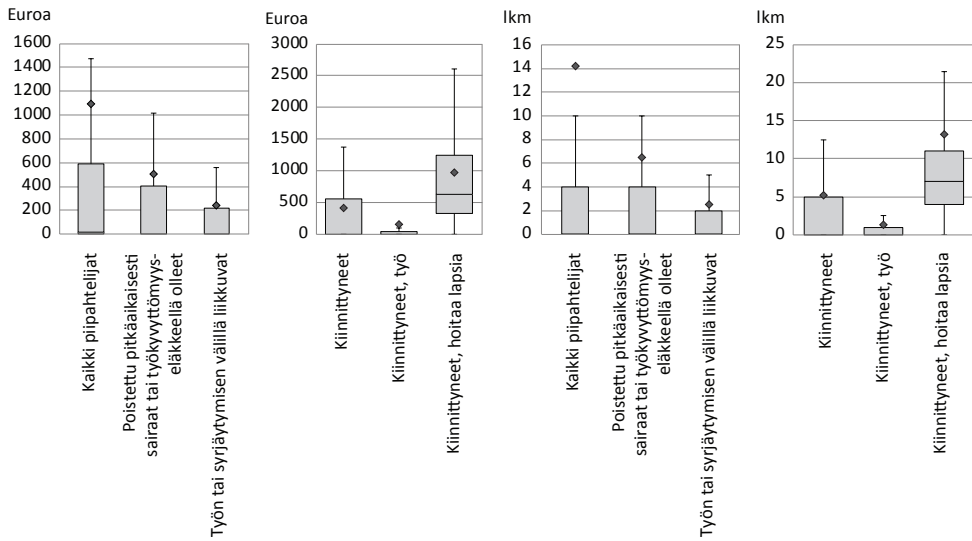
Vuodeosasto

Vuodeosastokustannukset jakautuvat erityisen epätasaisesti, sillä suurimmat kustannukset kertyvät vuodeosastohoidosta ja toisaalta suuri osa tutkittavista ei tarvitse sitä lainkaan. Yleisimmin mediaanikustannus on nolla euroa, ja vain kroonisesti syrjäytyneiden ja piipahtelijoiden joukossa mediaanikustannus ylittää nollan. Keskimääräisillä kustannuksilla arvioituna piipahtelijoiden ryhmä nousee kaikista kalleimmaksi, kun taas työssäkäyvät vain peruskoulun suorittaneet ovat keskimääräisiltä kustannuksiltaan halvin ryhmä. Työssäkäynti ja vuodeosastolla oleminen voidaan kuitenkin nähdä toisensa poissulkeviksi vaihtoehdoiksi, eivätkä kustannukset näin ollen voikaan kasvaa kovin korkeiksi. Vuodeosastohoidon täytyy olla melko lyhytaikaista ennen siirtymistä sairauspäivärahalle ja pitkäaikaisesti sairaiden luokkaan.

Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden tarkempi tarkastelu antaa samoja tuloksia, kuin mitä terveyspalvelujen kokonaiskustannuksissa jo nähtiin. Pitkäaikaisesti sairaiden poistaminen ja vain työn ja syrjäytymisen välillä liikkuvien tarkasteleminen laskee kustannuksia huomattavasti. Vuodeosastokustannuksissa erityisesti piipahtelijoilla kustannukset kasautuvat samoille henkilöille, ja keskiarvo nousee suureksi. Syrjäytymisvaarassa olevien ryhmässä lapsia kotiin hoitamaan siirtyneet kerryttävät kustannuksia kiinnittyneiden joukossa eniten, työelämään siirtyneet taas vain hyvin vähän. Molemmissa yhteyksissä työssäkäynnin ja vuodeosastohoidon toisensa poissulkeva vaikutus on olennainen ja synnyttää jo itsessään eron ryhmien välillä.

Kuvio 11. Vuodeosastoahoito ja sen kustannukset

Kuvio 12. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden vuodeosastoahoito ja sen kustannukset

Erikoissairaanhoito

Erikoissairaanhoidossa kroonisesti syrjäytyneet ovat kallein ryhmä. Vain peruskoulun suorittaneille nuorille, jotka eivät ole syrjäytymisvaarassa, laskettu mediaanikustannus on nolla euroa, kun taas kroonisesti syrjäytyneille laskettu mediaanikustannus on jopa 226 euroa. Jos tarkastellaan vain peruskoulun suorittaneita, koko tutkimusajan työssä olleita nuoria, kustannukset nousevat verrattuna kaikkiin vain peruskoulun suorittaneisiin nuoriin, jotka eivät ole syrjäytymisvaarassa.

Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden erikoissairaanhoidon kustannukset ovat myös korkeat ja lähellä kroonisesti syrjäytyneiden ryhmää. Jos pitkäaikaisesti sairaat poistetaan piipahtelijoiden ryhmästä tai tarkastellaan vain työn ja syrjäytymisen välillä liikkuvia, kustannukset laskevat. Työn ja syrjäytymisen välillä liikkuvat eivät erikoissairaanhoidon osalta poikkea juurikaan muista piipahtelijoista, joiden joukosta on poistettu pitkäaikaisesti sairaat, ja mediaanikustannusero näiden kahden ryhmän välillä on vain noin kaksi euroa. Kiinnittyneistä lapsia kotona hoitavien mediaanikustannus on jopa 3,5-kertainen verrattuna kaikkiin kiinnittyneisiin ja 7,5-kertainen verrattuna syrjäytymisvaarasta työelämään siirtyneisiin.

Yksityislääkäri

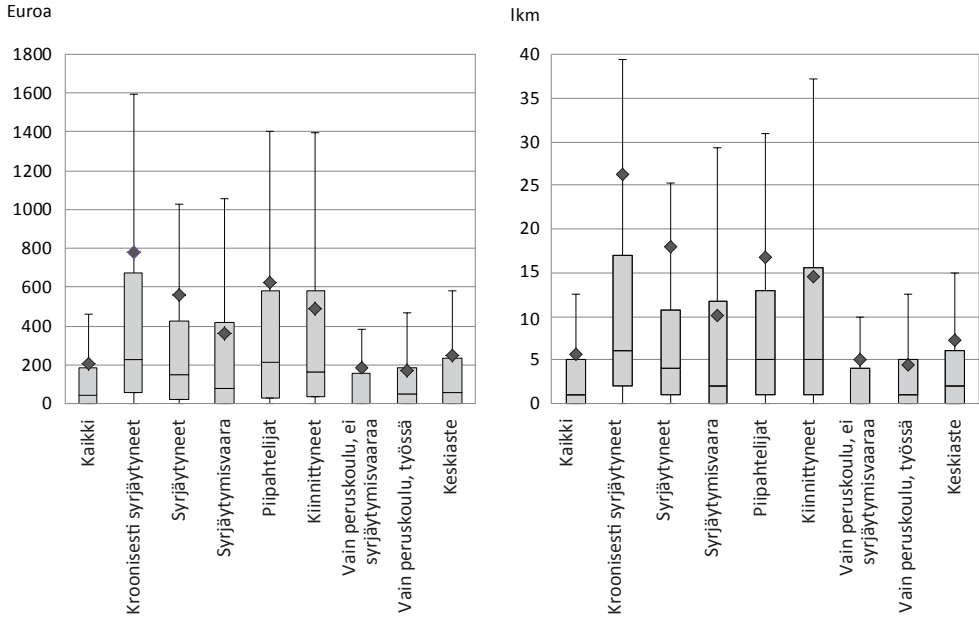
Ylempiin tuloluokkiin kuuluvat henkilöt ja korkeasti koulutetut käyttävät yksityislääkärin palveluita enemmän kuin matalasti koulutetut ja pienituloiset (Häkkinen & Alha 2006, 37), ja työssäkäyvät käyttävät useammin yksityisiä palveluita kuin työttömät (Häkkinen 2002; Propper 2000). Henkilön taloudellinen tilanne, yksityinen sairaskorvaus, asuinalue, koettu terveys ja ideologiset tekijät selittävät yksityislääkäripalvelujen käyttöä. Pienituloiset ja vakuuttamattomat hyödyntävät vähemmän yksityislääkäripalveluja (Kallio 2008).

Myös tämän tutkimuksen aineistossa yksityislääkäripalvelujen käyttö poikkeaa muiden palvelujen käytöstä. Kustannukset eivät kasaudu kroonisesti syrjäytyneille, vaan päinvastoin vain peruskoulun suorittaneet työssäkäyvät ja keskiasteen suorittaneet ovat kalliimpia ryhmiä. Vielä suuremmat kustannukset ovat koko aineistossa, joten nuoret, joilla on korkeampi koulutusaste, käyttävät palveluita vielä enemmän. Kroonisesti syrjäytyneiden jakauma on kuitenkin poikkeuksellinen, sillä keskiarvo ei mahdu edes virhemarginaalien sisään (1,5 kertaa koko laatikon pituus, sillä maksimiarvot eivät mahdu kuvaan). Tämä kertoo, että kustannukset jakautuvat poikkeuksellisen epätasaisesti ja kasaantuvat samoille nuorille.

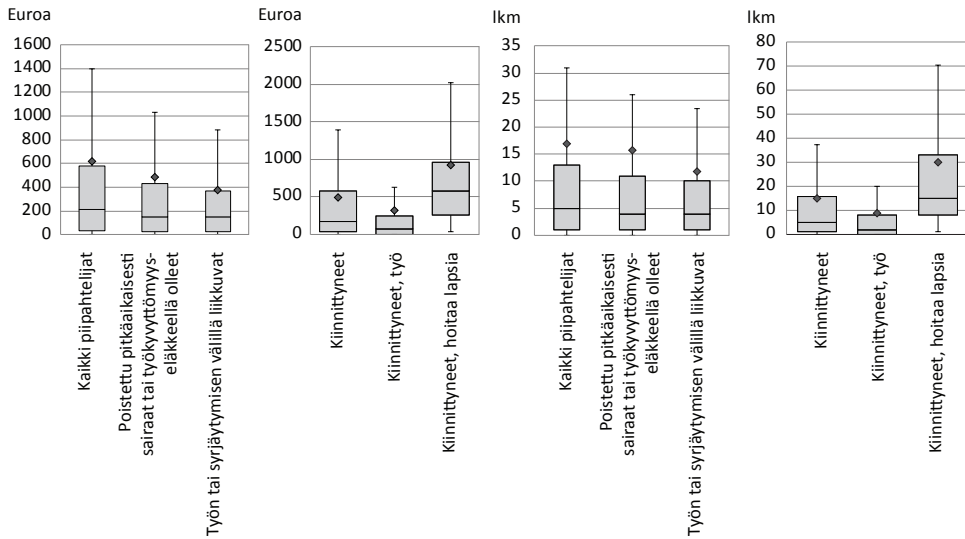
Perusterveydenhuollon lääkäri

Perusterveydenhuollon lääkäripalvelujen käyttö on yleisintä kroonisesti syrjäytyneiden ryhmässä. Heillä mediaanikustannus on yli kahdeksankertainen verrattuna vain peruskoulun suorittaneisiin nuoriin, jotka eivät ole syrjäytymisvaarassa. Ryhmien välinen ero on tilastollisesti merkitsevä. Kustannukset ovat pienemmät syrjäytyneillä ja syrjäytymisvaarassa olevilla. Piipahtelijoiden kustannukset muistuttavat ryhmittelyistä eniten kroonisesti syrjäytyneitä perusterveydenhuollon lääkäripalvelujen käytön osalta.

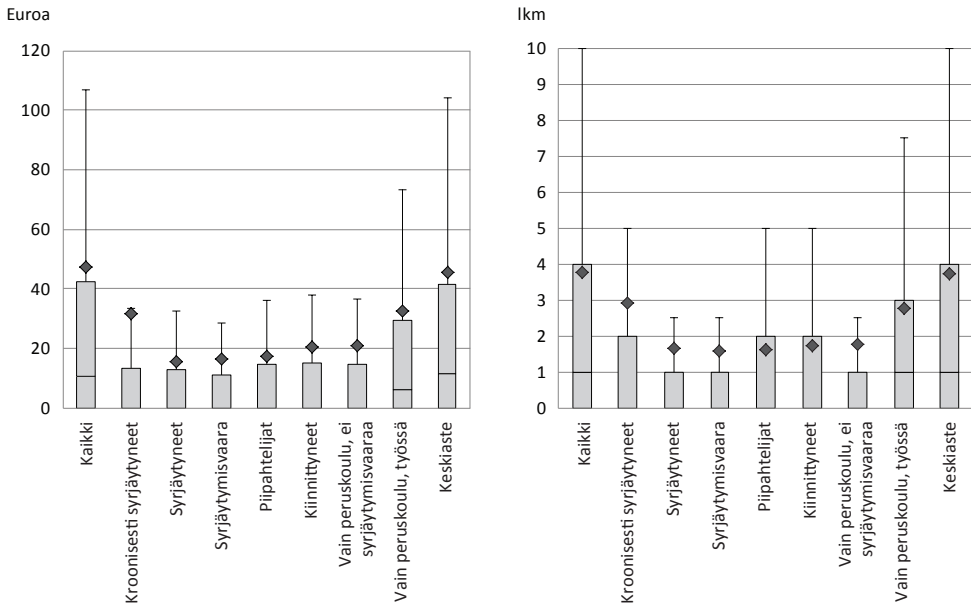
Pitkäaikaisesti sairaiden ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevien poistaminen piipahtelijoiden joukosta ei laske kustannuksia, ja piipahtelun rajaaminen vain työn ja syrjäytymisen

Kuvio 13. Erikoissairaanhoidon käyttö ja kustannukset

Kuvio 14. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden erikoissairaanhoidon käyttö ja kustannukset

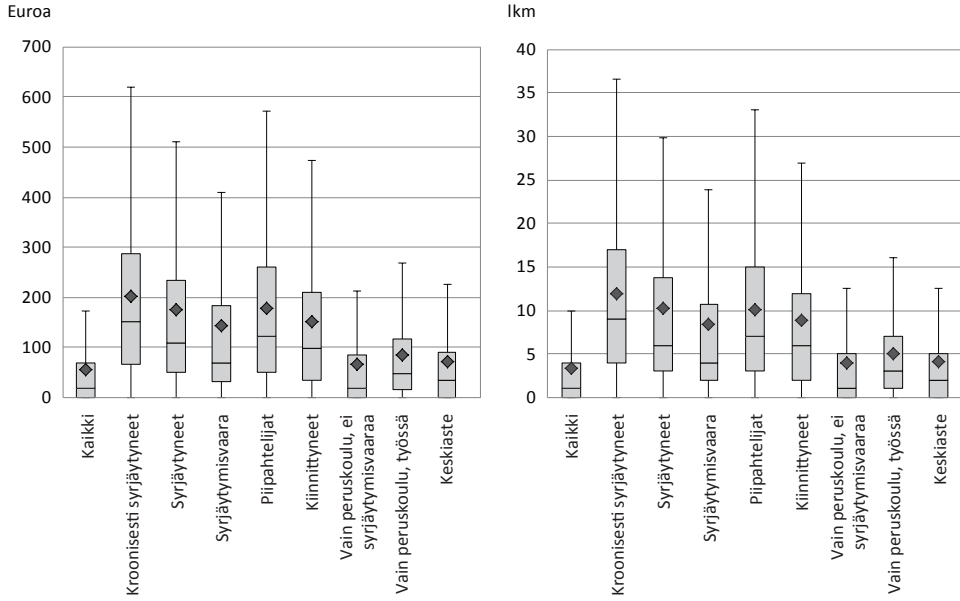
Kuvio 15. Yksityislääkäripalvelujen käyttö ja kustannukset

välillä liikkumiseen jopa nostaa kustannuksia. Kiinnittyneillä työelämään siirtyneiden kustannukset ovat mediaaniltaan koko kiinnittyneiden ryhmää matalammat, kun taas lapsia kotiin hoitamaan siirtyneiden kustannukset ovat korkeammat.

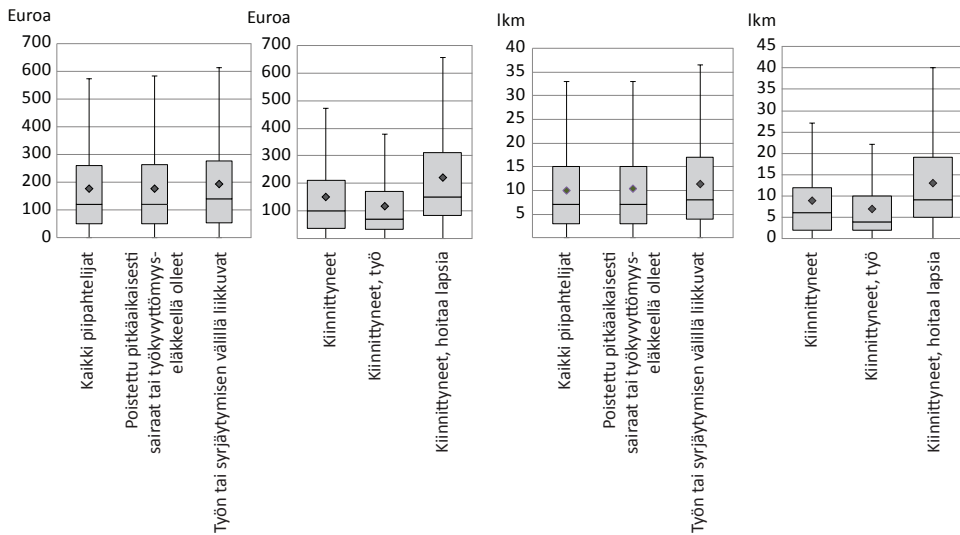
Perusterveydenhuollon hoitaja

Perusterveydenhuollon hoitajakäyntien kustannuksissa kroonisesti syrjäytyneet ja syrjäytyneet kerryttävät kustannuksia saman verran. Kroonisesti syrjäytyneiden ja syrjäytyneiden ryhmissä hoitajan vastaanotolla käydään saman verran, mutta syrjäytymisvaarassa olevat käyvät vastaanotolla vähemmän ja mediaanikustannus on matalampi.

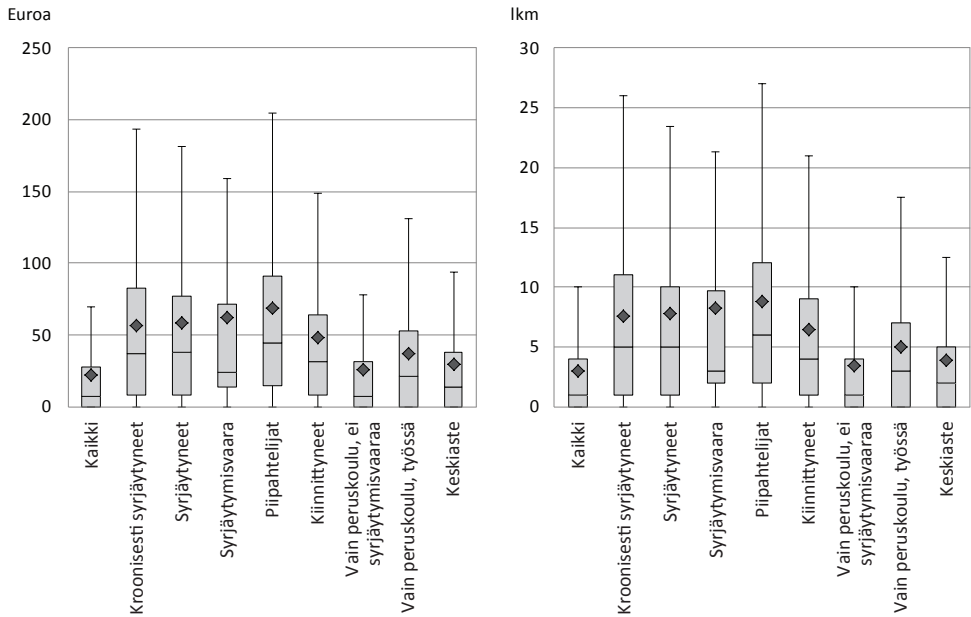
Kalleimmaksi ryhmäksi perusterveydenhuollon hoitajakäyntien kustannuksia vertailtaessa nousivat piipahtelijat. Tarkasteltaessa tätä ryhmää tarkemmin huomataan, että piipahtelijoiden jakamisella luokkiin sen mukaan onko liikkuminen ollut sairauden ja syrjäytymisen välistä vai työelämän ja syrjäytymisen välistä, ei ole juurikaan merkitystä. On vaikea arvioida, miksi kustannukset ovat juuri piipahtelijoilla korkeammat, mutta hoitajalla käynnit voivat kertoa vaivan olevan sellainen, ettei se tarvitse lääkärin konsultaatiota, tai kyse voi olla jonkinlaisesta jatkotoimenpiteestä.

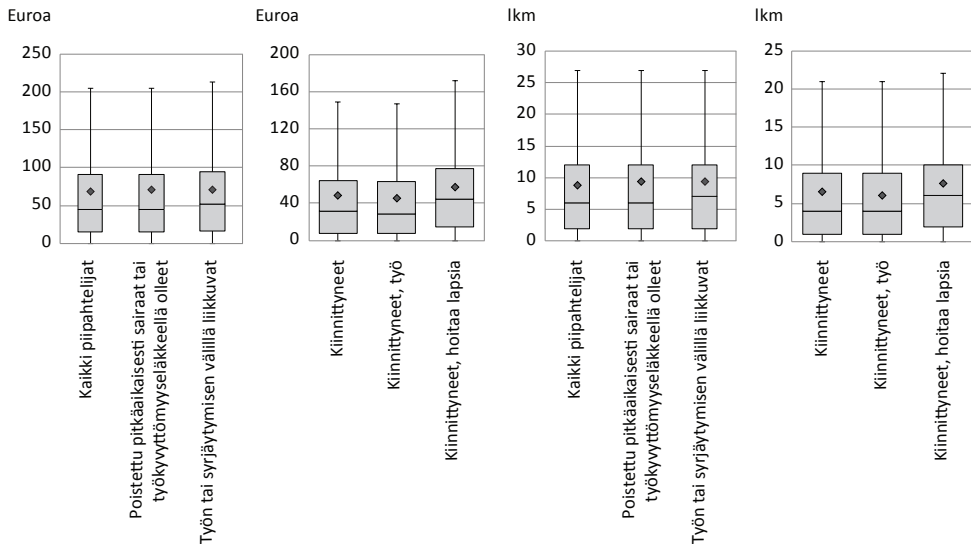
Kuvio 16. Perusterveydenhuollon lääkärikäynnit ja kustannukset

Kuvio 17. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden perusterveydenhuollon lääkärikäynnit ja kustannukset

Kuvio 18. Perusterveydenhuollon hoitajakäynnit ja kustannukset

Kuvio 19. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden perusterveydenhuollon hoitajakäynnit ja kustannukset

Lääkekustannukset

Seuraavaksi tarkastellaan lääkkeiden käyttöä ja eritellään lääkkeiden kokonaiskustannuksista mielenterveyslääkkeiden kustannukset.

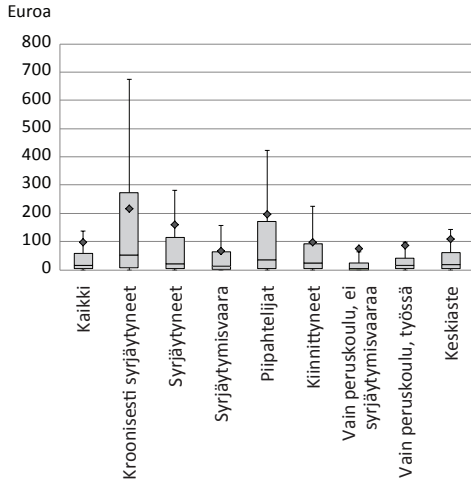
Kroonisesti syrjäytyneet käyttävät eniten lääkkeitä. Lääkkeiden käytön mediaanikustannus on heillä noin 53 euroa vuodessa, lähes kymmenkertainen verrattuna vain peruskoulun suorittaneisiin nuoriin, jotka eivät ole olleet tutkimusaikana syrjäytymisvaarassa. Kroonisesti syrjäytyneet erottuvat joukosta selkeästi, sillä piipahtelijat seuraavaksi korkeimmilla kustannuksilla yltyvät mediaanikustannuksiltaan vain 35 euroon. Muut syrjäytyneiden ryhmät eivät myöskään kerrytä lääkekustannuksia läheskään yhtä paljon kuin kroonisesti syrjäytyneet, mutta piipahtelijoiden lääkekustannukset ovat korkeat.

Piipahtelijoiden tarkempi tarkastelu osoittaa, että pitkäaikaisella sairauslomalla ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevat kerryttävät kustannuksia piipahtelijoista eniten, ja heidän poistamisensa joukosta tiputtaa mediaanikustannukset 25 euroon. Vain työn ja syrjäytymisen välillä liikkuvien mediaanikustannus on vielä tätäkin pienempi, 21 euroa. Kiinnittyneistä työelämään siirtyneet ovat kaikkia kiinnittyneitä halvempi ryhmä, kotiin lapsia hoitamaan siirtyneet taas kalliimpi.

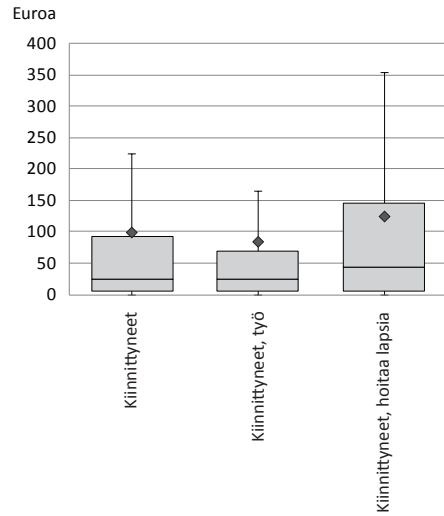
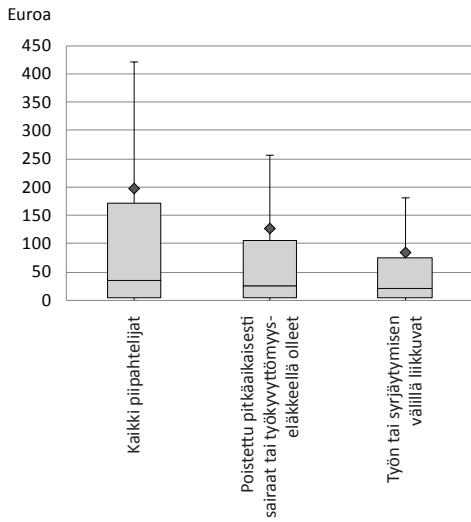
Mielenterveyslääkkeet

Koko aineistosta noin 18 prosenttia on tutkimusajan sisällä käyttänyt mielenterveyslääkkeitä, kun taas kroonisesti syrjäytyneistä mielenterveyslääkkeitä on käyttänyt jopa 60 prosenttia. Syrjäytyneistä 29 prosenttia ja syrjäytymisvaarassa olevista 45 prosenttia on käyttänyt tutkimusaikana mielenterveyslääkkeitä. Mielenterveysongelmat voivat nostaa riskiä syrjäytyä, eikä tämän tutkimuksen perusteella voida sanoa, että syrjäytyminen aiheuttaisi mielenterveysongelmia. Kustannuksissa on kuitenkin nähtävissä selvä ero ja yhteys syrjäytymisen ja mielenterveyslääkkeiden käytön välillä. Työttömyyden ja mielen-terveyden yhteyttä tutkivassa OECD:n raportissa todetaan, että henkilöt, joilla on lievä tai keskivakava mielenterveysongelma, ovat 2–3 kertaa todennäköisemmin työttömiä kuin henkilöt, joilla ei ole mielenterveysongelmia. Henkilöillä, joilla on vakava mielen-terveyshäiriö, työttömyys on 6–7 kertaa todennäköisempää kuin henkilöillä, joilla ei ole mielenterveysongelmia. (OECD 2014.)

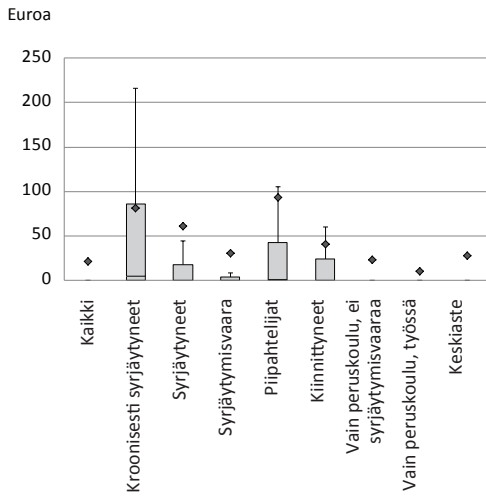
Myös piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden ryhmissä mielenterveyslääkkeiden käyttö poikkeaa koko tutkimusaineistosta: piipahtelijoista niitä on käyttänyt 52 prosenttia ja kiinnittyneistä 43 prosenttia. Mielenterveyslääkkeiden käyttö on kiinnittyneiden joukossa yleisempää kotiin lapsia hoitamaan siirtyneiden parissa, kun taas työelämään siirtyneillä kustannukset ovat matalammat. Piipahtelijoista pitkällä sairauslomalla olevien mielenterveyslääkkeiden kustannukset ovat kaikkia piipahtelijoita korkeammat ja työn ja syrjäytymisen välillä liikkuvilla matalammat.

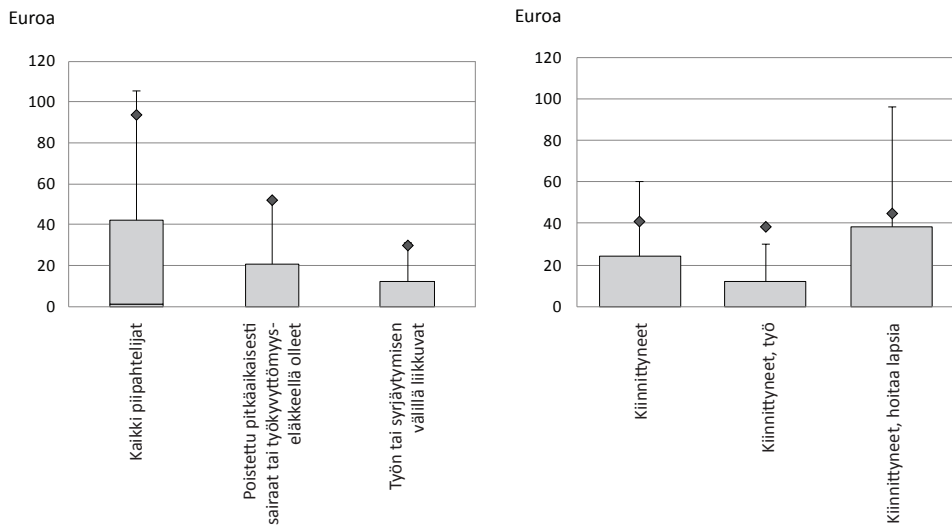
Kuvio 20. Lääkekustannukset

Kuvio 21. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden lääkekustannukset

Kuvio 22. Mielenterveyslääkkeiden kustannukset

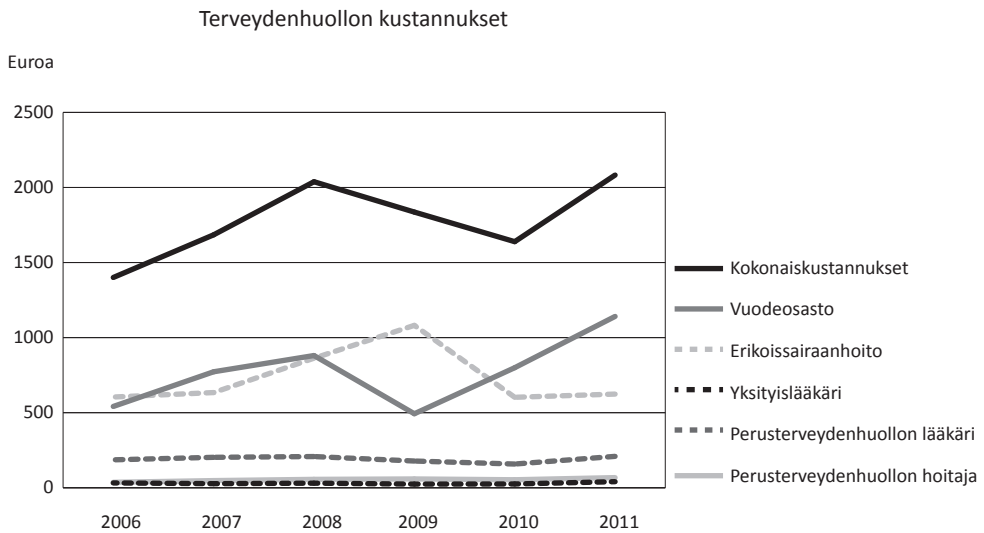

Kuvio 23. Piipahtelijoiden ja kiinnittyneiden mielenterveyslääkkeiden kustannukset

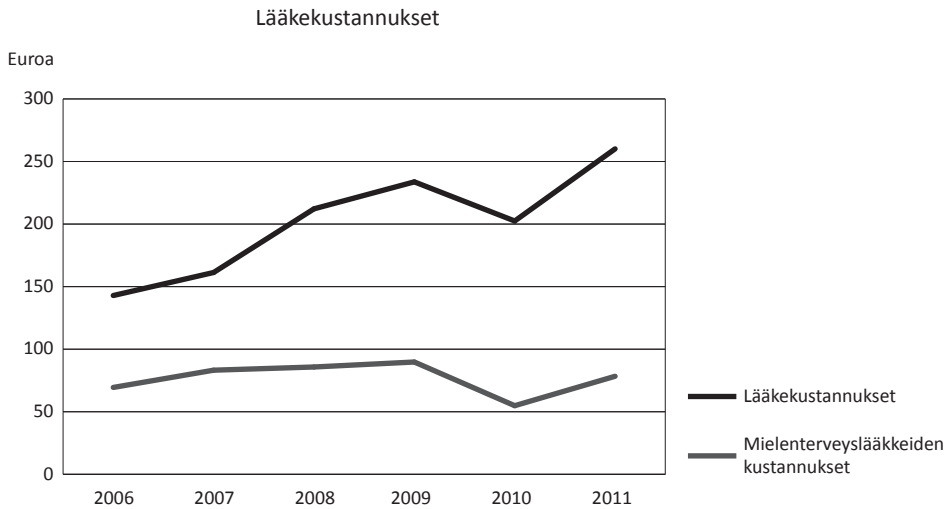
KUSTANNUKSET AIKASARJOINA

Kroonisesti syrjäytyneiden ryhmässä terveyspalvelujen kustannukset ovat korkeammat kuin vertailuryhmissä. Myös (syrjäytyneiden eri ryhmiä keskenään verrattaessa) syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien kustannukset ovat pienemmät. Seurattaessa kroonisesti syrjäytyneiden keskimääräisten kustannusten kehitystä vuosittain nähdään, että kokonaiskustannusten trendi on kasvava. Vuodeosastokustannukset nousevat myös, mutta niin kokonaiskustannuksissa kuin vuodeosastokustannuksissa nähdään keskivaiheilla laskua, eikä kustannusten kertyminen välttämättä ole syrjäytymisen kestästä johtuvaa.

Kuvio 24. Kroonisesti syrjäytyneiden terveyspalvelujen kustannusten kehitys vuoden 2006 hinnoissa

Lääkekustannusten keskiarvo nousee selvästi ajan myötä kroonisesti syrjäytyneillä. Myös mielenterveyslääkkeiden kustannuksissa on hyvin lievä nouseva trendi. Kustannusten nousu saattaa kuitenkin selittyä myös tutkittavien vanhenemisella. Lääkkeiden kokonaiskustannusten nousu on kuitenkin merkittävä, ja keskimääräiset kustannukset ovat tutkimusajan viimeisenä vuonna lähes kaksinkertaiset ensimmäiseen vuoteen verrattuna: ne kasvavat 143 eurosta 260 euroon vuoden 2006 hinnoilla. Lääkekustannusten lasku vuonna 2010 voi selittyä 1.4.2009 voimaan tulleen viitehintajärjestelmän vaikutuksella.

Kuvio 25. Kroonisesti syrjäytyneiden lääkekustannusten kehitys vuoden 2006 hinnoissa

LOPPUPÄÄTELMÄT REKISTERIAINEISTON ANALYYSISTA

Kroonisesti syrjäytyneiksi luokiteltujen vuosina 1982–1984 syntyneiden helsinkiläisten nuorten ryhmässä terveydenhuollon kustannukset ovat vertailuryhmiä korkeammat, ja he käyttävät myös enemmän lääkkeitä. Kroonisesti syrjäytyneiden nuorten terveydenhuollon kokonaiskustannukset ovat seitsenkertaiset ja lääkekustannukset jopa kymmenkertaiset verrattuna vain peruskoulun suorittaneisiin nuoriin, jotka eivät ole tutkimusaikana olleet syrjäytymisvaarassa. Erot ryhmien välillä ovat tilastollisesti merkitseviä. Kroonisesti syrjäytyneistä jopa 60 prosentilla on diagnosoitu mielenterveysongelmia, ja 57 prosenttia tähän ryhmään luokitelluista on tutkimusaikana käyttänyt mielenterveyslääkkeitä. Syrjäytymisen kroonisuus on yhteydessä korkeampiin kustannuksiin, sillä kahdessa muussa nuorten syrjäytyneiden ryhmässä, syrjäytyneillä ja syrjäytymisvaarassa olevilla, kustannukset ovat pienemmät.

Nuorten syrjäytyneiden luokittelu useampaan ryhmään mahdollistaa palvelujen käytön ja kustannusten tarkastelun myös niiden syrjäytyneiden joukossa, jotka eivät ole koko tutkimusaikaa syrjäytyneitä vaan joiden pääasiallinen toiminta vaihtelee. Piipahtelijoiden terveydenhuollon kustannukset nousevat lähelle kroonisesti syrjäytyneiden kustannuksia. Vaikka piipahtelu olisi vain työn ja syrjäytymisen välistä liikettä, eikä esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevia lasketa mukaan, jäävät kustannukset silti muita ryhmiä korkeammiksi, lukuun ottamatta kroonisesti syrjäytyneiden ryhmää. Työllistämistoimet eivät siis näytä laskevan kustannuksia tässä ryhmässä, mutta tämä voi kertoa myös siitä, että syrjäytymisvaaraan joutuneiden nuorten terveydentila on jo lähtökohtaisesti muita heikompi, ja piipahtelijoiden kustannukset koostuvatkin muita enemmän vuodeosastohoidosta ja erikoissairaanhoidosta, jotka ovat muita kustannusryhmiä raskaampia palveluita.

Pelkkä todettu palvelujen käyttö ei kuitenkaan kerro suoraan palvelujen tarpeesta. Tyydyttämätöntä palvelutarvetta on erityisesti taloudellista uhkaa kokevilla, työttömillä työikäisillä sekä sellaisilla henkilöillä, joilla on huono terveydentila (Manderbacka ym. 2012). Syrjäytyneet määriteltiin tässä tutkimuksessa työn ja koulutuksen ulkopuolisiksi henkilöiksi, jotka eivät hoida lapsia kotona tai suorita varusmiespalvelusta, ja heidän osaltaan ainakin työttömyys ja mahdollisesti myös taloudellinen uhka toteutuvat. Voidaan siis olettaa, että sen lisäksi, että terveyspalvelujen käyttö on syrjäytyneillä nuorilla tämän tutkimuksen mukaan yleisempää kuin väestöllä keskimäärin, heillä on myös tyydyttämätöntä palvelujen tarvetta. Se, että syrjäytyneet nuoret eivät kenties saa tarvitsemiaan terveyspalveluita, voi johtaa myös heidän terveydentilansa heikkenemiseen.

Syrjäytyneet nuoret ovat tämän tutkimuksen perusteella selvästi vertailuryhmiä sairaampia ja käyttävät myös enemmän terveydenhuollon palveluita ja lääkkeitä. Ei voida kuitenkaan sanoa, että kustannukset johtuisivat syrjäytymisestä. Syrjäytyminen voi aiheuttaa terveysongelmia, jotka johtavat korkeampiin kustannuksiin, mutta on todennäköistä, että myös heikko terveydellinen tila, esimerkiksi mielenterveysongelmat, voi johtaa syrjäytymiseen.

Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset

Sanna Aaltonen & Päivi Berg

Nuorisotutkimus, erityisesti kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen nojaava tutkimus, on perinteisesti pyrkinyt tavoittamaan nuorten omia merkityksenantoja ja kokemuksia, joilla on täydennetty ja korjattu aikuistoimijoiden ylhäältäpäin muodostamaa käsitystä nuorista ja heidän toiminnastaan. Nuorisotutkimuksen näkökulmasta tarvitaan sosiaali poliittisesti ja kvantitatiivisesti virittyneen syrjäytymistiedon ohella tutkimusta ja tiedonkeruun tapoja, jotka pyrkivät tavoittamaan ja tunnistamaan tilastojen, kyselyjen ja virallisten kuulemisjärjestelmien ulkopuolelle jääviä nuorten kokemuksia ja toiveita. Nuorten kuulemisen tärkeys ja kokemustiedon merkitys, niin oikeusturvan kuin laadukkaiden palvelujen kehittämisenkin näkökulmasta, saa perustansa jo lakiin kirjatusta kuulemisvelvoitteesta ja on noussut vahvasti esille myös julkisessa keskustelussa (esim. Lapsiasiavaltuutettu 2012) samoin kuin erityisryhmien tapauksessa (Hakala 2014).

Aiempaan tutkimukseen pohjaava näkemys kuitenkin on, että nuorten omaa kokemustietoa on hyödynnetty melko vähän syrjäytymisen tutkimuksessa ja kehittämistoiminnassa, vaikka juuri sen kautta olisi mahdollista lisätä ymmärrystä ehkäisytoimenpiteiden saavutettavuudesta ja toimivuudesta (Suurpää 2009). Kokemustiedon korostaminen ei saa kuitenkaan tarkoittaa sitä, että nuorten kohtaamia ongelmia yksilöllistetään liikaa ja vastuu niiden ratkaisusta sysätään nuorille. Vastaavasti kokemustiedon kerääminen ei saa olla kosmeettista, vaan siihen pitää sisältyä lupaus muutoksesta tai muutoksen mahdollisuudesta (Beresford 2009, 248). Lisäksi syrjäytymisvaarassa olevia nuoria on tutkimuksissa luonnehdittu vaikeasti tavoitettaviksi: he eivät välttämättä vastaa kyselyihin tai ilmoittaudu vapaaehtoisina haastatteluihin (ks. Siisiäinen 2014, 92). Sen tähden nuorten kokemustietoa arvioitaessa on aina kysyttävä, keistä nuorista kulloinkin puhutaan, keiden ääni pääsee esille ja keiden kokemukset jäävät kuulematta.

Syrjäytymisen ehkäisytoimet sisältävät nuorten ja institutionaalisten toimijoiden välisiä kohtaamisia ja neuvotteluja. Nuorten ja instituutioiden suhdetta on erityisesti sosiaalityön tutkimuksessa tarkasteltu nuorten institutionaalisen säätelyn, hallinnan ja hallinnoimisen näkökulmasta (Sarka ym. 2011). Yhteiskunnallisessa keskustelussa janotaan tietoa siitä, millaisia nuoret ovat toimenpiteiden kohteina tai palvelujen asiakkaina, mutta nuorten moni-ilmeinen arki jää helposti tämän toimenpide- ja palvelulähtöisen tiedonintressin ulkopuolelle (Aaltonen & Suurpää 2013). Tämän osahankkeen ytimessä ovat nuorten kokemukset kohtaamisista syrjäytymistä ehkäisevien ja korjaavien virallisten instituutioiden, kuten sosiaalitoimen ja työvoimapalvelujen, kanssa. Tämänkin tutkimuksen painopiste on siis nuorten ja instituutioiden suhteessa, mutta elämäkerrallisten haastattelujen kautta tarkastellaan myös palveluja osana nuorten arkea ja sen rakentumista.

Asiakkuus on yleinen teema sosiaalityön tutkimuksessa (esim. Laitinen & Pohjola

2010), josta esimerkkinä Laura Holmin (2011) tutkimus köyhyyskirjoituskilpailun kirjoittajien kokemuksista sosiaalityöstä. Holmi puhuu Michael Lipskyyn viitaten katutasoon byrokraateista, eli julkisen sektorin työntekijöistä, jotka työskentelevät asiakastyössä ja joiden työhön kuuluu substanssiosaamista vaativaa toimeenpanoa ja päätöksentekoa. Tällaisia toimijoita ovat mm. poliisit, sosiaalityöntekijät ja terveydenhuollon työntekijät, jotka toteuttavat valtionhallinnon poliittista ohjelmaa käytännössä. Asiakas hakee palvelua, apua ja etuuksia, työntekijä puolestaan pyrkii hallitsemaan asiakasprosessia ja työmääräänsä. Asiakastyössä kulkevat rinnakkain kunnioituksen, häpeän, rangaistusten, kontrollin, vallankäytön ja järjestelmän mekanismit. (Mt.) Nuorille tarkoitettuja palveluja ja palvelupolkuja on kartoitettu aiemmin (Pietikäinen 2007) ja kohtaamistyötä on tarkasteltu etsivän nuorisotyön ammattilaisten näkökulmasta (Puuronen 2014), mutta nuorten kokemuksia palvelujärjestelmästä on tutkittu vähemmän. Johdannossa mainittujen vuonna 2014 ilmestyneiden raporttien ohella yhtenä poikkeuksena on Elina Palolan ja kumppaneiden (2012) laatima raportti, joka tarkastelee erityisesti toimeentulolain muutoksen seurauksia nuorten ja työntekijöiden näkökulmasta. Raportti maalaa kuvaa ”velvoittavuusviidakosta”, joka on yhtä lailla sekava niin nuorille kuin sosiaalityöntekijöille. Myös muissa nuorille suunnattujen palvelujen, hankkeiden ja kehittämisohjelmien arvioinneissa nousee esille huoli nuorista ja paneutuminen heidän asioihinsa, mutta myös palvelujen sirpalemaisuus ja kohtaamattomuus (Määttä & Keskitalo 2014; Närhi & Kokkonen & Mathies 2013).

Nuoret ovat aina herättäneet huolta aikuisväestössä ja näyttäisi siltä, että huolen kohde on ajan kuluessa siirtynyt järjestyshäiriöitä tuottavasta paikallisesta ”ongelmanuorten” porukasta yhä kasvavaan ”ongelmaisten nuorten” joukkoon, jonka pelätään rasittavan kohtuuttomasti yhteiskunnan palveluja ja kansantaloutta. Huoli liittyy myös siihen, että nämä nuoret eivät vaikuta osallistuvan sukupolvisopimuksen heille korvamerkittyyn osaan tuottavuusvajeen umpeen kuromisessa ja heikentyvän huoltosuhteen ratkaisemisessa. Jos hyväksytään se ajatus, että jotkut ovat hukkumaisillaan tai ajautumassa syrjään, on tärkeää tarkastella sitä, miten hyvinvointipalvelut ja katutasoon byrokraatia pystyvät vetämään nuoria takaisin yhteiskuntaan ja sitomaan heitä siihen. Hyvinvointipalveluja ja nuorille erikseen räätälöityjä palveluja voidaan siis tarkastella eräänlaisena liimana, joka pitää nuoret osallisina yhteiskunnassa, ja nuorten asiointia palveluissa siteiden konkreettisina solmimis- ja vahvistamisyrittäjinä (Aaltonen 2014). Tämän tutkimuksen fokus ei ole niinkään marginaalissa olevissa yksilöissä ja heidän väitetyssä ongelmallisuudessaan, vaan yksilöiden ja instituutioiden välisissä suhteissa, mikä mahdollistaa myös instituutioiden kriittisen tarkastelun (vrt. Aaltonen 2011).

AINEISTON JA METODIN KUVAUS

Nuorten ja hyvinvointipalveluja tarjoavien tahojen kokemuksia kohtaamisista kartoitettiin haastattelemalla kumpaakin osapuolta erikseen kahdessa kaupungissa, Espoossa ja Kouvolassa. Espoon asema osana muuttovoittoista metropolialuetta on erityinen. Kouvolassa on viime vuosina käyty läpi isoja rakennemuutoksia muun muassa kuntaliitosten myötä,

ja se on muuttotappiollisimpien kuntien joukossa. Vuoden 2012 lopulla Espoossa oli Kouvolaan verrattuna prosentuaalisesti enemmän 18–74-vuotiaita työllisiä, väestö oli koulutetumpaa ja myös työttömyysaste oli pienempi. Kun lokakuun 2014 lopulla koko maan työttömyysaste oli 12,2 %, Espoossa työttömyysaste oli 9,0 % ja Kouvolaan vastaavasti 14,2 %. Pitkäaikaistyöttömien eli yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleiden määrässä ei ollut suurta eroa. Alle 25-vuotiaiden työttömien määrä oli Espoossa 11,0 % vuodentakaista suurempi, kun taas Kouvolaan nuorisotyöttömien määrä oli kasvanut vuodessa 24,3 % (Tilastokeskus 2014). Liitteessä 1 esitellään kummankin kaupungin palvelujärjestelmää, sen tavoitteita ja periaatteita.

Tutkittavat palvelut olivat TE-toimistot, työvoiman palvelukeskukset, aikuissosiaalityö, etsivä nuorisotyö (Kouvola), Vamos (Espoo) sekä nuorten tieto- ja neuvontapiste (Espoo). Kokonaisaineisto muodostuu 29 henkilön haastatteluista. Haastatelluista 10 on työntekijöitä ja 19 heidän 18–29-vuotiaita asiakkaitaan. Puhumme jatkossa nuorista informanteista joko nuorina tai nuorina aikuisina. Työntekijöistä yhdeksän oli naisia. Nuorista kymmenen oli naisia ja yhdeksän miehiä. Kaikki puhuivat äidinkielen veroista suomea, vaikka joillakin nuorista oli sukujuuria myös Suomen ulkopuolella.

Haastattelut kestivät puolesta tunnista kahteen tuntiin², ja ne äänitettiin sekä litteroitiin sanatarkasti. Tutkimukseen osallistuvien kanssa allekirjoitettiin tutkimussopimus, jossa kerrottiin muun muassa tutkijan velvollisuuksista tutkimukseen osallistuvaa kohtaan (aineiston huolellinen säilytys, anonymisointi). Lisäksi kaikilta nuorilta pyydettiin lupa ottaa uudelleen yhteyttä seuranta-haastattelua varten. Yhtä lukuun ottamatta kaikki suostuivat tähän ja antoivat yhteystietonsa tutkijoille.

Haastatteluja varten haettiin tutkimuslupa Uudenmaan ja Kaakkois-Suomen työ- ja elinkeinotoimistoista, Espoon kaupungin sivistystoimesta sekä sosiaali- ja terveystoimen esikunnasta ja Kouvolan nuorisotoimesta sekä perusturvasta. Tämän jälkeen kustakin palvelusta etsittiin esimiesten kautta 18–29-vuotiaiden kanssa asiakastyötä tekevä työntekijä yhteyshenkilöksi. Esimiehiä ja yhteyshenkilöitä informoitiin tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta sähköpostitse. Yhteyshenkilöitä pyydettiin auttamaan kahden heidän tai heidän kollegansa vailla opiskelu- tai työpaikkaa olevan 18–29-vuotiaan nuoren asiakkaan rekrytoimisessa haastatteluun. Työntekijöiden kanssa sovittiin haastattelu-aika heidän työpaikalleen, ja osa heistä järjesti haastattelutilat nuorten tapaamisia varten. Haastatteluja tehtiin palvelujen yhteydessä olevien tilojen lisäksi kahviloissa, ulkona ja kirjastojen tiloissa. Osaa näistä paikoista ehdottivat nuoret itse. Haastatelluille nuorille annettiin korvaukseksi haastatteluun käytetystä ajasta ja vaivasta Espoossa elokuvalippu, Kouvolaan samanarvoinen lahjakortti S-ryhmän kaappoihin.

Haastattelut olivat pääosin yksilöhaastatteluja. Kaksi työntekijähaastattelua sekä yksi nuorten haastatteluista oli parihaastattelu, ja nämä haastateltavat tunsivat toisensa etukäteen. Haastattelut tehtiin touko-elokuussa 2014. Berg haastatteli työntekijät sekä 13 nuorta, Aaltonen kuusi nuorta. Haastattelut olivat puolistrukturoituja temahaastatteluja (ks. liitteet 2 ja 3), joissa nuorilta kysyttiin heidän tähänastisesta elämänhistoriastaan,

2 Laadullisen aineiston litteroinnin ovat suorittaneet Kaisa Kivipuro ja Janne Hakanen, joita kiitämme huolellisesta työstä.

tällä hetkellä käyttämistään palveluista ja asiakkuuksista sekä niiden toimivuudesta. Työntekijöiden haastattelut käsittelivät nuoria aikuisia asiakasryhmänä ja kohtaamisia näiden asiakkaiden kanssa. Kysymysten laadintaa ohjasivat tutkimussuunnitelmassa muotoillut tutkimustavoitteet, aiempi kirjallisuus sekä pyrkimys kartoittaa kentän ymmärrystä muutamista julkisuudessa ja hallinnossa käytetyistä avainkäsitteistä (nuorten syrjäytyminen, sosiaalinen vahvistaminen, kokemusasiantuntijuus).

Haastatteluun osallistuneet nuoret ovat luonnollisesti valikoitunut joukko monestakin syystä. Osa työntekijöistä välitti haastattelupyynnön kaikille nuorille asiakkailleen, osa pyrki saamaan haastateltavaksi nuoren ”kummastakin ääripäästä”. Tämä tarkoittanee tässä nuorta, jolla on vähemmän haasteellinen tilanne sekä nuorta, jonka tilanne näyttäytyi ongelmallisena. Siinä missä jotkut työntekijöistä kokivat nuorten rekrytoimisen haastatteluihin melko helppona, joillekin se tuntui työläämmältä, mikä osaltaan kertoo asiakkaina olevien nuorten erilaisista tilanteista ja suhteista palveluihin. Haastatteluihin valikoituvivat ne asiakkaat, jotka pystyivät kuntonsa puolesta olemaan sosiaalisissa tilanteissa, kuten haastattelussa, tulivat tapaamisiin ja pystyivät ilmaisemaan itseään sanallisesti. Jotkut nuorista kertoivat olleensa aiemmin esimerkiksi paikallislehtien haastatteluissa tai muissa selvityksissä informantteina. Tämä saattaa kertoa siitä, että joko työntekijät valitsevat samoja nuoria erilaisiin ”edustustehtäviin” tai nämä nuoret haluavat tulla kuulluiksi ja kokevat sen mahdolliseksi, helpoksi tai mielekkääksi.

Lähes kaikki haastatellut nuoret vaikuttivat olevan tottuneita kertomaan tilanteestaan ja elämästään, koska heillä oli siitä kokemusta useiden eri palvelujen työntekijöiden kanssa. Osin voi toki olla kyse halusta miellyttää työntekijöitä (tai tutkijoita), näyttäytyä yhteistyökykyisenä tai saada palkkio haastattelusta. Kukaan nuorista ei tosin pyrkinyt suoriutumaan haastattelusta nopeasti tai halunnut keskeyttää sitä – tätä testattiin antamalla osalle haastattelupalkkio haastattelun alussa ja osalle lopussa. Useampi nuorista ilmaisi omasta aloitteestaan joko suoraan tutkijoille tai haastattelun jälkeen työntekijöiden kautta, että he pitivät haastattelua ”mielenkiintoisena”. Kaikki nuoret (samoin kuin työntekijät) tulivat sovitusti paikalle haastatteluun tai ottivat tutkijaan yhteyttä, jos tapaamisaikaa piti siirtää. Joko työntekijät tai tutkija myös muistuttivat osaa nuorista haastattelusta tekstiviestillä.

TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMA NUORIIN PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ

Seuraava osio perustuu hyvinvointipalvelujen työntekijöiden haastatteluihin, joiden kautta havainnollistamme, miten nuorten asiakkuus konkretisoituu ja ymmärretään palveluntarjoajien näkökulmasta. Tutkimukseen valitut palvelut olivat Espoon ja Kouvolan TE-toimistot, työvoiman palvelukeskukset, aikuissosiaalityö ja Kouvolan etsivä nuorisotyö, Espoon Vamos sekä Espoon nuorten tieto- ja neuvontapiste. Haastateltavien lyhyen esittelyn jälkeen tarkastelemme heidän näkemyksiään nuorista asiakkaina sekä käsitystään siitä, miten palvelut pystyvät kohtaamaan nuorten tarpeet. Olemme poistaneet haastateltavien tunnistetiedot ja pääsääntöisesti myös sen tiedon, onko haastatel-

tava Espoosta vai Kouvolasta. Tekstissä kursiiivilla merkityt kohdat ovat haastateltavien käyttämiä ilmaisia.

Työntekijöiden koulutus, työkokemus ja asiakasmäärät

Haastatelluista työntekijöistä valtaosa oli naisia ja useimmilla oli sosiaalialan koulutus, joko sosiaalityöntekijän, sosionomin tai sosiaaliohjaajan tutkinto (7). Muutamalla oli nuoriso-ohjaajan ja yhteisöpedagogin koulutus, muutamalla koulutus kasvatustieteelliseltä tai humanistiselta alalta. Työkokemus nykytehtävistä nuorten aikuisten kanssa vaihteli puolesta vuodesta kymmeneen vuoteen. Kolme oli määräaikaisia työntekijöitä, joilla pääsääntöisesti oli lyhyempi työkokemus, osa oli useita vuosikymmeniä alalla olleita. Kaikilla oli kokemusta nuorten työskentelystä myös aiemman työkokemuksen ja/tai vapaaehtoistoiminnan kautta. Työntekijöistä muutamat olivat lähempänä asiakasryhmänsä ikää, loput asiakasryhmäänsä vanhempia.

Asiakasmäärät olivat suuria etenkin sosiaalitoimistoissa ja TE-toimistoissa, joissa yhdellä työntekijällä saattoi olla 200–400 nuorta asiakasta. Työvoiman palvelukeskuksissa asiakkaiden määrä työntekijää kohden oli noin 100. Vamoksessa asiakasmäärä oli kokonaisuudessaan 130–140, ja se jakautui yhdeksälle työntekijälle. Etsivässä nuorisotyössä oli vuoden aikana ohjauksessa yli 100 nuorta, jotka jakautuivat neljälle työntekijälle.

Asiakkaiden sukupuolijakauma vaihteli työntekijöiden kertoman mukaan tasatilanteesta siihen, että nuoria miehiä saattoi olla asiakkaista jopa 80 prosenttia. Suurin osa arveli, että nuoria miehiä oli asiakkaina enemmän kuin nuoria naisia. Kaikissa palveluissa asiakkaiden sukupuolta ei kuitenkaan erikseen tilastoida, joten kyse on työntekijöiden arviosta.

Asiakkuuden alkaminen ja tyypillinen asiakaspalvelutilanne

Nuoret päätyvät palvelujen asiakkaiksi eri reittejä: he saattavat hakeutua niiden piiriin itse tai heidät voidaan ohjata niihin toisaalta. Nuoret tulevat **sosiaalitoimen** asiakkaiksi toimeentulotukihakemusten³ kautta, asiakaspalvelusta, verkostojen kautta, kriminaalihuollosta tai vanhempien ohjaamina sekä pieni ryhmä myös kutsuntojen kautta. Nuoren aikuisen tullessa ensimmäistä kertaa asiakkaaksi hän täyttää esimerkiksi toimeentulotukihakemuksen, jonka jälkeen sosiaalityöntekijät sopivat tapaamisen hänen kanssaan. Noin tunnin tapaamisessa tehdään sosiaalityön tilannearvio, jossa arvioidaan onko asiakas pidemmän sosiaalityön tarpeessa vai onko kyseessä väliaikainen taloudellisen tuen tarve. Tunnissa ei ”*kovin syvällisiä asioita*” vielä päästä käsittelemään, vaan ”*luottamuksen syntyminen*” vie pidemmän ajan. Tapaamisessa asiakasta kuullaan siitä, missä asioissa hän tarvitsee apua. Lisäksi on mahdollista saada puhelinpalvelua, ja osa haastatelluista työntekijöistä työskentelee myös henkilökohtaisessa palveluneuvonnassa päivistyysaikoina. Suuret asiakasmäärät vaikeuttavat kuitenkin henkilökohtaisten asiakastapaamisten sopimista. Kouvolassa sosiaalityössä oli haastatteluhetkellä tapahtunut uudistus: käyttöön oli otettu OVI-tiimit, joiden tarkoitus on tehdä tilannearvio ja lähettää tarvittaessa asiakkaat suunnitelmallisen sosiaalityön piiriin.

3 Toimeentulotuki siirtyy 2017 alkaen Kelaan.

Asiakkaaksi tulon jälkeen työntekijät pitävät yhteyttä asiakkaisiin soittamalla heille ja vastaamalla heidän puheluihinsa, lähettämällä kirjeitä ja sähköpostitse. Nuoret aikuiset asiakkaat olivat pääosin toimeentulotuen asiakkaita, joista työntekijät puhuivat *tullottomina*. Näillä Kelan etuudet eivät riittäneet asumiseen ja elämiseen. Tähän liittyi asunnottomuutta sekä peruskoulun jälkeisen koulutuksen puutetta. Lisäksi mainittiin ”*elämänhallinnan ongelmat*” ja päihde- ja mielenterveysongelmat. Yhtenä ryhmänä mainittiin myös opiskelijat, jotka hakevat toimeentulotukea kesäksi, mikäli jäävät ilman kesätyöpaikkaa. Asiakkuudet ovat pääosin vuosien mittaisia. Osa nuorista saattaa päästä eteenpäin pienelläkin neuvonnalla, mutta etenkin psyykkisistä ongelmista kärsivien asiakkuudet olivat pitkäaikaisia. Mikäli asiakkaat eivät saavu sovittuihin tapaamisiin, työntekijät soittavat heille jos kyse on akuutista asiasta. Osa ottaa yhteyttä vasta jos nuori jättää tulematta seuraavaankin heille ilmoitettuun tapaamiseen.

Kun nuori ilmoittautuu **TE-toimistossa** ensimmäistä kertaa sähköisesti työnhakijaksi, työnvälityslinjan työntekijä soittaa hänelle. Työnvälityspalvelulinjalle menevät ne nuoret, jotka suuntaavat suoraan työmarkkinoille. Työntekijät olivat sitä mieltä, että tällä linjalla ei pitäisi olla nuoria lainkaan. Vaikka näillä nuorilla on koulutus, heiltä ”*puuttuu perustaitoja*” siitä, ”*miten työtä haetaan*”. Nuori on voinut ”*roikkua*” tällä linjalla ”*vuosikausia*”. Jos keskustelussa huomataan, että nuorella on tarvetta osaamispalvelulinjan tai tuetun työllistämisen linjan palveluille, tehdään aikavaraus työntekijälle. Osaamisen kehittämis- palvelulinjan tyypillisessä asiakaspalvelutilanteessa asiakkaaksi tulee nuori, joka on eronnut koulusta tai päättänyt työt ja jonka elämäntilanne on auki. Hänellä on joko ”*koulutuksen puute, työkokemuksen puute tai ohjauksen puute*”. Osaamisen palvelulinjalla asiakkuuksista osa on viikkojen, osa yli vuoden mittaisia. Osa palaa jonkin toimenpiteen jälkeen takaisin, ja työntekijän mukaan ”*siinä vaiheessa täytyy miettiä, että onko palvelulinja oikea, että pitääkö vaihtaa linjaa*”. Tuetun työllistämisen linjalla uusille asiakkaille selitetään käytäntöjä, jotka ovat heille uusia asioita, käydään läpi työttömyysturva-asiat ja kartoitetaan asiakkaan tilannetta. Asiakkaiden ”*polku*” ei työntekijöiden mukaan kuitenkaan ole suoraan työhön johtava, vaan ”*siinä on monenlaista ennen sitä*”. Suuri osa tuetun työllistämisen linjan asiakkaista tulee ”*linjasiirtona*” työnvälityspalvelu- ja osaamisen kehittämispalvelulinjoilta.

Heidän asiat ei etene siellä palvelulinjalla, he ei tuu aikavaraukselle ja alkaa selvittää, että heillä oikeesti on siinä elämänhallinnassa ja kaikessa muussa sitten ongelmaa, niin heidät siirretään meille. Mut voi tulla ihan myös uutena, jos hänen alkukartoitustilanteessa elämäntilanne tai se tilanne on sellanen, et hän tarvitsee sitte keskimäärästä enemmän sitä tukea.

Jos asiakkaalla on terveydellinen rajoite, joka vaikuttaa työn hakemiseen tai koulutukseen hakeutumiseen, hänet ohjataan tuetun työllistämisen linjalle. Nuoret voivat myös käydä varaamassa aikoja paikan päällä TE-toimiston aukioloaikana. Tuetun työllistämisen linjan työntekijän mukaan nuoret, joihin on jo asiakassuhde, saattavat ottaa häneen suoraan yhteyttä, mutta ”*nuoret muistavat huonosti nimiä*”. Tässä tapauksessa heidän on soitettava vaihteeseen, josta tulee työntekijälle viesti, ja hän ottaa asiakkaaseen yhteyttä. Tuetun työllistämisen linjalla asiakassuhteet ovat pitkiä. Asiakasmäärät ovat suuria, ja tuetun työllistämisen työntekijä arveli, että uuden asiakkaan tullessa hän pyrkii saamaan tälle ajan kahden viikon

sisällä, mutta ”*tällä hetkellä esimerkiksi ei onnistuis*”. Jos asiakas ei saavu sovittulle tapaamisajalle, TE-toimisto ei tavallisesti soita hänen peräänsä. Tässä vedotaan asiakasmäärään ja siihen, että asiakkaita ei saada kiinni: heidän puhelinnumeronsa vaihtuvat usein ja sähköpostit palautuvat. ”*Perinnehakijoiden*” kerrotaan laittavan työnhaun voimaan sähköisesti, ja kun heille varataan aika, he eivät tule paikalle vaan laittavat taas työnhaun sähköisesti voimaan. Tällä tavalla sosiaalitoimeen voidaan osoittaa, että työnhaku on voimassa aina hetken ja näitä asiakkaita ”*ei näy, ei kuulu*”. Työntekijä painotti täysikäisen nuoren omaa vastuuta: hänen asiansa seisovat jos hän ei itse niitä hoida. Toinen työntekijä lähettää näissä tapauksissa kirjeen yhteystietoineen, jotta asiakas voi tulla tapaamiseen ”*ku tuntuu siltä*”.

Työvoiman palvelukeskuksen (TYP) asiakkaaksi tullaan TE-toimiston tai sosiaalityön läheteellä, mikäli asiakkaan arvellaan tarvitsevan moniammatillista tukea tai, TE-toimiston työntekijän sanoin, ”*jos kaikki asiat on sekasin*”. TYP lähettää asiakkaalle kirjeen ja kutsuu hänet tapaamiseen, jonka perusteella asiakas voi vielä valita, jääkö hän asiakkaaksi vai ei. Työtapana on, että TE-toimiston työntekijä ja sosiaalityöntekijä tapaavat uuden nuoren yhdessä. Nuoren henkilöhistoriaa ja elämäntilannetta kartoitetaan ja ”*mietitään, mitä se nuori kertoo, että se toivois*”. Näistä kirjataan suunnitelma, jonka osapuolet allekirjoittavat. Toinen työntekijöistä lähtee viemään prosessia eteenpäin sen mukaan, toivooko nuori ohjausta työhön, koulutukseen vai työllistämistä edistäviin palveluihin. TYP:ssä tehdään paljon yhteistyötä päihdehoidon, psykiatrian poliklinikan, korvaushoidon sekä etsivän nuorisotyön kanssa.

Hyvin paljon mä koen, et meil se on toivon näkemistä sen asiakkaan puolesta ehkä, et monesti on myös niin, että osa porukasta on aika lailla luovuttanu, et tavallaan ei nää sitä tulevaisuutta. [...] Aika vähän puhtaasti ohjataan työhön tai koulutukseen tai jotain muuta, se on tietysti se meidän päätehtävä, mutta valitettavasti aika vähän sitä päästään täällä tekemään työvoimaohjauksessa.

Ensimmäinen aika pyritään antamaan kuukauden sisällä yhteydenotosta ja asiakasta pyritään tapaamaan kerran kuukaudessa. Jos asiakas on esimerkiksi jossain TYP:n osoittamassa toiminnassa, häntä tavataan kolmen kuukauden välein. Asiakkuudet ovat pitkäaikaisia. Työntekijä näki, että ”*kolmen vuoden päästä päästään oikeitein asioiden äärelle vasta, et on syntynyt se luottamus ja puhutaan oikeista asioista ja pystytään ohjaamaan oikean esimerkiksi hoidon piiriin*”. Toisen TYP:n työntekijän mukaan asiakkaat pitivät yhteyttä tekstiviesteillä ja soittamalla. Erona TE-toimistoon on se, että työntekijän mukaan asiakasta tavataan useammin ja tapaamiseen pyritään antamaan puolitoista tuntia aikaa. Toinen työntekijä kuitenkin totesi, että ”*jos tekis tätä työtä niin ku haluais tehdä, niin kyl tää haasteellista on, kylhän tää valitettavan paljon menee niihin toimiin, mitä voidaan mitata niin sanotusti*”. Tämä ohjaa toimintaa, ja vaikka ”*kauniissa puheissa*” viitataan asiakaslähtöisyyteen ja yksilöllisyyteen, niitä on käytännössä vaikea toteuttaa.

Työntekijän mukaan heidän oli hyväksyttävä se, että palveluun oli saatettu tulla etuuksien menettämisen pelossa tai että nuorten elämässä oli jotain muuta eivätkä he juuri sillä hetkellä pystyneet sitoutumaan toimintaan. TYP:ssa nuoren perään soitetaan jos hän ei tule sovittuun tapaamiseen ja annetaan uusia tapaamisaikoja, mutta ”*osahan on semmosia saippuapaloja että ne kyllä onnistuu lipsahtaan aina jonnekin*”.

Nuorten tieto- ja neuvontapalveluissa espoolaiset nuoret käyvät pääsääntöisesti kerran. Useampia käyntejä tai sovittuja tapaamisia on lähinnä tilanteissa, joissa etsitään opiskelupaikkaa tai ollaan lähdössä ulkomaille. Työnhakuun liittyvissä käynneissä riittää usein asian käyminen ”*kertaalleen läpi*”. Nuorten neuvontapisteitä oli aiemmin Espoossa useampia, mutta haastatteluhetkellä vain yksi. Palvelussa itsestään saa kertoa sen verran kuin haluaa, ja nuori itse määrittelee, ”*mikä on se asia mistä hän haluaa kysyä, et sillä lailla ei myöskään puututa siihen*”. Nuorten tieto- ja neuvontapisteeseen voi kävellä sisään tai soittaa tai lähettää sähköpostia tai viestin palvelun nettipalstalle. Palstalla pisteen työntekijät sekä yksi Nupolin työntekijöistä vastaavat viesteihin viiden arkipäivän kuluessa. Työntekijöillä ei pääsääntöisesti ole nuorten yhteystietoja, mutta jos ne on otettu ylös jonkin asian hoitamiseen liittyen ja nuori jättää tulematta, häneen saatetaan ottaa yhteyttä. Yleisin on tilanne, jossa ”*se nuori ei oikein itekään tiedä ihan täysin mitä hän on kysymässä*”. Työntekijän tehtävä on tarkentaa sitä, missä asioissa nuori toivoo apua. Palvelussa ”*ei sanella nuorelle, tee niin tai näin*”, vaan annetaan vaihtoehtoja ja kerrotaan, mitä mikäkin tarkoittaa käytännössä. Valinnan nuori tekee kuitenkin itse, ”*koska hän on kuitenkin siin omassa elämässään se niin sanottu asiantuntija*”.

Etsivän nuorisotyön asiakkaaksi tulevat ne, jotka ovat keskeyttäneet koulutuksen. Koulutuksen keskeytyminen taas johtuu runsaista poissaoloista, jotka puolestaan johtuvat erään työntekijän mukaan yleisimmin ”*arjenhallinnallisista ongelmista, päihteiden käytöstä ja mielenterveysongelmista*”. Koulutuksen keskeyttäminen saattaa johtua myös siitä, että ala oli ”*väärä*”, taloudellisista syistä, motivaation puutteesta ja ”*saamattomuudesta*”. Etsivässä työssä tyypillisin on tilanne, jossa ammatillisesta oppilaitoksesta tulee ilmoitus eronneesta nuoresta. Nuoreen otetaan yhteyttä puhelimitse ja kysellään, mitä suunnitelmia hänellä on. Jos nuorella ei ole esimerkiksi toista koulupaikkaa tai töitä, sovitaan tapaaminen joko toimipisteeseen tai nuoren luokse. Tapaamisessa kartoitetaan tilannetta ja sitä, mitä palveluita nuori tarvitsee. Tämän jälkeen otetaan yleensä yhteyttä TE-toimistoon tai TYP:een. Tapaamisten tiheys riippuu nuoren tarpeista, joitain tavataan viikoittain, joitain päivittäin. Tavallisesti alussa tavataan kerran viikossa ja myöhemmin parin viikon tai kuukauden välein. Etsivässä työssä osan asiat saattavat hoitua yhdellä tapaamiskerralla, mutta osa asiakkuuksista on vuosien mittaisia: ”*ne ei oo koko ajan aktiivisia mutta ne on sillei taustalla, että säännöllisesti aina kuitenkin ollaan yhteydessä ja ohjataan taas eteenpäin*”. Vanhat asiakkaat pitävät yhteyttä tekstiviestitse ja ovat myös toivoneet työntekijöiden hankkivan Whatsapp-tilejä ”*kun niistä vois laittaa niin hyvin viestii sit kun ei oo aina puheaikaa*”. Työntekijöillä on myös profilit Facebookissa. Sähköpostia asiakkaat lähettävät vähän, he joko ”*marssivat ovesta sisään tai soittaa*”. Nuoret saattavat tulla palveluun etukäteen sopimatta ja ”*ovat aina tervetulleita*”. Koska palvelussa ei ole ”*rahanalenemisuhkaa taustalla*” ja osallistuminen on vapaaehtoista, tapaamisista pois jääminen on viikoittaista. Etsivässä työssä pyritäänkin siihen, että tapaamiset sovitaan samalle viikolle kuin milloin nuoreen ollaan yhteydessä. Jos nuorta ei näy, hänelle soiteetaan. Jos paikan päälle tuleminen tuntui vaikealta, tapaaminen sovitaan johonkin toiseen paikkaan: etenkin uusia asiakkaita ”*vähän jännittää tulla*”.

Vamoksessa nuori tulee asiakkaaksi siten, että hänelle soitetaan ja sovitaan alkukartoitus-aika, johon tulee kaksi työntekijää. Alkukartoitus tapahtuu viikon sisällä puhelinsoitosta.

Joskus mukana saattaa olla myös toisen palvelun työntekijä viranomaisverkoston kautta. Starttikaistalla (ks. tarkemmin liite 1) aloittamista asiakas odottaa pari viikkoa, minä aikana hänelle soitellaan, koska ”*se voi olla nuorelle jo tosi pitkä aika*”. Tämän jälkeen tulee parin viikon tai kuukauden mittainen kokeilujakso, jonka aikana ei tarvitse vielä sitoutua. Kun nuori ”*todennäköisesti sitoutuu ryhmään*”, hänelle nimetään oma työntekijä hänen valitsemastaan toiminnosta. Sitoutumisen jälkeen ”*tehdään tavoitteet*”, ja tarpeista riippuen tässä vaiheessa mukaan tulee Urapalvelu-puolelta yksilötyö. Jos nuori jättää tulematta palveluun, hänelle soitetaan ja tehdään selväksi, että hän voi tulla takaisin kun haluaa. Kaikki toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, ja tämä on työntekijän mukaan Vamoksen palveluissa oleellista. Vamoksessa on mahdollista tavata myös esimerkiksi TE-toimiston työntekijää, ja näihin tapaamisiin joku saattaa jättää tulematta. Hukkakäyntien määrä arvioitiin pienemmäksi kuin muissa palveluissa, minkä arveltiin johtuvan siitä, että paikalla on tuttu työntekijä.

Just puol vuotta arvioitiin, hukkakäyntien määrä on dramaattisesti pienempi, perustuen siihen, et tääl on sama työntekijä, jonka kans voi mennä. Kannattas miettiä jossai muuallaki, koska sehän on järjettömän kallista, että joku psykiatrinen sairaanhoitaja, tää on nyt vaan esimerkki, mutta siis puolet ajoista perutaan, istuu siel sitten niin kun puolet työajastaan, että oho, ei se tullu, ei mitää järkee, menee ihan hukkaan koko palvelusta puolet.

Vamoksen asiakkaista noin 60 prosenttia on miehiä, ja suurin ikäryhmä ovat 20–25-vuotiaat. Yhteydenottoja tulee myös nuorten vanhemmilta, jolloin ollaan ”*jo pitkällä*”. Työntekijä uskoi, että he eivät silti tavoita kaikkia, koska kaikki nuoret eivät ”*todellakaan suostu lähteen yhtään mihinkään*”. Espoon Vamoksessa ei vielä ole omia etsiviä nuorisotyöntekijöitä, mutta sellaisia ollaan rekrytoimassa. Espoon kaupunki ostaa ostopalveluna Vamokselta ryhmävalmennukset ja urapalvelut. Vamoksen asiakkuudet ovat pitkäaikaisia etenkin yksilötyön puolella. Asiakkailla on mielenterveysongelmia, jotka eivät ole ”*ihan pelkästään lääkityksellä ratkaistavissa*”, oppimisvaikeuksia, ADHD:tä ja Aspergeria. Esimerkiksi Asperger estää työllistymistä, ja Vamos pyrkii saamaan näitä nuoria välityömarkkinoille, työkokeiluihin ja palkkatuettuun työhön. Työntekijän mukaan kaksi vuotta työttömänä olleen nuoren ei ole helppo päästä vapaille markkinoille töihin, mutta silti osa asiakkaista on työllistynyt myös sinne. Pääasiallisesti Vamos ohjaa nuoria ammatilliseen koulutukseen ja työkokeiluihin, ja sen työntekijät yrittävät miettiä nuorten polkuja prosesseina, jotka etenevät mielekkäästi eivätkä vain työkokeilusta toiseen.

Me pyritään aina miettiä sitä nuoren näkökulmasta, et mihin se työkokeilu voi johtaa, eli me pyritään näkeen se prosessina. Tiedän, et on työllistämishankkeita, joissa työkokeiluun saattaminen sen hankkeen ulkopuolella on tulos, jonka jälkeen sen nuoren kans työskentely loppuu. Meillä se ei lopu, vaan me mennään sit sinne työpaikalle kattoo, miten se menee ja jos jotain sattuu, mä teen työnantajan kans sit yhteistyötä, totta kai nuoren suostumuksella, ja nuori voi ottaa yhteyttä. Sit kun se työkokeilu loppuu eikä hän työllisty, niin voi palata meille. Ylipäättään me pyritään mahollisimman lyhyisiin työkokeiluihin, pari kuukautta max, et kyl työnantaja näkee mikä tässä oli tää kuvio. Meil on ihan riittävästi ihmisiä, jotka on välityömarkkinoilla jumissa, jotka menee työkokeilust toiseen ja sit heil on työttömyysjakso siin välissä.

Työntekijän mukaan työkokeilut eivät välttämättä vie mihinkään, vaan voivat päinvastoin olla haitallisia, leimata nuoren passiiviseksi ja toimenpideriippuvaiseksi tulevan työnantajan näkökulmasta (Standing 2011).

Se on aivan järjetöntä, niitä kun on riittävästi CV:ssä, niin työnantaja katsoo että no ei, ei se varmaan nytkään pääse eteenpäin. Se on meidän iso ongelma täs, sinänsä erittäin tuetut järjestelmässä, rahoitetussa järjestelmässä on välityömarkkinat edes olemassa, mut et jengi jää siihen pyörii, eikä se oo yhteiskunnalle sen halvempaa, no ehkä vähän.

Vamoksen työntekijän mukaan suurin osa heillä asioivista nuorista on niitä, joita muut palvelut eivät ole tavoittaneet, ja Vamos on tullut vastaamaan tähän tarpeeseen. Parillakymmenellä prosentilla asiakkaista ei ole palveluun tullessaan ”mitään toimeentuloa”, he eivät saa toimeentulotukea eivätkä työmarkkinatukea. Vamoksessa pyörii matalan kynnyksen toimintakeskusvalmennus, jossa toimintaan voi osallistua 1–4 päivänä viikossa oman jaksamisen mukaan. Valmennus keskittyy ”päivärytmiin, elämäntilanteeseen ja vuorovai-
kutustaitoihin”. Starttikaista on ”vähän parempikuntoiselle porukalle”, ja siellä pohditaan väyliä eteenpäin. Teemat vaihtuvat puolen vuoden välein, jolloin aletaan keskustella siitä, mihin toimintoon siirrytään. Tässä vaiheessa monet asiakkaista siirtyvät Vamoksen sisällä yksilötyöhön, jossa ”ruvetaan kattoo vielä tehokkaammin niitä jatkopolkuja”. Yksilötyössä ja ryhmätoiminnoissa voi olla myös samanaikaisesti, ja tämä on havaittu tehokkaaksi. ”Luottamuksellisen suhteen” muodostamisessa menee jonkin aikaa. Koska palvelu perustuu vapaaehtoisuuteen, sieltä voi aina lähteä pois ”jos ei pysty”. Vamoksessa tehdään ”kohtaamistyötä” – nuori pyritään kohtaamaan ilman mitään ennakkosuunnitelmia hänen varalleen. Nuoren tarpeista lähtien kartoitetaan vahvuuksia ja pohditaan, mikä aiemmin keskeytyneessä ammatillisessa koulutuksessa on toiminut. Esiin tulee myös se, että kaikki nuoret eivät halua elää yhteiskunnan odotusten mukaisesti.

Nuoret asiakasryhmänä

Työntekijöiltä kysyttiin, missä määrin nuoret aikuiset erottuvat erityisenä asiakasryhmänä. Heidän mukaansa nuoret miettivät vanhempia asiakkaita enemmän tulevaisuutta ja elämässä ”eteenpäin” pyrkimistä, myös pyrkimistä pois asiakkuudesta. Eräs työntekijä painotti, että ”kohtaamisessa” nuorelle täytyy antaa käsitys, että hän on tervetullut, ja luoda turvallinen ilmapiiri. Myös viestinnässä tulee olla ”tuntosarvet ylhäällä”, sillä pienilläkin sanoilla voi saada paljon tuhoa aikaan, jos nuorelle tulee olo, että häntä ”dissataan, latistetaan tai annetaan ymmärtää, että hän toimii väärin tai että hänessä on jokin vika”. Nuoret osaavat muita paremmin käyttää sähköisiä palveluita, mutta ovat vanhempia ikäryhmiä tietämättömämpiä yhteiskunnan palveluista tai sosiaaliturvasta. He saattavat olla ”aika silleen pyörällä päästään eri byroiden välillä, siis just nimenomaan uudet asiakkaat.” Heidän kanssaan lähdetään liikkeelle ”ihan alusta”, mutta heissä on kuitenkin usein ”toivoa” ja hyvin pienikin ohjaus saattaa auttaa heidät ”eteenpäin”.

Mutta aivan hukassa on, voi sanoa moneltakin, tällaiset perussysteemit, ihan että mistä on Kelan rahat ja työkkärin rahat ja toimeentulotuen rahat, niin ne on monelle hyvinkin käsittämättömänä kimpuna.

Erään työntekijän mukaan nuoret ovat ”*taipuvaa pajua*”, ja he tarttuvat täkyihin. Jokaisesta nuoresta pitää löytää ”*se juttu*”, jolla pääsee eteenpäin hänen kanssaan:

Vaikka ne olis kuinka ehdottomia, kun ne istuu tohon, että minäpä haen vain tähän ja minä en tee mitään muuta kun tämän, niin sit löytää sille, yrittää äkkiä pistää täällä rullat pyörimään päässä, et mikä mulla on semmoinen rinnakkaisversio tähän, mikä johtaa tohon samaan tulokseen, mitä mä voisoin tarjota sille, jotta me päästään eteenpäin, koska tuo kuulostaa mahdottomuudelta, niin mikä on se viereinen polku, millä mennään kuitenkin samaan suuntaan.

TYP:ssa työote nuorten kanssa vaatii ”*enemmän tukea ja ohjausta*”, heitä tavataan tiiviimmin, heiltä jää enemmän ajanvarauksia käyttämättä ja heidän peräänsä soitellaan. Toinen TYP:n työntekijöistä vertaili 1980- ja 1990-luvulla syntyneitä. 1990-luvulla syntyneiden hän näki olevan ”*juurettomampia, saamattomampia ja näköalattomampia*”, ja heillä saattaa olla pahoja päihde- ja mielenterveysongelmia. He eivät ole aloittaneet vielä mitään koulutusta eivätkä ”*oikeen uskalla hakea mihinkään*”. 1980-luvulla syntyneillä hän näkee olevan enemmän ”*aikuisuuden vastustamista*” sekä oman alan etsimistä, mikä johtaa useiden eri koulutusten aloittamiseen. Nuoria leimaa hänen mukaansa se, että kaiken pitäisi olla ”*kivaa*”. Tästä puhui myös etsivän työn työntekijä:

[Nuori] vois tehdä jotain työtä, mutta se vois olla mielellään jotain kivaa työtä. Ja ei nyt ehkä kuitenkaan kaheksaa tuntia päiväs, se on sellanen yllättävä piirre [...]. Pettymyksien sietokyky on tosi matalaa, et meilläkin oli yhes ryhmäs, missä [lauta]pelissä poika hävis toiselle pojalle, niin se ei enää tullu sen jälkeen.

Työntekijän viimeinen kommentti kuvaa sitä, miten hauras kontakti nuoreen voi olla ja miten ”löytynyt” nuori ”kadotetaan” uudelleen tavalla, johon työntekijät eivät välttämättä voi vaikuttaa.

Hyvä ja huono asiakaskäynti

Eli huonohan on varmaan se, et jos ei siihen nuoreen saa kontaktia eli jos se on kuin saippuapala, ja märissä käsissä vielä, et se vaan lipsuu koko ajan, että otat sitä miten päin tahansa kiinni, niin siihen ei saa mitään otetta. Tai toinen vaihtoehto, et se sanoo kaikkeen ”joo, joo, joo” ja kun ovi menee kiinni, niin kaikki on kuin kupla pois puhkaistuna, et ”joo ei kiinnostakaan pätkäkään”. Hyvänä pidän sitä, et jos mä saan nuoren miettimään niit omia asioitaan, miettimään ja rupeamaan pohtimaan, et ”hetkinen mä en tota asiaa ajatellutkaan, et mä voisinkin tota miettiä” ja mielelläni sanon, että tuu parin viikon päästä uudestaan kun oot miettinyt, niin katotaan miten tästä lähetään eteenpäin. Mut jos nuori kysyy, et ”eihän tarvi puoleen vuoteen tulla käymään, onks tää nyt varmaan pitkäks aikaa ohi”, niin silloin jo tietää että se on mennyttä kalua.

Kysymyksellä hyvästä ja huonosta asiakaskäynnistä ei tavoiteltu niinkään nuorten luokitte-
teluja vaan työntekijöiden näkemyksiä siitä, milloin asiakassuhde on toimiva ja milloin on vaikea muodostaa nuoreen kontaktia. Hyvään asiakaskäyntiin liittyi kaikkien työn-

tekijöiden mukaan se, että kummallekin tulee kokemus kohtaamisesta, ollaan samalla aaltopituudella, on rento ja luottavainen ilmapiiri. Useat työntekijät korostivat luottamuksen syntymisen merkitystä. Jotain hyvää voi olla myös tilanteessa, josta asiakas lähtee ”*ovet paukkuen*”, koska sekin on tilanne, jossa asiakkaassa on herännyt jotain ajattelua. Tärkeää on myös se, että asiakas kokee saaneensa apua ja pääsee eteenpäin, kiinnostuu jostain tai on motivoitunut. Asiakkaat eivät työntekijöiden mukaan ”*hirveästi luota viranomaisiin*”, ja hyviksi koettiin tilanteet, joissa asiakas on ensin jännittänyt käyntiä ja saattaa lopuksi sanoa, että ”*ei tää ollukaan niin hirveetä*”.

Huonoa asiakaskäyntiä kuvattiin sellaiseksi, jossa työntekijä on itse liian väsynyt tai jossa asiakas on niin ”*lukossa*”, ettei hänestä saa mitään irti. Sosiaalityön puhelinpalvelussa ja palveluneuvonnassa huonoihin kohtaamisiin liittyi asiakkaiden turhautuminen ja työntekijöiden nimittely. Huonoja tilanteita ovat ne, joissa asiakkaalla ei tunnu olevan motivaatiota tai häneen ei saa luotua yhteyttä. TE-palveluissa haastavina tuotiin esiin tilanteet, joissa nuorelta puuttuvat ”*realiteetit työelämästä*”: hän ei esimerkiksi halua työkokeiluun tai kouluun vaan töihin, joita ei ole useampaan vuoteen kuitenkaan saanut. Eräs työntekijä myös koki, että hänen oli vaikea sietää pitkäjänteisyyden puutetta tai asennetta ”*no paljon mä tästä [työkokeilusta] saan ja en mä halua, kun mä saan sossusta enemmän*”. Vaikeiksi mainittiin myös ne, jotka eivät ”*halua osallistua tän yhteiskunnan oravanpyörään*”. Tällaiset asiakkaat ovat tehneet valinnan, että ovat ”*tyytyväisiä tähän*” ja näkevät, että ”*elämä on liian lyhyt työntekoon*”. Hekin voivat kuitenkin muuttua:

Mul oli just tämmönen kaveri, jota tapasin useamman kerran ja oltiin yhteyksissä. Just mikään ei kiinnostanut, mitään ei halua tehdä ja missään ei pysy, kaks päivää siviilipalveluksessa ja yhteiskunta haisee ja ei mitään. Nyt sitte meillä oli aktivointi tuolla sosiaalitoimessa, ni sisään kävelee ihan eri kaveri, fyysisestikin ihan eri näkönen: siistit vaatteet, trendikkäät silmälasit. Hän olikin päässyt työvoimakoulutukseen, ihan muuttunu kaveri, ihan eri ääni kellossa. Hän oli niin ylpee, 130 hakijaa ja 18 pääsi. [...] Sit siinä oliki, et mikä se sysäys sitte oli ollu, mut et se oli semmonen tosi ihana juttu kyllä.

Kukaan työntekijöistä ei pitänyt asiakkaita sinänsä vaikeina. Työntekijöiden näkökulmasta nuorten tilanteet olivat hankalia, ja hankaluuksia koitui myös siitä, että ”*palvelut ei kohtaa sen ihmisen tarpeita*”. Tällaisia tilanteita olivat pahat mielenterveys- tai päihdeongelmat, joissa auttamiseen työntekijällä ei ole koulutusta, sekä oppimisvaikeudet, jotka saattavat tehdä asioinnista ja kommunikoinnista vaikeata. Myös asumisen ongelmat, rikokset ja kaikkien edellä mainittujen yhdistelmät mainittiin. Työntekijät tunnistivat tilanteiden hankaluuden myös silloin kun ”*kaikki on voinut alkaa jo ennen sitä täysi-ikäisyyttä, et voi ajatella, että on jo aika pahaksi tilanne päässyt ennen kuin 18-vuotiaana on tässä meillä*”. Eräs työntekijä myös pohti, että nuorella saattaa olla päällimmäisenä mielessä jokin muu asia, jolloin hän ei pysty keskittymään. Työntekijät myös tunnistavat omien ponnistelu- jensa rajallisuuden, mutta jostakin täytyy kuitenkin löytää motivaatio työn tekemiseen.

Sitä on vaikea hakea sellasia mittareita, että millä tavalla sen nuoren tilanne siinä, miten se voimaantuu tai on voimaantumatta tässä kun me tavataan. Tokihan tässä tiedostaa senkin, että kun

tässähän voi vaikka miltä asiat näyttää nuoren kanssa, mut kun se lähtee tosta ovest ulos jos siel ei mikään kannu, ni tietenk se on sillä tavalla haastavaa tämmönen toimistotyypinen ohjaustyö. [...] Täytyy itse ajatella sillä tavalla, et ne voi olla, ne sitte ne taimet nousee vasta parin vuoden päästä. Tässä vaan kylvetään niin sanotusti.

Huonoja asiakastapaamisia ovat ainoastaan ne, joista työntekijälle jää tunne, ettei nuori saanut mitään tai ei itsekään tiedä mitä haluaa, jolloin työntekijä ei kykene auttamaan. Jos työskentely ei jonain päivänä suju, puhutaan jostain muusta, ”asioista, mitkä häntä oikeesti kiinnostaa, usein käy niin”. Mitään muuta tapaa ”luoda luottamusta ei oo kun tutustuminen”. Toisaalta asiakas, joka ”tuntuu olevan tosi hakusessa”, voi olla myös ihanneasiakas, kun työntekijä huomaa että nuori on hyötynyt saamistaan tiedoista. Asiakas saattaa olla tullessaan turhautunut ja vihainen ja kyseenalaistaa työntekijän osaamisen, mutta tulla sovitusti uudelleen, saada asiansa etenemään.

Ihanneasiakkaat ottavat avoimesti vastaan ehdotuksia, pystyvät keskustelemaan ja olemaan vuorovaikutuksessa, haluavat pyrkiä pois asiakkuudesta, yhteistyö heidän kanssaan toimii, he ovat motivoituneita ja sitoutuneita työskentelyyn. Ihanneasiakkuuden vastakohta on tilanne, jossa asiakas on ”haluton, ei näe mitään tarvetta tai ei halua sitoutua mihinkään”. Ihanneasiakkaat ovat niitä, jotka eivät käytä palvelua. Heillä kaikki sujuu hyvin ja he sijoittuvat koulutukseen, töihin tai jonnekin muualle. Palvelun piirissä oleva ihanneasiakas on TE-toimiston työntekijän mukaan nuori, jolla on selkeät ammatilliset suunnitelmat ja hyvin vahva tahtotila päästä tavoitteeseensa. Nämä nuoret käyttävät työntekijöitä päästäkseen työkokeiluun ja saadakseen työkokemusta. Ihanneasiakas voi olla myös sellainen, jolla voi olla monenlaisia ongelmia, mutta jolla on kuitenkin ”into ja palo” selvittää asioita ja ”päästä eteenpäin”. Hänellä on myös perususkko siihen, että ”elämä kantaa”. Toisaalta pelkästään se, että nuori tulee tapaamiseen, ”on jo yhdenlainen voitto”. Kaikilla on erään työntekijän mukaan elämässään jokin asia, joka kiinnostaa, mutta sen löytäminen vaatii sekä aikaa että luottamusta, joka ei synny hetkessä. Ihanneasiakas voi olla myös sellainen, joka ”ajattelee samalla tavalla” kuin työntekijä. Eräs työntekijä myös näki, että ”poikien vointi nousee ja laskee sen mukaan” onko heillä tyttöystävää vai ei. Asiakkuuden nähtiin myös perustuvan liikaa puhumiselle, jonka suhteen kaikki eivät ole vahvoilla.

Meidän tää viranomaiskulttuurihan suosii niitä jotka pystyy puhumaan ja osaa puhua, sama hoitojutut ja terapiat niin nehän on aika niiku silleen puhevaltasii. Sit jos me aatellaan meidän nuorii miehii, jotka monet ei oo mitään sellasii puhujatyyppejä. Monet on, mutta ei kaikki, tulee sellanen tunne, et saa kiskoo sen sanan yhenkin sanan suusta, niin että onks tää ainoo vaihtoehto [...] mikä ois tällainen liikuntaterapia tai veliterapia (naurhdus) tai puutyöterapia, ei meillä oo niitä pajojakaan. [...] Et se ois hoitavaa, mut se ei ois vaan puhuvaa. En tiä onks sellasta ikinä olemassa, mut uskon, et tietyt ihmistyytit hyötys enemmän siitä tekemisestä ku puhumisesta, tai kaikki, et se ois mukana jollain tavalla se tekeminenki.

Muiden palvelujen asiakkuudet ja moniammatillinen työ

Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita nuorten palvelupoluista ja -verkostoista, ja niiden rakentumista kartoitettiin myös työntekijöiden haastatteluissa. Muiden asiakkuuksien

tunteminen on tärkeää myös useimmille työntekijöille, ja niitä kartoitetaan asiakkaan alkutapaamisessa. Osa asiakkuuksista saattaa selvitä vasta myöhemmin tutustumisen myötä. Sosiaalityöntekijät pystyvät tarvittaessa näkemään omasta järjestelmästäan aiemmat sosiaalipuolen sekä päihdepuolen asiakkuudet, mutteivät terveydenhuollon tai mielenterveyspuolen asiakkuuksia. Toisaalta eräs työntekijä ei halua tietää nuoresta etukäteen mitään, koska on ”*asiakkaallekin reilua, että pystyy alottamaan siinä mielessä puhtaalta pöydältä*”. TE-toimistossa työntekijät eivät näe tietoja nuoren muista asiakkuuksista, mutta kysyvät sosiaalitoimesta ja mielenterveyspalveluista, jos tulee tunne ”*ettei kaikki ole kohdallaan*”. Myös TYP:ssa muiden palvelujen asiakkuuksista kysytään aktiivisesti, ja nuoret myös kertovat niistä itse. Etsivässä työssä ja Vamoksessa ollaan nuoren oman kertomuksen varassa, eivätkä nuoret aina muista tai halua kertoa muista palvelukontakteistaan.

Sosiaalityöntekijät ovat etenkin pidemmissä asiakassuhteissa tietoisia muista kontakteista, joita ovat esimerkiksi psykiatrisen ja päihdepuolen asiakkuudet, TE-toimisto, TYP, etsivä nuorisotyö ja Espoossa Vamos. Vamokseen lähetetään muista palveluista ”*aika nopeesti tulottomat, jotka ei oo tehny mitään peruskoulun jälkeen, koska siel pystyy enemmän paneutuu siihen, mitä lähdetään tekemään, kun täällä ei oikeen voi, eikä työkkärissäkään oikeen ole semmosta työskentelytapaa*”. Vamos ja etsivä nuorisotyö on koettu Espoossa ”*tosi helpottavana*”. Työntekijöillä ja heidän asiakkaillaan on myös tapaamisia yhdessä eri viranomais- ja hoitotahojen kanssa:

Parhaimmillaan missä oon ollu, niin on ollu varmaan kymmenen viranomaista tai terveydenhuollon edustajaa tai ylipäänsä jotakin edustajaa paikalla. [...] Ettei tehä päällekkäisiä juttuja tai ohjeisteta eri tavalla. Oikeestaan ilman asiakkaita ei tavata tai tietenkä, jos jättää tänne tulematta, niin siinähän nyt kaikki ollaan koolla, muttei suunnitella asioita ilman asiakkaan läsnäoloa.

Myös muiden palvelujen työntekijät puhuvat tapauksista, joissa 5–6 eri tahoa ”*pyöriskelee asiakkaan asioissa*”. TE-toimistossa käytetään tästä syystä joskus ammatinvalinnanohjausta.

Mua itteeni häiritsee hirveesti, jos ihmisillä on monta tahoo jonka kanssa työskentelee ja jokainen meistä yrittää vetää omaan suuntaansa, jolloin se nuori on sitten vähän kuin kumilangan päässä, poukkoilee sinne ja tänne. Musta on helpompi se, et me istutaan saman pöydän ääreen ja puhutaan siitä, että mitä ollaan mietitty ja katotaan, et mikä se meidän yhteinen tavoite olis. Millä toimilla me päästäs siihen yhteiseen tavoitteeseen [...] meillä kuitenkin on meidän aikataulut ja nää määrät on sellasia, että semmoseen hyvin pitkätähtäimiseen moniammatilliseen juttuun on aika vaikea aikatauluttaa.

TYP:n koko toiminta perustuu moniammatillisiin verkostoihin, ja nuori voi tuoda mukaan minkä tahansa tahon, jos hän kokee sen itselleen tärkeäksi. Myös TYP:n työntekijät tuovat kuitenkin esiin sen, että välillä asiakkaan monet eri yhteistyötahot ovat jopa ongelma:

Välillä tuntuu, et se oikeesti se nuori on ihan pihalla välillä sitte, et ei sekään oo mun mielest hyvä et me ollaan tavallaan niin hajallaan, et jokainen vaan sitte hoitaa jotain pientä patkää siinä, niin must sekään ei oo kyllä hyvä systeemi.

Vamoksen työntekijä toi esiin suuren palveluverkon kustannukset ja sen, ettei kukaan ”*kohtaa nuorta kokonaisvaltaisesti*”. Muissa palveluissa ei ole henkilökohtaista vastaavaa työntekijää, joka koordinoisi verkostoa, kuten Vamoksessa.

Moniammatillisuus näkyy työntekijöiden mukaan myös heidän omien palvelujensa sisällä. Se voi näkyä omien työntekijöiden erilaisina taustakoulutuksina ja esimerkiksi sosiaalitoimessa yhteistyönä etuuskäsittelijöiden, sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden kesken. Lisäksi asiakkaita ohjataan muihin palveluihin ja heidän mukaansa saatetaan lähteä ensimmäisellä kerralla. Eri palvelujen edustajien kanssa myös järjestetään yhteistyötapaamisia. Ainakin Espoossa on sosiaalitoimessa järjestetty ryhmämuotoista toimintaa yhdessä seurakunnan kanssa (ks. alaluku ”Nuorten vaikutusmahdollisuudet ja kuuleminen”). Myös etsivässä nuorisotyössä toiminta aloitetaan siitä, että verkostoa lähdetään rakentamaan. Toimijat vaihtuvat eri palveluissa usein, joten yhteistyötä pidetään jatkuvasti yllä muistutteleamalla ”*että ollaan täällä*”. Yhteistyötä ammattikorkeakoulujen ja TE-toimiston kanssa ”*ollaan tiivistämässä*”. Tieto- ja neuvontapalveluissa yhteistyötä tehdään enenevässä määrin esimerkiksi koulujen kanssa, ja niissä myös käydään kertomassa palvelusta. Yrityksistä yhteistyötä tehdään HOK-Elannon kanssa järjestämällä ansiokursseja, joilla nuoret pääsevät harjoitteluun. Tieto- ja neuvontapalvelut puolestaan tarjoaa tietopuolen opetuksen kesätyönhausta ja työelämän pelisäännöistä. Tieto- ja neuvontapalveluissa yhteistyötä tehdään myös Omnian kanssa ja yhteistyötä Vamoksen kanssa ollaan aloittelemassa.

Vaikka hyviä palveluita on paljon, ongelma saattaa erään työntekijän mukaan olla joskus myös se, etteivät palveluissa työskentelevät itsekään tiedä, mitä jo tehdään, ja tämä voi tarkoittaa resurssien hukkaamista.

Ehkä just Espoon osalta on ollu aiemmin vähän se ongelma, että tää on jotenkin niin rikkonainen, ihan ottaen huomioon että täällä on niin monta näitä suuralueita, ettei oo samanlaista keskustakaan, et tääl tehdään tosi paljon kaikennäköstä ja tosi hyvii juttui, mut sit se tieto siitä mitä kukaki tekee ja kenelle jää jotenki tonne jalkoihin.

Kuinka helppo nuorten on asioida palveluissa?

Julkisuudessa paljon keskustelua herättänyt tarve matalan kynnyksen palveluihin viittaa siihen, että palvelujen käyttäminen olisi nuorille jossain määrin hankalaa, ja siksi myös asioinnin helppoutta tai vaikeutta tiedusteltiin työntekijöiden haastatteluissa. **Sosiaalityöntekijöiden** haastatteluissa todettiin, että nuorten on helppo tehdä toimeentulotukihakemus ja laittaa työnhaku voimaan sähköisesti. Yhden työntekijän mukaan nuoret kuitenkin ”*tarvitsisivat henkilökohtaista kontaktia enemmän, et heitä vois noukkia sieltä tänne kuin se, että ohjata vaan sähköisesti laittaa työnhakua tai toimeentulohakemusta*”. Helppoa asioinnin nähtiin olevan myös sikäli, että puhelinpalveluun soittaessa työntekijät soittavat takaisin, mutta omaa työntekijää sieltä ei kuitenkaan välttämättä tavoita. Eri sosiaalitoimistoissa oli myös erilaisia käytäntöjä sen suhteen, saivatko työntekijät antaa henkilökohtaisia työnnumeroita asiakkaille vai eivät. Tilanteesta riippuen työntekijät antoivat tarvittaessa työ sähköpostiosoitteensa asiakkaalle. Palveluun voi myös tiettyinä aikoina vain kävellä sisään. Kun sosiaalitoimistoja on kuitenkin vähennetty, monilla on

niihin pitkä matka. Sosiaalityöntekijät auttoivat tarvittaessa etenkin omien palvelujensa lomakkeiden täyttämässä. Sähköistä asiointia vaikeuttivat tilanteet, joissa asiakkaalla ei ollut sähköisiä pankkitunnuksia. Tällaisina tapauksina mainittiin maahanmuuttajat, joilla on muukalaispassi, henkilöt, joilla on vain poste restante -osoite, sekä asiakkaat, joilla on luottohäiriömerkintöjä. Koska nämä asiakkaat eivät pääse sähköiseen asiointiin, he soittavat työntekijöille päätöksistään. Paperilomakkeiden täyttämässä kerrottiin olevan vaikeuksia niillä, joiden äidinkieli ei ole suomi, sekä oppimis- tai keskittymishäiriöistä kärsivillä. Nuorilla asiakkailla oli vaikeuksia myös sen ymmärtämisessä, ”*kuka maksaa asumistukea, mistä tulee mitään ja mistä lomakkeita voi saada*”.

Espoon sosiaalityössä oltiin myös ottamassa pilottina käyttöön chatti-palvelua verkko-pankkitunnuksilla ja mahdollisesti Facebook-sivua. Kouvolassa oltiin Mielen avain-hankkeessa⁴ kehittämässä ”*kaikkein haastavimmassa asemassa oleville*” nuorille työpajatoimintaa. Tällä tarkoitetaan nuoria, jotka eivät ole työ- tai koulukuntoisia. Tavoitteena on matalan kynnyksen toiminta, hieman samaan tapaan kuin Parik-säätiön starttivalmennuksessa. OTE Nuorten työpajoihin osallistuvilla tulee olla työnhaku voimassa tai heidän tulee olla kuntouttavassa työtoiminnassa. Kynnyksen madaltamisen ei kuitenkaan aina uskottu auttavan:

Ainakin ne kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat nuoret, jotka on semmosia, et ne tuskin edes kotoa poistuvat tai hyvin vähän poistuvat sieltä, vaikka me ajateltais, et tarkoitus on saavuttaa näitä kaikkein haasteellisimmissa asemassa olevia, niin en ole siitä ihan varma. [...] Et ehkä sit jos etsivän työn kautta jotenkin saataisiin ihan kotoa hakemalla ja sillä tavalla jotenkin motivoimalla.

TE-palvelujen työntekijöillä oli toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä, onko heidän palveluissaan asioiminen helppoa vai ei. Yhden työntekijän mielestä nuorten on tänä päivänä helppo tulla palveluun, koska siitä saattaa olla tietoa vanhemmilla ja isovanhemmilla, eikä TE-toimisto ole uusi juttu.

Meidän palvelut on opittu jo tietämään. Nuoret osaa tulla kävelemään ja sanomaan, et mulle kotona sanottiin, et mun pitää tulla kysymään Sanssi-korttia. Mut varmaan nuoria, ainakin mitä tossa mullakin käy, mä sitten monesti otan asiakkaiden välissä vielä jonkun päiväystasiakkaan tuolta, jos se sattuu sopivaan saumaan, niin ne on kaikkein tyytyväisimpiä jotka pääsee heti hoitaan sen asian. Sit se heti lähtee rullaamaan johonkin suuntaan.

Toisesta TE-toimistosta päiväystaika oli vuodenvaihteessa lopetettu, ja nuoret olivat valittaneet tästä, koska ”*heil ois tarve johonki semmoseen, et voi vaan tulla*”. Nuorilta tulee työntekijän mukaan palautetta siitä, että asiointi on vaikeaa: TE-toimisto on vaikeasti lähestyttävä organisaatio, heitä ei saa koskaan kiinni ja nuoret eivät muista vastuuvirkailijansa nimeä. Eräs työntekijöistä pohti asioinnin helppoutta palvelun maantieteellisen

4 Työntekijän mukaan Mielen avain Kouvola -hankkeessa ovat mukana sosiaalityö, terveyskeskus ja psykiatrian poliklinikat. Hankkeessa yritetään luoda toimivaa mallia mielenterveys- ja päihdepuolelle. Nuorten matalan kynnyksen työpaja on yksi osa hanketta.

sijainnin kautta: eri puolilta kaupunkia tulevista osalle on haasteellista tulla palveluun. TYP:ssa on päivystysaika klo 9–10, ja silloin nuoret voivat soitella tai tulla käymään tarvittaessa varsinaisten tapaamisaikojen välillä. Tätä oli aiemmin täydennetty päivystämällä toimistolla yhtenä kokonaisena päivänä viikossa.

Tää mikä tuli tässä hallinnon uudistukses, että ei ole enää mitää niin sanottuja alkupalveluja tai semmosia, mihin voisi vaan tulla, sellaisiahan ei enää ole olemassakaan. Ja se kyllä se ei nuorten kohdalla toimi, koska sitten kun ne asiat on siinä päällä ja mä haluan tulla selvittää, niin ei se hirveesti lohduta, et sä saat kahen viikon tai kolmen viikon päähän ajan. [...] Et kyllä on aina niit ihmisiä jotka halua tulla hoitamaan henkilökohtasesti ne asiat ja must siihen pitä olla oikeesti mahdollisuus ihmisillä. [...] Kyllähän meillä oli [TYP:ssa] joitain vuosii semmonen systeemi, että me päivystettiin aina yks, kun meitä on kolme nuorten työntekijää, niin me päivystettiin aina vuoroviikoin keskiviikkosin niin, että koko päivän sai tulla. Koska me koettiin, että tää klo 9–10 ei palvele kaikkia asiakkaita. [...] Ainakin täs meidän asiakaskunnassa osalla on tosi vaikee pitää ylipäätänsä ikinä mistään ajoista kiinni niin, et sä tietäisit, et keskiviikkosin sä voit tulla, niin mun mielest se palvelis sitä, et sit me tavotettas niitaki ihmisiä joita ei ehkä muuten sitten oikeen tavoteta.

Toinen TYP:n työntekijä pohti myös, että ensimmäiset tapaamiset voivat olla ”*aika tuskallisia*”, koska tilanteessa on kaksi ”*vanhempaa ihmistä toimistohuoneessa*” ja niissä puhutaan ”*viranomaiskieltä*”. Hän arveli tämän helpottuvan ajan ja luottamuksen syntyminen myötä.

TE-toimistossa joudutaan välillä auttamaan lomakkeiden täytössä, mutta lisäksi nuori voi turvautua aulan verkkoneuvojiin, jotka auttavat sähköisten lomakkeiden kanssa. Työntekijä ei itsekään pidä työnhakijaksi ilmoittautumislomaketta ”*helpoimpana täytettävänä*”. TYP:ssa ensimmäinen täytettävä on suostumuslomake, ja sen lisäksi autetaan yleisöpäätteellä Kelan lomakkeissa sekä toimeentulotuen lomakkeissa. TYP:n ja TE-toimiston työntekijöiden mukaan suurelle osalle nuorista paperit ovat monimutkaisia ja heidän on vaikea erottaa, mitkä lomakkeet ovat minkäkin palvelun lomakkeita: ”*Kelan lappujen*” kanssa saatetaan tulla TE-toimistoon. Pankkitunnusten puuttuminen ei näiden työntekijöiden nuorten asiakkaiden kohdalla tullut samalla tavalla esiin kuin sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa. TYP:n asiakkaiksi ei esimerkiksi tule maahanmuuttajia ennen kuin kotoutumisaika on päättynyt, sillä siihen asti ollaan TE-toimiston asiakkaina.

Vamoksessa on saatu nuorilta positiivista palautetta siitä, että sinne on helppo tulla ja siellä heidät otetaan hyvin vastaan. Matalan kynnyksen palvelu ei työntekijän mukaan tarkoita vain sitä, että ajanvarauksia ei tarvita, vaan sitä, miten ihmiset työpisteessä toimivat ja miten nuori otetaan vastaan: ”*Matalan kynnyksen palveluissa voi olla korkea kynnyks siin vaihees, jos nuorella tulee heti ovensuussa semmonen olo, et mä en oo tervetullut.*” Vamoksessa työntekijät täyttävät arkistoitavan alkukartoituslomakkeen. Yksilötyössä autetaan toimeentulotuen lomakkeissa, mutta ”*moni on jo tottunu tos palvelujärjestelmässä toimimaan ja skarppi, fiksua porukkaa, niin kylhän ne oppii sen aika nopeesti*”. Haastavaa lomakkeiden täyttö voi olla niille, joilla on oppimisvaikeuksia. Netissä täytettävissä työhakemuksissa autetaan myös tarvittaessa:

Kun joillekin on todella vaikee, kun sä joudut puol tuntii istuu siin koneel ja tarkasti täyttää sun tietoja ja sun täytyt vielä kuvailla itsees jollain tavalla, mä en yhtään tiedä mitä mun pitäis tohon kirjottaa, et hae siinä nyt sitte töitä. Ne on aika vaikeit itse asiassa pohtia kelle vaan.

Etsivässä työssä asiointikynnys pyritään pitämään matalana sillä, että tilatkin ovat ”*nuorten näköiset*”. Nuoret ovat jo aiemmin voineet maalata seinille haluamiaan asioita, ja tarkoituksena on jatkaa tätä. Kynnystä madaltaa myös se, että työntekijät voivat tavata nuoria kotona, mennä heidän kanssaan kahville tai mennä tapaamiseen toiseen palveluun, joka on jo nuorelle tuttu paikka. Etsivässä työssä autetaan varsinkin ensimmäisissä toimentulo- ja asumistuen lomakkeissa, ja jotkut nuorista tulevat tekemään joka kuukausi jatkohakemuksetkin toimistolle, koska ”*hermo menee jossakin vaiheessa kun kone aukastaan*”, mutta kun ”*joku istuu vieressä sanomassa, että tosta, niin sit sen pystyy tekee loppuun saakka*”.

Nuorten tieto- ja neuvontapisteessä autetaan esimerkiksi Nuorisoasuntoliiton netissä olevissa hakemuksissa ja muissa asunnonhakulomakkeissa sekä työnhakuun liittyvissä verkkolomakkeissa.

Missä tilanteissa ei ole voitu auttaa ja minne on nuori on ohjattu?

Anne Määttä ja Elsa Keskitalo (2014) ovat luonnehtineet palvelujärjestelmän koostuvan ulkokehästä ja sisäkehästä, ja toteavat, että työntekijöillä on suuri valta ohjata asiakkaita ulkokehäältä erikoistuneisiin palveluihin sisäkehälle. Samaten työntekijöitä voi kuvailla asiakkaista kopin ottajina, siirtäjinä tai torjujina (mt.). Yksittäisillä työntekijöillä on siis valtaa auttaa ja ohjata, mutta he toimivat omien instituutioidensa säännösten puitteissa ja neuvottelevat myös asiakkaan toimijuuden raameista. Eräs **soseaalityöntekijä** kertoo kokevansa suurinta avuttomuuden tunnetta tilanteissa, joissa asiakkaalla vaikuttaa olevan mielenterveysongelmia, mutta ei sairauden tunnetta. Tällöin hoidon ehdottaminen saatetaan kokea loukkaavaksi. Toinen haastava ryhmä ovat ne asunnottomat nuoret, joiden näkemys kyvystä asua itsenäisesti ei kohtaa työntekijän näkemystä tuetun asumisen tarpeesta. Tällöin tuettu asuminen saatetaan kokea holhoamisena ja loukkaamisena, minkä taustalla voi olla lapsuudenaikaisia laitostkokemuksia. Kolmas ryhmä ovat ”*kotiin jääneet*”, jotka saattavat tulla asiakkaaksi jonkin hoitotahon kautta, ja tarvitsevat päivittäisasiain tukea. Heille voidaan tarpeen vaatiessa hakea ammatillista tukihenkilöä soseaalityöntekijän esityksestä tai heidät voidaan ohjata etsivään nuorisotyöhön. Eräs soseaalityöntekijöistä on ollut mukana A-klinikalla, terveysasemalla, ensikodeissa, työvoiman palvelukeskuksessa ja vuokranantajien tapaamisissa. Lisäksi asiakkaita on Espoossa ohjattu TE-toimistoon, Vamokseen ja päihde- ja mielenterveysongelmien tapauksessa Emppuun. **TE-palvelujen** työntekijät ovat ohjanneet asiakkaita esimerkiksi akuuttitilanteissa etsivään nuorisotyöhön, A-klinikalle, soseaalitoimeen ja kuntouttavaan työtoimintaan. TYP:ssa terveydenhoitaja voi myös viedä asiakkaan terveyskeskukseen. Eräs työntekijä toi esiin tukihenkilöiden puutteen:

Vaikka tässä onkin tätä verkostoo, niin silti tuntuu, et kuka tästä tän kans nyt lähtee. Vähän tulee semmonen, et pitäis olla niitä äitejä ja isiä [...] semmosia tukihenkilöitä, on ne sitten asumisen tukeen tai mihin tahansa, ihan niihin semmosiin arjen asioihin, että ne ei välttämättä oo kaikilla

ihän kuosissa. Sitten kun niitä kasaantuu, niin tietysti nää työvoima-asiat on kaikkein viimesimpänä siellä sen nuoren mielessä.

Päästäkseen esimerkiksi mielenterveysongelmissa nuorisopsykiatriselle poliklinikalle tai aikuispuolelle, nuoren on haettava päivystyksestä lähete. Jos nuori on jo näiden palvelujen asiakas, TYP:n terveydenhoitaja voi helpommin auttaa hoitoon pääsyssä. Kouvolassa on myös pula lääkäreistä ja psykiatreista, mikä erään työntekijän mielestä vaikeuttaa tilannetta. TYP:n kautta pääsee lisäksi nuorille kohdennettuihin palveluihin: etsivän työn lisäksi sieltä ohjataan esimerkiksi aikuiskoulutuskeskuksen nuorten koulutuksiin, kaupungin nuorisotyöhön ja jälkihuoltoon.

Tieto- ja neuvontapisteestä nuoria on ohjattu eteenpäin Vamokseen, Nupoliin, Nuorten kriisipisteeseen ja Nuorisoasemalle sekä omassa koulussaan puhumaan koulukuraattorille, opolle tai terveydenhoitajalle. **Vamoksessa** verkosto pyritään kokoamaan sellaiseksi, että se toimii. Palvelut ovat hyvin saatavilla lukuun ottamatta mielenterveyspuolta. Osastohoitoon päästääkseen täytyy olla ”*totaalisesti vaaraksi itselleen tai muille*”, jolloin nuoret, jotka ”*voivat huonosti, mutta eivät riittävän huonosti*”, eivät saa tarvitsemaansa hoitoa. Lisäksi osastojaksot ovat erittäin lyhyitä, joten nuoret palautetaan Vamokseen, jossa ”*ei oo mitään, esimerkiksi Helsingissä, nuorisopsykiatria ohjaa meille henkilöitä, joita he eivät voi pitää siellä, koska mihin he sitten ohjaisivat, ei ole mitään paikkaa (nauraa). Onhan tässä nyt joku ongelma.*” Vamoksen asiakkaina on sekä nuoria, joilla on vakavia mielenterveysongelmia että nuoria, jotka tarvitsevat vähemmän tai lyhempi aikaista tukea. **Etsivässä työssä** päihde- ja mielenterveysongelmaisille pyritään löytämään nopeasti hoitopaikka. Mielenterveyspalvelujen riittämättömyydestä myös etsivän työn työntekijä kertoi seuraavan esimerkin:

Tos muutama viikko sitte nuori tuli tähän [klo 13] ja sanoi että nyt pitäis päästä jonnekin puhumaan, että psykiatrilte pitää saada aika ja alko soittamaan mun puhelimesta terveyskeskukseen. Hän kerto että hän tarvis nyt piakkoin ajan johonki psykiatrilte, niin se hoitaja vastas puhelimeen et soita huomen aamul uudestaan kun ajanvaraus on 8–12, ni sit tää nuori ei todellakaan jääny enää siin vaiheessa kuuntelemaan, että oisko sillä ollu jotain muuta, et se meni heti hermo, että selvä ja löi luurin kiinni. Minuu jäi häiritsee se tilanne, että mietin sitä ihmistä, kuka siellä toises päässä oli. Mulla oli se nuori siinä, mut ku hän ei ollu siinä läsnä, että neuvoo sit soittaaan seuraavana päivänä, et se on aika riski. Se on ikävää, että ohjeistus on tällanen, et kylhän sit tietysti tää asia hoitu kyllä eteenpäin siitä, että sit keskusteltiin ja arvioin sen tuntemani perusteella, että ei täs nyt oo silleen niin hätää, ettei tarvi minnekään tonne kriisipuolelle soitella, mut jos tilanne olis ollu toinen, tai siinä olis ollu joku toinen, niin sit oltais oltu hätää kärsimässä. Ei tääl helpoo oo saada mitään matalan kynnyksen mielenterveyspalveluita.

Vaikuttavuuden arviointi

Vaikuttavuudella viitataan yleisesti tavoiteltaviin muutoksiin, joita palvelut pyrkivät saamaan aikaan asiakkaassa ja hänen tilanteessaan. Niitä voivat olla esimerkiksi työllistyminen, koulutukseen pääsy tai kuntoutuminen, mutta työntekijöiden näkemyksen mukaan vaikuttavuuden voi ymmärtää myös laajemmin.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän asiakkaalle antamansa tuen vaikuttavuutta voidaan arvioida asiakkaan tilanteen kehittymisen ja toimintakyvyn parantumisen kautta. Asiakkaan kanssa laaditaan asiakassuunnitelma, johon kirjataan mitä on tehty ja miten edetään. Tosin kirjattavat asiat ovat työntekijän mukaan ”*aika pieniä asioita*”. Nuoren senhetkiset ongelmat voivat vallata ajatukset niin, että tulevaisuuden kuvittelemisen ja pitkäjänteisen suunnittelu on hankalaa. Niissä tapauksissa työntekijän tehtävä on yrittää nähdä nykyhetkeä pidemmälle ja miettiä askeleita elämäntilanteen parantamiseen ja isompien tavoitteiden saavuttamiseen. Vaikka suunnitelmia tehdään, nuoret ovat itse toimijoita ja valintojen tekijöitä ja sitä kautta suunnitelmat saattavat muuttua. Toisaalta onnistumisena täytyy pitää myös nuoren omaa kokemusta elämäntilanteen vähittäisestä parantumisesta, kuten ahdistuksen vähenemisestä. Samaten avoimet kohtaamiset ja vuorovaikutus ovat onnistumisia, jotka luovat pohjaa tulevalle yhteistyölle. Näistä lähtökohdista päättäjien arvostama vaikuttavuuden mittaaminen koetaankin hankalana.

En mä tiedä sit onks onnistuminen jostain muualta katsottuna se, että ihmisistä tulee täysivaltaisia kansalaisia, et ne pystyvät elättämään itse itsensä, niin en mä nyt ihan (naurua). Kai niitäki jossain vaiheessa tulee, mut se on sit pidemmän ajan juttu. Hankalia ylipäänsä tommoset vaikuttamisen tai onnistumisten tai eteenpäin menon mittaaminen. Mä ymmärrän, et se ois tärkeätä, et niitä pystyttäis tekemään ja nimenomaan et ois näytää sitte jonneki ylemmälle taholle, päätöksentekijöille, että minkälaisia asioita kuitenkin se työ tässä tuottaa. Miten se onnistuu laajalla skaalalla, et siitä sais jonkunäköstä helposti tulkittavaa, lähestyttävää aineistoa, niin sitähan tässä nyt mietitään vähän joka puolella.

Laajemmassa mittakaavassa seuranta on määrällistä: seurataan asiakasmääriä ja tilapäismajoitusmääriä. Työntekijöitä puolestaan seurataan katsomalla, kuinka paljon he tekevät päätöksiä, tapaavat asiakkaita ja tekevät tilannearvioita ja asiakassuunnitelmia.

Annetun tuen vaikuttavuuden mittaamista pidettiin myös **TE-palveluissa** vaikeana asiana. Tyytyväinen asiakas on yksi sen mittari: nuori pääsee mieleiseensä työkokeilupaiikkaan tai saa palkkatöitä, ”*kun on vinkattu että käy sieltä kysymässä*”, toinen nuori menee vastentahtoisesti puoleksi vuodeksi töihin eri alalle kuin mille on kouluttautunut ja alkaa miettiä, että voisi kouluttautua tälle toiselle alalle. Kolmas nuori menee ”*vastentahtoisesti uravalmennukseen*” ja tulee sieltä tyytyväisenä saatuaan työkokeilusopimuksen. Tulokset voivat tarkoittaa myös sitä, että nuori aloittaa kuntouttavan työtoiminnan kolmena päivänä viikossa ja haluaa laajentaa sitä viiteen päivään viikossa tai että nuori menee työkokeiluun, menee opiskelemaan, saa ammatin eikä tarvitse enää apua. Työntekijöiden mukaan on kuitenkin vaikeampi arvioida sitä, missä määrin tämä johtuu heidän työstään ja missä määrin aivan muista asioista tai muista verkostoista, joiden piirissä tai asiakkaana nuori on. Vaikuttavuus on kuitenkin sitä, että nuoren elämä menee eteenpäin, ja tämä on myös työn tavoite. Lisäksi TE-toimistossa tehdään tilastoja siitä, kuinka moni on esimerkiksi palkkatyön jälkeen palannut työnhakijaksi tai on palkkatyön alettua kolmen kuukauden jälkeen edelleen työssä. Työntekijän mielestä ”*ei se tilasto kerro todellisuutta kuitenkaan. Se vaan antaa numeraalisen näkyvyyden, että miten ihmiset liikkuu, mut ei muuta.*” Työntekijöille myös asetetaan määrällisiä tulostavoitteita liittyen työtarjousten määrään ja aktivointiasteeseen. He myös kritisivat työnantajan tapaa lähettellä tilastoja

”että montako sä oot tehny, me puhutaan ihmisistä”. Kaikki tehty työ ei kuitenkaan tilastoissa näy eikä sitä mitata.

”Eteenpäin menemisestä” annetun tuen vaikuttavuuden arvioinnissa puhuvat myös Vamoksen ja etsivän työn työntekijät, jotka yhtä lailla toteavat, että sitä on vaikea mitata. **Vamoksen** työntekijän mukaan annetun tuen vaikuttavuutta voidaan arvioida sillä, miten nuori on onnistuttu ohjaamaan eteenpäin, sekä sillä, mikä on nuoren kokemus palvelusta. Tavoitteena ei kuitenkaan yksioikoisesti ole valmistaa tai pakottaa nuorta työhön:

Me ei pyritä siihen, et me annetais nimenomaan valmiuksia niin kun työtä silmällä pitäen, mutta totta kai niin käy mut, et jos se tekeminen mitä se nuori haluaa onkin sitä mitä yhteiskunta haluaa, niin se on meille ok.

Yksilöpuolella mitataan myös sitä, miten hyvin nuoria on pystytty työllistämään tai ohjaamaan koulutukseen, mutta tässäkin nuoren oma kokemus on yhtä tärkeä kuin määrällinen puoli. Koska Vamos Työ -hanke on ESR-rahoitteinen, siitä raportoidaan ELY-keskukselle sekä muille rahoittajille. Espoon kaupungille raportoidaan ryhmien ja koko yksikön osalta. Nuoreen ollaan yhteydessä senkin jälkeen kun hän on lähtenyt Vamoksesta, esimerkiksi koulutukseen, ”*niin kauan kuin hän tarvitsee tukea*”.

Etsivän työntekijän mukaan annetun tuen vaikuttavuutta voidaan arvioida ”*tuloksilla*”. Työn tarkoitus on se, että nuori pääsee ”*jossain vaiheessa eteenpäin ja löytyy se paikka, mihin on ohjattu*”.

Joskus ne voi olla jotain tosi pieniä juttuja, tässäkin on yks nuori, joka on ollu jo useit vuosii mukana, niin lähtötilanne on se, et sinne kotia on menty ja käyty yhes postilaatikon hakemas viikon postit sieltä ja avattu ne ja nyt hän toimii ryhmässä ja on annettu hyvää palautetta siitä, että miten on muuttunu täs muutaman vuoden aikaan. Että on vähän sillei johtaja jo siinä ryhmässä, että ottaa toiset huomioon. Nää on mun mielestä sellast, että vaikka mennään hitaasti eteenpäin, niin mennään eteenpäin koko ajan, että vaikka ei oo suoranaisesti missään toimenpiteessä, niin on kuitenkin jo edistyny. Ja sit tietysti nää kaikki kouluun sijoittumiset ja tällaset on niitä tuloksia, että niil arjen tukemisilla on päästy johonkin.

Etsivässä työssä palvelusta poistuneita nuoria seurataan esimerkiksi Facebookista, jossa he ovat työntekijöiden kavereina. Heihin myös saatetaan törmätä pienessä kaupungissa muiden asioiden yhteydessä, tai heidän kuulumisistaan kuullaan kavereiden kautta. Etsivä työ raportoi toiminnastaan OKM:lle vuosittain.

Myös TYP:ssa tehdään tilastointia siitä, mistä syystä nuori poistuu asiakkuudesta, työllistyykö hän esimerkiksi avoimille työmarkkinoille tai pääseekö koulutukseen. TYP:n toinen työntekijä kokee, että paine ”*tuloksien tekemiseen*” on vähentynyt, koska on ”*konkreettisesti tilastoissa todistettu, että TYP:stä tulee tuloksia*”. Seurantaa nuorista ei tehdä sen jälkeen kun he ovat lakanneet olemasta TE-toimiston tai TYP:n asiakkaita. Jos TYP:n asiakas pääsee ammatilliseen koulutukseen, hänen asiakkuutensa kuitenkin saatetaan päättää vasta lukukauden jälkeen, koska jos kaikki ei menekään kuten on suunniteltu, ”*ei oo taas mitään järkee, et se lähtee tonne työkkäriin, kiertää sen kaiken rumban ennen ku se palaa tänne. Se on ihan turhaa.*”

Tieto- ja neuvontapalvelujen työ perustuu ”*laatuun*”. Esimerkiksi ansiokursseilla, joita järjestetään keväisin kolme, 30 nuorta saa kymmenen tunnin infopakettin: teoriaopetusta kesätyön hakemiseen, siihen miten työpaikalla ollaan, mitkä ovat työelämän pelisäännöt. Sen lisäksi nuori tekee 12 tuntia harjoittelua HOK-Elannolla, ja ”*toivon mukaan tän setin jälkeen heillä on parempi mahdollisuus kesätyöllistyä ja ehkä saada jopa HOK-Elannon kautta kesätyöpaikka, jonkin näkönen pätkä*”. Työntekijä pohti, kumpi olisi vaikuttavampaa, se, että he saisivat vedettyä täyteen Barona-areenan tapahtuman, vai se, että nämä 30 nuorta ”*oikeesti sitten ehkä saa siitä niin kun jotain*”. Lisäksi kurssista kerätään kurssipalaute. Tieto- ja neuvontapalvelut myös tilastoi kävijöitä ja heille annettua ohjausta sekä nuorisopalvelujen mittareilla että omillaan. Pisteessä kävijöistä ei työntekijän mukaan pysty arvioimaan, miten annettu ohjaus on vaikuttanut tai mitä sen jälkeen on tapahtunut.

Nuorten vaikuttamismahdollisuudet ja heidän kuulemisensa palveluissa

Nuorisotutkimuksessa ja nuorisotyössä ollaan perinteisesti oltu kiinnostuneita nuorten kokemuksista ja nuorten ”äänen” tavoittamisesta ja vakavasti ottamisesta. Anu Gretschel (2011) puhuu nuorisotyön kontekstissa vaikuttamisosallisuudesta, jolla hän viittaa nuoren voimaantuneeseen tai valtautuneeseen subjektipositioon. Osallisuus puolestaan viittaa palveluiden tuottamiseen siten, että nuoret ovat mukana ideoinnissa, suunnittelussa, päätöksenteossa, toteuttamisessa ja arvioinnissa (mt., 9–10). Vaikuttamismahdollisuuksilla tarkoitetaan tässä työntekijöiden näkemystä siitä, missä määrin nuoret voivat vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon palvelussa, ja kuuleminen puolestaan nähdään vaikuttamismahdollisuuksien edellytykseksi. Työntekijöiden haastatteluissa nuorten vaikutusmahdollisuuksiin ja heidän kuulemisensa keskittyvillä kysymyksillä pyrittiin operationalisoimaan nuorten osallisuutta, toimijuutta ja kokemusasiatuntijuutta.

Sosiaalityöntekijöiden näkemykset nuorten vaikuttamismahdollisuuksista sosiaalitoimen palveluissa olivat erilaisia. Yhden mielestä nuoret eivät voi vaikuttaa mitenkään, koska he eivät voi valita työntekijää. Toisen mielestä nuorella on mahdollisuus vaikuttaa siihen, ”*millä tavoin voisi päästä eteenpäin jos nuori sitä itse haluaa*”. Kolmannen mielestä nuoret voivat vaikuttaa ”*rajallisesti*”. Hän pitää luottamusta ja avoimuutta edellytyksinä sille, että asiakkaan kokemukset kohtaavat hänen tarpeensa ja toiveensa. Hän kuitenkin arvelee, että ”*monella on se kokemus, ettei saa mitä haluaa varsinkin kun on rahasta kysä*”. Tässä hän viittaa ”*kulutusyhteiskuntaan kuluttamisnormin määrittäjänä*”, eli oikeanlaisiin puhelimiin, vaatteisiin jne. Palvelujen osalta hän kuitenkin arvelee nuorten saavan ”*hyvää ohjausta ja neuvontaa ja oikeita tietoja, minkälaista palvelua tarvi*”. Hän viittaa myös resurssien rajallisuuteen ja rakenteiden jäykkyyteen eli siihen, että vaikka sosiaalitoimi ohjaa päihde- tai mielenterveyspalveluihin tai TE-toimistoon, niin ”*siinä tulee seinä vastaan ja sitä pettymystä joka tapauksessa*”. Virastot voivat olla nuorille ”*pelottavia uusia asioita*”, ja tulisi pohtia, ”*mikä ois nuorelle semmonen helppo ympäristö tai paikka tulla, et siitä ensi kohtaamisesta ja kokemuksesta sais semmosen kantavan, ettei tulis semmosta, et mä en enää ikinä mee tonne*”. Toinen työntekijä näkee, että ”*tää on jotenki niin jäykkää ja ylhäältä päin säädeltyä, et voiks siihen vaikuttaa mitenkään*”. Asiakkaita voitaisiin hänen mielestään ottaa mukaan sähköisten palvelujen suunnitteluun, ja heitä on myös otettu mukaan ryhmätyöskentelyn suunnitteluun.

Espoossa toimineissa Kipinä-ryhmissä esimerkiksi sosiaalitoimiston työntekijä ja diakoni ovat vetäneet yhdessä ryhmää vailla työtä tai opiskelupaikkaa oleville nuorille kerran viikossa parin kuukauden ajan. Ryhmässä on vuoroin tutustuttu johonkin palveluun, vuoroin kokoonnuttu kevyemmin, ja nuoret ovat myös osallistuneet sisällön suunnitteluun. Niille nuorille, jotka eivät olleet päässeet yhteishaussa mihinkään, lähetettiin tiedote ryhmästä ja yritettiin soittaa. Tämä oli ollut ”suuri operaatio”, jossa tavoiteltiin satoja nuoria, joista puoliakaan ei saatu kiinni. Lopulta ryhmään tuli viisi nuorta.

[M]ut se oliko eka kerta ton tyyppistä juttua tääl meijän talos. Meillä oli sellanen ohjelmarunko ja sit me mietittiin, et mitä tehään minä päivänä ja mikä mitkä ketäki kiinnostaa ja pystytäänkö toteuttaa niitä asioita mitkä kiinnostaa. Meillä oli aika paljonki rahaa käytössä, saatiin kirkon rahoituksesta se rahasumma siihen käytettäväks. Jotenki, no en mä tiedä sitte vaikuttiko se, kun must vähän tuntuu, et vaikka ne oli ite suunnitellu sen, niin sit ne ei hirveen sitoutuneita ollu siihen. Vaikka olis just ollu se tyyppi, joka oli kiinnostunu siitä asiasta, mitä tehtiin niin ollu, no se saatto olla pois sillä kerralla, oli vähän silleen, et no nyt kaikki muut ollaan täällä.

Tästä huolimatta mukana olleet nuoret olivat antaneet ryhmästä hyvää palautetta. Espoossa on toiminut myös Kipinä-kehittämisyhmä, joka on tehnyt elokuvan ”luukulla” asioimisesta. Espoolaiset sosiaalityöntekijät sekä Kipinä-ryhmän nuoret olivat nähneet tämän elokuvan. Sosiaalityöntekijää elokuvan näkeminen auttoi huomaamaan oman työn ”toimeentulotukivetoisuuden”.

Siellä kun oli kritisoitu sitä, että ensimmäisenä pyydetään tiliotteita tapaamisella ja jotaki tän tyyppistä juttuu, [...] että miten tuntuu, ettei kohtaa ollenkaan sitä nuorta sillä hänen tasollaan ja hänen ongelmia kunnioittaen tai tilannetta kunnioittaen, ni ehkä semmosia ajatuksia.

Lisäksi nuorten kuuleminen voisi toteutua ryhmien, asiakasraatien ja kyselyjen kautta. Asiakasraateja oli Kouvolassa käytössä ainakin kuntouttavassa työtoiminnassa.

TE-toimiston työntekijän mielestä nuorten kuuleminen on sitä, että ”unohtaa oman aikuisuutensa” ja antaa nuoren kertoa ajatuksistaan. Siihen kuuluu kuitenkin ”realiteettien” selvittäminen nuorelle – esimerkiksi sen, että lääketieteelliseen ei kannata pyrkiä, jos todistus on huono, matemaattiset aineet eivät kiinnosta ja pelkää veren näkemistä. Toinen saman työntekijän mainitsema esimerkki oli asiakkaan valaiseminen siitä, että toisin kuin monet kuvittelevat, oppisopimus vaatii enemmän itsekuria, aikataulujen asettamista ja niissä pysymistä kuin kouluopetus. Toisaalta jos nuori halusi pitää päänsä, ”jos hän on ihan varma, niin sit vaan täytyy antaa hakata sinne Karjalan mäntyyn niin paljon kun haluaa”. Epärealististen suunnitelmien ajatellaan liittyvän nuoruuteen, ja työntekijän ”on pakko vaan niitä samoja asioita toistaa, mitä ne tarvitsee”. Yhtäältä nuorten kuulemisen rinnalla on myös käytössä kova linja, jolloin neuvotteluvaraa ei enää ole.

Kyl mä osaan komentaakin [...], ei ole ongelma. Se on se viimeinen vaihtoehto, et lyödään sit hihnat kiinni ja sanotaan, et joo, nyt ei oo edes sitä A- ja B-vaihtoehtoa. Se on tässä ja nyt, nyt toimitaan näin, tykkäsit tai et. Sulle on annettu vaihtoehtoja nyt miettiä, et haluatko sitä vai tätä, kumpi on

parempi vaihtoehto, mut jos sä et halua sitä tehdä, niin sit mä teen päätöksen sun puolesta. Ja se on siinä. Ite ratkaset menetkö tai et ja myöskin seurauksista. Jos et mene niin seuraukset on tässä, eli sitä arkirealismia. Inhottavaa, inhorealismia oikein, että mitä se voi olla.

Toinen työntekijä arvelee, että nuorten kuuleminen on keskustelua toiveista, joille työmarkkinatoimijoiden pitäisi miettiä vaihtoehtoja:

Kylhän hirveen monella on oikeesti toive opiskella, mut voi olla esimerkiks taloudelliset resurssit heikot tai sitten paljonhan on niitä, kellä on oppimisvaikeuksia tai muuta, ne ei mee kirveelläkään kouluun mutta ne haluis sinne työhön. Sitten kun työelämä on muuttunu tavallaan, on poistunu niitä sellasii hanttihommia, [...] et voisko työhallinto vaikuttaa työmarkkinatoimijoihin niin paljon sitten, että oikeesti tulis niitä jonkunlaisia tehtäviä työmarkkinoille, missä sitte nuoretkin pärjäis, nekin joilla ei oo sitä koulutusta. Koska nythän niin kauheen vahvasti rummutetaan sen koulutuksen puolesta, ja tavallaan mä oon itte ihan sillä samalla kannalla, että kyllä sitä kouluu pitäs käydä, mutta että siinä on se, et se voi joillekin olla niin iso haaste, että mitä se sitte olis se muu.

Työntekijöiden mukaan nuorten kuulemiseen liittyy myös palautteen kerääminen siitä, mitä nuoret toivovat esimerkiksi palveluinfoilta. Yhden työntekijän mielestä työhallinnossa voitaisiin kehittää nuorten kuulemistä, niin että kyse ei olisi pelkästään palveluista annetusta palautteesta vaan nuoret pääsisivät kertomaan, mitä toivovat. Tässä toiveet kilpistyvät helposti ”rivivirkailijoiden” kyvyttömyyteen vaikuttaa asioihin, vaikka he olisivat itsekin havainneet epäkohtia:

Vaikka me rivivirkailijat oltas mitä mieltä, niin tuntuu että ne asiat ei vaan, et me maristaan siitä pomoille, ne ehkä marisee ehkä ylöspäin tai sit ei marise, mutta että tavallaan sit kun ne isot linjat on jossain vedetty, niin tuntuu, et kun se laiva on käännetty, niin tonne se viedään, tonne se seilaa.

Espoossa TE-toimiston työntekijä on käynyt Vamoksessa pitämässä vastaanottoa nuorille, ja heiltä oli saatu siitä paljon hyvää palautetta. Vamoksessa uskottiin myös, että ”*jalkautuminen voi olla se tulevaisuuden suunta sitte että, mentäs sinne nuorten joukkoon ja siitä nyt on tullut tosi hyvää palautetta ja nuoret on siellä käyny.*”

Vamoksessa nuoret pystyvät työntekijän mukaan vaikuttamaan palveluihin ”*täydellisesti, koska ei heille tarjota mitään mitä he ei halua*”. Ryhmätoiminta toimii myös nuorten ehdoilla. Vamoksessa pyritään edelleen kehittämään muotoja, joissa nuoret voisivat vaikuttaa enemmän ja joilla paljon tutkittua osallisuutta voitaisiin lisätä.

No vedetään nyt se osallisuus-kortti nyt sit, niin kyl se (naurua) tietysti siihen perustuu se sitoutuminen. Kylhän siit on valtavasti tutkimusta, mä itekin oon kiertäny kouluttamassa tuolla [...], niin kyl tää on vielä aika vaikeeta, kun mietitään, et miks pudokkuutta on niin paljon, niin kyl se tää osallisuuden [kautta] tosi vahvasti selittyy mun mielest, et ei nähdä sitä merkitystä edelleenkään. Tai vaikutusmahdollisuuksilla jos halutaan rajata.

Vamoksella oli myös esittää konkreettinen ehdotus nykyisen palvelujärjestelmän arvioinnista ja kehittämisestä:

Ollaan itse asiaa päätettykin, et ruvetaan täst nuorten ja palvelujärjestelmän suhteesta suivaantuneina pistämään heitä samaan pöytään, tai siis nyt syksyn tavoitteena, et järjestettäis tilaisuuksia dialogiin, esimerkiksi sosiaalityön ja viranomaisedustajien kanssa, TE-hallinnon ja niin edespäin. Pyrittäis hyvin fasilitoitui keskusteluja, mihin nuoret sais tulla avoimin mielin ja myös työntekijät tulis avoimin mielin ja käytäs sitä, mikä täs nyt on menny itse asiaa hyvin ja mikä vähemmän hyvin, välttäen pönötysaspektia, mikä nois on riskinä, et sen takii pitää olla tosi hyvin suunniteltu.

Myös **tieto- ja neuvontapalveluissa** toiminta määräytyy täysin nuorten ehdoilla, ”*nii-den resurssien ja osaamisen puitteissa mitä multa löytyy*”. Työn lähtökohtana on nuorten kuuleminen ja kuunteleminen. Nuori on ”*toimija*”, ei vain se, jolle työntekijä ”*syöttää*” tiedon, vaan ”*tilanteen toimija, joka jossain määrin ohjaa sitä tilannetta, että mihin suuntaan mennään*”, ja työntekijän tehtävä on ”*luovia tilanteessa niin, että se, mitä nuori haluaa, selkiytyy*”. Työntekijä ei osaa sanoa, missä määrin nuoret ovat voineet vaikuttaa esimerkiksi ansiokurssien suunnitteluun, tai ovatko kurssit syntyneet nuorten tarpeesta. Ne ovat nimittäin syntyneet alun perin Helsingin nuorisoasiainkeskuksen ja HOK-Elannon yhteistyönä, ja sittemmin idea on otettu käyttöön myös Espoon tarpeisiin.

Nuurilta ja vanhemmilta on tullu sellast palautetta, et nuorten kesätyöllistymisasiaan nuoret tarvis jotain apua, koska niit töitä on niin vaikee saada. [...] Toki aina yritetään joka vuosi sitte sen palautteen perusteella viedä sitä kurssia viel enemmän siihen suuntaan, mitä on toivottu, että minkä tyyppinen se ois.

Etsivässä työssä työntekijä painottaa nuorille, ettei hän voi tietää kaikkea, mutta että hän on olemassa sitä varten, että voi ottaa selville minkä vain asian nuori haluaa ja auttaa siinä eteenpäin. Etsivässä työssä on myös ryhmätoimintaa, joka oli alkanut kerran viikossa kokoontuvana ”*hiljaisten poikien, miesten liikuntaryhmänä*” nuorten toiveesta. Ryhmä avattiin myöhemmin liikunnalliseksi sekaryhmäksi, edelleen nuorten omasta toiveesta. Kesän aikana on ollut kaksi kertaa viikossa kesäryhmä, ja siinäkin on otettu huomioon nuorten toiveita. Yhteistyötä tehdään myös Rotareiden kanssa siten, että he tarjoavat etsivän nuorisotyön asiakkaille jonkin harrastusmahdollisuuden, jonka kustantavat ryhmälle. Nuoret pääsevät kokeilemaan tiettyä harrastusta, ja jos joku nuori kiinnostuu siitä, Rotarit voivat kustantaa sen hänelle aluksi. Tällä pyritään tukemaan harrastamista sekä ”*kotoa poistumista*”. Suunnitteilla etsivässä työssä on kohdennettuja ryhmiä, esimerkiksi kuuden kerran ryhmä nuorille äideille. Pyrkimyksenä on saada nuoret ulos kotoaan ja tapaamaan muita ihmisiä. Lisäksi nuorisokeskuksen kanssa on tehty yhteistyötä Nuotta-valmennuksissa nuorten toiveesta. Etsivässä työssä työskentelyn lähtökohta on, että nuorta ”*ei tuomita*”, vaan kuunnellaan, mitä hän haluaa:

Meillä ei oo tarkotuskaan alkaa oleen se taho, joka osoittaa, että tätä ja tätä ja tätä, vaan tuodaan ne mahdollisuudet, että mitkä ne on ja sit lähetään niist rakentaa sitä eteenpäin. Ja sit tietysti saahan ne ite osallistua näihin suunnitteluihin, on se sitten oman elämän suunnitteluu pääsääntöisesti, mutta jos on jotain ryhmäjuttuu niin sit se.

Miten työntekijät ymmärtävät sosiaalisen vahvistamisen?

Nuorisolaissa (2006) todetaan sosiaalisella vahvistamisella tarkoitettavan ”nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi”. Kyseiset toimenpiteet voivat olla laajuudeltaan ja intensiteetiltään monenlaisia, ja siksi työntekijöiltä haluttiin kysyä, miten sosiaalisen vahvistamisen pyrkimys taipuu käytännön työhön. **Sosiaalityössä** sosiaalisena vahvistamisena ja siihen liittyvinä toimenpiteinä nähtiin sosiaalityöntekijöiden yhdessä asiakkaan kanssa tekemä suunnitelma, mahdollisten tukitoimien hakeminen muualta (esimerkiksi tukihenkilö, ryhmätoiminta, hoitokontakti, tukiverkostot), keskustelu, ohjaus, pyrkimys muutoksen aikaansaamiseen sekä hyvä vuorovaikutussuhde. Lisäksi sosiaaliseen vahvistamiseen liittyi myös yhden työntekijän mielestä se, että yhteistyö saadaan toimimaan eri toimijoiden kesken.

TE-toimiston työntekijä piti sosiaalisena vahvistamisena työkokeiluita, koulutuksia, uravalmennusta sekä ylipäätään keskustelua nuoren kanssa normaalista päivärytmistä. Hän piti ongelmallisena sitä, että jotkut työkokeilussa tai palkkatöissä olevista nuorista ”*eivät tunne kelloa*”, eli myöhästelevät töistä ilmoittamatta, eivätkä työnantajat tämän jälkeen halua ottaa uusia nuoria töihin. Sosiaalisena vahvistamisena pidettiin myös kuntouttavaa työtoimintaa sekä aiempia ”*ohjaavia koulutuksia*” (Elämäsi kuntoon - ja Suuntaa elämälle -kurssit), joita ei enää työhallinnon puolelta tarjota. Jälkimmäiset olivat ”*puhtaasti elämänhallinnallisia*”. Nykyisin ”*elämänhallinnan*” pitää olla kunnossa työvoimapaalveluihin tultaessa, eikä sosiaalinen kuntoutus kuulu enää työhallinnolle. Muutos on siis tavallaan vahvistanut luukkujen välistä työnjakoa.

Niille hankittiin verkkarit ja tossut ja ne kävi tuolla keilaamassa ja se oli se pääasia, et se asiakas tulee sinne paikalle ja oli sen 5–6 tuntia siinä päivässä, mut työhallinnossahan ei enää katota, että nää kuuluu mitenkään mejän toimialueeseen. Et näitähän ei enää ole, me keskitytään työllistymiseen entistä enemmän ja yrityspalveluihin ja tämmöseen elinkeinokuvioon, että ne on poistunut.

Kuntoutuskursseja järjestävät kuntoutuslaitokset Kelan kanssa. ”*Henkilökohtaista ohjausta*” voi TE-toimiston kautta saada työhön valmentajalta, mutta siinä keskitytään ainoastaan työn etsimiseen. Työntekijän mukaan sosiaaliselle kuntoutukselle olisi kuitenkin tarvetta myös nykyään.

TYP:n työntekijää sosiaalisen vahvistamisen termi ärsytti. Vaikka hänestä tuntui, että heidän käytännön työnsä oli sosiaalista vahvistamista, sen vaatimia resursseja ei kuitenkaan ollut tarpeeksi. Kaikille nuorille ei yksinkertaisesti riitä opiskelu- tai työpaikkoja, ”*jollon se ei oo pelkästään sen nuoren vika jos se lilluu kotona yksinäänsä*”. Samoin sosiaaliseen vahvistamiseen liittyvässä keskustelussa nähtiin se ongelma, että siinä korostuu ajatus työntekijöiden kaikkivoipaisuudesta, vaikka kyse on myös nuorten omasta toimijuudesta ja vastuusta.

Kuvitellaan, että me työntekijät ollaan kaikkivoipia, kun me vaan näin sanotaan nuorelle, että se sen tekee kipinkapin. Mutta me tiedetään, että ei tee, vaikka sanoisit kaks vuotta puhuisit, sit kolmantena vuotena ehkä tekee sen. Elikkä se on sillon aina yksilön ja nuoren omasta vastuusta kyse, haluako se muuttaa sen, pystyykö se muuttamaan sen elämänsä.

Tieto- ja neuvontapalvelujen näkökulmasta sosiaalinen vahvistaminen on sitä, kun ”*kohtaa nuoren*” – nuoren senhetkisen tilanteen näkeminen ja kuunteleminen on tärkeää, kuten myös rohkaisu ja kannustus. Sosiaalinen vahvistaminen voi olla myös lukiolaisille pidettyjä asumisen työpajoja, joissa pohditaan, mitä kannattaa ottaa huomioon kun muuttaa kotoa pois tai on lähdössä jatko-opintoihin. **Vamoksessa** sosiaalinen vahvistaminen on ”*jatkuvasti työssä läsnä kaikissa työmuodoissa*”. Se voi olla esimerkiksi päivittäistä keskustelua puhelimesta tai tekstiviestejä, joilla nuorta muistutetaan päivärutista.

Miten me voitas tätä rytmiä saada esimerkiks siihen, et joskus olis mahdollista esimerkiks mennä kouluun kaheksalta, mikä ei nyt oo ihan itsestään selvää. Jokaisest löytyy niit vahvuuksia, kysymys on siitä, onks kellään aikaa tai keinoja käydä sitä läpi nuoren kanssa ja selvittää, mitä ne mahdollisesti olis. Me pyritään siihen et meillä olis sitä aikaa.

Tämä palautuu jälleen toiminnan keskeiseen periaatteeseen, asiakkaan kohtaamiseen. **Etsivän työntekijän** näkökulmasta sosiaalisen vahvistamisen toimenpiteet ovat ”*perusarjen hallintaa*”; tuetaan nuorta lähtemään kotoa ja osallistumaan ryhmiin tai sitoutumaan tapaamisiin ja pidetään huoli siitä, että ”*niillä on se työnhaku voimassa, et jos ei muuhun oo kykeneväisii, niin edes on vähän kiinni jossain*”.

Miten työntekijät tulkitsevat syrjäytymiseen liittyvää keskustelua?

Julkisuudessa ja hallinnossa käydyin laajan syrjäytymiskeskustelun voi olettaa ulottuneen ja jopa vaikuttaneen jollain tavalla kaikkien haastateltujen työhön, joten oli luontevaa tiedustella, miten he syrjäytymisen ehkäisemiseksi suunniteltujen toimenpiteiden soveltajina tulkitsevat keskustelua. Kaikki työntekijäryhmät ottivat esiin samat syrjäytymiseen liittyvän julkisen keskustelun teemat.

Ensimmäinen teemoista on syrjäytymiskeskustelun normatiivisuus. Koko syrjäytymisen käsite on ”*ulkoapäin asetettu*”, keskustelu on yksiulotteista, yleistävää ja syyllistävää, ja yhden nuoren julkisuudessa esittämä kommentti siitä, että ”*sossu maksaa kaiken*”, tulkitaan aivan liian helposti niin, että kaikki nuoret ajattelevat samoin. Lisäksi nuoret eivät välttämättä koe itse olevansa syrjäytyneitä, ja joidenkin mielestä nuoria voisi osallistaa keskusteluun nykyistä enemmän. Toisaalta pohditaan myös sitä, onko väärin olla normin ulkopuolella, voiko se olla ”*valinta*”, kun sekin on kuitenkin yhteiskunnassa mahdollista. Nuorilla voi olla ”*hyvät verkostot ja paljon muutakin tekemistä kuin tää meidän normityö*”. Nuorten elämäntilanteeseen vaikuttavat monet ylisukupolvisen huono-osaisuuteen ja köyhyyteen sekä koulutuksen rakenteisiin liittyvät, nuorista riippumattomat tekijät.

Minkä tyyppistä heidän elämänsä on, niin sitä voitaisiin valottaa paljon enemmän, että minkälaiset kaikki ongelmat siellä, miten minkälaiset perheolot, taustat, kuinka vähän ohjausta, neuvontaa nuori on [saanut], minkälaisissa oloissa on elänyt, on joutunut kiusatuksi. Kaikki tilanteet on niin kun lähteneet menemään jo sillä tavalla pieleen. Todella joutuvat ponnistamaan niin kun sieltä vaikeista tilanteista.

Just se vaikka ei oo peruskoulun jälkeen tehny mitään, niin ei se välttämättä johdu siitä, et se ei oo halunnut tehdä mitään vaan siitä, et se ei oo päässy mihinkään sillon heti peruskoulun jälkeen.

Työntekijät painottavat myös sitä, että sen enempää nuoret kuin edes ”syrjäytymisvaarassa” olevat nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä. Erityisen huolissaan työntekijät olivat niistä, joilla ei ollut koulutusta eikä välttämättä halua tai kykyä hankkia sitä: ”*et mitä se on sit se tulevaisuus*”. Työntekijöiden näkökulmasta ”*ylätasolla*” ei aina välttämättä ymmärretä, että nuorisotakuusta ei ole kaikkien varsinkaan vaikeimmassa tilanteessa olevien nuorten pelastajaksi. Ne, jotka eivät ole työ- ja opiskelukuntoisia, eivät voi olla työnhakijoita eivätkä siksi ole myöskään esimerkiksi nuorisotakuun piirissä (ks. myös Ervamaa 2014). Nuorisotakuu ei siis nimestään huolimatta takaa palveluja kaikille nuorille, vaan vain osalle heistä. Toinen esimerkki keskustelusta, joka on etäällä todellisuudesta, liittyi osallistavaan sosiaaliturvaan:

Joku osallistava sosiaaliturvakeskustelu et jotenki, emmä tiedä pakottamisella kuitenkin varmaan koskaan saada kovin hyviä tuloksia aikaan. Et miten saatais rakennettua semmosia malleja sitte, et se ois mielekästä kaikille ja kuitenkin toimivaa ja antais sen vapauden tehdä niitä ratkasuja itsenäisesti.

Toinen työntekijöiden esiin nostama tema liittyi ennaltaehkäisevien palvelujen ja syrjäytymistä ehkäisevien palvelujen resursointiin. Palveluita ei tulisi nähdä ”*toisiaan syövinä*”, ja tähän liittyi myös keskustelu siitä, että nuorten syrjäytymisen ehkäisy on ”*koko yhteiskunnan asia*”. Esimerkiksi Kouvolassa nuorisotakuun ja laajojen lomautusten välinen suhde nähtiin varsin ongelmallisena.

Joka vuosi meilt jää aina ne jotka ei oo saanu sitä koulupaikkaa ja hakee seuraavas haussa ja ne edellisestkin jää, osa taas edellisist tippuu, niin se on vaan sellanen oravanpyörä ja sit jos niille ei oo mitään: ei oo tarpeeks pajapaikkoja, ei pääse työkokeiluun. Minust on hyvä, että nyt on menty siihen, että ei kirjojeta sairauslomaa ja sairauslomaa ja sairauslomaa, koska se on kaikkein haastavin saada se nuori liikkeelle jos se on ollu jo kolme vuotta sen sairausloman turvin. Ois enemmän sit jotain toimintaa myöski pitäis järjestää.

Kolmas tema syrjäytymiseen liittyvässä keskustelussa on se, että asioista puhutaan liikaa ”*negaatioiden kautta*” ja unohtetaan ”*positiiviset asiat*”. Iso osa nuorista ei esimerkiksi ole syrjäytymisvaarassa. Toisaalta koko nuorten syrjäytymisen käsite on yksi ”*trendi*”, joka on tällä hetkellä pinnalla⁵.

Miten syrjäytymiseen liittyvä keskustelu sitten on vaikuttanut työntekijöiden omaan työhön? Yhtäältä jotkut pohtivat, että muutamat nuoret tulevat heidän luokseen sillä asenteella, että heille ei ole tarjota mitään, ja tätä haluttiin kitkeä pois.

Mutta se, että niistä toivotetaan toittamisen päälle, niin ei minusta auta sitä asiaa eteenpäin. Et, jos nuori tulee sillä asenteella, että eihän minulle ole mitään eihän, niin siitä on aika hankala lähteä eteenpäin.

5 Tällä viitattiin esimerkiksi nuorisotyön aiempiin ”trendeihin”, kuten verkkonuorisotyö, etsivä työ ja osallisuus.

Monet olivat sitä mieltä, että nuorisotakuun myötä työhön on tullut enemmän painetta. Uusien hankkeiden ja koulutusten kautta työntekijöillä on käytössään enemmän ”*pelimerkkejä*”, jotka toisaalta vaativat myös hallinnointia. Edelleenkin työntekijöistä tuntui siltä, että vaikeimmassa tilanteessa oleville heillä ei ollut tarjota paljoakaan:

Kun ne ei oo mitään postipaketteja, että vaikka me rakennettais minkälaiset systeemit jos nimenomaan me ei sit kuulla, mitä ne nuoret oikeesti haluaa, niin tavallaan mitä se hyödyttää rakentaa näitä rakenteita.

Ja sitten on taas tietysti nyt tullut näitä työpajoja, starttivalmennuksia ja tämä meidän Mielen avain-hankkeen työpaja joka on niin kun semmonen jossa ei tarvitse olla työnhakija-statusta olemassa, mutta mä ajattelen että nekään eivät vielä tavota sitä kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevaa.

Uusien suunnitelmien suhde olemassa oleviin järjestelmiin oli myös joiltain osin epäselvä, mutta työntekijöillä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin ”*mielenkiinnolla seurata*”, mitä tapahtuu. Esimerkiksi nuorten osallistaminen velvoitteiden ja karensien kautta oli jo olemassa oleva käytäntö, ja toimistosta riippuen työntekijät olivat myös velvoitettuja tarjoamaan palveluja ja käyttämään ”*piiskaa*”.

Et ei nyt ihan tää kannustava, osallistava sosiaaliturvakaan vielä oo tullut ihan selväksi, että mitä sillä tavotellaan, koska nyt jo on olemassa nää velotteet osallistua nuorillekin kuntouttavaan työtoimintaan tietyn ajan jälkeen, kun ovat toimeentulotukea saaneet pääasiallisesti, sitten siellä on myös kaikki tämmöset toimeentulotuen norminalentamismahdollisuudet.

Eräs työntekijä näkee, että vallitsevan ilmapiirin myötä ja syrjäytymisen pelossa nuoria ollaan ajamassa yhä tiiviimmin koulutus-työ-putkeen, minkä takia kaikki oman polun löytämiselle tarpeelliset sivuaskleet pyritään karsimaan pois. Kyseinen työntekijä yrittää puhua tätä ajattelua vastaan ja tuoda esiin, että ”*on lupa periaattees etsiä sitä omaa polkuu ja myös todeta, ettei tää ookaan se mun juttu ja valita toisin*”. Oikein valitsemisen ja suorittamisen paine kohdistuu myös nuoriin itseensä. Koulu, vanhemmat ja myös nuoret itse kokevat pärjäämisen ja suorittamisen vaateen, joka ulottuu harrastuksiin asti. Samalla huoli siitä, että on varhaisessa vaiheessa osattava valita opiskeluala, jonka kautta voi työllistyä, ”*tai muuten kaikki on jotenkin pilalla*”, asettaa nuorille kovia odotuksia.

Vamoksen työntekijän mukaan syrjäytymiseen liittyvä keskustelu on vaikuttanut hänen työhönsä siten, että yrityksiä on helppo saada mukaan tekemään yhteistyötä: ”*Meille jopa soitetaan, et voidaanks me tehdä teidän kanssa yhteistyötä, jota ei ihan heti odottais niin ku 50+ pitkäaikaistyöttömien projektille, et on se sillee kyllä, täytyy olla rebellinen siin mieles et ei siit välttämättä mitää haittaa ole.*” Myös etsivä nuorisotyöntekijä oli sitä mieltä, että syrjäytymiseen liittyvässä keskustelussa etsivän nuorisotyön näkyvyys mediassa vaikuttaa ”*positiivisesti*” sikäli, että toiminta on saanut jatkorahoitusta. Tämä pätee luonnollisesti myös esimerkiksi TE-toimistojen eri yrityksiltä ostamiin uravalmennuskursseihin: nuorten kurssittaminen voi olla tietyille ammattiryhmille myös tuottoisa bisnes.

Mitä kokemusasiantuntijuus tarkoittaa palvelussa?

Viime vuosina kokemusasiantuntijat ovat nousseet vahvasti aikuispuolella mielenterveys- ja päihdesektorin toimijoiksi, joko vertaistukijoina tai koulutettuina ammattilaisten kouluttajina (ks. vammaispalveluista Hakala 2014). Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tapauksessa kokemusten kuunteleminen ja kokemusasiantuntijuus ovat kuitenkin monitahoisia ja ristiriitaisia kysymyksiä. Tähän liittyen on relevanttia tarkastella, miten työntekijät näkevät tiettyjen nuorten tulevan valituiksi tai valikoituvan kuultaviksi asiantuntijoina.

Kipinä-ryhmät tulivat esiin keskusteltaessa kokemusasiantuntijuudesta, ja yksi **so- siaalityöntekijöistä** toi esiin, että voisi olla lisää hankkeita, joissa nuoret ovat mukana suunnittelemassa palveluita. Espoon Kipinä-ryhmässä tarkoitus olikin ollut, että kolmas ohjaaja olisi ollut ”*vertaisohjaaja*”, mutta tämä ei ollut onnistunut nuoren aikataulullisista syistä. Työntekijä näki, että ryhmätoiminnan puolella nuoret voisivat toimia vertaistukena. Hän myös arveli, että Vamoksessa, jossa toiminta rakentuu ryhmien ympärille, kokemusasiantuntijuutta voidaan käyttää vielä enemmän. Ryhmissä pidempään olleet ovat ikään kuin kokemusasiantuntijoita uusille ryhmäläisille. Toinen työntekijä oli itse kysynyt joiltain asiakkailtaan, jotka olivat itse päässeet eteenpäin ja ”*hoksanneet oman kehityksensä*”, voiko hän pyytää heitä puhumaan nuorille esimerkiksi asunnottomuudesta. Tällaisia tilaisuuksia ei kuitenkaan vielä ollut järjestetty, vaan ”*seuraava on se, että pitäis saada jonkunnäköisiä foorumeita, missä näitä sitte käsiteltäis*”. Kolmas työntekijä näki kokemusasiantuntijuuden enemmän tietyn aihealueen mukaan – on päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kokemusasiantuntijuutta, ja tällöin asiantuntija voi olla myös nuori jos hänellä on kokemusta näistä tilanteista. Ryhmätoiminnassa voi jakaa vertaistukea, mutta sillä on myös ongelmansa:

Ajatus on se, että se henkilö joka siihen osallistuu sais myös muunlaisia rooleja kuin se nuori työn, syrjäytynyt, rahaton. Jos heistä kootaan taas ryhmä, et me ollaan kaikki tätä samaa porukkaa, saavatko he niin kokemuksia myös muunlaisista rooleista?

Yksi **TE-palvelujen** työntekijöistä ymmärsi käsitteen tarkoittavan sitä, että asioista kerrotaan asiakkaille esimerkkien, esimerkiksi omien lasten kautta. Hän näki myös uravalmennukset kokemusasiantuntijusryhminä.

Meillä on esimerkiksi nää uravalmennukset, niin nehän on semmoisia missä on se 10–15 nuorta ja siellähän tulee tätä vertaisryhmää, aika paljon. Et kun siellä on koulutettuja ja kouluttamattomia nuoria yhtä aikaa ja toiset hakee työtä, joilla on koulutukset, toiset hakee vasta opiskelupaikkaa, niin siellä tulee sitä vertaisryhmää aika hyvin. Mä oonkin todennut, että ne ryhmät on siitä hyviä, et siellä tulee sitä keskustelua.

Toinen työntekijä tuo myös esiin uravalmennukset, joissa kokemusasiantuntijuutta voitaisiin käyttää, mutta siten, että joku nuori voisi tulla niihin kertomaan ”*et mikä oli mun polku*”.

Mä uskon, et se on ihan sama mitä me tädit sanotaan, mun mielestä se, että se nuori tulee itte kertoon sitä omaa tarinaansa, niin kyllä mä uskon, että sillä on vaikutusta, sitä on vaikee toisen nuoren kieltää

tavallaan, kun se ei ole semmonen, että jostain mua ylempää tai vanhemmat tai jotku sanoo, koska siinä voi olla semmosta luontasta vastarintaa jo pelkästään siksi, et se on joku viranomainen joka kertoo jotakin.

Kolmas työntekijä tuo tämänkin teeman yhteydessä esiin, että asiakastilanteissa työntekijöille kerrotaan toiveita palvelujen tai niiden sisällön suhteen, mutta niitä pitäisi systemaattisesti viedä hallinnossa eteenpäin, ”*mutta sen täytyy tulla sit jostain ylemmältä taholta*”. Neljäs työntekijä näkee, että kokemusasiantuntijuutta näkyy heidän palvelussaan lähinnä siinä, että palvelusta on kuultu kaverin kautta ja halutaan itsekin sen asiakkaaksi. Työntekijä on yllätynyt siitä, että haastatteluun pyydettyt nuoret ovat olleet siihen halukkaita (tämä tuli esiin useamman työntekijän osalta) ja miettinyt, voisiko se poikia jotakin.

Tieto- ja neuvontapalvelujen tavoitteena on, että nuoria saataisiin ”*palvelujentuottamiseen mukaan*”. Työntekijä kokee, että nuorten itse kertomana asiat ”*uppoavat paremmin*”. Haasteellista on kuitenkin ollut löytää nuoria kertomaan kokemuksistaan. Työntekijän mukaan vertaistuki toimii jonkin verran Pulmakulma-nettipalstalla:

Siellähän sen lisäksi et se asiantuntija vastaa sen viiden arkipäivän kuluessa, niin siellä on myös muitten nuorten mahdollisuus kommentoida ja vastata niihin kysymyksiin.

Muutammat nuoret ovat ottaneet valokuvia palvelun nettisivulle, mutta toiveena olisivat myös nuorten kirjoittamat blogit. Nuoria on tavoiteltu tuottamaan sisältöä kouluvierailuilla, mutta työntekijä näkee haasteellisenä sen, miten saada nuoret kiinnostumaan asiasta ja sitoutumaan siihen edes joksikin aikaa.

Vamoksessa on ollut nuoria työharjoittelussa, ja lisäksi on järjestetty nuorten suunniteltavia ja toteuttamia tapahtumia, kuten ”*ammattikirjasto*”. Paikalle pyydettiin ammattilaisia eri aloilta, ja nuoret saivat ”*lainata*” ammattilaista ja käydä hänen kanssaan keskustelua. Nuorilla saattaa olla myös ammatillisia haaveita itse palveluihin liittyen.

Haastateltava: [Koko toiminta] pyörii siis kokemusasiantuntijuuden ympärillä, koska mitkään toimenpiteet ei oo semmosia missä silt nuorelta ei ois kysytyt, et mitäs mieltä sä oot tästä. Harjoittelijoita tulee lisääkin nyt syksyllä ja tarkoitus on just et heitä sitte että he vois toimii ikään kuin myös kokemusasiantuntijoina.

Päivi Berg: Onks ollu sellasii nuorii jotka ois sit sanonu et mä haluisin olla täällä ihan niin ku vakkaristi töissä?

H: On tietysti, joo paljonki. Se ei valitettavasti oo nyt ihan heti mahdollista, se on vähän pidempi tie sitte.

PB: Kuitenki varmaan neuvotte sitte et miten se ikään kuin sit menis?

H: Joo toki. Mut täytyy sanoo, että hyvin harva esimerkiks tota yliopistoreittii meidän nuorista jaksais käydä, on kuitenkin sen verran iäkkäit on että, ja ylipäätään se opiskelu edes toisella asteella tuntuu niin ku semmoselt et huh. Onneks on nyt sitte näit NAO-koulutuksia. Se on tää nuorten aikuisten osaamisohjelma, missä pystyy suorittaa osatutkintoja esimerkiks vuodessa tai puolessatoista. [...] Vaikee viel antaa niin ku analysiit siitä ja mihin niillä osatutkinnoil itse asiassa pääsee, niin sekin on vielä kysymysmerkki, ainaki Vamokseen pääsee.

Etsivässä työssä kokemusasiantuntijuus tarkoittaa tällä hetkellä enemmän sitä, että nuorelle voidaan järjestää tapaaminen esimerkiksi kokemusasiantuntijana toimivan mielenterveyskuntoutujan kanssa. Suunnitteilla on myös 9. luokkien kiertäminen siten, että mukaan tulisi yksi nuorista kertomaan, kuinka jatko-opiskeleminen kannattaa:

Sanoi ihan näillä sanoilla, että vituttaa kun ei oo vielääkään ammattii, et hän vois lähteä kertoon oman näkemyksensä ja mietittiin että tää on oikeesti loistava idea, et tullaan varmasti hyödyntää jatkossa.

Kaiken kaikkiaan kokemusasiantuntijuus ymmärrettiin siis pääasiallisesti vertaistukena eikä niinkään ammattilaisia tukevana asiantuntijuutena.

Minkä pitäisi olla toisin, jotta nuoret saisivat tarvitsemiaan palveluja?

Sen lisäksi, että työntekijät kuvasivat, miten palvelut toimivat nykyisellään, heillä oli myös näkemyksiä siitä, minkä pitäisi olla toisin ja mitä pitäisi kehittää joko heidän omalla hallinnonalallaan tai laajemmin palvelujärjestelmässä. Jotta nuoret saisivat palveluita, tulisi **sosiaalityöntekijöiden** mukaan tapahtua jotakin sekä rakenteen että nuorten toimijuuden tasolla: pitäisi olla resursseja, palvelujen tulisi olla lähempänä toisiaan tai saman katon alla, ja nuorten tulisi olla aktiivisia. Resurssit mahdollistaisivat tiiviin asiakastyön sekä lyhyemmät odotusajat nuorille, sen että palvelut olisivat lähempänä ja helpommin tavoitettavissa. Avunpyyntöön pitäisi pystyä vastaamaan ”*nopeammin kuin kuukauden päästä*”, jolloin asiakas ei enää ehkä muista tai uskalla tulla tapaamiseen. Nuorissa on myös ”*väliinputoajaryhmiä*”, joille ei ole riittävästi palveluita, esimerkiksi tuettua asumista. ”*Toimettomille*” nuorille tulisi olla työpaja- ja päivätoimintaa, joka olisi ”*oikeasti mielekästä ja semmosta että sä kokisit tekevä jotai järkevää, ettei vaan pyörittele peukaloitaa jossaki paikassa X*”. Työntekijän mukaan myös nuorille maksetun korvauksen tulisi olla kunnollinen, jotta se motivoisi heitä. Palvelut eivät siis täysin kohtaa nuorten tarpeita:

Mitä mä aattelen vaikka pajojakin, osassa ei oo nuorii ollenkaa ollu, eikä ne, ketkä sinne menee, koe sitä motivoivaksi eikä mielenkiintoseks paikaks. Sit ehkä se ohjaus siitä välistä tai yhdessä miettiminen, et mikä ois se juttu tässä näin, että sille pitäis olla aikaa. Nyt Vamos on ollu siinä mielessä hyvä, et heillä on ollu resursseja toimii niitten asiakkaitten kanssa, etti sitä polkuu, miettii eri vaihtoehtoja ja voi käydä kokeilemassa jotai ja sitte etitään muuta. [...] Toki tekis täälläki enemmän kuin mielellään jos ne asiakasmäärät ei olis niin hurjia.

Toinen työntekijä kritisoi sitä, että palveluita on paljon ja nuorten pitää asioida monessa eri paikassa. Työntekijöiden välisen yhteistyön tulisi olla tiiviimpää. Myös hän nostaa Vamoksen ja TYP:n toiminnan esiin esimerkkinä toiminnasta, jossa palvelut on onnistuneesti yhdistetty saman katon alle:

Jos sä oot mejän asiakas, psykopolin asiakas, TYP:n asiakas ja Vamoksen asiakas, niin se on aikamoinen sekasoppa. Ei näist itekään välttämättä tiää, missä kaikkial ne on asiakkuudes, saati sit kuka niiden työntekijä missäkin on. Se on aika semmost, hirveen monimutkaista asioiden hoitaminen. Tietty nyt on hyvä, kun työkkärin hommat ja mejän jutut voi hoitaa netis jos vaan on siihen tarvittavat työkalut.

Kolmannen työntekijän mielestä mahdollisuuksia on, mutta nuoret ovat myös ”*passiivisia*”. He viihtyisivät ”*omissa oloissaan ja raha tulisi ja vuokra maksettaisiin*”, pelaavat yöt ja nukkuvat päivät. Työntekijän mielestä Virpi Suutarin dokumenttielokuva *Hilton* antaa todennukaisen kuvan joidenkin nuorten lohduttomasta arjesta, jonka takana on omat syynsä.

Toivois, että sitä elokuvaa näkisivät päätöksentekijät, isommat viranhaltijat, et olis mahdollisuus käsittää sitä. Musta tuntuu, että ihmiset elää niin eri kerroksissa täällä Suomessa, et ei se sillä tavalla näy, ei tiedetä minkälaista se on sitten se elämä, kun olet siitä niin sanotusta normaalista rytmistä ja sen ulkopuolella. Kyllähän heilläkin tietysti jotkut syyt ja kokemukset ja semmoset on siihen, että miksi tyytyis sentyyppiseen elämään tai haluais elää niin, että kyllähän siihenkin syyt on löydettävissä, jos niitä pääsee selvittämään ja tutkimaan.

TE-toimiston työntekijän mukaan nuorten kanssa pitäisi olla mahdollisuus ”*päivystysluontoiseen palveluun*”, joka sopisi heille paremmin. Tähän liittyy myös se sosiaalityöntekijän mainitsema seikka, ettei varattua aikaa pitäisi joutua odottamaan useita viikkoja, vaan nuoret tulisi saada mahdollisimman nopeasti haastatteluun. Nuorten on vaikea muistaa pitkän ajan päähän varattuja aikoja, mistä aiheutuu aikojen unohtamista, ja seuraava aika saattaa siirtyä taas kuukauden päähän. Lisäksi hän suosisi henkilökohtaisia tapaamisia puhelinasioinnin sijasta, koska ihmistä on ”*helpompi lukea*” paikan päällä. Palvelut eivät kohtaa nuorten tarpeita siinä, että kouluttamattomille nuorille ei ole tarjota töitä, vaikka he niitä haluaisivat. Hän arvelee myös, ettei mielenterveyspuolen palveluihin ole helppo päästä.

Kuten edellä sosiaalityöntekijä, myös Kouvolan TE-toimiston työntekijä näki, että työpajatoimintaa tarvittaisiin enemmän ja monipuolisemmin. Pajatoimintaa on huonosti metallipuolen koulutuksen saaneille nuorille, joita on paljon. Lisäksi työpajatoiminnassa tulisi lähteä nuorten kanssa enemmän avoimille työmarkkinoille, ”*markkinoimaan niitä sieltä työstä pihalle*”. Koulutuksen suhteen taas olisi mietittävä, mikä työllistää. ”*Mediaseksikkäillä*” aloilla, kuten mediapuolella, työllistyminen on vaikeaa. Aikuiskoulutuskeskukseen on tullut nuorten aikuisten opetusohjelman (NAO) koulutuksia eli puolelstoista vuodessa tutkintoon johtavaa omaehtoista opiskelua pelkästään ammatillisissa aineissa. Espoon TE-toimiston työntekijän mukaan palvelut eivät kohtaa nuorten tarpeita siinä, että työvoimakoulutuksiin on vaikea päästä ja työkokeilupaiikkaa on vaikea saada. Työkokeilupaiikkoja on vaikea saada myös Kouvolassa. NAO-koulutusten ei katsota soveltuvan kaikille, ja Espoossa kaivataan sosiaalista kuntoutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa:

Niihin NAO-koulutuksiin menee sitten ne ehkä jo pikkusen kuitenkin skarpimmat tyypit kun vaikka mun asiakkaat. Mä oisin taas toivonu, että ne ois pistäny ne rahat vaikka työvoimakoulutuksiin, koska sillä se nuori pääsee työmarkkinatuelle, se saa vähän sitä rahatilannetta kohennettua, ei tarvii pyöriä siellä sossuissa, mikä niitä ahdistaa kun niitä lippulappuja täytyy täytellä. [...] Et sä pääsisit siihen työhön kiinni sillä kouluttautumisella ja tällä lailla. Jotenkin tuntuu, et miksei sit sitä puolta vahvisteta? Mä oon toisaalt ajatellu, et johtuuks se sit siitä, et sit tulee vähän eriarvosuutta, osa opiskelee opintotuilla ja muilla ja sitten osa on työvoimakoulutuksessa. Mä oon miettiny, et mikä on tässä se suuri kuva, että miksi tätä ei voisi toteuttaa näin, et miksi ei sitä rahansiirto vois vaikka sit olla siihen työvoimahallinnon puolelle enemmän ja sitä kautta sitte nuorille?

Kuntouttava tai matalan kynnyksen työtoiminta ei kuitenkaan saisi aliarvioida nuorta ja tarjota pelkää hengailua, jonka jotkut sosiaalisista tilanteista ahdistuvat voivat kokea ikävänä. Myös kuntouttavan toiminnan tulisi siis tarjota tavoitteita.

Pitäs olla sitä todella oikeesti matalan kynnyksen jotain toimintaa, mikä ei sit ois ihan mitään nippeleitten pussittamista, että niillä ois ihan oikeesti kuitenkin jotain järkevää tekemistä, mut siin ois ohessa sitä ohjausta silleen, että ois sitä, että se homma menis kuitenkin, et siinä ois jotain tavoitteita. [...] Ei ne kestä jotain uravalmennusta, missä pitää porukalla puida jotakin, monelle semmose on vaikeita. Tavallaan pitäs olla jotain sellasia välimaastoja olemassa täs yhteiskunnassa ja mä nään, et ne on enemmän ehkä sen sosiaalisen kuntoutuksen puolella, et siellä pitäs olla jotain uutta. Et kylhän mä koen sen, et työhallinnos on paljon hyvää, meil on paljon kaikkee jos nuori pystyy niitä käyttämään, jos sil on asiat kuosissa niin onhan meillä yhtä ja toista ja kolmatta, silleen mä aattelen, et vautsi sisään vaan ja tästä eteenpäin. Mut et se edellyttää sitä, et sul on ne valmiudet.

Myös tämä työntekijä tuo esiin, että palvelujen olisi oltava ”*päivystysluonteista*”. Nuorella, jolla on ollut monta vuotta asiat ”*solmussa*”, saattaa olla ”*itellä se halu ja yritys*”, joka ei saisi kaatua palvelujen hitauteen. Reagoimista nuoren tarpeisiin ei saisi tehdä ”*liian monimutkaseks kaikenmaailman lähete- ja muitten lippulappukäytäntöjen takia*”.

Kouvolassa esiin tuotiin myös se, että nuori saattaa pudota palveluista monessa kohtaa. Kun peruskoulu päättyy, jokaiselle tulisi olla pajapaikka, opiskelupaikka, kymppiluokka, ammattistartti tai muu paikka huolimatta siitä, että hän saattaa jättää toiminnan kesken. Kouvolassa toimii jälkiohjausfoorumi, joka on tarkoitettu nuorille, jotka ovat peruskoulun jälkeen jääneet ilman opiskelupaikkaa. Foorumissa esitellään kymppiluokkaa, ammattistarttia, Kouvolan seudun ammattiopistoa, lukiota, OTE Nuorten työpajoja, Parik-säätiötä, oppisopimuskoulutusta, TE-toimistoa ja etsivää työtä. Kouvolassa on myös alkamassa pilottina OTE Nuorten työpajoja matalamman kynnyksen työpajatoiminta. Sen tarkoitus on tavoittaa ne nuoret, joita olemassa olevat työpajat eivät tavoita.

Vamos Espoolla on yhteistyösopimus Espoon kaupungin ja kolmannen sektorin kanssa. TE-hallinto käy Vamoksessa kahden viikon välein, jolloin nuorille voidaan sopia aika TE-toimiston työntekijälle. Kahden viikon välein käy Nupolista psykiatrinen sairaanhoitaja, joka tekee hoidontarpeen arviointeja ja jatkaa työskentelyä Nupolin puolella. A-klinikka ja nuorisoasema käyvät ryhmätoiminnoissa vetämässä osuuksia. Lisäksi Vamoksessa käyvät seurakunnan erityisnuorisotyö, Espoon asuntoneuvojat sekä talous- ja velkaneuvonta. Tähän on päädytty siksi, että:

Nuoret ei oo kauheen innostuneita hakeutumaan näihin palveluihin, eli siel saattaa olla taustalla sellasii kohtia, että heitä ei ole kohdattu tai he ei ole mielestään saaneet palvelua tai sit asiat vaan ei suju. Ja tän tyyppinen nuori, joka meilläki käy, niin saattaa siinä vaihees luovuttaa, et ihan sama, mä en sinne enää mee, niin sit me pyritään siihen yhden luukun periaatteeseen. Toki tietyin rajoituksin, mut kyl heil on täällä kaikki mahdollisuudet työskennellä. [...] Se työote on sellanen, ei perinteinen, et ”jaa, meillä hoidetaan tätä palvelua tässä”, että me pyritään haaliin kaikki palvelut mitä se nuori tarvii. Ainahan ei tietysti onnistu, esimerkiks noista asunnottomista, mitä meillä on jotain 25 asunnottomia, me ollaan saatu ehkä täs alle vuoden aikana heille yli puolelle oisko 12–13:lle asunto hankittua, ku tilanne on, et

jos on vuokravelkoja päällä ilman maksusuunnitelmaa, niin ei tämä tuettukaan asuminen usein järjesty. Siinä pitää oikeesti soittaa aika monta puhelua ja kuka viranomaisen on sen valmis tekemään täl hetkellä.

Vamoksen työntekijät ovat olleet myös nuorten mukana sosiaalityön palveluissa, TE-toimistossa ja nuorisopsykiatrisella ja lähtevät mukaan ”*mihin vaan*”. Jotta nuoret saisivat palveluita, niiden tulisi työntekijän mukaan olla ”*helpommin lähestyttävissä*”. Sosiaalityöntekijöillä on niin paljon asiakkaita, etteivät he ehdi tavata näitä.

Jos sosiaalityöntekijä ei tapaa asiakasta, niin kuka sitten tapaa? Tää on minusta semmonen aika hyvä kysymys, koska sosiaalityöntekijän kuitenkin pitäisi koordinoida toimeentuloon, hyvinvointiin, asumiseen liittyviä asioita, ilman että hän ei koskaan tapaa nuorta, niin ei se voi ihan putkeen mennä. Sil tavalla tarttis ehkä erityyppisiä palveluita ja mä en usko, että se edes tulis kalliimmaks.

Psykiatrisen palvelun resurssit eivät ”*riitä tarpeeseen*”, resursseja on liian vähän. Toisaalta Vamos myös tekee näkyväksi osaa nuorista, jotka ovat olleet tähän asti ”*kadonneita*”:

Mehän saatetaan jopa tehdä kunnalle semmonen negatiivinen palvelus, et me tuodaan suuri määrä nuoria toimeentulotuen piiriin tässä (naurua). [...] Espoon nuorisotyöttömyys lähti niin rajuun nousuun yhtäkkiä, niin se varmaan viimeistään hälytyskellot alkoi soimaan kun se ohitti Vantaan nuorisotyöttömyyden niin tota huhujaa mitä täällä tapahtuu. Onhan se kova indikaattori ja sit ruvettiin, et mis ne on ne nuoret.

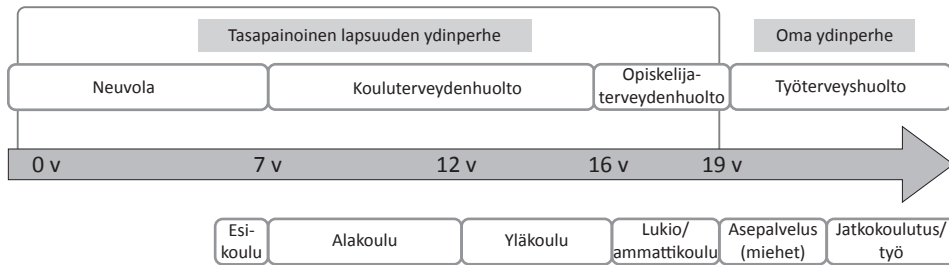
Tieto- ja neuvontapalvelujen työntekijän mielestä palvelut kohtaavat nuorten tarpeet, jos nuori on ”*aktiivinen tai ulospäin suuntautunut*”, mutta kaikki eivät tätä ole eikä kaikilla ole myöskään tietoutta siitä, mitä palveluita on tarjolla. Myös eri alojen työntekijöiden tulisi tietää, mitä kaikkea on olemassa, mutta ”*sisäinen viestintä siitä, että mitä kaikkea meillä on, tökkii [...] vaikka niit palveluit olis riittävästi ja hyviä niin se, että löytääkö sinne, niin se on toinen juttu*”.

NUORTEN NÄKÖKULMA PALVELUIHIN JA ASIAKKUUTEEN

Tarkastelemme seuraavaksi luukun toiselta puolelta 19 nuoren aikuisen käsityksiä asiakkuudesta, asemastaan palveluissa sekä palvelujen roolista elämässään. Näkökulma on erityinen ja rajallinen, mutta kertoo asiakkuudesta ja nuorten asemasta laajemmin kuin vain yksittäisten haastateltavien osalta.

Kaikkien nuorten kohti aikuisuutta tähtäävät siirtymät ja valinnat ovat länsimaissa yhteiskunnallisen arvioinnin kohteena. Arvioinnin taustalla on ajatus mutkattomasti etenevästä, katkeamattomasta ja universaalien peruspalvelujen tukemasta ideaalisirtymästä. Nuorten ideaalisirtymiä ja heidän käyttämiään universaalipalveluita voidaan kuvata alla olevan kuvion avulla. Siinä nuolen yläpuolella ovat sosiaali- ja terveysterveystoimintatilat, jotka muodostuvat neuvolasta, kouluterveydenhuollosta, opiskelijaterveydenhuollosta ja työterveyshuollosta. Näiden yllä on kuvaus siirtymästä vanhempien ja mahdollisten

sisarusten muodostamasta lapsuudenperheestä kohti itsenäistä elämää. Nuolen alapuolella on kuvaus nuorten siirtymistä koulutusjärjestelmässä. Jana rakentuu syntymästä tähän hetkeen siten, että tiettyjen elämänvaiheiden ja palvelujen ajatellaan liittyvän tiettyyn ikään ja muodostavan katkeamattoman siirtymäkokonaisuuden, jossa lapsi menee esikouluun ja sieltä peruskouluun, siirtyy suoraan peruskoulun jälkeiseen koulutukseen (lukioon tai ammatilliseen koulutukseen) ja sieltä joko edelleen jatkokoulutukseen tai töihin.

Kuvio 26. Nuorten ideaalsiirtymät ja -palvelut

Seuraavassa emme puhu kaikista nuorista emmekä myöskään selvästi rajatusta ”syrjäytyneiden nuorten” joukosta, vaan pyrimme tarkastelemaan haastattelemiemme nuorten asemaa ja olosuhteita suhteessa toisiinsa sekä normatiiviseen käsitykseen ideaaliluovuudesta. Tutkimuksessa haastatellut nuoret ovat niitä, joiden elämässä on ollut edellä kuvatusta ideaalimallista poikkeavia siirtymiä tai katkoksia ja jotka ovat hakeutuneet erilaisten palvelujen piiriin. Nuoria yhdistää siis se, että kaikki olivat yhden tai useamman tutkitun palvelun asiakkaita, ja suurin osa ei ollut koulutuksessa tai työelämässä (niin kutsutut NEET-nuoret, Not in Education, Employment or Training). Käsillä olevasta aineistosta hahmotimme nuorten koulutuksen, työkokemuksen sekä muun elämäntilanteen ja -historian perusteella kolme ryhmää: ”elämän kolhimat”, ”puolivalmiit” ja ”taantuman uhrit”⁶. Jaottelu havainnollistaa sitä, että nuoret eivät muodosta yhtenäistä ryhmää ja että heidän elämänsähistoriansa, tilanteensa ja tarpeensa poikkeavat toisistaan.

Elämän kolhimiksi luokiteltujen nuorten elämässä on tekijöitä, jotka hankaloittavat vakavasti heidän osallistumisestaan opiskeluun tai työhön. Tällaisia ongelmia ovat asunnotomuus, mielenterveysongelmat, terveysongelmat, suuret elämänmuutokset, päihteiden käyttö, oppimisvaikeudet ja perheen tuen puute. Näitä ongelmia saattaa olla kaikilla nuorilla, mutta tällä ryhmällä jokin ongelma tai ongelmakimppu on päällimmäisenä ja painaa niin, että sen hoitaminen on ensi sijalla ja ehtona työ- tai koulutuspaikan hankkimiseen nähden. **Puolivalmiiden** ryhmään luokitellut ovat nuoria, jotka ovat

⁶ Jaottelu perustuu aineistoon, ja siksi se ei pyri tai pysty hahmottamaan koko palvelukenttää. Esimerkiksi vammaisten nuorten erityiskysymykset jäävät tämän tarkastelun ulkopuolelle.

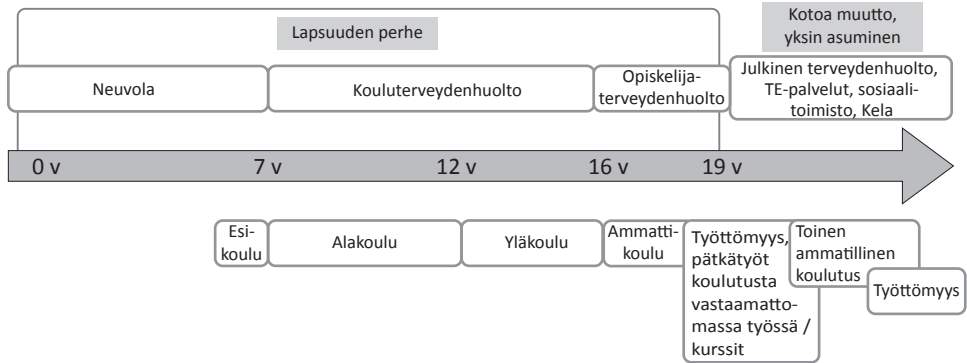
olleet matkalla työntekijäkansalaisiksi; he ovat aloittaneet yhden tai useita ammatillisia koulutuksia, mutta keskeyttäneet ne. Heillä on kuitenkin nykyisessä elämäntilanteessaan kiinnostusta ja valmiuksia hankkia tutkinto tai työpaikka. Kolmannessa **taantuman uhrit** -ryhmässä olevilla nuorilla on koulutus, työkokemusta ja motivaatiota, mutta ei koulutustaan vastaavaa työtä ainakaan lähialueella.

Ryhmät eivät ole selvärajaisia, ja niitä voidaan ajatella pikemmin jatkumon osina. Samoin ryhmien välillä on liikettä: koulutettu ja motivoitunut nuori voi kohdata ongelmia, jotka estävät työelämään siirtymisen, tai koulutus voi vanheta. Suurin osa haastatelluista nuorista sijoitettiin ryhmään elämän kolhimat tai puolivalmiit, ja vastaavasti taantuman uhrien ryhmä oli kaikkein pienin.

Seuraavan osion rakenne noudattaa nuorten ryhmittelyä. Havainnollistamme ensin jokaiselle ryhmälle tyypillisiä siirtymiä ja palvelupolkuja ideaalisiirtymiä kuvaavaan kaavioon vertautuvan kuvion kautta. Ryhmien mukaan nimetyissä alaluvuissa käymme läpi sitä, mistä nuoret ovat tulossa, missä he ovat nyt, mihin he ovat menossa ja millainen on palvelujärjestelmän rooli heidän elämässään. Tarkastelu ulottuu nuorten lähisuhteisiin ja arkeen, mutta sen pääpaino on nuorten asiakkuudessa ja suhteessa palvelujärjestelmään. Kaikki tunnistetiedot on poistettu tai muutettu anonymiteetin suojaamiseksi, mutta pyrimme tuomaan nuorten näkökulmaa ja ymmärrystä esille siteeraamalla runsaasti heidän käyttämiään ilmauksia, jotka tekstissä on merkitty kursiiivilla. Haastattelulainauksen kehystäminen ja valikointi on silti tutkijoiden käsialaa, ja on syytä huomauttaa, että nuoret eivät itse välttämättä olisi valmiita asettumaan niihin lokeroihin, joihin me olemme heidät kategorisoineet.

Taantuman uhrit

Tähän ryhmään kuuluviksi luokiteltiin kolme alle 25-vuotiasta miestä. He olivat työvoimapalvelujen asiakkaita, osa myös toimeentulotuen asiakkaita sosiaalitoimistossa tai Kelan asiakkaita. Kaikki kolme olivat menneet ammatilliseen koulutukseen heti peruskoulun jälkeen ja suorittaneet tutkinnot, osa jopa kaksi ammatillista tutkintoa. Yksi haastatelluista asui lapsuuden perheessään, muut yksin. Kaksi haastateltavista oli asunut aina samalla paikkakunnalla, yksi taas oli muuttanut useampia kertoja ja asunut perheensä kanssa myös ulkomailla. Kaikilla haastateltavilla oli ajokortti, kahdella myös auto. Päihteet eivät olleet keskeinen osa haastateltujen elämää. Näillä nuorilla suuria elämänmuutoksia oli melko vähän muihin ryhmiin verrattuna. Yhdellä haastateltavalla muutokset liittyivät siihen, että hän oli päättänyt jäädä Suomeen ja muuttaa omilleen muun perheen muuttaessa ulkomaille. Toisella haastateltavalla merkittävä käännekohta oli ollut motivaation löytäminen oman terveyden hoitoon palvelujen avustuksella. Taantuman uhreiksi luokiteltujen elämänhistorian ja nykytilanteen perusteella koottu tyyppipolku (Kuvio 27 alla) osoittaa, että tässä ryhmässä siirtymät muistuttavat eniten ideaalisiirtymiä ja tarve palveluille nousee varsinaisesti vasta työelämään siirtymisen yhteydessä.

Kuvio 27. Taantuman uhrien siirtymät ja palvelut

Missä ollaan nyt?

No, asiat mitkä on hyvin niin on se, että oon viel ainakin hengissä, se on aika tärkeä. Se, että en oo mitenkään sairas ja mulla on kuitenkin katto pään päällä. Se on ehkä ne tärkeimmät. Ne huonot, varmaankin se, että ei tahdo saada sitä työtä mistään. No, niin käytännössä ei pääse elämään sellaista elämää mitä haluais, koska ei oo töitä tai ei saa rahaa mistään, niin joutuu oleen päivät pitkät kotona käytännössä.

Terveys, talous ja työ olivat nuorten elämän kriittisiä muuttujia. Terveenä olemista arvostettiin, tai terveyteen liittyvät asiat hankaloittivat elämää ja ne haluttiin saada kuntoon. Toimeen tuleminen vaihteli alussa siteeratun haastateltavan rahattomuudesta kohtuulliseen toimeentuloon. Työttömyys tai pikemminkin työtä vailla oleminen (Siisiäinen 2014) oli luonnollisesti päällimmäinen ongelma, joka vaikutti elämänlaatuun ja valintoihin sekä autonomisuuteen: ”*ku ei oo töitä ja työkkäri uhkailee taas niillä kurseilla*”.

Nuoret olivat tyytyväisiä hankkimaansa koulutukseen, sekä sen sisältöön että myös siihen, että olivat onnistuneet saamaan koulun käytyä. Yksi haastateltavista koki, että opiskelualan valinta tuli peruskoulun jälkeen ”*niin nopeesti, et pitää valita se työ tai ammatti*”, ja hän koki tehneensä päätöksen opiskelualasta perheenjäsenensä painostuksesta. Suoritettuaan ensimmäisen, ei niin mieluisan koulutuksensa loppuun hän oli työttömänä ja meni opiskelemaan toista ammatillista tutkintoa puhtaasti omasta kiinnostuksestaan ja suoritti myös sen loppuun. Kaksi tutkintoa oli hänelle saavutus ja ylpeyden aihe jo itsessään, mutta myös tuttavapiiriin verrattuna: ”*kun kattoo samanikäisiä niin jotkut on jo lopettanut koulut ja niillä menee vielä huonommin*”. Tyytyväisyyttä omasta koulutuksesta ja alasta ei himmentänyt yhden haastateltavan tapauksessa edes se, että juuri hänen alallaan näytti aktiivisen median ja oman ammattiliiton lehden seuraamisen perusteella olevan ongelmia työllistyä, yt-neuvotteluja ja irtisanomisia. Nuori oli aikoinaan valinnut alan, jolla opiskelujen alkuvaiheessa oli ollut paljon työpaikkoja, mutta jotka olivat kuitenkin haihtuneet laskusuhdanteen myötä. Hän näki työpaikkojen ja kouluttautumisen suhteen siten, että vaikka töitä olisikin omalla opiskelualalla tarjolla, töihin ei voi rynnätä koska

tahansa, vaan koulu on kuitenkin suoritettava loppuun. Toinen nuorista pohti puolestaan sitä, kuinka hän oli pyrkinyt parhaansa mukaan kohentamaan omaa asemaansa työmarkkinoilla, mutta terveys asetti rajoituksia.

[N]o vois sanoa että tietys suhtees aika hyvä työllistettävä, mutta toisaalta vaikee työllistettävä (naurahdus). [...] Tiiän ite, et mulla on koulutusta paljon, kaikki kortit melkein mitä vaan voi olla, ja näin edelleen, mut sit taas tietysti fyysisesti kunto estää aika paljon tekemästä kaikenlaista.

Valmistuttuaan taantuman uhrin -kategoriaan luokitellut eivät olleet saaneet työharjoitteluja lukuun ottamatta koulutukseensa liittyvää vakituista työtä. Kun yhdellä oli vahva ja koherentti ammatti-identiteetti, toisella se saattoi olla vielä hukassa, mihin saattoi vaikuttaa myös eri alojen pätkätöiden tekeminen. He olivat kuitenkin valmiita tekemään monenlaisia töitä, mutta aivan kuten muillekin työtä hakeville, myös heille jotkut vaihtoehdot olivat toisia mieluisampia.

Tuntuu, et vaan pompin ammatista toiseen. Päässä kelaan koko aika, mä haluun tätä, mä haluun tehdä tota, et en mä tiiä. [...] Mulle käy melkein ihan mikä vaan, voin olla jossain kaupassa töissä, voin olla autokorjaamossa töissä, mutta en haluu kyllä tehdä rakennushommia, se on ihan, tai se on sellainen viimeinen työ. Viimeinen vaihtoehto sit siellä, mut oon aika kaikkiruokainen ja näin.

Työt, jotka eivät vaadi koulutusta ja jotka koulutettujen nuorten mielestä tuntuivat ehkä hanttihommilta, olivat silti myös sellaisia, joihin oli kilpailua: ”*Hainhan mä sinne [työhön, jossa ei tarvittu koulutusta] mut en sit päässy.*” Sen lisäksi, että haastateltavat etsivät myös muita kuin koulutustaan vastaavia töitä, erityisesti kouvolaalaiset nuoret tiedostivat oman paikkakunnan rajoitukset. Yhdessä haastattelussa tuli esiin tietoisuus Kouvolan rajallisista työmarkkinoista ja turhautuneisuus Kouvolan kaupungin lomautuksiin ja kyvyttömyyteen houkutellessa yrityksiä paikkakunnalle: ”*kyl jos viis vuottaki pyöritetään tälle tyhjänä tätä kaupunkii, nii ei, se loppuu siihen*”. Nuori tähyili myös lähipaikkakuntien työmarkkinoita, mutta totesi, että oman alan työt alkavat niin aikaisin, että julkisilla kulkuneuvoilla ei ehdi paikalle ajoissa. Oman auton hankkiminen taas on panostus, johon hänellä ei haastatteluhetkellä yksinkertaisesti ollut varaa. Työnantajat eivät jää odottelemaan työntekijää paikalle, vaan ottavat sellaisen, joka voi tulla silloin kun pitää.

Kyl mä katon ihan, että vaikka se kiusaakin itteään sillei et [toisella paikkakunnalla] olis oman alan paikka, niin tosiasia on, että millä meen sinne. [...] Ethän sä voi lähtee täältä, et joo mä tuun kahdeksaan, niin ne soittaa, et ei tarvi tulla, että tääl on jo porukkaa töissä.

Yhtenä vaihtoehtona päästä eteenpäin on hakea jälleen uutta koulutuspaikkaa. Uudelleen kouluttautuminen ei kuitenkaan ole itsestään selvä ratkaisu, sillä yhdellä nuorista oli jo kaksi suoritettua tutkintoa. Toinen haastateltava viittasi juuri tällaiseen tapaukseen: ”*oon kuullu sitä, että käy koulun, on työttömänä, käy toisen koulun, on työttömänä*”. Koulutetun nuoren toive päästä töihin on kohtuullinen, ja ymmärrettävää on myös se, että opiskelu ei aina motivoi.

Opiskelemaan pääsee ihan minkä ikäisenä vaan, mut nyt, ei kiitos. Nyt ois aika päästä jo töihin, ikä alkaa kuitenkin olla jo koht [yli 20], niin mä en oo saavuttanut mitään sellaista. Mä oon vaan sellaisessa pienessä nousussa, mut ei pääse siihen mitä haluis tehdä, kyl se työ nyt maistuis paremmalta kuin se opiskelu.

Kaksi ammatillista koulutusta hankkinut nuori kuitenkin pohti mahdollisuutta koulututtua lisää joko ammatillisessa koulutuksessa tai hankkimalla hygieni- ja anniskelupassin, mikäli hän siten pystyisi parantamaan työmarkkina-asemaansa. Yksi haastateltavista oli haastatteluhetkellä ollut kolme kuukautta työharjoittelussa, josta hän sai peruspäivärahan päälle yhdeksän euroa päivässä. Harjoittelupaikka oli mieluinen, ja hän pystyi jatkamaan siinä toiset kolme kuukautta. Hän olisi ollut kiinnostunut myös pääsemään työharjoittelupaikan kautta oppisopimuskoulutukseen, mutta sitä ei toistaiseksi ollut hänelle tarjottu. Myös hän ajatteli, että jos töitä ei ole, ”*aina voi lisää kouluttautua*”. Lisäkoulutuksen hankkiminenkaan ei kuitenkaan ole helppoa, sillä paitsi työpaikoista myös koulutuspaikoista on kova kilpailu: ”*yhtenä vuonna ne otti viistoista ja sinne oli yli sata hakijaa*”. Uudelleen kouluttautumista piti ajatella myös siltä kannalta, että jos nuori halusi jäädä kotipaikkakunnalleen, kaikki opintoalat eivät tarjonneet mahdollisuutta saada elantoa: ”*Jos haet vaikka messurakentajaks, no Kouvolas onhan kerran vuodessa messut, elikkä töitä vain silloin.*” Rakenteelliset tekijät asettavat siis nuoret vaikeaan asemaan, josta poispääsy näyttää lankeavan yksinomaan heidän niskoilleen.

Asiointi palveluissa

Nuoret asioivat TE-toimistossa, sosiaalitoimistossa ja Kelassa. Yhden luukun periaate ei saanut varauksetonta kannatusta. Kaksi haastateltavista oli sitä mieltä, että on parempi, että palvelut ovat eri luukuilla, koska siihen on jo tottunut. Jos eri asioita hoitaisi samassa paikassa, niin ”*siinä menis sekasin*”, eikä palveluita pitäisi hänen mielestään tulevaisuudessaakaan yhdistää. Kolmannen haastateltavan mielestä taas on ”*aika rasittavaa ravata paikasta toiseen*” ja voisi olla hyvä jos Kela, sosiaalitoimisto ja TE-toimisto olisivat samassa paikassa. Pääasiassa palvelut koettiin toimiviksi eikä kynnysten madaltamiselle nähty erityistä tarvetta. Nuoret olivat löytäneet omat tapansa hyödyntää palveluja. Yhdelle riittävät hyvin toimivat sähköiset palvelut, ja paikan päälle hän tulee vain ”*jos on jotain asiaa*”. Toinen asioi mieluiten Kelassa paikan päällä jonottamalla siksi, että vaikka ajan voisi varata etukäteen, aikataulut ovat hänen mukaansa täynnä.

Kritiikkiä esitti erityisesti nuori, jolla oli ehkä jo koulutuksensakin kautta analyttinen näkemys Kouvolan palvelurakenteesta ja elinkeinoelämästä. Kouvolan hyvinvointipalveluja hän piti melko hitaina, minkä arveli johtuvan siitä yksinkertaisesta syystä, että yt-neuvottelujen tuloksena ”*nää potkii sielt sun täältä pois porukkaa*”. Valtakunnallisten palvelujen suhteen hän toivoi enemmän paikkakuntakontekstin huomioon ottamista palvelujen tarjoamisessa ja lisää ihmisläheisyyttä.

Helppoudet

Tämän ryhmän nuorten asiointi eri palveluissa oli pääosin melko vaivatonta. Asiakkuuden alkuvaiheissa heillä oli saattanut olla epäselvyyksiä esimerkiksi lomakkeiden täytössä,

mutta lomakeasioinnin toistuvuus oli tuonut myös rutiinin ja luottamuksen siihen, että jatkossa myös muiden toimistojen kanssa asiointi sujuisi ohjeiden avulla.

Aluks ne oli, koska ei tiennyt yhtään, että mitä piti täyttää ja kun ei ollut ketään silloin, muuta ku sit et sun piti soitella tunnin välein aina [TE-toimistoon], et niin, miten tää täytetään, mitä tähän pitää nyt laittaa, pitääks tähän nyt laittaa jotain? Mut sitten kun se alkaa se rutiini tulee niin ei sit, ja sit ku varsinkin Kelalle kun niillä on automaattisesti kaikki siinä vaan laitettu kun niillä on se valikoima. [...] Varmaan täälläkin [TE-toimistossa] et sä vaan käyt jotain paineilemassa et, aha, et nyt sun pitää tulla tänne. Et kyl se aika helpoo sillee on.

Haastateltava, joka oli myös sosiaalitoimiston asiakas, näki asioinnin sujuvan sielläkin. Hän asioi lähettämällä lomakkeita postitse, ja ”*siinä se asiointi sit on*”. Rutiininomainen, toistuva asiointi hoituu siis etäältä, mutta haastateltava arveli, että jos rutiineihin tulisi muutoksia, niistä olisi sovittava paikan päällä.

Henkilökohtaisella asioinnilla on edelleen sijansa myös näiden nuorten arjessa. On hyvä päästä TE-toimiston virkailijan kanssa juttusille ja vaihtaa kuulumisia. Yhdellä haastateltavalla oli TYP:ssa kaksi ”*luottohenkilöä*”, joiden kanssa hän asioi niin usein kuin kulloinkin tuntui tarpeelliselta. Siinä missä yksi arvosti sitä, että työntekijä oli ”*vanha tuttu*”, toivoi tämän myös pysyvän omana työntekijänään ja arveli tuttuuden helpottavan asiointia, toinen hyväksyi TE-toimiston työntekijän vaihtumisen, koska tiedot ja aiemmalla käyntikerralla sovitut asiat näki kuitenkin tietokoneelta. Nuorten kokemus oli, että he saivat TE-toimistosta pääosin tarvitsemaansa asiantuntevaa ja ongelmattonta palvelua. He myös olivat joihinkin tarjottuihin työharjoittelupaikkoihin tyytyväisiä. Yksi totesi omista vaikutusmahdollisuuksistaan palveluissa, että ”*aikalailta samalla aaltopituudella mennään aina, kun jostain asiasta puhutaan*”. Tapaamisia oli palvelusta riippuen tarpeen mukaan silloin, kun työntekijä antoi ajan tai silloin kun tuli ilmoitus sopivasta työpaikasta.

Vaikeudet

Tämän ryhmän nuorilla ei ollut varsinaisia vaikeuksia asioinnissa, mutta he esittivät kritiikkiä joitakin palvelumuotoja ja -muutoksia kohtaan. Yksi haastateltavista koki TE-toimistossa asioinnin vaikeutuneen hänen asiakkuutensa aikana ja oli epävarma siitä, osasiko toimia oikein. Puhelinnumerot tuntuivat muuttuvan ja niitä piti tarkistaa netistä, ja aika tapaamiselle piti nyttemmin varata, vaikka hän olisi tullut mielellään paikan päälle jonottamaan. Hän yritti käyttää myös verkkoasiointia, mutta hänelle oli epäselvää, menevätkö viestit työntekijöille ja ovatko tiedot ajan tasalla. Myös toinen haastateltava asioi Kelan kanssa mieluummin paikan päällä tai soittamalla kuin verkossa, vaikka jonot olivatkin pitkät ja palvelupisteessä joutuisikin ”*odottamaan ihan tovin*”. Samaten hän piti TE-palvelujen verkkosivuja hankalasti suunniteltuina.

Kuulluksi tuleminen ja päätösvalta

TE-toimiston ja TYP:n asiakkuus perustui siihen, että nuorille yritettiin löytää töitä tai parantaa heidän työllistettävyyttään. Sitoutuneen asiakkuuden kautta heille järjestyi toimeentuloa. Erityisesti TE-toimistossa työntekijöitä ja nuoria sitoivat velvoitteet,

jotka asettivat raamit asiakkuudelle ja nuorten päätösvalle. Nuorten ei ollut helppo arvioida, miten heitä kuullaan palveluissa, varsinkaan, jos heillä ei ollut vertailukohtia. Pääsääntöisesti nuorista kuitenkin tuntui, että heillä oli jonkin verran omaa päätäntävaltaa, tosin ”*standardien*” puitteissa. TE-toimistosta TYP:een siirtyneen nuoren kokemuksen mukaan TE-toimistossa ehdotetaan eri ”*hommia*”, todetaan tilanne ja annetaan uusi aika, mutta TYP:ssa paneudutaan enemmän asiakkaan tilanteeseen ja siellä ”*saa enemmän yksilöllistä palvelua*”. Jos töitä ei ollut tarjota, vaihtoehtoina olivat työnhakukurssit, aikuiskoulutuskeskuksen koulutukset sekä ”*näitä työharjoittelupaikkoja ympäri ämpäri sieltä sun tältä, mihin saattaa päästä*”. Nuorilla oli jonkin verran päätäntävaltaa sen suhteen, halusivatko he esimerkiksi siirtyä TYP:sta takaisin TE-toimiston asiakkaaksi ja mihin tarjotuista aktivointitoimista he ryhtyivät. Jotkin tarjotuista työharjoittelupaikoista voivat esimerkiksi olla niin kaukana, että haastateltava ei voinut ottaa paikkaa vastaan, ja tällaiseen häntä ei ilmeisesti veloitettu.

Nuorten päätäntävallalla ja omilla toiveilla oli siis sijansa palveluissa, mutta oli asioita, joihin he tai palveluiden työntekijät eivät voineet vaikuttaa. Työ- ja opiskelupaikkoihin liittyvässä kilpailussa nuoret olivat omillaan, ja rakenteelliset tekijät rajoittivat tässä suhteessa heidän mahdollisuuksiaan. Lisäkouluttautumisen ”valitseminen” ei taannut opiskelupaikkaa eikä kaksikaan tutkintoa työpaikkaa. TE-toimiston kurssitus- ja aktivointitoimien tarkoituksena oli kohentaa nuorten mahdollisuuksia, mutta yksi haastateltavista puhui kokemuksensa perusteella pitkään ja kriittisesti koulutuksista, joita TE-toimisto ehdottaa tietyn työttömyysjakson jälkeen. Vaikka hän oli sitä mieltä, että koulutuksissa on vaihtoehtoja, niihin on silti pakko mennä ja työttömyyden jatkuessa vaihtoehtoja ei ole loputtomasti. Hänet oli TE-toimistosta ohjattu jo kahdesti kurssille, jonka sisältö oli kummallakin kerralla sama: CV:n laatimisen opettelu ja sen päivittäminen. Ensimmäisellä kerralla kurssi oli hänestä kiinnostava, mutta toinen kerta oli jo turhauttavaa ”*pakkopulaa*”, ”*vähän sellaset et kerrataan, kerrataan, kerrataan*”. Muut kurssilaiset olivat hänen mukaansa samaa mieltä, ja turhautumista oli aiheuttanut se, että CV:tä piti päivittää, vaikka siihen ei olisi ollut mitään päivitettävää: ”*senkin ajan vois käyttää paremmin, esimerkiksi just työpaikkojen etsimiseen*”. Haastateltava pohti kurssien takana olevaa isompaa kuviota: TE-toimiston virkailijoilla on velvollisuus ohjata asiakkaita kursseille, ja kun ihmisiä siirrellään ”*paperilta paperille*”, työttömyystilastot kaunistuvat.

Ne ei aattele sitä työnhakijan etua, että vaikka voihan se näyttää kivalta että siellä on 700 ihmistä kurssil, mut sit kun katotaan tammikuus työllisyystilastoi: ”*aaa mitenköhän tänne työttömiä on tullu lisää*”.

Nuoren toiveena olisi ollut löytää työ, ja hän toivoi, että TE-toimistossa keskityttäisiin ensisijaisesti tähän. Vasta ”*jos ei töitä ihan oikeesti löydy, nii sitte vasta aletaan miettiä, et no mitenköhän mennään eteenpäin*”. Hänestä tuntui, että hänet oli kategorisoitu tietyllä tavalla ja että sen sijasta, että aktivointitoimenpiteitä olisi tarjottu yksilöllisesti, niitä määrättiin ”*taulukosta tietylle kategorialle*”. Turhautumista aiheutti myös se, että kaksi työssäoppimajaksoa eivät olleet vaikuttaneet hänen työllisyyteensä. TE-toimistolla oli siis tarjota hänelle vain työttömän identiteetti, vaikka hän olisi halunnut olla muuta. Kriittisyys kohdistui

myös yrityksiin, jotka haastateltavan perustellun näkemyksen mukaan hyväksikäyttivät työttömien tilannetta. Yritykset ottavat TE-toimiston kautta ihmisiä työssäoppimisjaksoille, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että nuoret saattavat tehdä kahdeksantuntisia päiviä omasta näkökulmastaan ilmaiseksi. Jakson jälkeen nuori oli kysynyt jatkoa, ja vaikka yrityksessä olisi ollut tarvetta työvoimalle, hänen työstään ei oltu valmiita maksamaan, vaan ainoa tapa jäädä töihin olisi ollut jatkaa työssäoppimissuhdetta. Kyseinen nuori ei myöskään tuntenut ketään, jolle olisi tarjottu työssäoppimisen jälkeen ”oikeita” töitä samalta työnantajalta.

Aattelin että no, tota ei kiitos, en kyllä ala ilmaseks tekee, ku ei siitä saa kun vaan sen työkkärin saman rahan. Siis sama ku istuis kotona ku tehä töitä, et siitä pitäis saada sit vähän enemmän sit työttömyyskorvausta jos työskentelis jossakin. [...] Työnantajistakin on tullu sellasia, et no otetaas vähän halvemmalla että, sillonkii ku olin [toisessa työpaikassa], nii tein niille suoraan sanoen ilmaseks niit kahdeksan tunnin päiviä sillon kun olin peruskoulussa.

Yrittäjäyys ja itsensä työllistäminen nousee julkisessa keskustelussa ja myös palveluissa esille yhtenä vaihtoehtona nuorille. Nuori, jolle sitä oli ehdotettu, pohti, että hänelle mahdollisuus tuntui kaukaiselta, koska yrittäjäksi ei ryhdytä tyhjistä ilman siihen tarvittavaa alkupääomaa ja verkostoja.

Näille nuorille ohjaaminen palvelujärjestelmän sisällä ei ollut merkittävä asia. Yksi haastateltavista oli ohjattu TE-toimistosta Kelaan työttömyysturvan hakuun eikä hän ollut tarvinnut ohjausta muualle. Toinen oli ohjattu TYP:een ja hän arveli, ettei ”*sitä muuta paikkaa enää oo minne ohjata*”. Kolmannen kanssa oli TE-toimistossa selvitetty mahdollisuuksia päästä ulkomaille töihin. Hän oli kiinnostunut mahdollisuudesta ja ”*päättänyt, että kun kerran mua ei oo kukaan tääl määräilemässä, niin saan sit tehdä mitä ite haluun*”. Eräs haastateltava oli ohjattu terveydenhuollon erityispalveluihin.

Haastateltavien mukaan heiltä ei ole TE-toimistossa kysytty palautetta palveluista. TE-toimiston ulkopuolisilta palveluntarjoajilta ostamilla kursseilla palautetta on kysytty vain siitä, ”*mitä on opittu ja sen tyylistä, mitä on tehty, muttei silleen et omaa mielipidettä ei oo saanu antaa*”. Eräs haastateltava oli puhunut virkailijoiden kanssa ”*puuduttavista*” CV-kursseista, mutta ”*kun on tehty niin, niin sit se menee niin*”. Yksi haastateltava oli sitä vastoin itse saanut työntekijältä palautetta reippaudestaan, mikä vastasi myös nuoren omaa kuvaa itsestään.

Palvelujen ulkopuolinen tuki

Haastateltavat saivat kaikki perheeltään ajoittain taloudellista tukea jos sitä pyysivät. Kouvolan seudulla haastatelluilla nuorilla moni tuttava oli alueen huonon työllisyys-tilanteen vuoksi samassa tilanteessa kuin he itse. Osa erään haastateltavan tuttavista oli ollut samoilla kursseilla haastateltavan kanssa, ja he olivat keskustelleet TE-toimiston palveluista ”*naureskellen*”. Toinen haastateltava oli ohjeistanut ystäviään, että ainakin johonkin palvelujen tarjoamiin mahdollisuuksiin kannattaa suostua, ettei ”*ammuta karensilla*”. Hänellä ei ollut omakohtaisia kokemuksia karensiin joutumisesta eikä hän myöskään halunnut sitä, mutta karensi toimi vahvana pelotteena.

Yhden haastateltavan näkemyksen mukaan puolet niistä, joiden kanssa hän oli ollut viimeisimmässä koulutuksessa, oli päässyt töihin, joskaan ei aina työhön, johon oltiin

kouluttautumassa. Mies itse vietti aikaansa olemalla yksin kotona. Hän oli muuttanut toiselta paikkakunnalta sittemmin purkautuneen parisuhteen takia. Muuttoon olivat aikanaan vaikuttaneet myös silloisen asuinpaikkakunnan sosiaaliset suhteet, joista hän oli halunnut pois. Hän oli sosiaalinen, mutta päättänyt ”*valita kaveriporukan huolella*”, ja tämä huolellisuus oli vaikuttanut siten, ettei hänellä vielä ollut juurikaan paikallisia ystäviä.

Mihin ollaan menossa?

Mitä palvelujärjestelmällä on tarjota

Haastateltavilla ei ollut erityisiä toiveita palvelujen suhteen; he olivat saaneet pääsääntöisesti hyvää peruspalvelua, ja esimerkiksi yhden haastateltavan terveysongelmien selvittäminen eteni toivotulla tavalla. Yksi toivoi TE-toimiston panostavan tiedotukseen aukioloajoista ja palveluistaan esimerkiksi tienvarsimainoksilla sekä ihmisläheistä palvelua ”*reiluilla aukioloajoilla*”. Palvelut näyttäytyivät hänelle byrokraattisina, mikä tuli esille hänen ehdotuksessaan, että TE-toimiston nimen tulisi olla työvoimatoimisto ”*eikä mikään ihme työelinkeinorakennemuutostoimisto*”.

Haaveet ja hyvä elämä

Haastateltavien haaveena ja osana heidän näkemystään hyvästä elämästä oli työllistyä alalle, jolle he olivat kouluttautuneet, ”*suoraan sanoen tehdä rahaa*”, se, että ”*pääsis vaikuttisesti mukavaan työpaikkaan*” lähiseudulla tai ”*sais tehdä töitä*”. Tärkeää oli se, että pystyisi pitämään huolta itsestään, elättämään itsensä ”*ja miksei muitakin jos on*”. Yhdelle nuorista terveyteen liittyvien ongelmien ratkaiseminen vaikutti olevan avain muiden asioiden kuntoon saamiseen ja uusien mahdollisuuksien avautumiseen.

Puolivalmiit

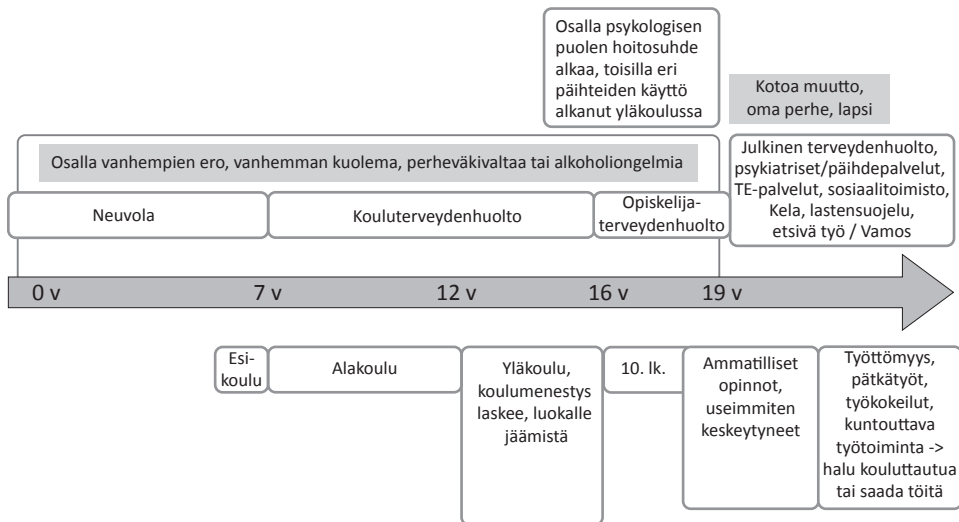
Puolivalmiiden ryhmään kuuluviksi luokiteltiin yhdeksän 18–29-vuotiaista haastateltavaa, kuusi naista ja kolme miestä. Nuoret olivat työvoimapalvelujen sekä Kelan ja monet myös toimeentulotuen asiakkaita Espoosta ja Kouvolan seudulta, osa heistä lisäksi etsivän nuorisotyön tai Vamoksen asiakkaita. Useammalla heistä oli ollut tai oli parhaillaan hoitokontakti psykologin tai psykiatrin kanssa. Yhdellä oli myös katkaisuhuolto- ja päihdekuntoutuskokemuksia. Monet olivat olleet tekemisissä koulukuraattorin, koulupsykologin ja myöhemmin ammatillisissa opinnoissa opinto-ohjaajan kanssa.

Alakoulussa he olivat viihtyneet hyvin, mutta yläkoulussa heidän koulumenestyksensä oli eri syistä ollut huono. Useampi oli jäänyt luokalle ja käynyt kymppi luokalla nostamassa keskiarvoaan huomattavasti. Kaikki olivat aloittaneet yhden tai useampia ammatillisia koulutuksia heti peruskoulun jälkeen. Kaksi oli suorittanut ammatillisen koulutuksen loppuun asti, yksi suoritti sitä parhaillaan. Yhtä opiskelijaa lukuun ottamatta kaikki olivat työttöminä. Monet olivat tehneet erilaisia pätkätoita tai sijaisuuksia aiemmin.

Lähes kaikki seurustelivat tai olivat naimisissa. Osalla kumppani oli töissä, toisilla työttömänä. Kolmella haastateltavista oli lapsi. Neljä haastateltavaa asui lapsuudenkodissaan, kaksi oli asunnottomana, muut asuivat yksin tai kumppaninsa kanssa. Useammalla haastateltavalla oli ajokortti ja taloudessa auto. Pääteet eivät haastatteluhetkellä näytel-

leet keskeistä roolia nuorten elämässä, yhden haastateltavan elämäntapavalintaa lukuun ottamatta. Osalla oli ollut huumekekeiluja (kannabis, ekstaasi, pillerit, subutex) tai jatkuvampaa käyttöä aiemmin. Yhtä lukuun ottamatta he olivat lopettaneet huumeiden käytön ilman ulkopuolista apua.

Näiden nuorten suurimmat valinnan paikat, positiiviset tai negatiiviset elämänmuutokset, liittyivät vanhempien eroon, toisen vanhemman kuolemaan, oman lapsen syntymään, väkivaltaisesta lapsuudenperheestä pois muuttamiseen, jätetyksi tulemiseen, hyvien ystävyysuhteiden solmimiseen ja jatkokuntoutukseen pääsyyn katkaisuhoidon jälkeen. Ainoastaan kahdella oli niin sanottu tasapainoinen, ”ongelmaton” lapsuudenperhe. Puolivalmiiden ryhmän elämänhistorian ja nykytilanteen pohjalta koottu tyyppipolku (Kuvio 28 alla) osoittaa, miten siirtymät poikkeavat tässä ryhmässä ideaalisiiirtymistä sekä taantuman uhreiksi luokiteltujen polusta.

Kuvio 28. Puolivalmiiden siirtymät ja palvelut

Toisin kuin taantuman uhreiksi luokiteltuja, osaa tämän ryhmän nuorista monta eri tahoja oli pyrkinyt auttamaan jo yläkouluaikana. Auttavia tahoja olivat sijaisperhe, nuorten vastaanottokoti, psykiatri, kouluterveydenhuolto, lastensuojelu, sosiaalitoimi tai tukihenkilö. Eräs haastateltava oli alun perin tullut sosiaalitoimen asiakkaaksi teini-ikäisenä karattuaan kotoa. Hän ”*joutui tekemisiin sossujen kanssa*” myös tultuaan alaikäisenä raskaaksi, mihin kuului sekä valvontaa että avustusta vauvantarvikkeiden kanssa. Tämän ryhmän nuoriin oli kuitenkin kohdistunut lapsuuden ja varhaisnuoruuden aikana vähemmän ulkopuolisia interventioita kuin nuoriin, jotka luokiteltiin ryhmään elämän kolhimat (ks. seuraava luku). Tukea tarjoavien tahojen määrä saattoi kuitenkin olla joillekin taakka. Seuraava esimerkki osoittaa, miten hyvää tarkoittavat palvelut voivat olla jo rasite, ja miten tilanteesta pois pääseminen vaatii nuoren omaa toimijuutta ja tilanteen rauhoittamista.

Mulla oli se psykiatri, sit mulla oli koulun terkkari tai kuraattori, ja sit mulla oli tukihenkilö ja mä en tiä oliko mulla vielä joku yks, nii sit mulla oli niitä ihan kauheesti. Sithän mä näin niitä koko ajan ja mun piti kertoa vaan koko ajan niitä samoja asioita, enkä muistanu enää kenelle oon puhunu ja mitä. Sit mä sanoin, et nyt tän on loputtava, että mä en voi puhuu näin monelle näitä asioita.

Useampi tämän ryhmän nuorista oli peruskoulun jälkeen jatkanut kymppiluokalle parantaakseen numeroitaan tai lukioon, mutta keskeyttäneet koska ”*ei jaksanu opiskella*”. Ne, jotka olivat aloittaneet ammatillisen koulutuksen, mutta keskeyttäneet, viittasivat erilaisiin syihin, joista yksi oli opiskeluajan mielenterveysongelmat. Jälkeenpäin ajatellen joku saattoi miettiä, että ”*ois vaan pitänyt [ottaa] niskasta kiinni, mutta kun ei vaan pystynyt*”. Mielenterveysongelmien yksilöllisyydestä kertoo se, että siinä missä yksi kävi juttelemassa lääkärille, mutta lopetti silti koulutuksen kesken, toinen pystyi mielenterveysongelmista huolimatta käymään ammatillisen koulutuksen loppuun asti, koska koki saaneensa niihin riittävästi apua. Koulun keskeyttämiseen vaikuttivat monet asiat, joista yksi liittyi koulun ihmissuhteisiin. Muualta opiskelupaikan perässä muuttaneen nuoren odotukset uusista ”*fiksiuista*” opiskelukavereista olivat kokeneet kolauksen, kun hänelle oli valjennut, että useimmat käyttivät päihteitä, lähinnä polttivat pilveä. Haluttomuus olla tekemisissä heidän kanssaan oli osaltaan saattanut etäännyttää häntä myös opinnoista. Vertaisuhteiden ohella kodin tarjoama tuki vaikutti opinnoissa pysymiseen ja tuen vaillinaisuus niiden keskeyttämiseen, samoin kuin toiselle paikkakunnalle muuton seurauksena puhjennut koti-ikävä.

Yksi syy keskeytyksiin oli se, että ala tuntui vääärältä. Nuori saattoi kuulla olevansa vääärällä alalla ulkopuolisilta tilanteessa, jossa hänelle oli tullut myöhästelemisiä tai työkokeilu ei ollut sujunut. Asia saattoi myös valjeta nuorelle itselleen työhöntutustumisjaksolla, kun hän huomasi, ettei viihtynyt eikä halunnut tehdä oman koulutusalan töitä tulevaisuudessa. Myöhemmin se, että olisi pitänyt ”*vetää se loppuun saakka, että ois saanut ne todistuspaperit*” näyttäytyi järkevänä vaihtoehtona, varsinkin kun haastateltava ymmärsi, miten koulutusta olisi voinut soveltaa, mutta opiskeluhetkellä ja yhdessä mielenterveysongelmien kanssa se ei ollut tuntunut toimivalta ratkaisulta.

Opintojen keskeyttäminen vaati oman päätöksen, mutta johti tilanteeseen, jossa nuori oli ”*ilman koulua, ilman töitä*”, ja ainakin jälkeenpäin tilanne harmitti ja nolotti joitakin. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että kun eräs haastateltava oli hakenut uudelleen ammatilliseen oppilaitokseen jatkamaan opintojaan, hän oli hakenut eri oppilaitokseen kuin aiemmin, koska ei enää kehdannut mennä samaan paikkaan keskeytettyään opinnot kahdesti. Joillakin oli siis takanaan useampia keskeytyksiä eli yrityksiä löytää (uusi) ala. Keskeytyneiden opintojen ohella nuorilla saattoi olla kokemusta myös useammista kursseista. Yksi nuorista oli käynyt TE-toimiston kursseja, ollut ammatillisessa koulutuksessa, jonka oli lopettanut kesken, suorittanut yhden koulutuksen, joka ei valmistanut ammattiin, ja oli haastatteluhetkellä Vamoksessa. Ammatillisessa oppilaitoksessa ollessaan hän kävi kuraattorilla työssäoppimisongelmien vuoksi keskustelemassa siitä, kannattaako hänen lopettaa koulutus, koska töissä oleminen oli vaikeaa ja hallitsi ajatuksia kohtuuttomasti myös vapaa-aikana. Tämä tuntui olevan edelleen asia, jota hän yritti ratkaista ja joka hankaloitti tulevaisuuden suunnittelua. Toinen nuori oli puolestaan

ohjattu etsivään nuorisotyöhön ammatillisesta oppilaitoksesta hänen keskeytettyään sen kahden opiskeluvuoden jälkeen.

Lähes kaikilla ryhmän nuorista oli työkokemusta aloilta ja tehtävistä, joissa ei edellytetä muodollista koulutusta. Yksi nuorista oli välillä tehnyt muutaman viikon sijaisuuksia, mutta työkeikat olivat ongelmallisia lyhyytensä ja ennakoimattomuutensa takia: ”*ei se ollu mun juttu, joka aamu piti herää tosi aikasin siihen, et sä vaan odotat, no pitääkö lähtee töihin*”.

Missä ollaan nyt?

Kaksi nuorista oli suorittanut ammatillisen koulutuksen loppuun asti, ja he olivat tehneet aiemmin siihen liittyvää työtä useita vuosia. Molemmat näistä nuorista halusivat koulutautua toiselle alalle. Toinen heistä oli käyttänyt piristeitä lisätäkseen työtehoaan, mutta hänellä oli ”*työ jäänyt kakkosijalle*” päihdeongelmien vuoksi, ja hän oli päättänyt hakea töitä vasta kun olisi hoitanut itsensä kuntoon. Nuoren kommentti valottaa sitä, miten työ tulee kakkosena sekä päihdeongelmaiselle että päihhteistä toipuvalle, vaikkakin eri syistä.

Suurin osa näistä ihmisistä ketkä syrjäytyy, niillä on päihdeongelma, ja ensisijaisesti. Jos ne ei pääse siitä päihdeongelmast eroon, niin ei ne kyllä halua töihinkään, koska se töihin meno ja kaikki rahat on niin toissijainen juttu siinä vaiheessa, kun on kumminkin kyse omast ittestä ja sit terveydestä. Mä taistelin itseni eroon siitä korvaushoidostakin, eli mä totesin, et mä tutustuin siellä vielä huonompaan seuraan, kun mitä mä aikasemmin tunsin. Sitä jopa kutsutaan saattohoidoksi.

Yhdelle haastatelluista keskeyttäminen oli merkinnyt eräänlaista aikalisää: hän ”*mietiskeli asioita puoli vuotta*” ja lähti sitten ulkomaille töihin Suomen rasistiseen ilmapiiriin kylälästyneenä. Haastatteluhetkellä häntä kiinnosti joko opiskelu tai työt. Joillakin nuorilla oli siis erilaisia vaihtoehtoja eikä selvää käsitystä siitä, mitä he haluaisivat tehdä: ”*saa nyt nähä minne tää elämä täst nyt vie*”. Tilanne oli hieman samantyyppinen myös ainoalla tämän ryhmän opiskelevalla nuorella. Hän oli mennyt koulutukseen suoraan peruskoulun jälkeen opon ehdotuksesta, eikä hän vielääkään pitänyt alaa omanaan. Nuori pohti, että päätös opinnoista pitää tehdä ”*tosi nuorena*”, ja koska hän ei ollut osannut päättää, ”*meni vaan johonkin*” omalla kotipaikkakunnalla olevaan oppilaitokseen. Hänen opintonsa keskeytyivät joksikin aikaa vanhemman kuoleman jälkeen, mutta hän ei kuitenkaan halunnut lopettaa opiskelua kesken, sillä uusien säädösten takia hänen pitäisi mennä aikuiskoulutukseen, jos hän haluaisi opiskella uutta alaa. Kyseinen nuori oli kuitenkin koulutusmyönteinen, ja hän oli puhunut nykyisen koulunsa opan kanssa mahdollisesta jatkokoulutuksesta.

Useammalla tämän ryhmän nuorista oli siis pyrkimystä ja halua päästä uudelleen opintoihin kiinni tai vaihtoehtoisesti töihin. Muutamalla ryhmän nuorista oli mielen-terveyspuolen hoitosuhde. He voivat haastatteluhetkellä suhteellisen hyvin, pystyivät kuntouttavaan työtoimintaan tai toivoivat pääsevänsä uuteen koulutukseen. Eräällä heistä lastensuojelu oli ollut mukana perheen elämässä oman lapsen syntymästä lähtien. Palvelun piiriin oli päästy neuvolasta, lapsenhoidon apuna oli kotiapua sosiaalitoimiston kautta, ja perheelle haettiin myös tukiperhettä. Lastensuojelu oli ennakkopeloista

poiketen tarjonnut tärkeää tukea oman lapsen kanssa sekä kannustanut hakeutumaan psykiatriseen hoitoon. Kaikkien lapset olivat myös päivähoidossa, mikä auttoi erityisesti niitä, joilla oli ongelmia oman mielenterveyden ja jaksamisen kanssa.

Se on mun mielestä pääasia, että lapsi viihtyy ja sillä on hyvä olla. Kun ei pysty ite takaamaan sille välttämättä kaikkea mitä hän tarvitsee päivässä, ruokaa ja muuta, että moneen päivään voi olla, että ei muista antaakaan tai on itte niin väsynyt, ettei jotenkin, ei kykene.

Asioita, jotka haastateltavien elämässä olivat haastatteluhetkellä hyvin, olivat vanhempien ja sisarusten tuki, parisuhde, kaverit, koti, terveys, tukiverkosto ja kuntouttava työtoiminta. Ylipäättään monet kokivat, että heillä on asiat hyvin. Kuten eräs haastateltava ilmaisi, hänellä on tavoitteita ja hän on ”*menossa eteenpäin*”. Toinen haastateltava arvioi, että hänellä on kaikki asiat hyvin, vaikka hänen mukaansa vastaavassa tilanteessa – ei asuntoa, vain vähän rahaa, perittäviä, ei vanhempia ja kavereita – joku voisi ”*olla viiltelemässä käsiä ja ryyppäämässä joka yö*”.

Huonosti olevina asioina mainittiin asunnottomuus, stressaaminen, huonot välit vanhempaan, se ettei ole varaa harrastaa, terveyshuolet, parisuhteen vaikeudet, koulutuksen alkamisen odottaminen sekä nuoruudessa tapahtuneet asiat, jotka olivat jääneet selvittämättä virkavallan kanssa ja joista tuli edelleen postia. Lisäksi työttömyyden seurauksena ”*raha-asiat vaivaa siis ihan päivittäin*”. Yhdellä haastateltavalla huolta aiheutti se, että sosiaalityöntekijät olivat tehneet lastensuojeluilmoituksen, kun hän oli hakenut apua sähköjen avausmaksuun ja sähkölaskuun. Nuori tulkitsi ilmoituksen aiheettomana viitteenä siitä, että hän ei ollut hoitanut lastaan kunnolla, mutta hänen huojennukseksi tapaus ei kuitenkaan johtanut ”*seurantaan*”.

Asiointi palveluissa

Sosiaalitoimen palvelut olivat joillekin tuttuja joko omasta raskausajasta tai jo lapsuudesta lähtien. Haastatellut olivat saaneet erilaisissa elämäntilanteissa monipuolisia palveluja, joita toimeentulotuen ohella olivat muu hankintoihin annettava taloudellinen tuki, apu työnhakuun ja koulutukseen liittyvissä kysymyksissä, harrastuksen kustantaminen sekä henkilökohtainen tukihenkilö. Nuorilla oli pääasiassa hyviä kokemuksia sosiaalityöntekijöistä: he olivat ”*kivoja*”, heidän kanssaan tuli hyvin toimeen ja he olivat auttaneet ja kertoneet erilaisista mahdollisuuksista esimerkiksi koulutukseen liittyen. Yksi nuorista oli kuitenkin huojentunut siitä, että oli pääsemässä pois sosiaalipuolen asiakkuudesta ja saattaisi jatkossa hoitaa raha-asioita Kelan kanssa. Vaikka pitempään toimeentulotukihakemuksia tehnyt haastateltava totesi tietävänsä, miten palvelu toimii, hän ei ollut perehtynyt verkkoasiointiin, joka näytti hänen mielestään hankalalta. Hän halusi tuoda paperinsa henkilökohtaisesti ja asioida ”*oman sossun*”, ”*oman tyypin*” kanssa, sillä tämä tiesi hänen tilanteensa, varsinkin jos vaihtoehtona oli kirjoittaa asiansa, jolloin se menisi ”*ihan kelle tahansa*”. Jälleen mahdollisuutta asioida henkilökohtaisesti tutulla virkailijalla arvostettiin. Tämä nuori kertoi olleensa myös ollut otettu siitä, että virkailija oli pyytänyt häntä tutkimushaastatteluun.

Tapaamisten tiheys näytti järjestyvän nuorten tarpeiden mukaan, mistä kertoo esimerkiksi se, että nuori, joka oli palannut ulkomailta Suomeen, oli tavannut sosiaali-

työntekijäänsä tiiviisti viime kuukausien aikana ja ”*laittanut asioita kuntoon*”. Nuori ei voinut ryhtyä täyspäiväiseksi opiskelijaksi, koska hän oli omien sanojensa mukaan ”*huolimattomuuttaan*” joutunut perintään. Hän halusi alkaa maksaa velkojaan nopeasti pois. Sosiaalityöntekijä oli ehdottanut oppisopimusta, joka tuntui haastateltavasta hyvältä ja uudelta mahdollisuudelta. Samalla hän oli aloittamassa myös Vamoksen palveluissa ja mahdollisesti myös työpajalla.

Palvelut myös joustivat esimerkiksi erään nuoren tapauksessa, joka tarvitsi tukihenkilöä perhesyiden takia. Koska tukihenkilöitä kuitenkin haastateltavan mukaan oli yleensä vain lastensuojelun asiakkailta, hänelle jouduttiin hakemaan jatkoa aina puolen vuoden välein. Hänen tukihenkilönsä vaihtuivat työntekijöiden vaihtuvuuden mukaan, mutta aina henkilön vaihtuessa oli ollut testikertoja, ”*et eihän sitä voi nyt vaan päättää, että teijät laitetaan yhteen*”. Tukihenkilöä pystyi myös vaihtamaan asiakkaan niin halutessa. Haastateltava ei kokenut ongelmallisena sitä, että joutui selittämään samat asiat aina uudelleen uudelle henkilölle.

TE-toimiston eri linjat odottavat nuorelta erilaista aktiivisuutta, mikä heijastuu myös asiointitapoihin. Yhdessä haastattelussa kohtaamisia kuvattiin niin, että TE-toimistosta saa ohjausta ja tietoja, mutta pikemmin niin, ”*et hae tonne jos kiinnostaa*” kuin velvoittavassa mielessä. Samanlainen kokemus oli nuorella, joka kertoi, että kun hän oli korvaushoidossa, hänet ”*jätettiin ihan rauhaan, aina uusittiin [työnhaku] vaan*”. Kun nuori itse ilmoitti haluavansa palvelua ja töihin, hänen oma työntekijänsä oli ”*aktiivinen ja sit sitä kautta mä rupesin pääseen eteenpäin*”. Tämän jälkeen nuori oli ollut omatoiminen, koska ”*mä tiedän kyllä miten haetaan töitä*”. Ristiriitaisempi kokemus oli nuorella, joka oli ollut TE-toimiston kautta työkokeilussa. Nuoren kykyä olla työelämässä oli epäilty mielenterveysongelmien takia, mutta

[k]un mä yritin käydä kertomaan, mikä on taustat ja muut, niin he oli että, kyllä meillä muillakin on taustoja, mut silti pitää jaksaa. Sit he sano siinä loppuarviossa ihan suoraan, et he antaa huonoimmat mahdolliset arvosanat ihan siitä syystä, että mua pitää verrata tavalliseen työntekijään jolla on koulutus. Mä olin että, miten te voitte, et mua ei oo opastettu mihinkään, mut on vaan oletettu että mä osaan tehdä kaikki, toimia oikein, ja sit viimeisenä päivänä tullaan haukkumaan [...] kun muutenkin on ollut hankala mennä töihin.

Vaikka nuori oli ollut pitkään sairaslomalla eikä ollut täysin työkykyinen, työkokeilun säännösten mukaan hänet oli luokiteltu tavalliseksi työntekijäksi. TE-toimistossa oltiin sitä mieltä, että nuorta ei olisi pitänyt kohdella niin, mutta oli epäselvää, olisiko häneen voitu soveltaa muunlaista luokittelua. Epäselvyydet olivat jatkuneet myös työkokeilussa sattuneen tapaturman selvittelyssä. Nuori oli toiminut työntekijän antamien ohjeiden mukaan siirtäessään painavaa lastia, mutta loukannut kätensä ja saanut siihen kipsin kolmeksi viikoksi. Ei työpaikka eikä myöskään TE-toimisto ollut tiennyt, miten toimia ja kuka korvaa sairaskulut. Tosin nuori kehui vuolaasti TE-toimiston työntekijää, joka ”*oli heti yhteydessä ja hoiti kaikki asiat, vaikka ei oikeasti tiennyt paljon mitään niin kuitenkin lähti hoitamaan heti*”. Hänen kokemuksensa kertovat nuorten epämääräisestä asemasta ja joskus joustamattomista määritelmistä, jotka eivät taivu kuvaamaan nuorten

tilanteita. Edellä mainitulle nuorelle oli psykiatrisen osaston aloitteesta ehdotettu siirtoa TE-toimiston asiakkuudessa tuetun työllistämisen linjalle, koska siellä arveltiin osattavan ”*paremmin neuvoo ja auttaa*” ja sitä kautta hän pääsisi myös terveystarkastukseen. Kaikista vastoinkäymisistä huolimatta nuori oli tyytyväinen TE-toimistoon:

TE-toimisto toimii todella hyvin, että mulla on aivan ihana se työntekijä [...] häneen saa hirveen hyvin yhteyttä ja soittaa takasin. Meillä on oikeestaan lämpimät välit, et on kiva hänellekin soittaa ja siellä on kiva käydä ja tietää että häneltä saa oikeesti apua.

Muita reittejä tutkittuihin palveluihin olivat ohjautuminen TYP:n asiakkaaksi sosiaali-toimiston toimeentulotukiasiakkuuden kautta kotoa muuton myötä ja ohjautuminen Vamokseen Sininauha-säätiön asumistukikurssilta saadun tiedon perusteella, kun asu-mistukikurssille oli ensin ohjattu sosiaalitoimistosta. Kuten kaikki palvelut, myös Vamos ja TYP kannustivat hakeutumaan esimerkiksi koulutukseen, ja vaikka palvelut eivät voineet velvoittaa tähän, nuoret kokivat paineita päästä elämässä eteenpäin. Yksi nuorista oli miettinyt kouluun hakeutumista, mutta koska hän epäili vahvasti omaa jaksamistaan eikä halunnut ”*viedä jonkun muun opiskelijan paikkaa*”, hän tuli Vamokseen. Nuori tosin oli tietoinen siitä, että Vamoksen ryhmä on ”*tavoitteellinen*” ja että olisi toivottavaa ”*puolessa vuodessa lähtee etenee johonkin suuntaan*”. Kannuste oli olemassa, mutta hänellä ei kuitenkaan haastatteluhetkellä ollut käsitystä siitä, mitä hän aikoo tehdä. TYP:n asiakkaana ollut nuori oli tilanteessa, jossa hän puntaroi velvoittavuuden ja oman jaksamisen välillä. Hän oli aiemmin keskeyttänyt ammatillisia koulutuksia ja hakenut nyt TYP:n kannustuksesta yhteishaussa paikkaan, johon ei ollut aikaisemmin päässyt. Valinta oli taktikointia juuri siksi, että häntä pelotti kouluun meneminen. Hän oli kuitenkin juuri haastattelupäivänä saanut tiedon pääsystä koulutukseen ja sinne meneminen ahdisti:

Mä oon oikeesti jo lopettanu niin monta kouluu, kun mulla on niin vaikee olla koulus, ni sit kun ne jankuttaa että pitää hakee yhteishaussa ja pitää mennä sinne pääsykokeisiin jos tulee kutsu ja vähän ahistaa, et mitä mä teen. Nytki mul tuli eile ilmotus et mä pääsin kouluun, [mulla on] oikeesti pää sen takii ihan sekasin et, et mitä mä oikeesti teen, et meenks mä sinne vai.

Haastateltava oli ennenkin hakenut juuri tähän koulutukseen, josta valmistuminen olisi merkinnyt unelma-ammattissa toimimista. Häntä kuitenkin huoletti, että koulutuksesta ”*ei tuu mitään [...] sen takii mä oonki nyt töissä kun mä lopetin sen koulun kun se on ihan hirveetä istuu siel penkillä monta tuntii*”. Toisaalta hän arveli, että katuisi jos jättäisi tilaisuuden käyttämättä. Hän oli puhunut asiasta terapeuttinsa, kumppaninsa ja vanhempansa kanssa ja aikoi keskustella siitä myös TYP:n työntekijän kanssa. Haastateltava olisi ollut motivoitunut oppisopimuskoulutukseen, mutta TYP:sta oli sanottu, että paikkaa on vaikea saada. Haastateltava oli todennut tämän itse soiteltuaan edellisenä vuonna kaikki paikkakunnan liikkeet turhaan läpi.

Useampi nuori puhui siitä, kuinka työttömyys ja pelkkä ”*oleminen*” vaikuttavat henkiseen jaksamiseen, ja joillakin oli mielessä hakeutua hoitosuhteeseen. Yksi nuorista oli aiemmin saanut avun psykologilta paniikkihäiriönsä ja pohti, pitäisikö hänen hakeutua

hoitosuhteeseen uudelleen, koska hän koki elämäntilanteensa, etenkin toimeentuloa aiheuttavan työttömyyden, vuoksi olonsa huonontuneen.

Helppoudet

Tässä ryhmässä osan asiakkuudet olivat olleet pitkäaikaisia, ja he saattoivat tuntea oman työntekijänsä hyvin, jos olivat saaneet asioida pitkään saman ihmisen kanssa. Helpottavaa oli myös se, että työntekijä tunsi heidät ja heidän taustansa. Asiakkuus sujui erään kuukausittain TYP:ssä asioivan mukaan ”*ihan mukavasti*”, asiat saadaan hoidettua ja ”*katotaan et tässä on aikaa, et ei oo päivystyksessä muita jonossa niin päästään juttelee vähän muustakin (naurua)*”. Monet muutkin kertoivat juttelevansa työntekijöiden kanssa kuulumisia ja puhuvansa käytännön asioista senhetkisessä arjessa sekä tulevaisuuteen liittyvistä suunnitelmista ja mahdollisuuksista. Nuoria ohjattiin yhdestä palvelusta toiseen ja heidän kanssaan mietittiin yhdessä, miten edetä palvelupolulla ja mihin lähettää hakemuksia. Palvelusta riippuen näissä keskusteluissa muistutettiin myös tavoitteellisuudesta ja velvoitteista: ”*munhan pitää hakee vielä kouluihin kun mä oon alle 25*”.

Niin TE-toimiston kuin etsivän työn omaa työntekijää saatettiin pitää ”*ihanana*”. Etsivä työ paikkana oli ”*henkireikä*” ja oma työntekijä joku, jolle oli monesti soittanut ja ”*purkanut*” ettei jaksaa. Nuoret arvostivat välittämistä, helppoa saavutettavuutta sekä sitä, että heitä kuunnellaan ja autetaan.

[Etsivän työn työntekijät] on sellasii henkisi tuchia ja nää kyllä tekee näköjään kaikkensa silleen auttaakseen meitä, et tää on kyl tosi hyvä paikka. Mä en sit tiää onks maailmas ympäri Suomee tällasii muitaki paikkoi, et näähän on tosi hyviä, näist saa kyllä apua ihan kauheesti ja just jos on vähän ittensä kaa vähän hukassa tai jotain, ni täält saa vähän suuntaa sitte mitä sitte tekis, et ei aina kaikki psykologit tai mitkää sellasetkaa auta, et tää on myös sellanen paikka.

Ne, jotka eivät kaivanneet tapaamisia, kävivät esimerkiksi TYP:ssä harvakseltaan työntekijän kutsusta. Samaten Kelan kanssa nettiasiointia pidettiin toimivana, ja ”*jos on jotain niin vaan soittaa sinne, et siellä ei tarvi käydä*”. Toimeentulotukihakemuksen pystyi postittamaan paperiversiona ja sen tekemiseen syntyi jonkin ajan kuluttua rutiini.

Vaikeudet

Tämän ryhmän nuoret asioivat edelliseen ryhmään verrattuna enemmän ja myös useammissa palveluissa, joten myös hankaluuksia oli enemmän. Kahden haastateltavan mielestä asiointi olisi helpompaa, jos palvelut olisivat ”*saman katon alla tai edes lähekkäin, koska samojen asioiden takia niissä käydään*”. Nuoret asioivat eri toimistoissa eri tavalla esimerkiksi niin, että sosiaalitoimiston asiat hoidettiin mieluiten tulemalla paikan päälle ja TE-toimiston asiat puolestaan soittamalla. Puhelinasiointia moitittiin kuitenkin vaikeaksi, koska jonosta ei päässyt läpi. Samoin sosiaalitoimiston tunnin soittoaikaa pidettiin ”*naurettavan*” lyhyenä, sosiaalityöntekijöihin ei saanut helposti yhteyttä soittamalla eivätkä he ilmoittaneet, milloin ovat lomalla. Eräällä haastateltavalla oli puolestaan ollut vaikeuksia löytää TYP:n toimistoon.

Siinä missä tuttu työntekijä helpotti monien mielestä asiointia, ongelmaksi koettiin vastaavasti se, jos oma sosiaalityöntekijä tuntui vaihtuvan ”*koko ajan*”, jolloin asiakas

ei tiennyt, kuka hänen työntekijänsä on, saati että olisi ehtinyt ”*tottua*” kulloiseenkin työntekijään. Yksi nuorista totesi, ettei ”*jaksa enää välittää*” siitä, että joutuu kertomaan samat asiat uudelleen eri työntekijöille. Kommentista heijastuu lievä turhautuminen, mutta myös se, ettei hänellä ollut vaihtoehtoja, jos työntekijät vaihtuivat tai heitä tuli uusia. Palvelun luottamuksellisuus mietitytti yhtä nuorta, jonka tukihenkilö oli ilmaissut tuntevansa myös haastateltavan tuttavina.

Vaikka monet pitivät palveluihin hakeutumista melko vaivattomana, yksi haastateltavista puhui pitkään vaikeuksista. Hän ei ollut saanut tietoa TE-toimiston tuetun työllistämisen palveluista TE-toimistosta vaan psykiatriltaan. Hänen mielestään TE-toimisto ei ”*mainosta itseään*”, vaikka nuorten olisi tärkeää tietää palveluista, ja hän tiesi monia, jotka eivät kyenneet työnhakuun itsenäisesti. Nuori pääsi tuetun työllistämisen linjalle psykiatrisen sairaanhoitajan soitettua TE-toimistoon ja kysyttyä, voidaanko haastateltava siirtää sinne, koska hän ei kykene ”*yksin hakemaan ja tekemään*”. Psykiatrisen sairaanhoitaja oli myös mukana TE-toimiston tapaamisissa, joissa haastateltava kävi yleensä kuukauden välein uusimassa työnhaun. Haastateltava oli jäänyt työttömäksi sosiaalialan sijaisuudesta ja oli ansiosidonnaisella, ja työkokeiluun päästyään hän oli saanut ansiosidonnaista päivärahaa ja yhdeksän euron kulukorvauksen. Huono puoli työkokeilussa oli ollut se, että hän ei ollut tiennyt, että työkokeilu kuluttaa työttömyyspäiviä. Lisäksi hän oli saanut työkokeilusta huonoa palautetta, joka masensi entisestään.

Niin tuntu, että ihan turhaa tehny sen 9 euron takia. Mä ajattelin, että se on semmoinen paikka missä mieli virkistyy ja saa vähän sitä ja työnmakuun taas pääsee, ei kyllä ollut ihan semmoinen.

TE-toimiston CV-netistä nuoret voivat halutessaan käydä lukemassa omia tietojaan. Yksi nuorista koki, että aiempi työntekijä oli kirjoittanut hänen korvaushoidostaan epämääräisesti. Vaikka tiedoissa mainittiin myös hänen työuransa, nuori pelkäsi, että kuvauksen perusteella häntä pidettäisiin ”*rappioväkenä*”, josta ei ole enää työntekijäksi, ja hän aikoi pyytää, että tekstiä muutettaisiin. Työnantajat eivät näe tietoja, joista nuori puhui, ja hän tarkoittikin ilmeisesti sitä, että asiakkaan vaihtuessa toiselle työntekijälle negatiivinen kuvaus voi vaikuttaa haitallisesti asiointiin.

Kuulluksi tuleminen ja päätösvalta

Toteamus siitä, että palveluissa ”*kuunnellaan kyl aika hyvin, välillä tuntuu, et pitää vääntää rautalangasta*”, sopii kuvaamaan montaa nuorta ja palvelukohtamista. Palveluissa nuoria kuunnellaan ja heillä on vaikutusmahdollisuuksia, eikä niissä näiden nuorten kokemuksen mukaan tehdä päätöksiä, jotka syrjäyttäisivät täysin nuorten oman päätäntävällän. Esimerkiksi tukihenkilön tehtävänä on nimensä mukaisesti olla nuoren tukena, ja toiminta perustui nuoren toiveisiin ja yhdessä sopimiseen. Samaan aikaan nuorilta vaaditaan aktiivista osallistumista, jotta lopputulos olisi toiveiden mukainen. Parhaimmassa asemassa olivat ne, joilla palvelu toimi, joiden ongelmat olivat hallinnassa ja jotka pitivät itseään sellaisina, että ”*osaa pyytää apua jos tarvitsee apua*”, olivat uteliaita ja ottivat asioista selvää ”*ihan rohkeesti*”. On kuitenkin olemassa monia palveluita, joita nuoret eivät edes osaisi toivoa tai vaatia, ja työntekijöitä tarvittiin kertomaan olemassa olevista

mahdollisuuksista. Jos toiveena oli saada apua arkeen ja lastenhoitoon, sosiaalitoimen tehtävänä oli konkretisoida toive perhetyöntekijäksi ja tukiperheeksi.

Vaikka taloudellista tukea annetaan myös harkinnanvaraisena, tukiin liittyvät automaattiset vähennykset ja rajoitukset asettavat nuoria taloudellisesti tiukkoihin tilanteisiin. Yksi nuorista pohti, kuinka työkeikat on aina muistettava ilmoittaa sosiaalitoimistoon, koska muuten toimeentulotuki vähenee. Toimeentulotuen määrää vähensi myös se, että nuori asui työttömänä olevan kumppaninsa kanssa yhdessä. Tämä oli nuoren mielestä epäloogista, mutta hän ei voinut itse vaikuttaa asiaan. Jotkin järjestelmään liittyvistä rajoituksista estivät nuoria etenemästä haluamaansa suuntaan. Niiden tapauksessa, joilla oli toisen asteen tutkinto mutta jotka eivät pystyneet tekemään oman alansa työtä, tutkinto rajoitti uudelleen kouluttautumista. Haastateltavan mukaan TE-toimistossa yritettiin miettiä ratkaisua tähän ongelmaan.

Kuulluksi tulemiseen ei vaikuta vain se, haluaako virkailija kuulla nuorta, vaan myös se, mitä nuori haluaa kertoa. Yksi nuorista kertoi, kuinka ensimmäisellä sosiaalityöntekijän tapaamiskerralla hän epäili, *”osaakohan toi yhtään mitään tehdä, että tietääkö se itekään ees työkuvioista tai sillai ammatista yhtään mitään”*, ja ajatteli, ettei tule enää takaisin. Toisella kerralla tapaaminen oli ollut kuitenkin parempi, ja haastatteluhetkellä hän arvioi heidän olevan jo *”hyvää pataa”*. Mieliala oli kohentunut, mihin vaikutti sekä ulkomailla vietetty aika että sosiaalityöntekijälle puhuminen. Haastateltava oli osoittanut aktiivisuuttaan asunnonhankinnassa: hän *”joutui piinaan niitä joka paikasta ja soittaleen ja lähettään viestiä ja sähköpostia”* ennen kuin pääsi Nuorisoasuntoliiton haastatteluun. Haastattelussa oli arveltu, että hänen pitäisi päästä tuettuun asumiseen. Nuori oli tehnyt sosiaalityöntekijän kanssa yhdessä hakemuksen tuettuun asumiseen kahdesti, koska ensimmäinen hakemus hylättiin. Lisäksi he olivat puhuneet työpajatoiminnasta ja laittaneet haastateltavan Vamoksen jonoon. Vaikka asumisjonossa saattoi sosiaalityöntekijän mukaan mennä puoli vuotta ja asunnon tarve oli päällimmäisenä, haastateltava oli tyytyväinen saamiinsa palveluihin eikä osannut sanoa, miten niiden pitäisi toimia toisella tavalla: *”palveluita löytyy ja mahdollisuuksia paljon, et eiköhän ne oo kaikki ihan kohdillaan”*. Tunne siitä, että pystyi itse hoitamaan asioitaan ja tiesi, miten kuuluu toimia, tuntui nuorista myös hyvältä. Tämä oli erityisen tärkeää niille, joilla oli kokemus omien vanhempien puutteellisesta tuesta: *”Että kuitenkin osaa itekin kuitenkin hoitaa jotain asioita, mut vähän pääsee puhuu ja pari jotain juttuu hoitaa siinä niin paljon parempi fiilis.”*

Kokemuksen puute palvelujärjestelmästä saattaa tehdä toiveiden esittämisen tai palvelujen vertailun nuorelle vaikeaksi, mutta niillä nuorilla, joilla oli kokemuksia useasta palvelusta, oli myös näkemystä erilaisista toimintakulttuureista. Esimerkiksi nuori, jolla oli päihdehistoriaa, vertaili sosiaalityötä ja terveydenhuoltoa todeten, että sosiaalityö auttoi enemmän eikä leimannut asiakasta samalla tavalla kuin terveydenhuoltojärjestelmä. Jälkimmäisessä palvelussa päihdeleima näytti vaikeuttavan nuoren kuulluksi tulemistakin muun muassa niin, että univaikeuksiin oli vaikea saada lääkeapua: *”kyse on vaan pelkästään siitä, et ihminen pystyy nukkuu ja käydä duunissa”*. Samanlainen kokemus oli nuorella, joka kertoi kannabiksen käytöstään palvelujen työntekijöille avoimesti. Hänelle ei ollut tullut siitä muita seuraamuksia kuin että *”vanhemmat työntekijät”* eivät asian käytyä ilmi *”tunnu kuuntelevan yhtään mitään, että kun on narkkari, niin sit on narkkari”*.

Yksi haastateltavista vertaili TYP:ta ja etsivää nuorisotyötä sanoen, että työntekijöiden asenne työhönsä ja asiakkaisiin on niissä erilainen ja niinpä paikat tarjoavat erilaisen kontekstin omista asioista puhumiselle.

Mun mielestä TYPis ei pysty ehkä niin avoimesti puhumaan asioitaan, mut hyvä paikkahan sekin on, kyllä kaks vähän erilaista paikkaa [etsivä nuorisotyö ja TYP], et ei mun mielestä voi verrata keskenään eikä, tää [etsivä nuorisotyö] oo silleen niin paljon mun mielestä tekemisissä keskenään TYPin kans. Tää on ehkä vähän sellain salaisempi paikka, et tänne voi sit kertoo enemmän kaikkee. TYPis ehkä ja sosiaalitoimistos [...] ne vois ehkä muuttaa vähän silleen omaa asennettaan silleen, et ne ois vähän hellempii. Et ne vois olla enemmän tän kaltasii ihmisii esim mitä tääl [etsivässä nuorisotyössä] on vaikka, ehkä vähän ilosempiiki välil suoraan sanottuna, vaikka oiski omaan työhönsä tympiintyny.

Työvoimapalveluihin kriittisesti suhtautunut nuori näki omat mahdollisuutensa vaikuttaa asioihin heikkoina TE-toimistossa ja TYP:ssa, mutta totesi palvelujen eroavan toisistaan siinä, että TYP:ssa pystyi ”näennäisesti” vaikuttamaan asioihin, TE-toimistossa taas ei ollenkaan. Kun palvelujärjestelmässä kaiken kaikkiaan mietitään, mikä on nuorelle oikea paikka ja mihin ohjata hänet, TE-palveluissa mietintä tapahtuu myös eri linjojen välillä. Vaikka linjauudistus on tehty vastaamaan nuorten tarpeisiin, he ovat tilanteessa, jossa heitä yritetään sovitella palvelujärjestelmään. Eräs haastateltava oli siirretty TE-toimiston kolmoslinjalta TYP:een, jonne ”viedään sitten ne, jotka ei muualla sitten pärjää”, mutta sieltä hänet ”lähetettiin” takaisin kolmoslinjalle, koska ”TYPillä todettiin, että mä oon sellasessa tilanteessa, ettei ne saa mua etenemään mihinkään suuntaan”. Haastatteluhetkellä hän oli Vamoksen asiakas. Toisaalta toinen haastateltava oli esimerkki hänen omasta mielestään hyvin onnistuneesta linjasiirrosta ja mielissään uudesta tuetun työllistymisen linjan työntekijästään, jonka kanssa yhteistyö ”toimii todella hyvin”. Hänen tapauksessaan muut linjat eivät olleet toimineet:

Tuntuu, kun oli siellä tavallisen työhaun puolella, niin sieltä ei oikeen saanut mitään, että kun yritti kysyä jotain neuvoa, niin ne oli heti, että sun pitää ite selvittää. Et se oli aika haasteellinen.

Yhtäältä TE-toimiston ja TYP:n ja toisaalta etsivän nuorisotyön tai Vamoksen välinen ero on siinä, että jälkimmäiset eivät edusta työvoimapolittista toimintaa, joten niissä on erään haastateltavan sanoin ”paljon vapaampaa”. Hän ei ollut yrittänyt vaikuttaa Vamoksen toimintaan, mutta arveli, että siellä ”pystyy aika hyvin vaikuttamaan” ja että joihinkin muihin palveluihin verrattuna aikataulut joustavat ja palvelusta pystyy myös olemaan etukäteen ilmoittamalla pois ”ihan ilman mitään suurempaa syytäkään”. Vaikka sosiaali- ja työvoimapalveluilla on käytössään laajempi keinovalikoima ja suuremmat aineelliset resurssit, nuori saattoi tehdä eroa ”virallisen” tahon ja esimerkiksi Vamoksen välille toteamalla, että viralliselta taholta hän ei ole saanut muuta apua kuin ”ideoita tai muuta tällasta pientä”. Kummatkin tahot saattoivat ohjata eteenpäin auttaville lähteille: esimerkiksi TYP oli ohjannut hänet psykologille, ja Vamoksen kanssa oli tehty yhdessä asuntohakemus tuomaan helpotusta polttavaan asunnontarpeeseen.

Nuoren tunne siitä, että häntä on kuunneltu, ei kuitenkaan tarkoita, että hänellä olisi

varmuus siitä, mitä hänelle tapahtuu tai minne hän etenee. Yhdelle nuorista oli TYP:sta annettu päivää rytmittävän ja kuntouttavan toiminnan vaihtoehtoiksi Parik-säätiö, päiväkoti tai vanhustenhoito, joista hän pystyi valitsemaan yhden ja neuvottelemaan päivittäisen läsnäoloajan. Hän oli tyytyväinen valintaansa ja siihen, että sai ”*jotain rytmiä tähän elämään*” sen jälkeen, kun oli ollut kotona ”*puoli vuotta tyhjään panttina*”. Tapaamisissa TYP:ssa oli aina mukana kaksi työntekijää sekä joskus myös hänen terapeuttinsa, joten kuulijoita ja nuoren tilanteesta keskustelijoita oli useampia. Aluksi haastateltava ”*jännitti ihan sikana*” tällaista järjestelyä, mutta tottui siihen muutaman käynnin jälkeen kun työntekijät tulivat tutummiksi. Seuraava haastattelukatkelma havainnollistaa sitä, miten nuoren omien toiveiden pitäisi olla linjassa ylhäältä päin asetettujen velvoitteiden kanssa. Toiveista ja peloista voi puhua, mutta virkailijoiden tehtävä on ohjata toiveita oikeanlaisiksi.

Sanna Aaltonen: No voiks niille olla kertomatta jotain tai voit sä sanoo niille, että mä en nyt haluu puhua tästä?

Haastateltava: Voi kai, voi.

SA: Tai että mä en nyt haluu mennä mihinkään kouluun, voisiko sellasta sanoo täällä?

H: Oonhan mä sanonu.

SA: Mitä ne sit sanoo siihen?

H: No, mitä ne sanoo, alle 25-vuotiaana ois velvollisuus mennä kouluun, mut eihän voi niin kun mitenkään väkipakoin pakottaa.

TYP, jonne ohjataan pitkäaikaistyöttömät sekä nuoret, jotka tarvitsevat enemmän ohjausta ja tukea, vaikutti tarjoavan joillekin nuorille paikan puhua suhteellisen vapaasti ja tutustua erilaisiin mahdollisuuksiin. Seuraava esimerkki nostaa esille sen, että nuorilla ei välttämättä ole vahvoja toiveita tai selkeitä mielenkiinnon kohteita, jolloin he tarvitsevat työntekijöitä tekemään ehdotuksia siitä, mitä he voisivat kuvitella tulevaisuudessa tekevänsä.

[Työntekijä] jelpii siinä työnhaussa tai koulupaikoissa, tietää vähän kuitenkin että mitä mä haluan, kun mä en oo itekään ihan varma. Mut semmonen päällimmäisenä, et kyllä noissa yleensä on saanu kuitenkin esille sen, että tuolla uravalmennuksessakin tosiaan tehtiin se kartoitus ja sieltä tuli hyvin esiin se mitä mä haluisin.

Nuoren oli ohjannut uravalmennukseen TYP:n työntekijä sen jälkeen, kun hänelle oli ensin yritetty löytää työkokeilu- tai opiskelupaikka siinä onnistumatta. Haastateltava puhui tästä yhteisenä päätöksenä ja sopimuksena. Työntekijä oli ohjannut haastateltavan myös työpajoihin, joissa hän oli ensimmäistä kertaa ollut jo 17-vuotiaana, mutta tuolloin niissä ei ollut ollut ”*mun aloja eikä sitten kiinnostanutkaan*”. Edellisenä vuonna hän oli osallistunut kahden eri työpajan toimintaan, mutta ne olivat jääneet kuitenkin kesken muun muassa siksi, ettei hän kokenut olevansa tarpeeksi taitava niihin. Nuori oli työntekijän ehdotuksesta kokeillut erilaisia asioita, joista monet olivat jääneet kesken, ja välillä hän oli ollut lyhyellä sairauslomalla. Hän oli asioinut monia vuosia samalla työntekijällä ja oli tyytyväinen siihen, että hänellä oli henkilö, joka tunsi hänet ja hänen menneisyytensä ja voi tarvittaessa antaa hänen tietonsa eteenpäin ja pitää hänet ajan tasalla. Vaikka nuori

tunsi hyötyneensä erilaisista kokeiluista, häntä vähän nolotti ”*paikasta toiseen hyppiminen*” ja hän arveli työntekijänsä ajattelevan, että ”*vieläks toi on täällä, et taasko se tuli, miks se jättää kaiken tekemättä*”.

Vaikka nuoria ohjattaisiin eteenpäin heidän toiveidensa tai yhdessä sovittujen suuntaviivojen mukaisesti, palvelut eivät aina vastaa odotuksia. Edellisessä esimerkissä nuori pohti, ettei hän ollut sopiva palveluun, kun taas seuraavassa esimerkissä nuori oli pettynyt palvelun joustamattomuuteen ja siihen, että se ei lunastanut lupauksia ja mainospuheissa maalailtuja odotuksia kuntouttamisen suhteen.

Mä olin [työpajalla], [se oli] kuntouttava toimintakeskus käytännössä, niin se oli semmonen mitä työkkärin kautta mainostettiin erittäin hyvänä kuntouttavana paikkana. Se oli käytännössä kellokorttityötä, että jos tuli 2 minuuttia myöhässä, niin se oli myöhästymisen ja sieltä mä puoleentoista kuukauden aikana myöhästyin sen nelisen kertaa ja yhteensä vajaa puol tuntia, niin mä sain potkut. Että yleensä ottaen jos työkkärin kautta tulee jotain esitteitä tai tarjouksia, niin mä en osaa luottaa siihen, koska niillä on niin hyvät mainospuheet verrattuna siihen, mitä toiminta oikeesti on.

Toinen esimerkki paikasta, josta erään haastateltavan mukaan oli enemmän haittaa kuin hyötyä, oli korvaushoito. Päästäkseen eroon päihdemyönteisestä ympäristöstä nuori oli päättänyt hakeutua hoitoon, mutta jäänyt vain pahemmin koukkuun korvaushoidossa käytettyyn metadoniiniin. Hänen näkemyksensä mukaan A-klinikalla ihmiset pitäisi nähdä muutenkin kuin vain ongelmaisina, heitä pitäisi kannustaa ja motivoida ja korvaushoidon lopettaminen pitäisi tehdä pikkuhiljaa kuntoutuksessa.

Nuorilla saattaa olla vaiheita, joiden aikana he haluavat olla palvelujen piirissä, mutta eivät varsinaisesti ottaa vastaan palvelun tarjoamia aktiviteetteja. Sen, että palvelut hyväksyvät myös tällaisen mukanaolon, voi ajatella olevan tärkeää siltä kannalta, että edes jonkinlainen yhteys nuoreen säilyy rutiininomaisen asioinnin kautta. Seuraava nuori moitti TE-keskusten toiminnan olevan ”*liukuhihnajuttua*”, johon ei voi vaikuttaa, mutta hän oli kuitenkin pitänyt omaa passiivista asiakkuuttaan TE-toimistossa toimivana.

Jossain vaiheessa mä olin ihan rehellisesti sellainen työnhakija, joka ei hakenut, joka ei oo edes suunnitellut, että vois edetä mihinkään asemaan sieltä [TE-toimistosta]. Silloin se oli mun puoleen erittäin toimiva juttu, et jos mä en halunnut jotain, niin ei mulle yritetty tarjotakkaan yhtään mitään. Missään vaiheessa mä en oo ollut ahkera työnhakija, et mä en tiiä, miten sen pitäis sitten toimia tai miten hyvin se toimii sitten oikeesti.

Toinen nuori pohti suhdetta TE-toimiston palveluihin omasta näkökulmastaan, jonka mukaan ”*tää työttömyys tappaa, tää on ihan hirveetä, kyl sitä ensimmäiset kuukaudet kestää mut sitte, sit kun alkaa mennä seuraavalle vuodelle niin kyllä tää tosi hajottavaa on*”. Hän siis halusi työllistyä tai saada tietoa aikuiskoulutuksesta ja oli tyytyväinen työntekijänsä, joka ”*ahkerasti*” lähettää tietoja työpaikoista. Hänen mielestään ratkaisevaa oli oma asenne ja se, että palvelut veivät sellaisten mahdollisuuksien äärelle, joita hän ei olisi edes aktiivisuutensa ansiosta yksin löytänyt.

Jos sä vaan haluut töihin ja meet ja sanot et mä haluun oikeesti töihin ja vähän teet sen eteen hommia ja oot rehellisesti halukas palaamaan työelämään, niin kyllä se työvoimatoimisto auttaa.

Toisaalta oma aktiivisuus oli hänenkin tapauksessaan tuottanut tulosta. Nuori antoi ymmärtää, että palvelua saadakseen siitä täytyy tietää etukäteen, jolloin pääsee myös valitsemaan työntekijän antamista vaihtoehtoista.

Mä oon kerran ollu sen pitkän hoidon jälkeen, niin mä luin jostain et kaupungilla on velvollisuus hoitaa kuudeksi kuukaudeksi työpaikka näille ketkä on ollu jatkohoidossa tai vankilassa yli kahden vuoden tuomion. Käytin sitä hyväkseni, ni siitä pääsin puoleks vuodeks [...]. Se työntekijä vaan valitsi kaupungilta koneelta, et haluutko mennä siivoomaan, en, mitä haluut tehdä, toimistotyötä, haluut sä mennä tänne, tänne, tänne.

Yksi nuorista oli ollut vanhempansa kuoleman jälkeen lääkärissä muista syistä ja pyytänyt itse lähetteen psykiatrille, jonka luona oli käynyt joitakin kertoja. Hän oli joutunut itse edistämään aktiivisesti hoitoon pääsyään, sillä sosiaalityöntekijältä hän oli saanut vain ”*jotain puhelinnumeroita*”. Hoidon loppumiseen saattoi vaikuttaa nuori itse, mutta myös työntekijä, joka alkoi yhdessä vaiheessa kysellä nuorelta, ”*tarviit sä minua enää?*”. Vaikka nuori olisi voinut omasta mielestään vielä jatkaa, hän suostui lopettamaan, koska paha olo oli mennyt ohi, hän ymmärsi työntekijöiden asiakasmäärien paineet ja hänelle oli annettu psykologin numero hätätilannetta varten. Nuorilla oli myös mahdollisuus vaihtaa psykiatria, jos ”*kemiat eivät ole kohdanneet*”, ja ainakin yhdellä nuorella oli tällainen kokemus. Psykiatriseen hoitoon pääsyn osalta korostuu nuorten oma aktiivisuus.

Mä menin sinne, me istuttiin hiljaa, tuijotettiin toisiamme ja vähän ajan päästä se kysy että ”niin, et minkälaista palveluu sä haluaisit meiltä”, sit mä olin vaan että, eiks teidän pitäisi tarjota, koska eihän asiakas voi tietää mitä teillä on tarjota. Tällä hetkellä on hyvin asiat, et vaihtu työntekijä, hän tietää kyllä tarjota ja kokeilla eri vaihtoehtoja ja mitä kaikkee on. Se osaa kertoa ja soittaa kotiini välillä, et miten on vointi ja et nyt on sielläkin alkanut parantua. Täytyy näköjään olla ite aika aktiivinen, että alkaa tapahtua.

Työntekijät pohtivat haastatteluissa, että monelle nuorelle odotusajat ovat liian pitkiä ja he kaipaivat päivystysluonteisempaa palvelua. Tämä tuli esiin myös nuorten haastatteluissa. Eräs nuori kuvasi, kuinka oli pyytänyt päästä keskustelemaan työpajoista, kurseista ja muista vaihtoehtoista TE-toimiston kolmoslinjan työntekijän kanssa, mutta kun aika muutaman kuukauden päästä olisi ollut tarjolla, nuoren kannalta oikea ”*aika oli mennyt jo ohi*”. Koska TE-palvelut ovat laaja organisaatio, asioinnin muoto ja sisältö saattavat niissä vaihdella toimisto-, linja- ja virkailijakohtaisesti. Siinä missä yksi nuori oli pettynyt TE-toimistossa siihen, että soittopyyntöihin ei vastattu, toinen ylisti omaa työntekijäänsä siitä, että tähän sai hyvin yhteyttä ja virkailija myös soitti takaisin. Asiointitilanteet vaihtelivat myös sikäli, että yhdellä nuorella esimerkiksi oli eri käyntikerroilla virkailijasta riippuen mukavampia ja huonompia kokemuksia. Ihmetystä herätti myös se, että aina virkailijat eivät tuntuneet olevan perillä omista palveluistaan.

Mun mielestä [työ]pajahan on kuitenkin työkkäarin kautta joku systeemi ja tällai. Niin, mä meen sinne työkkäriin puhumaan sinne tiskille, että hei, et miten tää pajasysteemi? ”Ai, mikä paja, mä en oo koskaan kuullukaan.” Mä että, mitä ihmettä, oikeesti?

Yksi nuorista kertoi, kuinka nelisen vuotta sitten hänet oli ohjattu TE-toimistosta Suuntaa elämälle -kursseille, joka oli tuonut motivaatiota ja ”*parempaa fiilistä*” elämään. Kurssit ovat sitemmin poistuneet työvoimahallinnon kurssitarjonnasta. Kuten työntekijät omissa haastatteluissaan toivat esiin, sosiaalinen kuntoutus ei enää kuulu työvoimahallinnolle, vaan nuorten tulee olla palveluun tullessaan siinä kunnossa, että he kykenevät työelämään.

Se oli semmonen, mihin mut ohjattiin ja muistaakseni ihan pakotettiin niin sanotusti, se oli osotus muistaakseni. Mä viihdyin kyllä siellä hyvin, et siihen aikaan ne oli vielä semmosia, että ne ei ollut pelkästään semmosta paperisopaa, vaan että se oli semmonen, että tutustuttiin siihen porukkaan hyvin ja urheiltiin ja oli tämmöstä virkistävää, motivoivaa toimintaa. Se mitä mä oon nykyään kuullu, että ne on semmosia, että niissä ei tehdä mitään muuta kuin paperihommia ja sitä työhön liittyvää juttua. Et nykyään ne tuskin on ihan niin mukavia ollenkaan.

Usein nuoret arvelivat, että virkailijat tietävät heistä ”*aikalailla kaiken*”, ”*varmaan koko elämän*”, ”*joistain asioista tietää varmasti vähän liikaakin ja joistain liian vähän*”. Nuoret eivät aina olleet selvillä siitä, että sosiaali- ja TE-puoli eivät saa terveystietoja, ellei nuoria ole ohjattu heille juuri terveydenhuollon kautta. Eräs nuori toi esiin, että haluaa itsekin olla avoin, koska työntekijöiden täytyy tietää hänen taustansa, jotta he voivat tarjota hänelle oikeanlaista palvelua: ”*muuten ei saa mitään*”.

Palautetta palveluista oli nuorten mukaan kysytty varsin harvoin. Erään haastateltavan mukaan sitä oli kysytty työpajalla, jossa oli täytetty palautelomake, toinen oli painellut sosiaalitoimiston ”*nappulakonetta*” eli palauteautomaattia, ja kolmannen oli pitänyt kerran terapeutilla ”*täyttää joku paperi*”. Yksi oli antanut itse etsivän työn työntekijälle palautetta kehuina, ja toiselta oli kysytty sosiaalitoimistossa palautetta tukihenkilöön liittyen.

Palvelujen ulkopuolinen tuki

Palvelujen ulkopuolista tukea neuvojen, kuuntelemisen tai taloudellisen tuen muodossa haastateltavat saivat ystäviltään, jotkut myös vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja muilta sukulaisiltaan sekä kumppaneiltaan. Jotkut etsivät tietoa itse esimerkiksi internetistä. Osa haastateltavista oli tehnyt selvän pesäeron aiempiin kavereihinsa tai tuttaviiinsa, joihin he eivät halunneet olla yhteydessä esimerkiksi siksi, että heidän tavoitteensa olivat erilaisia. Omat tavoitteet liittyivät opiskeluun tai työllistymiseen, kun taas epätoivottavilla tuttavilla ei ollut tavoitteita tai he ”*ryyppäävät*” tai käyttävät huumeita. Toisaalta irtautuminen vanhoista piireistä saattoi olla vaikeaa, sillä muuttaminen olisi vaatinut rahaa, jota luottotietonsa menettäneillä nuorilla ei välttämättä ollut.

Haastateltavat jakoivat samanlaisessa tilanteessa olevien ystäviensä kanssa tietoa esimerkiksi siitä, millaisiin asioihin sosiaalitoimistosta saa rahaa, lääkkeiden Kela-korvauksista tai kaupungin velvollisuudesta työllistää ihminen päihdekuntoutuksen jälkeen puoleksi vuodeksi. Eräs haastateltava sanoi, että koska hänen kaveriporukassaan on sosiaalitoi-

miston asiakkaita, joilla on vain negatiivista sanottavaa sosiaalityöntekijöistä, hän ei itse viitsi kertoa omista hyvistä kokemuksistaan. Toisen haastateltavan mielestä TE-toimiston kanssa asioimiseen ei taas tarvita neuvoja, koska:

Siellä sä käyt uusii sen sun työnhaun, jotta sä saat rahaa täältäki [sosiaalitoimistosta]. Kunhan nyt vaan hoitaa ne, et kun ne lähettää niit työhakemuksii, niin lähetät sinne työhakemuksen mistä se onkaan, niin sä hyödyt siitä vaan ite. Et eihän niitä töitä oo ikinä pakko ottaa vastaan, mutta se että on ees lähettäny.

Useampi haastateltavista kertoi kaivanneensa lapsuudessa vanhempiensa välittämistä ja tukea. Nuoret toivoivat, että vanhemmat olisivat puuttuneet kouluongelmiin, kuten lintsuamiseen tai kiusaamiseen, tukeneet koulunkäyntiä ja asettaneet heille tiukempia rajoja. Vanhempien välittämistä kaivattiin myös tapauksissa, joissa lastensuojelu tuki perhettä tai nuori oli asunut sijaiskodissa. Yksi puolestaan ajatteli, että olisi toisen vanhemman väkivaltaisuuden takia tarvinnut lapsuudessa sijaiskodin tai että hänen olisi pitänyt asua isovanhemmillaan. Jotkut nuoret kaipasivat haastatteluhetkellä edelleen perhettä ja vanhempaa, ”*joka välittää ja rakastaa*”.

Mihin ollaan menossa?

Mitä palvelujärjestelmällä on tarjota?

Osan nuorista oli vaikea kertoa, millaisista palveluista olisi heille apua, eikä heillä ollut resursseja miettiä miten palveluita tulisi kehittää. Nuorilla oli kuitenkin tarpeita, jotka liittyivät toimeentuloon, asuntoon, työhön tai koulutukseen ja joihin he toivoivat apua palvelujärjestelmältä. Esimerkiksi asunnon saaminen asunnottomana ja varattomana oli hankalaa, mikä tuntui nuoresta järjettömältä tilanteesta, jossa paikkakunnalla on enemmän vapaita asuntoja kuin asunnottomia.

Vaikka useimmilla nuorilla oli varmasti peruskäsitys siitä, miten töitä haetaan, he toivoivat apua töiden saamisessa. Nuori, joka kävi vähintään kerran viikossa TE-toimiston sivuilla etsimässä töitä ja lähetti hakemuksia, ei kuitenkaan ollut tullut valituksi.

Mä en tiedä mitä mä teen väärin, mitä mä kirjotan niihin väärin, koska mä oon nyt hakenu täs muutaman vuoden töitä ja mä en oo saanu ku suhteiden kautta noita [töitä], niin semmost tukee mä tarvisin nytte. Siitä mä olin tänään sossunki kans puhumaan, et mitä mun pitää laittaa niihin mun työhakemuksiin, pitääks ne lähettää jossain kirkkaassa neonvärissä paperissa, et ne huomataan sieltä vai mitä.

Yksi nuori ehdotti, että TE-toimisto voisi ”*taata*” työnhakijan eli suositella työnhakijaa työnantajalle, jolle hakija sitten pääsisi ensin esimerkiksi kahden viikon työharjoitteluun. Tämän jälkeen työnantaja voisi halutessaan palkata työntekijän. Tällaista pitäisi haastateltavan nuoren mukaan olla enemmän, koska ydinongelma on se, että työnantaja ja työntekijä pitäisi saada kohtaamaan, ja TE-toimistossa on tieto kummastakin tahosta.

Nuoret toivoivat, että palvelujärjestelmällä olisi tarjota luottamuksellisia, avoimia ja

rehellisiä kontakteja ”järkevien ihmisten” kanssa. Erityisen tärkeitä ne olivat nuorille, joilla oli ongelmallisia perhesuhteita. Aiempien kokemusten perusteella yksi nuorista esitti, että sosiaalityöntekijöiden ei pidä olla ”ilkeitä, hyökkääviä tai syyllistäviä”, vaan heidän tulisi pyytää nuorta puhumaan siitä, mikä tätä vaivaa, ja antaa vaihtoehtoja. Hän koki, että hänelle oli nuorempana ”valehdeltu”, ja hänen oli tämän takia edelleen vaikea luottaa sosiaalityöntekijöihin. Nuorten torjuva suhde palveluihin voi siis perustua huonoille kokemuksille, jotka voivat leimata asioimista pitkän aikaa.

Lisäksi nuoret toivoivat enemmän asiakasystävällisyyttä ja sitä, että asioita katsottaisiin nuorten näkökulmasta. Ihannetapauksessa palvelujen tulisi olla räätälöitävissä, yksilöllisiä, ”erittäin muokattavia ihmisen mukaan”, sen sijaan, että ihmisiä muokataan työelämään sopiviksi. Vaikka jotkut arvostivat nimenomaan toimenpiteiden elämään tuomaa rytmiä, toiset toivoivat enemmän ajallista joustoa esimerkiksi niin, että kuntouttavaa työtoimintaa voisi tehdä urakaluontoisesti. Samaten vapaaehtoisuutta ja nuorten motivoimista pidettiin tärkeinä, koska ”yleensä jos ihminen pakotetaan, nii ei siitä tuu mitään”.

Toive siitä, että olisi paikka, jossa ”voi tehdä ihan mitä haluaa ja kattoo onks se unelma-ammatti”, kertoo vallitsevasta ajatuksesta, että nuoren on löydettävä nimenomaan oma juttunsa ja unelmansa. Tilanne, jossa nuorella ei tällaista ole, voi olla ahdistava ja asettaa kohtuuttomiakin vaatimuksia palvelujärjestelmälle unelman löytämisessä.

Palvelujärjestelmältä toivottiin myös aktiivista tiedottamista erilaisista koulutuspoluista ja niiden kriteereistä, ”eikä vaan siellä netissä tai työvoimatoimiston palveluna vaan et, ihan oikeesti vähän niinku joku vaalimainos tai joku, jos alkaa uus koulutus”. Vaikeuksien alkaminen jo koulussa sai jotkut toivomaan kouluihin enemmän psykologista tukea ja etsivän nuorisotyön työntekijöiden kaltaisia ihmisiä seuraamaan nuorten vointia ja tarjoamaan apua tarvittaessa.

Siitä, tulisiko palvelujen olla saatavissa yhdeltä luukulta vai erikseen, monilla nuorilla ei ollut selkeää mielipidettä. Palveluista syrjässä asuva nuori oli ymmärrettävästi turhautunut siihen, että hän joutui kuluttamaan kokonaisen päivän hoitaakseen yhden asian, ja kahta hän ei edes ehtinyt hoitaa eri paikkoihin keskittyneissä palveluissa. Usein arveltiin, että saattaisi olla helpompaa ja ”byrokraatiakin” voisi vähentyä jos palvelut olisivat samassa paikassa. Joku pohti mahdollisuutta tehdä kotikäyntejä sellaisten nuorten luona, joiden oli vaikea asioida virastoissa. Yhden luukun periaate ei kuitenkaan saanut varauksetonta kannatusta. Nuoret arvelivat, että käsittelyajat saattaisivat pidentyä, yksi luukku synnyttäisi massatungoksen ja virheet lisääntyisivät, kun työntekijöiden pitäisi tietää kaikesta vähän kaikkea. Yksi nuorista huomautti myös, että mitä enemmän on palveluita, sitä enemmän on myös ihmisillä tekemistä ja työpaikkoja.

Haaveet ja hyvä elämä

Nuorten haaveet liittyivät elämän perusasioihin, siihen, että olisi työ- tai koulutuspaikka, että välit vanhempiin olisivat paremmat, että talous olisi kunnossa ja että elämässä olisi mielekkäitä rutiineja. Asunnon mainitsivat kaikki ne haastateltavat, jotka joko olivat virallisesti asunnottomia tai asuivat lapsuudenkodissaan. Muutamien haaveissa oli perhe, lapsi tai kotieläin tai muutto maalle. Työn keskeisyys ja kyky elättää itsensä tuli haastatteluissa korostetusti esille osana hyvää arkea.

Siis työt vaan kuuluu siihen arkeen. Nii mun mielest tuntuu, et mejän arki on vähän viallinen, vajaa. [...] Kun mä olin sen kuus viikkoo töissä, siis mä ihan nautin siitä, mä olin siis ihan et, jes et mä pääsen töihin maanantaina, mä olin ihan et jeejeeje mä pääsen töihin ja muut on siel ihan et ”ei, maanantai”. Siis kyl sen sit huomaa, kun on ollu kauan työttömänä, niin kyl sitä sit vaan nauttii noist tommosista pienistä.

Tulevaisuuden suunnittelua hankaloitti rakenteellisista tekijöistä johtuva epävarmuus, esimerkiksi oman kotipaikkakunnan huono työtilanne. Siinä ammatissa, johon nykyinen koulutus erästä nuorista valmisti, ei kyseisen nuoren mukaan ollut työpaikkoja. Hän oli yrittänyt miettiä jatkokoulutusta sen mukaan, millä alalla olisi töitä, mutta totesi, että ”*tää on jotenki niin vaikeeta, kun pitää tietää*”. Toinen hankaluus oli siinä, että nuori ei tiennyt, missä oli hänen ”*oma paikkansa*”. Tulevaisuuden kuvittelu oli vaikeaa myös nuorelle, jolla oli hankaluuksia työssä jaksamisen kanssa. Hän epäili, että työn kokeileminen ei olisi taloudellisesti kannattavaa, ja pohti, että ulkopuolisille ja palvelujen työntekijöille hänen toimintansa näyttäytyi laiskuutena, mutta toivoi joidenkin ymmärtävän, että kyse oli muusta.

Hyvä elämä oli haastateltavien mielestä tasapainoinen ja onnellinen, mutta sitä ei ollut helppo saavuttaa. Hyvään elämään kuului työpaikan ja toimeentulon lisäksi perustarpeiden turvaaminen itselle ja perheelle. Ei tarvinnut välttämättä olla rikas, mutta rahan merkitystä ei voinut kuitenkaan väheksyä: ”*mä en ymmärrä, miks ihmiset sanoo, et raha ei tee onnelliseksi, kylhän se nyt tekee oikeesti (naurahdus)*”. Hyvään elämään kuuluivat myös ystävät, hyvät välit vanhempiin, terveys ja tyytyväisyys itseän.

Mut muuten mä oon tosi tyytyväinen siihen ja mun mielest se on vaan hyvää elämää. En mä tiedä, onks mä jo niin vanha tai jotain, mut se et on se perhe. Mieluummin mä oon mun perheen kanssa, ku oon tuolla iltoja viettämässä. Mä vaan arvostan sitä perhettä ja sitä perheen kanssa yhdessä oloa ja tekemistä.

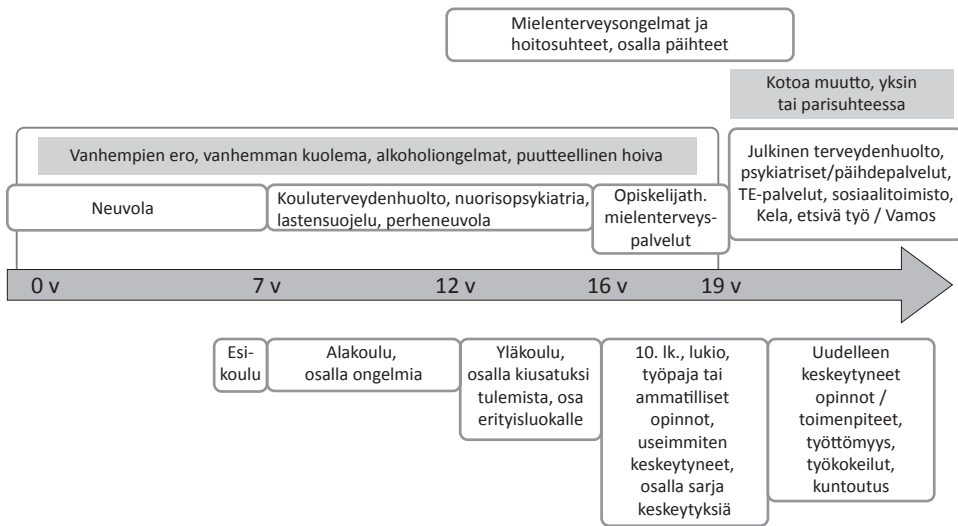
Elämän kolhimat

Seitsemän 19–27-vuotiaasta nuorta, neljä naista ja kolme miestä, luokiteltiin ryhmään, jota nimitämme elämän kolhimiksi. Näiden nuorten elämänseläksessä oli paljon asioita, jotka heikensivät heidän mahdollisuuksiaan edetä standardisiirtymien mukaisesti ja joista osa oli sellaisia, joihin he eivät olleet itse voineet mitenkään vaikuttaa. Nuorten joukossa oli sekä espoolaisia että kouvolaalaisia sosiaalitoimen, nuorille kohdennettujen palvelujen ja työvoiman palvelukeskusten kautta tutkimukseen rekrytoituja nuoria aikuisia, joilla oli yleensä useita peräkkäisiä ja päällekkäisiä asiakkuuksia eri palveluntarjoajiin ja virastoihin. Kukaan haastateltavista ei asunut enää synnyinkodissaan, vaan kaikki asuivat joko yksin tai kämppekaverin, avokumppanin ja/tai lemmikkieläimen kanssa.

Nuorten kertomukset siihenastisesta elämästään toivat näkyviin erilaisia kolhuja, jotka liittyivät rikkonaiseen perhetilanteeseen, läheisten sairautteen tai kuolemaan, puutteelliseen hoivaan, heitteillejättöön tai kuritusväkivaltaan, asunnottomuuteen, omaan tai huoltajien päihteiden käyttöön sekä terveys- tai mielenterveysongelmiin. Joillakin

nuorilla oli kokemusta kaikista edellä mainituista, toisilla vain joistakin. Kaikilla nuorilla oli kuitenkin ollut tai oli edelleen mielenterveyteen liittyviä hankaluuksia. Viisi nuorta kertoi kärsineensä jossain elämänsä vaiheessa toimintakykyä haitanneesta masennuksesta. Yksi mainitsi eläneensä vaiheen, jolloin ”*mä masennuin sinne sohvalle, syrjäydyin*”, ja yksi kertoi skitsofreniaoireistaan. Haastatteluissa nämä asiat näyttäytyivät eräänlaisina esteinä heidän ja koulutuksen tai työelämään osallistumisen välissä, ongelmina jotka heidän pitäisi ensin selvittää pystyäkseen siirtymään eteenpäin elämässään. Elämänkulun käännökset ja notkahdukset, nousut ja laskut eivät mahtuneet yhteen virkkeeseen, vaan avautuivat haastattelun kuluessa monisivuisiksi kertomuksiksi.

Perhetaustat vaihtelivat ydinperheestä eroperheeseen ja yksinhuoltajuuteen. Eräs nuorista pohti sitä, kuinka vanhempien avioero ja lähivanhemman alkoholismista johtunut puutteellinen vanhemmuus oli johtanut yksin olemiseen ja myöhemmin puhjenneeseen masennukseen sekä takertumiseen omista ihmissuhteissa. Kahta nuorta lukuun ottamatta nuorten kummatkin vanhemmat olivat elossa, vaikka eivät välttämättä tekemisissä nuoren kanssa. Sosiaalitoimi oli saattanut osaltaan vaikuttaa haastateltavien asumisjärjestelyihin.

Kuvio 29. Elämän kolhimien siirtymät ja palvelut

Nuoret pystyivät näkemään ja erittelemään niitä olosuhdetekijöitä, jotka eivät olleet olleet otollisimpia heidän kasvulleen tai koulumenestykselleen. Tällaisia olivat esimerkiksi voimakkaita sivuvaikutuksia, kuten väsymystä ja aggressiivisuutta, aiheuttaneen lääkityksen aloittaminen, unettomuus, masennus, levottomat kotiolut. Aina haastattelussa ei tullut esille, oliko kotioliihin puututtu ulkopuolelta, mutta muutamat ihmettelivät sitä, ettei kukaan näyttänyt huomanneen tilannetta.

Toisilla oli vaikeuksia koulussa jo ala-asteella, mutta osalle ala-aste oli mieluista aikaa ja ongelmat alkoivat vasta yläasteelle siirryttäessä. Nuorten kertomusten valossa

epäoikeudenmukaiselta tuntuu se, että ongelmat kotona heijastuivat kouluun niin, että opettaja näki lapsen ja nuoren ainoastaan ongelmatapauksena, joka ei pysty sopeutumaan koulun kulttuuriin ja koulutyöhön. Peruskoulun jälkeinen aika tuntui monesta vaikealta ensinnäkin siksi, että kouluaikana oli ollut ongelmia ja todistus oli heikko ja siksi oli vaikea päättää, mitä tehdä. Kun otetaan huomioon joidenkin nuorten sekava perhetilanne ja mielenterveysongelmat, tässä kontekstissa koulutukseen menemättömyys näyttää ymmärrettävässä valossa.

Monilla oli kokemusta erilaisista pitkä- ja lyhytaikaisista asiakkuuksista, tukimuodoista ja viranomaisten väliintuloista jo lapsuudesta ja nuoruudesta. Nuoret olivat käyneet muun muassa yksilö-, perhe- ja toimintaterapeuteilla, psykologilla, psykiatrilla ja avohoidon sairaanhoitajalla ja olleet tekemisissä kasvatus- ja perheneuvolan ja lastensuojelun kanssa. Koulun tarjoamat tukimuodot, kuten koulukuraattorin palvelut, olivat joillekin tärkeä resurssi, ja haastatteluissa nousi esille arvostus peruskoulussa tapahtuvaa, nuorten luo tulevaa toimintaa kohtaan. Esimerkkinä yläasteella annettava päihdevalistus, johon liittyi yhteistä toimintaa. Kaiken kaikkiaan kokemukset avun ja tuen oikea-aikaisuudesta, riittävydestä, mielekkyydestä ja toimivuudesta vaihtelivat paljon.

Mulla ei oo ikinä ollut mitään, mitään sellaista kunnon hoitokontaktia, et mä oon vähän pallotellu siellä täällä ja sillai, et se ei ikinä ollut mitenkään semmoista et mä oon hetkellisesti saanut apua monilta henkilöiltä, mut sillai tarpeeksi en koe ikinä saaneeni noissa asioissa.

Nuorten kertomuksista on vaikea päätellä, mikä ongelma on lopulta johtanut toiseen, mutta kertomuksille oli tyypillistä ongelmien kumuloituvuus ja päällekkäisyys ja joidenkin haastateltavien tapauksessa myös niiden pitkäkestoisuus. Läheisen kuolema tai vakava sairaus olivat asioita, joihin nuoret eivät voineet vaikuttaa mutta jotka varjostivat nuorten elämää pitkän aikaa, heijastuivat moniin asioihin ja toimivat joillekin käännekohtana huonompaan (ks. myös MacDonald & Shildrick 2013). Ongelmien päällekkäisyys näkyi myös niissä esimerkeissä, joissa lemmikkieläimen kuolema kytkettiin masennuksen puhkeamiseen. Jotkut kertoivat päässeensä yli masennuksesta tai päihdeongelmista, mutta toisilla ne olivat edelleen osa arkea.

Monien nuorten kertomuksista saattoi tunnistaa erilaisia käännekohtia, joista elämä lähti huonompaan tai parempaan suuntaan. Suoraan elämän käännekohdista kysyttäessä tuli esille asioita, jotka liittyivät yhtäältä ihmissuhteisiin, toisaalta insituutioiden väliintuloihin. Läheisten ihmissuhteiden katkeamiset, kuten ero tyttöstävästä, isovanhemman, vanhemman tai ystävän kuolema tai tärkeän lähisukulaisen vankilaan joutuminen, olivat olleet ”*kovia paikkoja*”, vaikeita hetkiä, jotka olivat nuorten mukaan laukaisseet masennuksen tai päihdeongelman. Toisaalta sisaruksen lapsen syntymä mainittiin tapauksena, joka ”*kääns aika paljo elämää*” parempaan suuntaan. Insituutioiden aloitteesta syntyneet käännekohdat, kuten lastensuojelun väliintulo, liittyivät pois kotoa pääsemiseen, joko hetkeksi tai pysyvästi.

Nuorilta kysyttiin heidän näkemystään siitä, millaista apua he tai heidän perheensä olisivat tarvinneet aiemmin. Kysymys tuntui joistakin vaikealta, eikä lasten tai nuorten vastuulla olekaan miettiä, millaisia palveluja pitäisi olla olemassa. Toisaalta nuorilla

oli tarkkoja näkemyksiä siitä, mitä puuttui ja mitä olisi pitänyt olla lisää tai aiemmin. Joissakin vastauksissa koulu tunnistettiin tärkeäksi instituutioksi, jonka olisi ollut mahdollisuus tarjota kiusatullekin nuorelle ryhmä- ja tiimityöskentelyä liikunnan, taiteen ja kulttuurin parissa. Koulu olisi voinut toimia myös kohtaamispaikkana, jossa joku koulun ulkopuolinen tukihenkilö – ”*läheisempi, enemmän ku joku koulukuraattori*” – olisi tarjonnut säännöllistä keskustelua erityisesti yläasteella: ”*jos ois paha olla niin [vois] siis niinku avautuu*”. Samaten nuoret olisivat toivoneet parempaa ammatinvalinnanohjausta ja omien oppimisvaikeuksien aiempaa havaitsemista.

Pitkä elämäntarina, johon kuuluivat aikuisten harjoittama kuritusväkivalta, hyväksikäyttö tai sen yritykset, heitteillejätto ja vanhemman sekava käytös, tämän itsemurhayritysten ja pakkohoitojaksojen vuorottelu, havainnollisti, miten pitkän ajan kuluessa ja palvelujärjestelmältä piilossa huono-osaisuus rakentuu. Haastateltavalla oli ollut ”*jotai näkemiskertoja*” lastensuojelun työntekijöiden kanssa vanhemman itsemurhayritysten aikaan, mutta hän kuittasi kontaktin tavalla, joka kertoo sen vähäisestä merkityksestä. Vaikka haastateltava kertoi edelleen olevansa aikuisille katkera kokemastaan ja jääneensä vaille tarvitsemaansa apua, kynnys hakea sitä oli aikanaan tuntunut liian isolta.

Vaikka mä nyt olin 17 jo silloin, niin ois pitäny, ois ihan vaikka vaan niitä ärsyttääkseen voinu soittaa johonki lastensuojelumeininkiin, että minut on hylätty että mitäs mä teen. [...] Kyl mä nyt toivon, et jotain ois tehty, mut vaikee sanoo että mitä.

Jotkut nuorista olivat jääneet yksin vaille aikuisen turvaa vanhemman omien (alkoholi) ongelmien ja/tai avioeron myötä. Vaikka avioero ei kaikille lapsille merkitse hyvinvointivajetta, näiden nuorten tapauksessa se tarkoitti ikään nähden liian suuren vastuun kantamista, eristäytymistä ja yksinäisyyttä, joka heijastui edelleen ulkopuolisuuksena. Alkoholistiperheissä kasvaneilla oli näin ollen hyvä näkemys siitä, että vanhempi tai vanhemmat olisivat tarvinneet apua – eivätkä vain katkaisuhoidoja, vaan apua niihin ongelmiin, jotka alkoholismiin olivat johtaneet. Nuorten ihmetys siitä, miksei kukaan ulkopuolinen ymmärtänyt tilannetta, kertoo yhtäältä siitä, että alkoholismia on mahdollista peitellä, mutta toisaalta epäilemättä myös suomalaisesta alkoholikulttuurista: ”*minä ja mun [sisarukset] oltais kaikki tarvittu jotain, mut silloin ei kukaan huomannut mitään*”. Nuorilla oli vaihtelevia kokemuksia lastensuojelun ja sosiaalitoimen kanssa asioimisesta, mikä liittyy epäilemättä myös tilanteiden monimutkaisuuteen ja siihen, oliko lopputulos onnistunut vai ei. Siinä missä jotkut muistelivat kotikäyntejä, jotka ”*kuivuivat kasaan*” eivätkä tuoneet kaivattua apua, joidenkin käsitys näistä tahoista oli ainakin jälkepäin arvioiden hyvä. Tosin jotkut muistivat suhtautuneensa sosiaalityöntekijöihin torjuvasti siihen aikaan, kun apua tarjottiin. Nuorten käyttämä nimitys ”*soisutantta*” heijastaa sitä, että sosiaalitoimessa työskennellään emotionaalisesti arkojen ja vaikeiden asioiden kanssa ja että vaikka väliintulo olisi tarpeellinen, siihen liittyy myös ristiriitaisia rajanylityksiä.

No lastensuojelu autto tosi paljon siinä, että sitku vihdoin sai, sai niille sanottua tai ne tajus sen että se ei oo mun vika, että kotona on sellainen tilanne sit he teki asialle jotain ja mä pääsin pois sieltä ja siitä tulen ikuisesti olemaan kiitollinen sille meidän työntekijälle.

Kuten edellinen lainaus osoittaa, parjatut sosiaalityöntekijät pystyivät tekemään merkittäviä ja käännteentekeviä asioita, jotka haastatteluissa liittyivät juuri asunnon järjestämiseen joko levottomien kotiolojen tai asunnottomuuden takia.

Aina nuorilla ei ollut kovin selvää käsitystä apua tarjonneista ja antaneista tahoista, palvelupoluistaan tai siitä, kuka oli kulloinkin ohjannut minnekin. Asia ei ole välttämättä edes ollut nuoren tiedossa tai hän ei ollut pitänyt sitä tärkeänä, ja epäilemättä sekava elämäntilanne ja pitkät, monimutkaiset palvelupolut vaikeuttavat tilanteiden muistamista entisestään. Nuori oli ehkä tullut nuorisopsykologin tai -psykiatrian asiakkaaksi jo ala-asteella, minkä jälkeen asiakkuus oli saattanut katketa hetkeksi ja jatkua taas katkeamattomana nykypäivään niin, että 21-vuotiaana nuori siirrettiin aikuispuolelle. Pitkän asiakassuhteen aikana oli saattanut olla työntekijävaihdoksia, joista osa oli ei-toivottuja, mutta osa myös toivottuja. Jälkimmäisessä tapauksessa mahdollisuus vaihtaa asiantuntijaa tuntui erityisen tärkeältä toipumisen kannalta.

Olenaisena osana terveydenhuollon asiakkuutta oli ollut lääkitys, josta oli kokemuksia ainakin neljällä nuorella. Vahvojen lääkkeiden sivuvaikutukset, lääkkeiden vaihdot ja ketjutukset aiheuttivat omat ongelmansa ja johtivat uusiin. Mielenterveysongelmien yleisyys sekä tässä ryhmässä että nuorten aikuisten keskuudessa yleisesti voi johtaa myös siihen, että fyysisiä terveysongelmia ei oteta vakavasti, vaan ne tulkitaan psykosomaattisiksi oireiksi.

[Krooninen sairaus] diagnosoitiin viime toukokuussa, et mulla alko oireet jo 8 kk aikaisemmin, mutta se on sellasta hirveätä tappelua, et otettiin vakavissaan, et sitä haluttiin aina pistää psyykkisen piikkiin, et ollut dissosiaatio ja keskittymishäiriö, mikä tahansa, kukaan ei suostunut uskomaan, et vois olla, niinku, ihan [oikeasti] joku häiriö.

Kaikki ryhmän nuoret olivat suorittaneet peruskoulun, yksi oli aloittanut iltalukion mutta keskeyttänyt sen, ja yksi oli suorittanut lukion. Joillakin oli takanaan työpajajaksoja ja TE-toimiston järjestämiä kursseja. Osa oli aloittanut ammattiin valmistavan koulutuksen, mutta ei ollut saanut sitä suoritettua. Yksi oli valmistunut ammattiin, mutta ei pystynyt terveysongelmiensa takia hyödyntämään koulutustaan, mihin liittyi ymmärrettävää haikautta: ”*se jäi oikeestaan, tommoseksi lapsuuden unelma-ammattiksi*”. Siinä missä yksi nuorista kertoi keskeyttäneensä koulutuksen, johon hänellä edelleen oli motivaatiota palata jossain vaiheessa, muutamalla kyse ei enää ollut yhdestä keskeytyneestä koulutuksesta, vaan pikemminkin keskeytysten sarjasta. Keskeytyshistoriasta kerrottiin toteavasti, mutta tavalla, josta myös heijastui harmi, pettymys ja ymmärrys siitä, että itseltä puuttui jotain sellaista, mitä nuorella oletettiin olevan. Jonkinlaisesta motivaatiosta kouluttautua ja etsiä omaa alaa kertoo kuitenkin se, että nuoret saattoivat jaksaa aloittaa erilaisia koulutusohjelmia. Samoin nuorten sinnikkyudesta kertoo se, että eräs nuori oli ammattistartin aikana saanut harjoittelupaikan vasta yhdenneistöista paikasta, josta oli sitä kysynyt.

Ne, jotka avasivat syitä siihen, miksi ammattiin valmistava koulutus tai uravalmennus oli keskeytynyt, havainnollistivat, että keskeytystä ei tehty kevyin perustein. Nuoret kertoivat keskeytyksen syiksi vanhemman kuoleman ja sitä seuranneen sairasloman, kroonisen sairauden vaatiman lääkityksen vahvat sivuvaikutukset, mielenterveysongelmiin määrätyn

lääkityksen sopimattomuuden ja sen mukanaan tuomat harhat tai oppimisvaikeudet. Keskeyttäminen oli joskus myös opettajien mielestä oikea ratkaisu.

Yksi nuorista, joka kertoi päässeensä toiveidensa opiskelupaikkaan omalle paikkakunnalleen heti lukion jälkeen, pärjänneensä opinnoissa monta vuotta ja löytäneensä opinnoista omat juttunsa, oli edelleen motivoitunut jatkamaan samalla alalla. Opintojen keskeytyminen niiden loppuvaiheessa oli yhteydessä mielenterveydellisiin ongelmiin ja päihdekokeiluihin, jotka haastateltavan mukaan olivat tarpeellisia pahan olon purkamiseksi ja osaltaan lähteneet halusta tehostaa opiskelua käyttämällä piristeitä. Nuori joutui sairauslomalle, jonka jälkeen häneltä loppui opiskeluoikeus ennen kuin hän ehti valmistua. Ne, joilla oli kokemusta ammattiin valmistavista oppilaitoksista, toivat edellisen ryhmän tavoin esiin sen, että sosiaaliset suhteet vaikuttavat siihen, miten oppilas kokee kuuluvansa kouluun. Yksi nuorista puhui pitkään siitä, kuinka omalla luokalla opiskelijat vaihtuivat, monet lintsasivat ja luokka oli hajanainen. Luokan kanssa käytiin kyllä juhlimassa, mikä lisäsi myös haastateltavan alkoholinkäyttöä.

Keskeytyneiden koulutusten lisäksi joillakin oli pätkittäistä kokemusta työelämästä. Vaikka työelämä ja oman rahan ansaitseminen nähtiin positiivisena, nuoret kokivat, että heitä ei työntekijöinä aina arvostettu, vaan vaadittiin jatkuvaa joustamista pienellä, pimeästi maksetulla palkalla. Yksi nuorista miehistä kertoi käyneensä armeijan ”*ihan normaalisti*”, mutta muut eivät maininneet sitä osana elämänkulkuaan.

Missä ollaan nyt?

Kukaan nuorista ei siis ollut töissä tai koulutuksessa haastatteluhetkellä. Kysymykseen siitä, mitkä asiat olivat haastatteluhetkellä hyvin ja mitkä huonosti, nuoret vastasivat mainiten hyvinä ja tärkeinä asioina oman kodin tai asunnon, perheen, ystävät ja lemmikit, joista viimeisille annettiin iso merkitys elämänrytmin ja mielekkyyden löytämisessä.

No hyvii nyt on, mulla on katto pään päällä ja joskus rahaa tilillä ja ainakin muutama hyvä ystävä ja [palvelu] on bonaria. Ja sillai, niinku, ihan semihyvä tukiverkosto, vois olla toi parempikin mut, mut sillai.

No henkinen parantuminen on aika kesken vielä, se on viel pitkä prosessi, sanotaanko tää Vamos ja kaverisuhteet niin ne on aika hyvällä mallilla, no rahajuttujen ja näitten kaa on aina parannettavaa mutta ei niittenkään kanssa oo pelkkää alamäkee kuitenkin että oon pärjännyt ihan hyvin.

Kaikki eivät halunneet edes lähteä ”*puimaan*” huonoja asioita elämässään, mutta ne jotka niitä listasivat mainitsivat yksinäisyyden, turhautuneisuuden, ”*huonon yleisfiliksen*”, fyysiset ja psyykkiset terveysongelmat, ”*sosiaalisen abdingon*” eli päässä pyörivät epäselvät asiat, omien epäonnistumisten ja sen ”*ettei niinku pysty normaalisti velvollisuuksii hoitaa*” aiheuttaman pettymyksen sekä koulutuksen, työn ja sitä kautta elämän tarkoituksen puuttumisen – ”*mä vihaan jokaista osa-aluetta mun elämässä*”. Nuorten pohdinnat liittyivät siis omaan huonoon oloon ja epätydyttävään elämäntilanteeseen, mutta myös siihen, että he tarkastelivat omaa elämäänsä yhteiskunnan heille asettamien odotusten kontekstissa. Elämän monikerroksisuus ja hyvien ja huonojen elämänalueiden rinnak-

kaisuus tuli esiin kommenteissa, joissa saatettiin listata vakavia arkea rajoittavia asioita, mutta päättää virke toteamalla, että ”*muuten perin pohjin ihan hyvin*”.

Mä sairastuin 6-vuotiaana [kroonisesti] ja mul todettiin vuos sit [keskittymishäiriö], mut muuten loppujen lopuks ihan terve.

Vaikka elämässä oli kosolti huonojakin asioita, nykyhetki näyttäytyi monen tapauksessa aiempaan verrattuna parempana esimerkiksi niin, että alkoholinkäyttö oli vähentynyt ja oli löytynyt tapoja olla ja nauttia omasta olost selvin päin. Omien vaikeiden kokemusten jälkeen nykyisen elämäntilanteen pystyi laittamaan perspektiiviin.

Vuoteen ei oo, niinku, ikinä herännyt aamul, huonolla tuulella. Et, mä oon aina lähtenyt hyvillä fiiliksillä liikenteeseen. Tietenkin toi sairausloma oli vähän raskaampi, kun se osu myöskin siihen kaamosaikaan kaiken lisäksi, mut et kyl siitkin selvis, ei tullut mitään tosi akuuttia ja toisaalta itekkin ymmärs, et tää on ihan ymmärrettävää, et työtön, sairauslomalla, pimees ja yksinäinenkin, koska moni oli koulus tai työelämäs kavereist niin se kuitenkin selvis siit just ennen kuin ymmärs, et tää on ymmärrettävää, et tää on vähän raskaampaa eikä oo vaan, niinku, suupielet ylöspäin.

Kuten edellä siteerattu nuori, moni muukin arvioi nykyhetkeä sillä mittarilla, miten uuteen päivään pystyi heräämään. Edellisellä nuorella asiat olivat hyvin, mutta joillakin joka-aamuinen sängyn pohjalta ylös pääseminen oli ”*sosiaalinen ahdinko*”, joka ”*stressaa aika pahasti*”. Tämä pakotti käsittelemään turhautumista, jota aiheutti se, ettei pystynyt heräämään aamulla ”*mukavasti töihin*” ja tuntemaan kotiin palatessaan todella tehneensä päivän aikana jotakin.

Arkeen ja omaan elämäntilanteeseen eivät vaikuttaneet vain mieliala ja ihmissuhteet, vaan myös materiaaliset puitteet. Monen taloudellinen tilanne oli tiukka, ja nuoret kuvasivat 507 tai 540 euron kuukausitulojen vaativan tarkkaa tilinpitoa. Pienten tulojen ja menneisyyden kolhujen takia heidän arkeensa kuului myös ilman rahaa eläminen varsinkin kuun lopussa, rahan lainaaminen, miinuksella oleva talous, ahdistus hävinneistä maksusitoumuslapuista, velkajärjestelyt, opintojen keskeyttämisestä seurannut karenssi tukien maksussa ja isommasta työmarkkinatuesta haaveileminen.

Kun on pariki kuukautta vahingossa eläny silleen, et on joutunu laskemaan kännykällä ruokakaupas kaikki ostokset, niin se kasvattaa hirveesti seuraavaks kuukaudeks ja sitte kun voi käydä ruokakaupassa kattomassa, et mitä ostaa ja monta sentilleen paljon siihen menee rahaa, niin se on tosi iso juttu ja sit saa moneks kuukaudeks sellasta nautinnon aihetta niin ne ilot on revittävä tollasit jutuista (naurahdus).

Rahanpuute häittäsi myös harrastamista, mutta useimmat nuorten haastatteluhetken harrastukset liittyivätkin omassa kodissa tehtäviin asioihin, kuten lemmikkieläinten hoitoon, askartelemiseen, käsitöihin, maalaamiseen ja musiikin kuunteluun. Vain harvat harrastukset, kuten satunnainen ratsastaminen, veivät heitä myös kodin ulkopuolelle.

Asiointi palveluissa

Nuoret olivat haastatteluhetkellä ja sitä edeltävinä vuosina olleet asiakkaina monissa palveluissa, joita olivat sosiaalitoimisto, TE-toimisto, TYP, Kela, mielenterveyspalvelut, terveyskeskus, päihdepalvelut (katkot, vieroitukset), etsivä työ, kuntouttava työtoiminta ja Vamos. Asiakkuudella ja asiointilla vaikutti olevan monien nuorten elämässä suuri merkitys, ja joillekin tilanne tarkoitti sitä, että heillä oli jatkuvasti jokin selvitys tai vaihto työn alla: ”*kipuhommat pitäis selvittää ja psykologia vaihtaa*”. Käytännössä asiakkuus tarkoitti lomakkeiden täyttämistä verkossa tai luukulla, virastoissa käymistä, tapaamisten sopimista ja niiden muistamista, keskusteluja, neuvojen pyytämistä, viestien vaihtamista ja neuvotteluja. Moniin asiakkuuksiin liittyvä asioiden hoitaminen ja muistaminen tuotti harmia joillekin nuorista.

Ton kuntouttavan työtoiminnan lisäksi, niin ihan vaan toi pipotohtorilla käyminen tai siis sairaanhoitajalle jutteleminen, ja mitähän mun piti sanoo siitä. Lääkitys on ollu jonku aikaa päällä, se pikkasen sotkee mun muistia kun kysytään jotain ja näin, ja nyt oon täl hetkellä vähän myöhässä ja sekasin koska oon hävittäny yhen lappusen mitä ei ois pitäny hävittää, mutta tossa oli toi muutto.

Kyseinen nuori oli myös suunnitellut, että asiointiin kannattaa valmistautua jotenkin, esimerkiksi kirjaamalla etukäteen oireita ylös, koska ”*mä en kuitenkaa muista kaikkee paikan päällä sitte*”.

Asiakkuus saattoi tarkoittaa säännöllistä starttiryhmään, työpajatoimintaan tai kuntouttavaan työtoimintaan osallistumista, joka vei tietyn osan päivästä ja viikosta. Tämä toimi hyvin niillä nuorilla, jotka omien sanojensa mukaan tarvitsivat ”*vähän sitä rutiinia arkeen ja uusia kavereita ja muuta tekemistä*” kuin kotona olemista. Ohjattu tekeminen toi siis kaivattuja aikatauluja arkeen ja täytti esimerkiksi sairausloman jälkeen syntyneen ”*suuren tyhjiön elämässä*”. Nuoret pystyivät myös siirtymään näiden palvelujen sisällä enemmän sitoutumista vaativaan ja ”*eteenpäin suuntaavaan*” toimintaan, jonka näkivät hyödyttävän itseään. Yhtäältä motivaatio tähän näytti kumpuavan nuorten omasta halusta, mutta motivaation herättäminen ja rutiinien löytyminen oli toki myös insituutioiden intresseissä. ”*Arjen hallinta*” oli termi, jonka nuoret olivat omaksuneet virkamiespuheesta, ja se nähtiin avaimena jopa tilanteissa, joissa arjen ongelmien syyksi mainittiin mielenterveyden häiriö.

Kyllä niinku joku sellanen arjen hallinta tai joku vastaavan tyyppinen, et tosiaan kärsinyt tosta paniikkihäiriöstä, sekin on karsinu aika paljon noita kouluhommii pois, et ei vaan niinku, ei vaan jotenki kykene.

Asiakkuuksien merkitys nuorten arjelle tuli näkyviin myös silloin, kun nuoret kuvasivat arjen rytmiä ja rutiinia asiointin kautta esimerkiksi niin, että viikon välein oli käynti psykiatrin luona ja maanantaista torstaihin kuntouttavaa työtoimintaa, ”*muuten on vapaata*”. Asioiminen eri paikoissa toi siis työssäkäyntiin verrattavaa järjestystä ja osittain myös sisältöä viikkoon.

Maanantaina mä tuun tänne [etsivän työn työntekijän] kaa hoitaa jotain asioita, tiistaina niil on se ryhmä, keskiviikkona mä meen työkkäriin, torstaina mä meen soskuun, perjantaina mä meen Kelaan.

Tämä nuori näki asioinnin itsessään tekemisenä, joka ehkäisee syrjäytymistä. Hänen mielestään oli siis hyvä, että hän saattoi käydä eri paikoissa, koska koulutus ja työnteko eivät tuntuneet nyt mahdollisilta ja ilman asiointia arjen tekemättömyys olisi masentanut liikaa. Hän myös perusteli monen luukun mallin paremmuutta sillä, että yhdelle luukulle keskittäminen vähentäisi luultavasti resursseja ja työntekijöiden määrää. Järjestelmän monimutkaisuus myös vaati hänen mielestään työntekijöiltä eriytynyttä koulutusta ja erikoistunutta asiantuntemusta sekä niiden ohella laajoja verkostoja ja kykyä ohjata eteenpäin.

Viimeaikaisissa keskusteluissa on korostettu tarvetta erityisille matalan kynnyksen palveluille ja yhden luukun mallille, ja myös tämä ajatus sai kannatusta nuorten keskuudessa. Kun oma ”*aloitekyky oli nolla*” ja sovittujen aikojen muistaminen oli työlästä, kahdessa palvelussa ”*juokseminen*” oli joillekin tarpeeksi. Tärkeänä nähtiin erityisesti se, että apua ja neuvoja olisi saatavilla yhdestä, matalan kynnyksen paikasta, joka voisi puolestaan kohdennetusti ohjata eteenpäin varsinaisiin palveluihin. Seuraavassa esimerkissä lähtökohta neuvonnalle oli nuoren moninaisen avun tarve, johon ammattilaiset olivat nuoren mielestä vastanneet laajemmin kuin mitä heiltä olisi voinut odottaa. Yksi tahoista myös jatkoi nuoren mukaan ”*yhteistyötä*” ja neuvojen tarjoamista, vaikka virallinen asiakkuus oli jo lopunut.

Kaikist eniten itse asiassa on auttanut siellä [ammattillisessa oppilaitoksessa aiemmin] ku siellä on kuraattori, opo ja sosiaalityöntekijä. Et sosiaalityöntekijäkin ties aika paljon kuraattorin hommista ja opintopoluista sun muuta. Mun kuraattorikin osas ihan talousasioissakin neuvoo, ettei vaan ollut, et hän niinku auttoi henkisellä puolella, ne osas vähän kaikki hommat tavallaan. Niitä kauttahan mä sit tosiaan löysin ensinnäkin uravalmennuksen ja sit tämän Vamosin, ni se on ollut ehkä se eniten auttava, koska ne on myöskin ollu apuna, mun kuraattori ehkäsemässä, kun mä tulin kerran sanomaan, et mä oon joskus kokeillu aikoinaan polttaa vähän kannabista [...]. Ne osas auttaakin aika paljon, sai mut nimenomaan ajatteleen, kuinka paljon mä pilaan oikeestaan sen mitä mä saavutin työpajalla.

Tuen puute lapsuudessa heijastui tarpeena käydä lapsuutta ja nuoruutta läpi ammatti-
auttajan kanssa. Nuori, jolla oli jo hoitosuhde mielenterveyspuolelle ja joka kävi säännöllisesti tapaamassa sosiaalityöntekijää, oli kiinnostunut käymään vielä kuntouttavassa työtoiminnassa vierailavan kuraattorin juttusilla, mikä voi kertoa keskustelun nälästä ja omasta aktiivisesta pyrkimyksestä löytää ratkaisuja ongelmiin palvelujen tarjoamisrajoissa. Useiden vuosien ajan kestäneiden ongelmien käsitteleminen tai ”*menneisyyden haamujen purkaminen*” vaikutti yhtä lailla vaativan pitkän ajan, eikä yksi ennalta määritelty terapiasarja aina tuonut ratkaisuja.

Vaikka joidenkin nuorten pitkä asiakkuus oli opettanut heille jotakin byrokraatiasta, he olivat myös saattaneet väistää joitain keskeisiä palveluja kokonaan. Yksi ryhmän vanhimista ei esimerkiksi ollut ikinä ollut TE-palvelujen asiakkaana, vaan kaikki hänen tarvitsemansa palvelut olivat tulleet sosiaalitoimen tai terveydenhuollon kautta.

Ei oo mitään hajuu miten noi toimii [...] et se on melkeen nyt sit sosiaalitoimest kiinni et kuuluuko mulle jotain oikeuksii vai ei.

Pitkä kokemus asiakkaana oli antanut nuorille tietoa paitsi systeemistä, lomakkeiden täytöstä ja asioiden konventioista, myös siitä, miten yksittäiset sosiaalityöntekijät käyttävät harkintaa esimerkiksi bussikortin myöntämisessä tai miten helposti lääkäri kirjoittaa lähetteen tai antaa tiettyjä lääkkeitä. Erityisesti lääkkeisiin liittyvät kysymykset, kuten oikea annostus, vieroitusoireiden kanssa selviäminen ja lääkityksen aloittaminen, vaihtaminen tai lopettaminen, olivat konkreettisia esimerkkejä siitä, miten asiointi vaatii nuorilta harkintaa ja valppautta myös virastojen ulkopuolella. Eräs nuori kertoi soveltaneensa lääkäriltä saamiaan ”*liukuvia*” annosteluohjeita ja annostelleensa lääkkeitä ”*vähän omalla kädellä*”, toinen jättäneensä mielialalääkkeet pois, ja kummankin tila oli huonontunut pahasti. Toisaalta oman harkinnan käyttäminen saattoi lääkkeiden osalta olla myös hyvä ratkaisu.

Mulla oli, no kaks kuukautta oon ollu nyt ilman tota mielialälääkitystä, että siitä oli enemmän haittaa ku hyötyä, et siinä ei ollu mitään järkee, ku ei mulla oo niinku masennusta ollu pitkään aikaan, et se on lähinnä paniikkihäiriötä tai sosiaaliset tilanteet. Ne piristi vähän liikaaki, et hikoilutti, tuli sellanen impulsiivinen, pumppu hakkas ja jotain yli satasta saatto olla ja sit siihen niinku ottaa sellasta lääkettä mikä tasaa sitä pulssii.

Asiakkuuden myötä nuorista kerätään erilaista tietoa, joka jää arkistoihin ja jota nuorten luvalla voidaan jossain määrin siirtää eri virastoihin. Tiedot nuorten elämästä eivät olleet yksiselitteisesti heidän saatavillaan. Yksi nuorista esimerkiksi oli pyytänyt diagnoosia itseltään, mutta sen sijasta hänelle annettiin ”*hirveen nivaska papereita et mitä mä oon puhunu ja miten se on kirjannu ylös*”. Nuorilla ei ollut selvää käsitystä siitä, mitkä tiedot heistä kulloinkin olivat asiakkuuden pohjana, mutta he olettivat, että eri viranomaiset tietävät heistä lähinnä sen, mitä he itse kertovat. Näin he pystyivät jonkin verran kontrolloimaan sitä, mitä tietoa heistä käytetään päätöksenteossa. Yhtäältä voidaan ajatella, että nuoret pystyivät aloittamaan puhtaalta pöydältä, mutta toisaalta olematon tiedonkulku eri virastojen välillä tarkoitti sitä, että omista vaikeuksista joutui kertomaan kerta toisensa jälkeen ja jokainen uusi hoitosuhde alkoi nollatilanteesta. Tämä aiheutti epävarmuutta erityisesti niissä, joilla oli jo pitkä historia palveluissa ja jotka eivät tieneet, mitä tietoja heistä oli rekistereissä.

En tiää, et liikkuuks se tieto vaan sitten niitten [organisaatioiden] sisällä, koska oon kuitenkin muun muassa neljässä eri rakennuksessa käyny eri ihmisille puhumassa, niin ja joo vielä erikseen noi koulukuraattorit ja muutki kyl, mut että kuitenkin tuntuu, et aina alotetaan no ihan samoista perusteista.

Jopa ehkä vähän pelottaa että toinen ei kysy niinku mitä on tapahtunu. [...] Nykyään, et kenen hoitajan kaa on, nii ei sen kanssa olla käyty lävitse kun juttuja, mut mulla rupee olla jo niin pitkä historia, että siihen ei pystyiskään. Täytyy silleen priorisoida mikä on tärkeätä tietää mun menneisyydestä, mikä ei. [...] Muuten ei aina tiää, et kuin paljon ne on kerenny perehtyy papereihin.

Ongelmana ei ollut vai huono tiedonkulku sektoreiden välillä, vaan myös ihmisten vaihtuvuus, joskus hallinnollisista syistä. Työntekijät eivät kuitenkaan ole vain kasvottomia viranomaisia, mistä kertoo se, että monet nuoret viittasivat työntekijöihin heidän omilla nimillään tai kertoivat apua tarvitessaan soittavansa aina ”*yhdelle tietylle sosiaalityöntekijälle*”.

Se [sosiaalityöntekijä 1] järjesti kämpän [alueelta] nii sit mä siirryin sen alueen piiriin ja sitte siellä oli [sosiaalityöntekijä 2] mut mikäköhän siin oli kun mä en muista jäiks hän lomalle vai mitä kun se sosiaalityöntekijä vaihtu silloinkin, ja tota noin [alueen] toimipiste lakkautettiin ja tuli tää ihme juttu, mä olin [sosiaalityöntekijällä 3] ja nii ja just sen takii vaihtu ja sit tuli taas toi [sosiaalityöntekijä 1] [muistaa kaikkien koko nimet].

Vaikka nuoret pystyivät olemaan iloisia edistysaskelista ja hyviksi koetuista elämänalueista, he pohtivat omaa tilannettaan suhteessa siihen, kuinka yhteiskunta velvoittaa ”menemään eteenpäin”, ja siihen, miten pystyvät täyttämään heihin kohdistuvat odotukset. Jotkut tunsivat huonoa omaatuntoa siitä, että vaikka he olivat omasta mielestään siirtyneet eteenpäin elämässään esimerkiksi niin, että olivat solmineet ystävyysuhteita tai saaneet asunnon, järjestelmän tasolla he siirtyivät palvelusta toiseen tai ottivat edistysaskeleiden jälkeen takapakkaa.

Mä jotenkin mietin itteni sellaiseksi, että mä junnaan liikaa paikallaan, et voisko sanoa että mä en todellakaan ole mikään todella aktiivinen koulun tai työpaikan hakija, että varmaan nyt aika paljon ton masennuksen syytä, mut en mä koskaan oo ollut mitenkään hirveen aktiivinen tommosissa asioissa. Välistä vaan tuntuu, että mä niinku siirryn vaan paikasta toiseen. Kyl mä jonkun verran oon ihan saanut aikaseksikin asioita, että oon tyväinen kumminkin.

Joskus nykytilanteeseen tyytyväisten nuorten oli vaikea kuvitella asiakkuuden jälkeistä aikaa. Eräs vasta hieman yli 20-vuotias nuori jännitti jo sitä, että hän täyttää joskus 28 vuotta, eikä tällöin enää saisi käydä etsivässä nuorisotyössä, ”*et mitä mä sit teen*”.

Helppoudet

Elämän kolhimat -ryhmään luokitellut nuoret olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä käyttämiinsä palveluihin. Monet kertoivat peräkkäisistä hoitajaksoista ja siitä, kuinka olivat päässeet huumevieroitukseen tai psykiatriselle osastolle heti kun siihen oli tullut tarvetta. Erityisesti etsivän työn ja Vamoksen palveluista puhuttiin lähes ylistävästi, ja vaikka esimerkiksi sosiaalitoimiston kanssa asioinnissa ei olisi ollut mitään ongelmia, varsinainen tuki haettiin tarpeen mukaan etsivältä nuorisotyöntekijältä. Etsivä työ tai Vamos edusti ”*turvasatamaa*”, ”*suojelusenkelii*”, tehokasta, rentoa ja helposti lähestyttävää eli aidosti matalan kynnyksen paikkaa, johon saattoi tulla ”*melkein joka päivä ja aina kun on ollu jotain ongelmii tai asioita*” ja jonka tuki ulottui virka-ajan ja jopa virallisen mukanaoloajan ulkopuolelle. Viimeksi mainittu tekijä kertoo siitä, että nuorilla oli mahdollisesti perheen tuen puuttuessa tarvetta pitkäaikaiselle, samasta paikasta saatavalle tuelle.

Mä oon viihtynyt tosi hyvin, et tehtävät ei oo aina niin mielenkiintosisi, mut täällä on aina semmoinen porukkakin joka motivoi nousta sieltä sängyn pohjalta ylös. Ohjaajatkin on tosi mukavii ja hauskoj, niin täällä on niin hyvä filis päällä jatkuvasti, et täällä on syntynyt muutama ystävyysuhde ja pyritään tekemään asioita ulkopuolellakin, et ei jätetä sitä vaan tähän vaan koko ajan pyritään kehittää sitä ryhmää tavallaan, vapaa-ajallakin.

Nuorten suhdetta palveluihin selittää varmasti osaltaan se, että heillä oli elämäntilanteensa ja terveydentilansa vuoksi melko vähän ehdottomia velvoitteita eikä heihin kohdistunut vastaavia seuraamusten uhalla pakollisia toimenpiteitä kuin niihin nuoriin, joita pidettiin ”puolivalmiina” tai suoritettun koulutuksen nojalla valmiina työelämään. Nuoret tunnustivat itsekkin sen, että heidät oli ohjattu kohdennettuihin palveluihin siksi, että he tarvitsivat ”*rutiiinia elämään*”, mutta heitä ei oltu koko ajan ohjaamassa eteenpäin. Näin nuorilla oli mahdollisuus päästä myös sellaisiin palveluihin, joissa asioiminen tarkoitti nuorten näkökulmasta tulostavoitteista vapaata rupattelua ja joissa heitä kyllä kannustettiin menemään eteenpäin mutta myös kuuntelemaan omia voimavarojaan.

No rupatellaan siitä miten mulla on menny ja että mitä, onks mulla mitään suunnitelmia [...]. Mä luettelin muutamia juttuja, sit se [TYP:n työntekijä] oli ihan saman tien, et älä mieti liikaa, et saa taas kuluttaa ittees loppuun, että mietit nyt vähän ettet stressaa ittees hengiltä, sitte itekseni mietin, kerroin vissiin kaks tai kolme juttuu mitä oon tuumaillu ees vähäsen, et okei, hyvä et nää huolehtii.

Nuorille räätälöidyt palvelut vaikuttivat joustavilta siinä mielessä, että kuntouttavan työtoiminnan alkamisaika ja viikkotuntimäärä oli mukautettu nuoren kuntoon ja työtunneista saattoi neuvotella, jos alun perin sovittu määrä tuntui liialliselta. Tämä oli tärkeää niille, joilla oli vaikeuksia jaksaa erilaisten ahdistus- ja pelkotilojen takia. Tosin myös universaalissa palvelujärjestelmässä vaikutti olevan tilaa neuvottelulle ja joustavuudelle. Yksi nuorista kertoi, että oli joutunut masennuksen takia terveyskeskukseen ja sieltä nuorisopoliklinikan asiakkaaksi, ollut muutamia kertoja akuutissa hoidossa yhdessä paikassa ja psykiatrilla toisessa paikassa. Siellä ”*päätettiin yhdessä*”, että nuori siirtyy kolmanteen paikkaan psykiatrille, johon hänellä oli ”*aktiivinen kontakti*” ja jolta hän saattoi tarvittaessa saada ”*jutteluapua*”. Toinen nuori taas arvioi oman tilanteensa sen verran hyväksi, että psykiatrisen poliklinikan palvelut tuntuivat hyödyttömiltä ja käynnit olivat muuttuneet satunnaisiksi.

Nuorille hyvä kohtaaminen oli sellainen, että heidät otetaan tosissaan, ohjataan tarpeen mukaan eteenpäin seurannasta huolehtien eikä ”*tyrkytetä liikaa mitään nappeja*”. Palvelukohtaamiset saattoivat olla yksinäisille nuorille tärkeitä, ja vaikka he tunnustivat toisinaan sen, että heidät nähdään reppanoina, se saattoi tuntua myös lohdulliselta.

Mut sit kans vikana päivänä ku laitoin sen pitkähihasen ja muita päälle niin sit siitäkin [fysioterapeutista] tuli sellanen (naurahdus) hellyyttävä mummoahamo, et voi sinua, et mitä sinun kädelle on käyny [viiltojaljet] ja mitä oot tehny. No vähän niin ku toi mejän terapeutti, nii äkkiä siinä sivussa, ku vielä ehti, että tää on vika käynti mulle, että se kans koetti piristää ja kuunteli ja kyseli ja, enimmäkseen hyvää palvelua saanu kyllä oikeestaan.

Työntekijöiden kohtaamisen ohella nuoret olivat iloisia siitä, että palvelun kautta saattoi tutustua uusiin ihmisiin, joiden ystävyys ulottui joskus vapaa-ajalle asti.

Voisko sanoa että mä oon näiden Vamoksesta saatujen kavereiden kanssa ollut tekemisissä enemmän kun vanhojen kavereiden kanssa.

Hyvää palvelua saattoi saada netissä riippuen siitä, miten helppokäyttöisiä virastojen sivut olivat, sekä puhelimessa, mihin vaikutti se, pystyikö soittamaan tutulle henkilölle. Yksi haastateltava mainitsi tekstiviestien ja sähköpostien vaihtamisen sosiaalityöntekijän kanssa ja oli huvittunut siitä, että ”*psykologi tai joku käyttää hymiöitä viesteissään*”. Huolenpito saattoi jatkua virtuaalisesti niin, että työntekijä oli Facebook-kaveri ja kyseli kuulumisia sitä kautta. Jotkut arvostivat asioiden hoitumisen vaivattomuutta ilman käyntejä virastossa, kuten sitä, että ”*sossujutut hoituu ihan vaan sillä että mä jätän lomakkeen postilaatikkoon*”. Kaikesta huolimatta henkilökohtainen käynti, asiointi kasvokkain ja ilmapiiri, joka sai tuntemaan itsensä tervetulleeksi, olivat asioita, joita moni arvosti.

Tykkään aina asioida paikan päällä mieluummin kun puhelimessa ja että, no esim Kelassa on hauska käyä jos on jotain kysyttävää ni sit meen sinne ja siel on yleensä mukavaa palveluu tai jos ei oo, niin sit ei oo (nauradus) [...]. Täällä [TYP] on yleensä mukava käydä, et minua ehkä saattaa hermostuttaa ihan vaan, että oon aikataulussa, mut muuten ei oo mitään vikaa, et yleensä mä oon kikatellen lähteny pois et minusta on ihan hauska käydä.

Vaikeudet

Jossain vaiheessa mulla sinnekin katkes tota noin se hoitosuhde kuukaudeks sen takia, et mä en ollu jaksanu käyä ajoilla ja sit sieltä tuli kirje, et käy tällä ajalla tai katsotaan hoitosuhde katkenneeks.

Positiivisesta yleisasenteesta ja hyvistä kokemuksista huolimatta nuorilla oli myös huonoja kokemuksia ja sen johdosta myös näkemyksiä byrokratian sokeista pisteistä. Yksi nuorista sanoi, ettei ollut saanut joitain palveluja siksi, että resurssit olivat liian pienet tai ne olivat kyseiseltä vuodelta loppuneet. Palveluissa oli jonkin verran joustoa, mutta asiakkuus perustui nuorten aktiivisuuteen ja oikeanlaiseen yhteydenpitoon (esim. lomakkeiden täyttäminen ajoissa, säännöllinen hoitosuhteen ylläpito). Nuoret kertoivat, kuinka virastoissa asiointi tuntui joskus pelottavalta eikä onnistunut ilman tukea. Jos he olivat olleet huonossa kunnossa eivätkä olleet jaksaneet hoitaa asiakkuuttaan vaaditulla tavalla, oli seurannut rangaistuksia ja heidän tilanteensa oli vaikeutunut entisestään. Jälkeenpäin ajatellen nuoret pitivät näitä opettavaisina tilanteina. Jos kerran oli tehnyt ”*mokan*” lomakkeen täytössä ja ollut kuukauden rahattomana, sen jälkeen lomakkeen täyttämisen oppi yleensä kerrasta.

Mulla loppu, olisko ollu sairaspäiväraha ja se muuttu kuntoutustueks, mut mä en ollu ehtiny hakee sitä kuntoutustukee enkä tajunnu, että siinä menee nii monta kuukautta sen käsittelyssä, niin mä olin täysin ilman rahaa ja soitin sosiaalitukeen että kai mä jotain vähän voin saada ja ne sanoi ei, kun se takautu [...]. Seki oli vähän kasvattava tilanne.

Nuoret kokivat olevansa joskus myös epäilyksen alaisia ja sanoivat, että jopa sairauteen liittyvät poissaolot saatettiin tulkita niskurointina, joka johti työsuhteen katkaisemiseen. Samaten päihdeongelmaisen tai lääkkeiden väärinkäyttäjän leima tuntui säilyvän ja vaikuttavan siihen, miten heitä kohdeltiin. Lääkärit kieltäytyivät määräämästä tiettyjä lääkkeitä, ja vaikka nuori tunsikin itse pystyvänsä hallitsemaan lääkkeiden käytön dosetin avulla, edelleen ”*kaikista lääkkeistä epäillään*”. Toinen nuori kertoi, kuinka kuntoutuksessa tai vieroituksessa joutui kuuntelemaan suunsoittoa ja epäilyjä siitä, että toinen ei ole kuivilla: ”*ei uskonu ollenkaan ja soitti niinku suutansa vaan siinä, et tota nii, nyt mä lopetin koko touhun*”.

Muutama nuori kertoi sosiaalitoimiston vastaanottohenkilökunnan tylydestä ja epäluottamuksesta nuoria kohtaan. Kuvaavaa on se, että nuoret muistavat ehkä ohimennenkin heitettyt letkautukset. Tämä kertoo nuorten heikosta altavastaaja-asemasta virastossa: yhtäältä he ovat oikeutettuja tukiin, mutta myös työntekijöiden vallankäytön kohteena, ja jotkin tuet ovat näiden harkinnan varassa.

Viimeks kyllä vähän tuli sellasta lievää vittuilua kun kävin siellä [sosiaalitoimiston päivystyksessä], kysy, et oisiks sä halunnu ruokaan maksusitoumuksen, nii sanoi ettei onnistu nyt kyllä, et mee kerään voikukkia tai mietit jotain mukavii mummoja jos ne tekis sulle keittoa [...]. Et antaa olla, kyllähän noit takapakkei tulee.

Hyvät henkilösuhteet ovat olennainen osa koko palvelua ja sen vastaanottamista. Ongelmana tai ainakin pettymyksenä on joskus työntekijöiden vaihtuvuus, se että omahoitaja lähtee muualle tai että kuunteleva ja ”*sopivan empaattinen*” lääkäri lopettaa heti ensimmäisen tapaamisen jälkeen. Työntekijä saattaa vaihtua, mutta uuden omahoitajan nimeä ei muisteta kertoa nuorelle. Mielenterveyspuolella uuden ihmisen kanssa aloittaminen voi kirjaimellisesti tarkoittaa alusta aloittamista. Nuori, joka oli antanut suostumuksen tietojen vaihtoon, huomasi, että silti kerrattiin vanhoja asioita, joista ei tunnuttu pääsevän eteenpäin. Nuori olikin alkanut perua tapaamisia, koska ne tuntuivat turhilta.

Jos nyt miettii tuolla no pipotohtoripuolella että siellä pitää nyt taas aloittaa uus hoitosuhde niin se tulee taas hirveen pitkään junnaamaan paikoillaan. [...] Ne ei etene mihinkään, että enimmäkseen toinen voivottelee ja eikä oikein sano mitään, minusta me ollaan käsitelty ihan väärii asioita. [...] Minusta on ihan mukavaa puhuu ittestäni, kuulee yleensä aika paljon samoja kommentteja ja näin ja kuulemma puhuminen auttaa, mutta ei se mun mielestä oo koskaan auttanut oikeen mihinkään.

Toisellakin nuorella oli kokemus siitä, että psykologi pikemminkin piti kiinni mennessä, vaikka olisi pitänyt mennä eteenpäin, ja hän lopetti kolmen kerran jälkeen. Henkilösuhteiden tärkeys tuli siis esille varsinkin mielenterveysasiakkuudessa, joka edellyttää nuoren ja työntekijän tulevan hyvin toimeen. Jos näin ei ole, nuori voi valehdella tai jättää sovittuja tapaamisia väliin, ”*kun ei synkannu se suhde*”. Oman ongelmansa muodostaa se, että jos nuori ei tule juttuun oman sairaanhoitajansa kanssa, hänen edellytetään kertovan siitä kyseiselle ihmiselle.

[Sairaanhoitaja] vaihtu siihen, niin mä en oikeen tykänny, mut sitten kun mä en oikein pystyny sanomaan ja mulle sanottiin, et se pitäs sanoo sille. Et vois sanoo, että mä en oikeen tykkää tästä, niin en mä oikein pysty sanoo ihmiselle suoraan, että ei mulla vaan synkkaa sun kans [...] se on mun mielestä vähän toimimaton [systeemi]. Ja sit kun siinä on se, et jos sitä ei voitaskaan vaihtaa, kun ne väittää et ei oo resurssi vaihtaa lääkärii vaikka siellä on usempi lääkäri, ni on sit se pelko, et sä oot sanonu sille toiselle et mä en tykkää susta ja sit sä et pääsekään kuitenkaan siitä, nii sitte jokaisella kerralla sä tiedät, et sä oot sanonu sille, et en tykkää.

Vaikka nuorilla oli kokemusta myös nopeasta hoitoon pääsystä, heidän asiakkuuteensa vaikuttivat esimerkiksi työntekijöiden kesälomat, ja odottamista oli yleisesti ottaen paljon: ”kun aina pitää odottaa jotain, kaikki ei oo aina itsestään kiinni ja se rassaa ihan hirmusesti”. Jotkut eivät päässeet haluamiensa palvelujen piiriin ollenkaan. Joillekin ei löytynyt diagnoosin mukaista mielenterveyskuntoutujien vertaisryhmää, mikä saattaa olla pienemmän paikkakunnan ongelma. Nuori, joka olisi halunnut terapiaa ja oli ha- keutunut nuorisopsykiatriaan, oli puolestaan kokenut, että ”niitä taas ei voinut yhtään kiinnostaa siellä, et siihen paikkaan mä oon pettynyt”. Nuoren mukaan häntä ei pidetty ”tarpeeksi hulluna” saamaan terapiaa, mutta omasta mielestään hänellä on

[...] niin paljon kaikenlaisia traumoja ja mielenkiemuroita, jotka niin paljon vaikeuttaa mun elämää ja mä haluaisin oppia käsittelemään niitä ja et, niinku, pystyis osallistuu sillai normaalielämään ja tähän yhteiskuntaan ja näin.

Yhtenä palvelujen varjopuolena mainittiin myös se, että kuntouttavaksi suunniteltu työ saattoi nuoren näkökulmasta tuntua kohtuuttomalta tai heidän panoksensa hyväksikäytöltä.

No avotyötoiminnassa rupes olla sellasta, et mä siivosin viis tuntii siel 6 euron päiväpalkalla, ja alettiin puhuu kaupungin työntekijöitten ruokatunnin pituudesta niin päättelin, et joo tää paikka ei oo enää mulle.

Kuulluksi tuleminen ja päätösvalta

Nuorten etenemiseen palvelupolulla vaikutti luonnollisesti se, mitä palveluissa oli tarjolla, mutta myös nuorten omat toiveet ja ehdotukset. Nuoret olivat oppineet asiointia ajan kanssa ja kokivat pystyvänsä vaikuttamaan kyselemällä ja tekemällä omia ehdotuksia.

Siis mä oon nykyään melko hyvä hoitamaan asiat itekkin [...] huomasin et, no tää ei oo vaikeet yhtään, okei byrokratiaa ei aina ymmärrä mut se, et pistää sen liikkeelle, ei oo niin hirveen vaikeeta. Mä oon ollut vaan, yrittänyt ite vähän liian helpolla päästä vähän. Otan ite yhteyttä mun sosiaali-työntekijään, esimerkiksi et onks mulla nyt oikeus työmarkkinatukeen ja välillä nopeutankin jos tuntuu et, et ne on hitaita ja nyt tarvis sitä rahaa vuokraan.

Vaikka monet luottivat työntekijöiden asiantuntemukseen, myös omia ehdotuksia tar- vittiin. Haastatteluissa tuli esiin, että nuorelle ei aina selvitetä kaikkia etuuksia, joihin hän on oikeutettu, ja että joskus niistä saa tiedon vain sattumalta.

Mäkin löysin sen hoitotuen niinku ihan kun vaan odotin Kelaan, niin otin vaan jonku esitteen ja katoitin et jaha, et mitä ihmettä, et siinä luki et on sellainkin mahdollisuus ja se oli viel ihme, et mä täytin sen.

Työntekijöitä tarvitaan auttamaan palveluviidakossa suunnistamisessa, sillä kuten edellisen lainauksen nuori huomautti, ”*en mä siitä avotyötoiminnostakaa tienny ennen kun [sosiaalityöntekijä] sit taas sano siitä et sellanen on ees olemassa*”. Nuoret pystyivät vaikuttamaan tilanteissa, joissa he voivat tehdä valinnan kahden vaihtoehdon, esimerkiksi avotyöhön tai päivätoimintakeskuksen toimintaan osallistumisen, välillä, mutta joillekin heistä jopa vain illuusiokin omien vaikutusmahdollisuuksien olemassaolosta oli tärkeä. Se, mitä palveluja nuorelle tarjotaan, ei kuitenkaan voi perustua yksinomaan siihen, missä määrin nämä pystyvät muotoilemaan vakuuttavasti omia toiveitaan tai kartoittamaan palvelujärjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia.

Jos on oikeus johonki Kelan etuuteen, niin silloin on yleensä just sellasessa pisteessä, et sitä on tosi hankala ite miettii tai hakee.

Pidempään palvelujärjestelmän piirissä olleilla saattoi olla jo käsitys siitä, mitä järjestelmällä oli tarjota, mitä saattoi toivoa ja miten edesauttaa toiveiden toteutumista. Yksi haastateltavista oli ollut erityisterapiassa, johon kuului tapaaminen kerran viikossa omahoitajan, kerran viikossa ryhmän kanssa, ”*ja se oli mun mielestä tosi hyvä*”. Haastateltavan mukaan terapia oli avannut loppuvaiheessa asioita tavalla, josta oli ollut apua. Samanlaiseen terapiaan ei ollut enää mahdollista päästä, vaikka haastateltava oli sitä pyytänyt, mutta hän oli ajatellut, että ”*jos joskus vaihan kaupunkii niin en sano et oon sitä käynyt et pääsisin sinne uuestaan (naurahdus)*”. Tällä hetkellä hänellä oli tapaaminen noin kahden viikon välein aikuispsykiatrian avopolilla, mutta hän ei pitänyt sitä riittävänä. Resursseja ei kuitenkaan ollut enempään. Haastateltavalle oli haettu Kelan korvaamaa psykoterapiaa, jota varten hän oli jo löytänyt itse sopivan terapeutin. ”*Mä luulen, et siitä olis vähän enemmän niinku apuu nyt täl hetkellä.*”

Vaikka nuoret eivät olisi osanneet mainita asioita, joihin olisivat päässeet suoraan vaikuttamaan, tai muistaneet ehdottaneensa mitään ja vaikka ohjien nähtiin olevan työntekijöillä, monilla oli tunne, että heitä ja heidän ideoitaan silti kuunnellaan.

Joo, ehdottomasti nää on tosi paljon ottaa just semmoista meidänkin, nuorten ideoita vastaan ja kyllä kuunnellaan, ehdottomasti. [...] Et tuodaan joku uus juttu, vaik joku uus sääntö, niin sit keskustellaan ihan ton ryhmän kesken ja sit puhutaan miten se olisärkevintä tehdä ja näin.

Erityisesti etsivä työ ja Vamos nähtiin paikkoina, joissa on mahdollisuus kertoa avoimesti asioistaan, toisin kuin ”*soskussa tai työkkärissä*”. Tämä liittyy myös siihen, että etsivässä työssä nuorten kertomuksilla ei ole merkitystä sen suhteen, voivatko he jatkaa toiminnassa tai saavatko he sitä tukea, mitä toivovat. Aiemmin mainitusta esimerkiksi erityisterapiaan pääsyn epäamisestä käy kuitenkin ilmi, että virastoissa, joissa työntekijät päättävät materiaalisista resursseista, nuorten avoimuus tai liika rehellisyys voi estää heitä saamasta niitä palveluja, joiden he ajattelevat hyödyttävän itseään.

Tunne siitä, oliko tullut kuulluksi tai saanut apua, vaihteli paljon. Jotkut eivät keksineet mitään, mitä olisivat tarvinneet lisää, koska olivat tyytyväisiä virallisiin palveluihin ja henkilökohtaisiin tukiverkostoihinsa. Toisille taas esimerkiksi keskusteluapu ei tuntunut riittävältä, vaikka sitä olisikin ollut runsaasti tarjolla.

Kaikki on joskus auttanut jollain tavalla, joo. On myös niitä aikoja milloin tuntui, että joku asia ei auta pätkääkään, mut tällä hetkellä toi psykiatri on semmoinen, mistä mä oon tosi tyytyväinen tällä hetkellä. Se on itse asiassa pitkään aikaan semmoinen eka hoitokontakti, mistä mä oon oikeesti mielestäni saanut kunnolla apua nytten.

Nuorille oli myös syntynyt ennakkokäsityksiä siitä, mitä heille tarjottaisiin, jos he hakisivat apua, ja aina tämä ei ollut sitä, minkä he uskoivat auttavan. Tämä liittyi erityisesti lääkkeisiin, joiden suhteen ilmeisesti käytiin varsin erilaisia neuvotteluja. Yksi nuori oli ottanut selvää lääkkeistä ja halusi tehdä omia ehdotuksia, joita ei aina otettu vakavasti, kun taas toiselle saatettiin tarjota päätäntävaltaa lääkevalinnoissa vaikkei hänellä ollut kiinnostusta asiaan eikä myöskään esittää siitä valistunutta mielipidettä.

Mä kävin nyt maanantaina psykiatril, ni se psykiatri kysy multa että mitkä lääkkeet sä haluat, ja mä menin ADHD:n takia psykiatrilille, ni se lääkäri kysy et kumman lääkkeen mä näist haluun, mä en ees tienny niist lääkkeist mitään mitä ne on. [...] Mä sanoin, et ei ihmisten ongelmat parane lääkkeil, et nappii vaan suuhun, ni kaikki on hyvin, sit jengi kävelee tuol ihan zombeina kun ne ei tajuu mistään mitään, kun on pää nii huurus.

Varsinaista palautetta palveluista tai systemaattista nuorten oman asiantuntemuksen hyödyntämistä tuli esille vaihtelevasti. Useimmat eivät muistaneet, että heiltä olisi kysytty mitään, mutta joukossa oli myös nuoria, jotka olivat osallistuneet haastatteluun, jossa kysyttiin sosiaalipalvelujen toimivuudesta. Nuoret eivät myöskään ilmaisseet tietävänsä, miten mahdollista palautetta käytetään.

Palvelujen ulkopuolinen tuki

Palvelujen rinnalla nuoret saivat tukea myös perheiltään. Parhaimmassa tapauksessa suhdetta vanhempiin kuvattiin loistavaksi, ja vanhempi nähtiin tukena ja turvana, jolle saattoi aina soittaa. Sisarusten rooli nuorten elämässä taas vaihteli etäisistä väleistä kiinteisiin tapaamisiin. Välit vanhempiin olivat joskus monimutkaiset: nuorella saattoi esimerkiksi olla lämpimät ja läheiset välit toiseen vanhempaan, toiseen puolestaan huonot ja ristiriitaiset. Joillakin perhesuhteet olivat olleet hajanaisia, ja niihin oli liittynyt laiminlyöntejä, joita nuoret edelleen käsitelivät. Katkerista kokemuksista, konflikteista ja laiminlyönneistä huolimatta nuoret saattoivat edelleen haluta olla tekemisissä vanhempiensa kanssa ja surra huonoja välejä. Vaikka vanhempi olisi päässyt yli omista ongelmistaan ja pystynyt osoittamaan huolenpitoa, suhde saattoi silti vaatia paljon ymmärrystä nuorelta. Vanhemmalla oli ollut omat vaikeutensa, joista lapsi tuntui olevan paremmin perillä kuin vanhempi tämän ongelmista. Vaikka vanhempi tarjosi materiaalista apua ja seuraa, hän ei nuoren mielestä halunnut kuulla tämän elämästä eikä ”*ottaa lisämurheita itselleen*”.

No ehkä [vanhempaan] haluis olla paremmis tekemisissä, et tietty [sisarukseenkin], mut mä en tiää et olisko se voimavara vai ei tällä hetkellä. Se oli aika pettyny silloin kun multa loppu se koulu, kun se oli siitä niin ylpeeki tavallaan kun pääs sinne, mut että niin, näin taas no mä oon itteni kummiski saanu siihen tilaan, että mä en voi taas mennä sen mukaan, mitä [vanhempi] halua mun eläältä, että jos ei sille kelpaa se, että mä oon tässä ja meen oppisopimuksen kautta johonki parempaan kouluun, niin sitte ei voi mitään (naurahdus).

Vanhempien tuki tarkoitti läsnäoloa, ajoittaista materiaalista tukea ja neuvojen antamista. Vanhemmat saattoivat kertoa netistä löytämiään tietoja tukea tarjoavista paikoista, mutta heidän tietämyksensä ei välttämättä ulottunut byrokratiaan. Nuoret kuitenkin pyrkivät hoitamaan asiansa itsenäisesti eikä kukaan vaikuttanut olevan vanhempiensa tuesta riippuvainen. Päinvastoin, vanhempien kanssa kaupassa käyminen ”*hävetti hyvin paljon, mut hienoo, että ne auttaa silloin tällöin*”.

Aiemmissa tutkimuksissa on korostettu ystävien roolia nuorten elämässä. Haastatelluille nuorille ystävyysuhteet olivat yhtä lailla tärkeitä ja toimivat henkisen ja materiaalsenkin tuen lähteinä, mutta ystävyysuhteet saivat näiden nuorten keskuudessa myös erityisiä merkityksiä. Mielensterveysongelmista ja ahdistuksesta kärsiville yhteydenpito ystäviin oli vaikeaa, ja erästä nuorta ahdisti entisestään se, että ystävät eivät hyväksyneet nuoren esittämiä syitä heikolle yhteydenpidolle. Kaksi kertoi toivovansa lisää ystäviä joko siksi, että uudelle paikkakunnalle muuttaneena oli vaikea tutustua ihmisiin, tai siksi, että osa ystävistä oli jäänyt päihteidenkäytön lopettamisen myötä. Uusien ystävien saaminen aikuisena tuntui kuitenkin vaikealta.

Et sinnekin ne oikeestaan ne kaikki noi kaverit ja hyvät kaverit on jääny sinne [edelliselle paikkakunnalle], et täällä ei oikein oo tutustunu keneenkään ja ei se oo niin helppoo enää tässä iässä sillai että, pienenähän se on helppoo kun menee vaan hiekkalaatikolle.

Palveluihin liittyvä ryhmätoiminta saattoi tuoda uusia tuttavuuksia, ja yhdellä haastatelluista oli myös toive päästä mielensterveystoimen järjestämään vertaisryhmään. Samantapaiset oireet yhdistivät siinä mielessä, että yksi nuorista kertoi, kuinka vertaili omia oireitaan tuttavansa kanssa ja vaihtoi kokemuksia mahdollisista lääkityksistä, mistä kaikkesta hän koki olevan paljon apua itselleen.

Ne, jotka olivat tehneet elämänmuutoksen esimerkiksi päihteidenkäytön suhteen, vertasivat itseään entisiin ystäviinsä, joiden tilanne näytti omaan verrattuna heikommalta ja jotka olivat ”*onnistunu hoittaa asiansa huonommin*”. Entiset ystävät toimivat näin peileinä, joihin omaa tilannetta suhteutettiin, ja tämä antoi mahdollisuuden tunnistaa omia onnistumisia.

Mulla on oikeestaan suurin osa kavereista on varmaan heikommassa tilanteessa kuin minä, koska mulla on, niinku, suunta eteenpäin ja koulupaikka varmistunut sun muuta, et mä en oo ihan siinä mielessä syrjäytynyt enää että on kuitenkin meno ja suunta.

Oma elämäntilanne saattoi näyttäytyä myös poikkeuksellisenä kaveripiirissä.

SA: No, onks sulla semmoisia kavereita, jotka ois samanlaisessa tilanteessa kuin sinä tällä hetkellä?

H: No, en mä ehkä sanois tai ainakaan mitenkään hyviä kavereita.

Lähisuhteiden kautta nuoret saivat vinkkejä palveluista: ”*pari päivää sitte ex-tyttöystävä laittoki viestii, ni nyt olis jotain oppisopimuspaikkoja että, sinne hakemus vetämään*”. He oppivat läheisiltään myös byrokraatiasta ja sen hampaissa olemisesta. Yksi haastateltava kertoi, kuinka hänen avopuolisonsa oli joutunut keskelle puutteellista huumetutkintaa, jossa seulassakäyntiaikaa pidennettiin omavaltaisesti. Puolison valitus työntekijästä oli johtanut nuoren mielestä siihen, että asiat olivat monimutkaistuneet entisestään, mikä puolestaan oli stressaavaa ja masentavaa. Vasta kun vyyhti oli selvitetty, avopuoliso saattoi ”*taas harkita jotain työharjottelupaikkaa tai koulutusta tai jotain*”.

Jotkut eivät juuri jakaneet asiointikokemuksiaan ystäviensä kanssa, mutta toisille ystävät, joilla oli kokemuksia asioimisesta samoissa paikoissa, toimivat tietolähteinä. Yksi nuorista, joka koki etsivän nuorisotyön erittäin positiivisena, kertoi levittäneensä siitä tietoa myös ystävilleen ja ohjanneensa neuvoja kaipaavia sinne. Yhtäältä nuoret sanoivat neuvojen liittyvän ”*kikkailuun*” tai esimerkiksi siihen, keneltä sosiaalityöntekijältä saa helpoimmin kalusterahaa tai keneltä lääkäriltä helpoimmin lääkkeitä, mutta kyse oli kuitenkin palveluista, joihin he olivat oikeutettuja ja joita he tarvitsivat. Niin kauan kuin viranomaisilla on mahdollisuus käyttää harkintaa omissa toiminnassaan, on luontevaa, että myös nuoret käyttävät harkintaa asioimisessa.

No, esimerkiksi että miten voi mahdollisimman paljon hyötyä sossun palveluista tai tällaisista, minkä mä koen tosi oikeutetuksi, koska jos mut on yhteiskunta pettänyt näin paljon, mulla on oikeus kaikkiin juttuihin, mitä mä vaan voin saada.

Toisaalta nuoret antoivat toisilleen suosituksia ja myös varoituksia tietyistä terapeuteista tai lääkäreistä.

[Nimeltä mainittu lääkäri] ni siit on tosi monet puhunu, et se antaa aivan järjettömiä diagnooseja, välil se puhuu Mannerheimin homoudesta ja sellanen, et lähinnä että tuntuu että toi ei kuuntele. Sitte noista lääkityksistä, tuntuu että jokaiselle on Siprolex, Ketibinor ne mitä ekana tyrkytetään riippumatta diagnoosista ja [lääkärin] lempparidiagnooseja on kakssuuntanen mielialahäiriö.

Mihin ollaan menossa?

Mitä palvelujärjestelmällä on tarjota?

Nuorten näkökulmasta saatavilla oleva apu oli kuuntelemista, neuvomista, arjen tahditamista aikataulujen kautta sekä materiaalista toimeentuloon, liikkumiseen ja asumiseen liittyvää tukea. Siinä missä ensiksi mainitut nähtiin etsivän työn vahvuuksiksi, sosiaalityöntekijöillä puolestaan oli valta ja resurssit saada käytännön asiat järjestymään.

Nimenomaan toi nykyinen sosiaalityöntekijä, et mä olin asunnoton, ja en vaan saanu mistään kämppää niin sit se otti puhelimen käteen ja rupes soittamaan ni se sai mulle järjestetty ton asunnon.

Lääkitys oli olennainen osa nuorten hyvinvointia, mutta kokemukset lääkkeiden määräämisestä ja lääkityksen onnistumisesta olivat vaihtelevia. Jotkut tarvitsivat lääkkeitä, mutta toiset kritisoiivat niiden tuputtamista ja pyrkimystä ratkaista ongelmia ”*napeilla*”.

Nuorten näkökulmasta hyvän ja haastatteluhetkellä heidän tarpeisiinsa sopivan palvelun tunnusmerkkejä olivat matala kynnys, joustavuus ja vapaaehtoisuus – se, että esimerkiksi myöhästymisestä ei heti rangaista eikä sitä joudu jollakin tapaa korvaamaan, ”*että ei synny mitään maailmanloppuu, jos et tuukaan*”. Samaten kaivattiin sitä, että virastot voisivat jakaa tietoja ja erityisesti sitä, että ne olisivat selvillä toistensa käytännöistä. Vaikkei siis kaikkia palveluja saisi yhdeltä luukulta, ainakin perustieto olisi hyvä saada yhdestä paikasta.

Et ne ois toistensa asioista enemmän perillä, mä näkisin ainaki, et se ois todella hyödyllistä niin ei tarvis sit yhtä paljon juosta paikasta toiseen jos joku toinen osaa sen kertoo laajasti eikä vaan omasta työpisteestä, et näin meillä toimitaan. [...] Mä ainakin oon saanut kuvan, et koska ne on vähän yhdistynyt siellä kaikki, ni se toimis TYP ihan hyvin.

Nuoret arvostivat sitä, että palvelut pystyivät tuomaan heidän elämäänsä kaivattuja rutiineja, viemään pois kotoa ja nostamaan sängyn pohjalta, mutta kaikille pelkkä fyysinen siirtyminen johonkin toiseen tilaan tiettyyn aikaan ei riittänyt, vaan sen ohelle kaivattiin myös aktiviteetteja. Yksi nuorista totesi, että hänen kokemuksensa mukaan päiväkeskuksessa oli liikaa pelkkää hengailua, joka passivoitti entisestään. Kunnalta toivottiin myös enemmän mahdollisuuksia kaikille avoimeen tekemiseen tai vaikka lasketteluretkelle osallistumiseen, nuorisokahviloita tai yksittäisen harrastuksen tukemista. Yksi haastatelluista oli pohtinut palvelujärjestelmää oman elämänhistoriansa kautta, ja vaikka hän puolusti ruoka-apua jakavia tahoja, hän piti toimeentulotuen saamista passivoivana. Hän kertoi lukeneensa Tanskassa vallitsevasta ”pakkotyö”-käytännöstä, ja hänen mielestään nuoria voisi entistä enemmän velvoittaa opintoihin ja työhön, mutta normaalilla palkalla. Kyseisellä nuorella oli myös selvä näkemys siitä, että moniammatillista tukea pitäisi tarjota jo peruskoulussa.

Jokaseen kouluun pitäs pistää muutama [etsivän työn työntekijä] kiertämään sinne, et jos tulee paha olo tai sellain niinku just ku sanoin, et kun kuraattorille on nii vaikee mennä, et ois joku sellain henkireikä. Ja just koulunkäyntiavustajii tai vastaavii, koska mäki muistan ku meitä oli 30 oppilast ja yks opettaja, oltiin kaks kertaa viikos puutyöluokas kaheksan tuntii, tehtiin nyt vaikka jakkaraa, ni yks opettaja, 30 oppilasta, kukaa ei osaa, ensimmäist vuotta siel ja sit kun se opettaja ottaa sen yhen ja neuvoo sitä nii 29 muuta istuu ja heiluttelee jalkoi [...]. Tai sit terapiakoira niille, joita ei kiinnosta yhtään mikään.

Koulutuksen teoriapitoisuus oli tuottanut ongelmia muutamille, ja he toivoivat toiminnallisuuden ja tekemisen osuuden painottamista, kädentaitojen arvostuksen lisäämistä ja lisää kuntouttavia työpaikkoja, joissa harjoitella työelämää.

Vallitseva keskustelu painottaa lapsuuden merkitystä ja varhaista puuttumista. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että nuoren aikuisen auttaminen ei olisi yhtä arvokasta ja tärkeää, varsinkin jos varhainen puuttuminen ei ole tuottanut tulosta.

Että miten ehkäistä lasten jotain just hyväksikäyttöä ja pahoinpitelemistä ja mitä tehdä niille lapsille, mut sit oli oikeen sillein, et vitsi mitä te teette sitte kun on joku joka on päässyt jo siitä, että tuntuu, et ei oo mitään apuu niille jotka on niinku joutunu läpikäymään sitä, että kaikki on vaan ehkäsemistä tai auttamista, mut ei sitä jälkityötä.

Haaveet

En mä varsinaisesti ehkä muuta koe kaipaavani, koska sit jos mä [terapiasuhteen] saisin, niin sit mulla ois jotain mahdollisuuksia siihen, et sit mä voisin tehdä vaikka työtä tai käydä koulussa niin, se on se tavoite.

Jotkin nuorten haaveista ja tulevaisuuden suunnitelmista liittyivät pieniin hankintoihin ja harrastuksiin, jotka tuottivat nuorille iloa, mutta vaativat myös rahaa ja omaa aktiivisuutta, esimerkiksi asiointia työväenopiston kanssa. Monet haaveet liittyivät elämänmuutoksiin ja elämän perusasioiden kuntoon saamiseen. Nuoret haaveilivat ”*tavallisesta*” elämästä, vaikka tunnistivat sen, että ”*tavallisen normaalin ihmisen elämä on laaja käsite*” ja että kaikkeen elämään kuuluu myös vastoinkäymisiä. Kuitenkin omaan elämään toivottiin melko tavallisia asioita: ystäviä, perhettä, terveyttä, raittiutta, rahaa, koulutusta, töitä ja tasapainoa. Joillekin tämä merkitsi sitä, että elämällä olisi tarkoitus ja aamulla olisi mukava herätä ilman ahdistusta.

Varmaan mitä kaikki toivois, niin että ei tarvis laskea ja miettii jatkuvasti, että riittääkö rahat ja sä voisit vaan mennä kauppaan ja ostaa sitä mitä sä haluat, eikä tarvis jatkuvasti käydä verkkopankissa kattomassa että paljos mulla on nyt jäljellä. Ehkä sille vähän vapaammin pystyis käyttää rahoja.

Yhdellä nuorella oli haastatteluhetkellä opiskelupaikka valmiina nuorten aikuisten osaamisohjelman kautta ja muutenkin elämän suunta selvillä lähitulevaisuuden osalta.

No mulla on nyt sellainen et, nyt on hyvät tulevaisuuden suunnitelmat, niin mä saan enemmän tukea rahatilanteeseen, menos opiskelemaankin syksyllä.

Joillakin oli tiettyyn koulutukseen liittyviä ajatuksia ja suunnitelmia, mutta niiden toteutumisen ehtona oli tervehtyminen, mielenterveyden hoitaminen tai fyysisten vaivojen selvittäminen. Sikäli koulutus- ja ammattihaaveista kertominen sekoittui huoleen ja epäilyihin omasta jaksamisesta ja pystymisestä.

Nuorten näkökulma syrjäytymiseen liittyvään keskusteluun

Vaikka aikuisnäkökulmasta katsoen nuorten syrjäytymiseen liittyvä tematiikka on hallinnut nuorista käytävää julkista keskustelua, harvat haastatelluista olivat seuranneet sitä. Kysyttäessä nuorten näkökulmaa syrjäytymiseen he saattoivat sanoa, etteivät tunne keskustelua, mutta ottivat kuitenkin kantaa asiaan. Nuoret käyttivät neljää eri puhetapaa pohdintoissaan. Kolmea ensimmäistä tapaa käytettiin kaikissa ryhmissä, neljättä eli yksilön vastuuta korostavaa ja omaan tilanteeseen liittyvää puhetapaa vain elämän kolhimien ryhmässä.

Ensimmäinen tapa puhua syrjäytymisestä oli viitata TE-toimiston ja nuorisotakuun toimimattomuuteen sekä työpaikkojen riittämättömyyteen eli syrjäytymiseen liittyviin rakenteellisiin tekijöihin, joihin nuoret eivät juuri voi vaikuttaa. Julkista keskustelua jonkin verran seuranneet tunnistivat sen, että nuoria syytetään laiskoiksi, vaikka kukaan ei tarkoituksella halua syrjäytyä. Syrjäytyneiden sijasta pitäisikin heidän mukaansa puhua pikemminkin syrjäytetyistä nuorista. Syrjäyttämiseen puolestaan liittyi työpaikkojen häviäminen ja myös nuorten pyöriminen kursseilla, jotka eivät vieneet mihinkään vaan lisäsivät nuorten epäluottamusta yhteiskuntaan ja tunnetta siitä, että ”*enhän mä koskaan työllisty*”. Nuorisotakuu mainittiin vain kysyttäessä, ja silloinkin sen arveltiin toimivan jotenkin naapurikaupungissa, mutta kotikaupungissa ei ollenkaan.

Toinen tapa puhua syrjäytymisestä oli viitata etenkin sosiaalisista suhteista syrjäytymiseen ja syrjäyttäviin käytäntöihin, joita joskus havainnollistettiin tuttavapiiristä löytyvien esimerkkien avulla. Vaikka joku epäili, onko syrjäytyneitä nuoria edes olemassa vai onko kyseessä vain teoreettinen ja määrittelemätön kategoria, useimmat kuvailivat syrjäytymistä kotiin jumittumiseksi ja sosiaalisten suhteiden katkeamiseksi. Joissakin tapauksissa sen nähtiin johtuvan masennuksesta tai koulukiusaamisesta. Jotkut sovitivat itseään syrjäytyneen kategoriaan – ”*kuitenkin kotona oon aika paljon ja mä oon vähän tällainen yksinäinen susi*” – mutta lähinnä syrjäytymistä nähtiin muualla.

Mullakin vanha kaveri, mistä itse asiassa just vast kuulin että se on 24/7 omassa huoneessaan, neljän seinän sisällä, ja se on kirjaimellisesti syrjäytynyt nuori.

Kolmas tapa puhua syrjäytymisestä oli pohtia sitä, että ihminen, jonka joku toinen määritteli syrjäytyneeksi, voi olla täysin tyytyväinen elämäänsä. Näissä pohdintoissa korostui se, että syrjäytyminen on ulkoapäin lyöty leima, joka heijastaa normatiivista elämäntapaa eikä ota huomioon ihmisten erilaisia arvoja ja pyrkimyksiä. Yksi nuorista pohti syrjäytymiskeskusteluun osallistujien vierautta elämälle: ”*onks se yhtään parempi, että vetää tosi paljon rahaa välistä ja saa tavallaan sitten ittensä siihen jamaan, et ei ees voi syrjäytyneitä ymmärtää*”.

Kylhän toi yks tai hyvä ystävä, siitä vois sanoa, et se kai ainakin oli syrjäytynyt, tai no en tiää. Sitä ei oo koskaan kiinnostanu työt ollenkaa eikä mitään, valmistu sillon kans samasta ammattikoulusta ja näin edelleen ja sitä ei kiinnostanu ollenkaa työ ja näin edelleen. Sithän TYP käski sen sairaslomalle, ja sitten sitä kautta hän sitten siirtyi eläkkeelle 25-vuotiaana (naurahdus), mut en mä nyt tiää. Se on onnellisempi tällä hetkellä kuin koskaan.

Neljäs puhetapa liittyi yksilön vastuuseen ja omaan tilanteeseen. Tätä puhetapaa käyttivät vain elämän kolhimien ryhmään luokitellut nuoret, ja he viittasivat nuorten omaan aloitekyvyttömyyteen ja ”*ihmeen odottamiseen*” kotona. Toisaalta myös näissä puheenvuoroissa mainittiin se, että nuori ei välttämättä ole siinä kunnossa, että voisi tehdä aloitteita, ja että jotkin palvelut saattavat passivoida entisestään. Se, mikä yhteiskunnan silmiin näyttää aloitekyvyttömyydeltä, saatiin myös esittää omalla valintana: ”*Mitään ei oo pakko paitsi kuolla, ei ees maksaa veroja, ei sun oo pakko tehdä mitään.*”

Nuorten näkökulma kokemusasiantuntijuuteen

No siis ehdottomasti siis kyllä mä paljon mielummin kuuntelen jotain henkilöä, jolla on jotain touchia siihen ongelmaan mistä nyt puhukaan, kun jotain sellaista, et ne tulee sillai ulkoo opetellusti.

Nuorilta kysyttiin näkemyksiä kokemusasiantuntijuudesta, siitä mitä se on ja miten sitä voisi soveltaa heidän tilanteessaan oleviin nuoriin. Käsité oli joillekin vieras, mutta useimmat saivat ajatuksesta nopeasti kiinni ja olivat sitä mieltä, että vaikeuksissa olleilla henkilöillä on arvokkaita kokemuksia, jotka ovat muille hyödyllisiä ja jakamisen arvoisia.

Taantuman uhrien ryhmän nuorten oli hankala hahmottaa kysymystä kokemusasiantuntijuudesta, ja he yrittivät lähestyä sitä kokemusten muovaaman persoonallisuuden tai ammattiosaamisen kautta. Heillä ei ollut varsinaisesti näkemystä myöskään siitä, missä kokemusasiantuntijoiden käytöstä olisi hyötyä. Yksi nuorista arveli, että sitä voitaisiin käyttää ammatillisessa oppilaitoksessa tai lukiossa.

Kyl mä uskon, koska eihän kukaan usko, sanotaan koulussa joku terkkari kertoo sulle jostain huumeista, niin puolet luokast riehuu siellä ja muut on siinä sit kätteles näin. Kyl must tuntuu, et sit jos siihen pistetään sellainen, joka on oikeesti käynyt läpi sen koko prosessin. Et se on oikeesti ollut niin alhaalla, et se on sit, niin ja tulee kertomaan niin kyl minusta tuntuu että siinä aikalailla 90 % se koko porukka silloin kuuntelee. Niin, eiköhän, kyl minusta tuntuu että jos joku syrjäytynyt valistais sillee muille, niin varmaan menis ehkä paremmin niillekin.

Puolivalmiiden ryhmässä osalla oli enemmän käsitystä siitä, mitä kokemusasiantuntijuus on. He uskoivat, että nuoret kuuntelisivat paremmin nuorta, joka puhuu oman kokemuksensa nojalla, kuin sosiaalityöntekijää, koska ”*teinithän vihaa sossuja*”. Kokemus toisi puheisiin uskottavuutta ja rehellisyyttä. Jotkut olivat itsekin kiinnostuneita toimimaan tässä roolissa, yksi oli toiminut niin lähipiirissään, ja yhdellä nuorista oli kokemusta myös tukihenkilöille puhumisesta.

Mun [pikkusisaruksen] kohalla, se oli lähössä just tässä syksyllä tosi kovasti isosiskonsa jalanjalkia seuraamaan ja sit mä puutuinkin siihen, niin nyt on taas kaikki hyvin.

Mähän oon kans käyny sen mun toimeentulotukihenkilön kautta, oli sellasia uusia tukiperheitä ja toimeentulotukihenkilöitä, nii mä kävin niille jutteleen et millasta on olla tukilapsi [...]. Se meni kyllä vähän sillei, et ne ei oikein kyselly mult mitään ja ne oli vähän sellasi, niin mä vaan yritin kertoa kaikkee.

Joidenkin nuorten mukaan peruskoulu ei kuitenkaan ole hyvä paikka nuorten syrjäytymisen kokemusasiantuntijuudelle. Nuoret eivät kuuntele, ”*mikään [ei] mee jakeluun*” siinä vaiheessa kun ollaan yläkoulussa. Yläasteella ainoastaan erityisopetus olisi erään nuoren mielestä kokemusasiantuntijuudelle järkevä paikka. Muina mahdollisina paikkoina nähtiin esimerkiksi uravalmennus tai jokin muu TE-toimiston järjestämä tilaisuus, nuorten vastaanottokodit sekä vieroitushoito.

Tommonen vastaanottokoti just, et sä oot joutunu sinne koska sä oot ollu idiootti, mut sä voit vielä parantaa siitä. Koska sehän on just toi missä mä olin, niin sä oot siellä sen hetken, josset sä osaa käyttäytyä nii sut lähetetään sit pois, mut jos sä osaat käyttäytyä, nii sä pääset kotiin.

Elämän kolhimien ryhmän vanhin haastateltava toi itsekin monta kertaa haastattelussa esille sen, kuinka vaikeiden asioiden läpikäynti oli tuonut hänelle uusia näkökulmia elämään. Ajatus siitä, että oman tarinan kertomisella, omilla elämäkokemuksilla ja vaikeuksien kautta syntyneillä uusilla näkökulmilla olisi arvoa muille, oli joidenkin mielestä ”*hirveen hienoo*”. Siinä missä joku olisi mielellään kertonut kokemuksistaan, mutta piti itseään liian kovana jännittäjänä, toisella oli selvä tieto kokemusasiantuntijoiden käytöstä ja hän oli myös kiinnostunut mahdollisuudesta kouluttautua sellaiseksi.

Sillon tuli sellanen, et vitsit et mun pitäis kouluttautua kokemusasiantuntijaks, mä luulen et mulla olis päihteist sellain kokemus varsinkin kun on päässy itte eroon, niin olis tavallaan parempi tulla niinku jollekin vieroituksessa olevalle sanomaan, et kyllä niistä pääsee eroon kun joku ammattilainen joka ei oo vissiin ikinä kokeillu, koskaan.

Koulu – paitsi peruskoulu myös ammattikoulu – nostettiin jälleen sellaiseksi paikaksi, jossa kokemusasiantuntijuudelle olisi käyttöä ennaltaehkäisevässä mielessä ja jossa voisi kertoa, miten ”*voi oikeasti vältyä [siltä] et syrjäytyy*”. Nuorille haluttiin kertoa asunnottomuudesta ja luottotietojen menettämisestä, siitä ”*mihin se voi johtaa ja miten sen ehkä voi ehkäistä ja miten voi toipua ja miten voi päästä eteenpäin*”. Yksi nuorista oli innoissaan alustavista suunnitelmista mennä kokemusasiantuntijaksi yläasteelle, jossa hänen näkemyksensä mukaan tarvitaan herättelijöitä ja motivoijia silläkin uhalla, että kaikkia eivät aikuisten antamat opit kiinnosta.

Ois kiva päästä sellasille johonki opon tunneille tai johonki just ysi- ja kasiluokkalaisille kun ne alkaa lähtemään sielt koulust nii kertomaan et niinku kannattas jäädä oikeesti sinne ammattikouluun. Mä oon kaksnyt ja mua henkisesti vituttaa se et mulla ei oo ammattii ja mul ei oo töitä. [...] Nuoret ei oo valmiit siihen mitä niille tulee tapahtumaan yläasteen jälkeen, et ei todellakaa, jengi lähtee vaan niinku pää kainalos menee tonne. Musta ois ainaki ollu kiva jos joku parikymppinen kaveri ois tullu kertomaan et niinku mitä ei kannata tehdä, et ehkä siit ois parempi. Ja kyl mä tiedän et mä sillon ku nuoren ku ihmiset, aikuiset puhu ja sano ni en mä kuunnellu, ei se mua kiinnostanu, ja niin se on monille näillekii.

Ennaltaehkäisyyn lisäksi kokemusasiantuntijuus kytkettiin vertaistukeen, jota voi antaa erillisillä kursseilla tai esimerkiksi psykiatrisella poliklinikalla järjestettävissä ryhmissä muun ryhmätoiminnan ja toimintaterapian ohella. Eräänlaista kokemusasiantuntijuutta käytettiin myös päihdekuntoutuksessa, jossa työntekijöiden joukossa oli entisiä päihteiden käyttäjiä.

[Kuntoutuksessa] oppi sen että ketkä on entisiä narkkareita ja käyttäjiä ketkä on siellä niinku töissä ni kyllä ne ihan puhu kokemuksesta et tota, tietää tasan tarkkaan et millasta se on olla kiertessä ja näin.

Huomionarvoista lienee se, että muutamat nuoret olivat olleet positionsa vuoksi haastateltavina ennenkin, joko syrjäytymistä käsittelevässä lehtijutussa, ”*koulutehtävissä*”, joissa kaivattiin haastateltavia, tai kaupungin palveluja koskevassa selvityksessä.

Et mä olin siinä mukana silloinkin, samoin niinku, mielelläni oon aina mukana, niinku, kehittämäs asioita ja yhteisöjä ja yhteiskuntaa ja itseäni. [Olen] kehityskelpoinen ihminen.

Yhtäältä joidenkin nuorten positiivinen näkemys kokemusasiantuntijuudesta antoi heille välineen nähdä arvoa omissa kokemuksissaan. Toisaalta ajatus kokemusasiantuntijan antaman tuen ja esimerkin voimasta korostaa näkemystä, jonka mukaan kokemuksen kuulemisesta hyötyvä pystyy itse pelkästään asennettaan muuttamalla muuttamaan myös oman tilanteensa. Tämän näkökulman rajoituksena on se, että se ei ota huomioon niitä rakenteellisia tekijöitä, joihin nuoret eivät elämässään voi vaikuttaa.

LOPPUPÄÄTELMÄT HAASTATTELUAINEISTON ANALYYSISTA

Tähän tutkimukseen valikoituneiden työntekijöiden ja nuorten haastattelut antavat pääosin myönteisen kuvan kohtaamisista luukulla. Työntekijät olivat sensitiivisiä nuorten tilanteille, ja nuoret, jopa elämän kolhimiksi luokitellut, olivat tyytyväisiä palveluihin ja puhuivat arvostavasti siitä, että heitä kuunnellaan ja yritetään tukea. Niin työntekijät kuin nuoretkin esittivät myös paljon kritiikkiä. Kritiikin kohteena olivat toisinaan yksittäiset virkailijat tai nuoret, mutta ennen kaikkea kummatkin haastatellut ryhmät näkivät jotkin aktivointitoimet tai palvelut paitsi tehottomina myös lannistavina. Nuorten tyytymättömyys liittyi myös hankaliin aukioloaikoihin, pitkiin jonotusaikoihin ja työntekijöiden vaihtuvuuteen, jotka työntekijätkin tunnistivat ongelmakohtiksi.

Tutkimukseen sisällytetyillä nuorille tarjottavilla palveluilla voidaan nähdä olevan kahdenlaisia tavoitteita. Mielenterveys- ja päihdepalvelut, Vamos, etsivä työ, sosiaali-toimi ja työvoiman palvelukeskukset pyrkivät kohentamaan nuorten hyvinvointia tai poistamaan sellaisia hyvinvointivajeita, jotka estävät heitä kouluttamasta itseään. Näistä palveluista sekä palveluista, joihin niistä tarvittaessa ohjataan, voidaan puhua kuntouttavina palveluina. Toiseksi nuorille yritetään etsiä koulutus- tai työpaikka ja/tai auttaa työpaikan etsimisessä kohentamalla nuorten työllistettävyyttä. Tämä voi tapahtua edellä mainituissa palveluissa tai TE-toimistossa.

Työntekijät painottivat haastatteluissa luottamuksellisen suhteen syntymistä asiakkaisiin, mikä vaatii aikaa ja pysyvän asiakassuhteen samaan työntekijään. Vasta luottamuksen myötä saadaan selville asiakkaiden tarpeet ja se, miten heitä voidaan auttaa. Aika on käytännön työssä keskeinen resurssi, mutta sitä on suurien asiakasmäärien takia niukasti erityisesti kunnallisissa sosiaalitoimen ja TE-toimiston palveluissa eli juuri niissä palveluissa, joissa tehdään nuorten materiaaliseen arkeen liittyvät isot päätökset. Työntekijät arvostivat nuorten asiakkaiden pieniä edistysaskeleita ja korostivat, että numeeriset mittarit tavoittavat vain osan työstä ja sen merkityksestä. Matalan kynnyksen palveluita luonnehtivat sekä joustavuus henkilökohtaisten tapaamisaikojen ja -paikkojen järjestämisessä että työntekijöiden vastaanottavainen asennoituminen nuoriin.

Palveluita nuorille on työntekijöiden tietämyksen mukaan olemassa – nuorten syrjäytyminen myös luo joillekin ammattiryhmille työpaikkoja ja takaa jatkorahoituksen olemassa oleville palveluille⁷ – mutta kaikki eivät osaa niihin hakeutua tai ole ylipäättään tietoisia omista oikeuksistaan. Lisäksi painotettiin yhteistyötä eri palvelujen välillä. Palvelujen piirissä olevat nuoret saattavat olla hyvinkin monen tahon asiakkaita, mikä voi jopa sekoittaa tai vaikeuttaa asioiden hoitamista.

Palveluja käyttävät työn ja opintojen ulkopuolella olevat nuoret eivät ole työntekijöiden käsityksen eivätkä nuorten itsensä kertoman perusteella yhtenäinen ryhmä, vaan varsin heterogeeninen joukko niin taustansa kuin tarpeidensa ja valmiuksiensakin puolesta. Nuorten vanhemmissa oli ammattiasemaltaan niin keskiluokkaisia kuin työväenluokkaisuakin henkilöitä, ja siinä missä osa oli työelämässä, muutamat olivat sairaseläkkeellä tai työttöminä. Vanhemmat olivat kuitenkin harvemmin korkeasti koulutettuja tai ylempää keskiluokkaa. Sisaruksissa oli vastaavasti niin yliopistossa opiskelevia, työelämässä olevia kuin työttömiä ja kotiäitejä.

Työntekijöiden näkökulmasta osa nuorista selviää hyvin pienellä ohjauksella, osalla taas asiat ovat alkaneet mennä pieleen jo varhain. Puolivalmiiden ja elämän kolhimien ryhmiin sijoitettujen nuorten historia saattoi heidän itsensä kertoman mukaan olla huono-osaisuuden osalta pitkä ja monipolvinen. Joidenkin tilanne oli jäänyt palvelujärjestelmältä piiloon, toisilla oli pitkä kokemus asiakkuuksista. Puolivalmiiden ryhmään kuuluvilla oli ollut yläasteella ja elämän kolhimien ryhmään kuuluvilla jo ala-asteella konflikteja koulussa. Ne näyttäytyivät kokemuksina irrallisuudesta ja omasta riittämättömyydestä sekä kiusaamisen kohteena olemisesta. Kiusatuksi joutuminen ja kiusaaminen saattoivat joillain myös kietoutua toisiinsa niin, että toinen synnytti toista. Kummankin ryhmän nuorista monet olivat myös keskeyttäneet ammatillisen koulutuksen useammankin kerran, mutta jos he olivat kiinnostuneita opiskelusta, he viittasivat lähes yksinomaan käytännönläheisiin ja ammatillisiin opintoihin, eivät korkeakoulutukseen. Ne, joilla oli koulutus, hakivat lähes kaikkia mahdollisia töitä, eivät vain koulutustaan vastaavia.

Huomionarvoista on, että osa asiakkaista oli sellaisessa kunnossa, että he eivät käytännössä ole nuorisotakuun piirissä. Varsin ongelmallisena työntekijöiden puheessa

7 Myös nuoret olivat hyvin tietoisia siitä, että TE-toimiston kurssitustoiminta tapahtuu ostopalveluina. Jokaisessa ryhmässä oli ainakin yksi nuori, joka totesi omasta aloitteestaan, että TE-toimisto on ostanut esimerkiksi uravalmennuskurssin ostopalveluna sen ja sen nimiseltä yritykseltä.

näkyi mielenterveyspalvelujen riittämättömyys ja hoitoon pääsemisen vaikeus. Jotta nuori voi saada työmarkkinatukea tai toimeentulotukea, hänen on oltava tarpeeksi hyvässä kunnossa, ja vaikeimmassa asemassa oleville nuorille ei edelleenkään ole tarpeeksi palveluja. Palvelujen siiloutuminen näkyi siinä, että työvoimahallinnossa toimivana pidetty sosiaalinen kuntoutus ja ”elämähallintataitojen” vahvistaminen ei enää kuulu työvoimahallinnon vastuualueeseen.

Vaikka nuorten välillä oli eroja elämäntilanteisiin ja taustoihin liittyen, kaikkien nuorten haaveet hyvästä elämästä olivat samanlaisia. Niistä voidaan päätellä, että työntöällä on edelleen tärkeä merkitys nuorten elämässä ja hyvinvoinnissa ja että työttömyys tai toimettomuus ei valtaosalle suinkaan ole valinta. Sen sijaan se on työmarkkinoiden rakenteellinen ongelma, johon palvelujärjestelmän vaikutusmahdollisuudet ulottuvat huonosti.

Lopuksi: mitä rekisterit ja haastattelut kertovat meille syrjäytymisestä, nuorista ja palveluista?

Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Salla Ikäheimo

Olemme tässä raportissa pyrkineet ristivalottamaan 18–29-vuotiaiden nuorten asemaa palvelujärjestelmässä kolmenlaisen aineiston ja näkökulman avulla. Yhtäältä rekisteriaineisto nostaa esiin syrjäytymisvaarassa olevien nuorten terveyspalvelujen käyttöä ja sen kustannuksia. Toisaalta olemme tavoitelleet palvelujärjestelmässä työskentelevien ja sitä käyttävien näkemyksiä nuorten suhteesta palveluihin. Kummatkin näkökulmat vahvistavat jo aiemmissa tutkimuksissa tehdyn havainnon siitä, että työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat **nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä** ja että kategoria ”syrjäytyneet nuoret” on yksinkertaistavuudessaan ongelmallinen. Siinä missä jotkut eivät ole työ- tai opiskelukuntoisia ja tarvitsevat monenlaisia palveluja, toiset ovat valmiita ja motivoituneita työelämään ja turhautuneita työnsaannin vaikeudesta. Tämä moninaisuus heijastuu myös keskusteluun kokemusasiantuntijuudesta – nuoria, joiden kokemukset toisivat heille käsitteeseen sisältyvää asiantuntijuutta, on vaikea niputtaa samaan ryhmään. Päihdeongelmista irti päässyt voi kannustaa muita nuoria oman selviytymistarinsa kautta, mutta työttömällä työnhakijalla päällimmäisenä ei ole selviämisen vaan turhautumisen kokemus, jolle ei välttämättä löydy kuulijoita. Samaten asiakkuudet, erilaisten palvelujen ja nuorten kohtaamiset poikkeavat paljon toisistaan, ja palveluissa tasapainotellaan sanelun ja motivoinnin, tarpeellisen diagnosoinnin ja turhan leimaamisen, työntekijän asiantuntemukseen perustuvan ohjauksen ja nuoren asiantuntijuuden ja toiveiden välillä.

Molemmissa aineistoissa tulee esiin myös se, **etteivät nuorten tilat ja tilanteet ole stabiileja, vaan he liikkuvat edestakaisin työttömästä opiskelijaksi/työlliseksi/toimenpiteessä olevaksi ja mahdollisesti jälleen työttömäksi** (ks. myös Shildrick ym. 2012). Niin rekisteriaineiston perusteella kuin nuorten haastattelujen pohjalta rakennetut polut kertovat pitkäkestoisista ongelmista, joiden ratkaiseminen voi yhteiskunnan näkökulmasta olla hidasta ja kallista ja nuorten näkökulmasta taas turhauttavaa ja lannistavaa. Heikko terveydentila ja hatara työelämään kiinnittyminen voivat vahvistaa toisiaan ja viedä nuorta entistä syrjempään, ei vain työn ja koulutuksen valtavirrasta, vaan myös sosiaalisista suhteista ja mielekkästä vapaa-ajasta. Rekisteriaineisto tarjoaa objektiivisen näkymän muutoksiin ja polkujen ajalliseen muodostumiseen, nuorten ja työntekijöiden haastattelut puolestaan valottavat erimittaisia polkuja siitä näkökulmasta, joka nuorilla on tietystä haastattelutilanteesta ja elämänvaiheesta. Jälkimmäinen osio havainnollistaa myös sitä, kuinka nuorten ongelmat ovat voineet alkaa paljon ennen palveluihin ohjautumista ja kuinka asiakkuudet voivat olla päällekkäisiä, ketjuuntuvia ja katkonaisia.

Näyttää siltä, että **palvelut eivät kohtaa niiden nuorten tarpeita, joilla on alentunut toimintakyky ja jotka eivät näin ollen ole työ- tai opiskelukykyisiä**. Nämä nuoret käyttävät paljon terveystalvueluita ja kustannukset kasvavat suuriksi, mutta toisaalta mielen-terveystalvueluissa akuutin hoidon piiriin pääseminen on hankalaa. Mielen-terveystalvuelmat saattavat alkaa jo yläkouluikässä: vuonna 2013 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista 11,3 % kärsi kohtalaisesta tai vakavasta ahdistuneisuudesta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013). **Koulutuksesta tai töistä syrjässä olevat nuoret ovat muita samanikäisiä sairaampia, ja heidän terveydentilansa kohentamiseen tulisi kohdentaa lisää resursseja**. Sairaudet ja terveydentila nousevat esiin molemmissa aineistoissa, ja niin nuoret kuin työntekijätkin painottavat niiden olevan tärkeysjärjestyksessä ensimmäisinä korjattavien tai puuttumista vaativien asioiden listalla. Jos syrjässä olevien tilannetta halutaan parantaa, monesti voi olla **tarpeen tarjota muita palveluita kuin työllistymistä edistäviä palveluita tai työnhakuun ohjaamista. Ehkäisevän työn rinnalle kaivataan myös korjaavaa työtä, kuten kuntouttavia työpaikkoja**.

Syrjäytymiseen liittyvään keskusteluun sekä nuoret että työntekijät ottivat kantaa sen suhteen, onko kyse syrjäyttämisestä vai syrjäytymisestä. Haastatteluisia viitattiin palvelujärjestelmän puutteisiin: syrjään joutumiseen olivat saattaneet johtaa esimerkiksi terveydentila ja lapsuuden ongelmat. Myös rekisteriaineistosta ilmenevä syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten korkea sairastavuus antaa viitteitä siitä, että syrjäytyminen itsessään ei välttämättä aiheuta siihen liittyviä kustannuksia, vaan samat tekijät, jotka johtavat suuriin kustannuksiin, johtavat myös syrjäytymiseen. Palvelujärjestelmän puutteista kertoo myös se, että **työntekijät kokevat vaikutusmahdollisuutensa heikkoina**. Joistain nuorten kommentista tulee myös esiin syytös tai pettymys yhteiskuntaa kohtaan, mutta myös halu päästä eteenpäin. Esimerkiksi rekisteriaineiston ”piipahtelijoiden” korkeita kustannuksia voi selittää tämä **halu päästä eteenpäin** hoitamalla itsensä ”kuntoon”. Haastattelut valottavat sitä, että lupaavalta kuulostava työssä piipahtaminen ei kuitenkaan aina tarjoa todellista mahdollisuutta kiinnittyä työelämään. Siksi nimitys ”piipahtelu” on osuva: syrjässä oleminen on joillekin enemmän tai vähemmän pysyvä olotila, josta vain piipahdetaan valtavirrassa. Syytä tähän voidaan etsiä nuoren omasta tilanteesta, mutta monet viittaukset heikosti toimiviin työmarkkinoihin tai nuorten pettymyksiin ja huonoihin kokemuksiin työharjoittelupaikoissa kertovat myös siitä, että työmarkkinoita on tarkasteltava kriittisesti. Työmarkkinat ovat myös sektori, johon palvelujärjestelmän keinot ulottuvat heikosti. Nuoret haluavat tekemistä, mutta siitä tulee saada kunnan korvaus. On siis **tarvetta ”oikean” työn kaltaiselle toiminnalle**, josta maksetaan kunnollinen korvaus nuorille, jotka painivat rahahuolten kanssa ja ahdistuvat niiden takia. Keskeinen kysymys on, voiko yhteiskunta vastata tähän tarpeeseen.

Sekä työntekijöiden että nuorten haastattelujen perusteella **aika on palveluiden tärkeä ja joskus niukka resurssi**. Työntekijöiden asiakasmäärät poikkesivat suuresti toisistaan: kun TE- ja sosiaalipalveluissa yhdellä työntekijällä oli 200–400 asiakasta ja TYP:n työntekijällä 100, etsivän nuorisotyön työntekijällä nuoria saattoi olla 25 ja Vamoksen työntekijällä puolestaan 15. Vähiten aikaa nuorta kohden oli siis palveluissa, joilla on eniten materiaalista jaettavaa ja jotka jakavat myös toimijuutta rajoittavia sanktioita. Nuorten näkökulmasta ongelmia tuottivat **pitkät odotusajat**, myös terveystalvueluihin,

ja työntekijöiden näkökulmasta puolestaan **käyttämättömät ajat**.

Luottamus nousee haastatteluaineistossa avainasemaan. Luottamuksen syntymisen todetaan vievän paljon aikaa, joten sen rakentamisessa tulisi **panostaa henkilökohtaiseen palveluun**, joka suurten asiakasmäärien virastoissa näyttäytyy haastattelujen perusteella ajoittain puutteellisena. Luottamuksen syntymisen kokevat tärkeäksi etenkin ne nuoret, joille nykyinen palvelujärjestelmä ei tarjoa palveluita.

Nuorten palveluista käydyissä keskusteluissa on toistuvasti nostettu esiin tarve yhden luukun palveluille. Tämän raportin perusteella kyseistä ajatusta on jo sovellettu joissakin palveluissa, mutta se ei näyttäydy täysin ongelmattomana ainakaan nuorten näkökulmasta. **Yhden luukun palvelut voisivat laskea syrjäytymisvaarassa olevista nuorista aiheutuvia kustannuksia**, mutta toimiakseen ne edellyttäisivät **riittäviä työntekijäresursseja sekä työntekijöiden jatkuvaa koulutusta**, ei vain yhdellä vaan monella palvelusektorilla. Tarve samalta luukulta saataville palveluille tulee esiin haastatteluissa, mutta sitäkin enemmän niissä korostuu se, että **yhden ja saman henkilön pitäisi olla vastuussa nuoren palvelukokonaisuudesta**. Yhden luukun ja erityisesti yhden henkilön palvelut saattaisivat madaltaa henkistä asiointikynnystä. Ne voisivat edesauttaa työntekijöiden ja nuorten haastatteluissa korostaman luottamuksen syntymistä asiakassuhteessa ja helpottaa asiakastietojen yhteiskäyttöä ja tiedon siirtämistä. Fyysisen saavutettavuuden kannalta keskittäminen pidentäisi joidenkin nuorten entisestäänkin pitkiä etäisyyksiä palveluihin.

Tutkimuksessa haastatellut työntekijät olivat melko hyvin perillä nuorten tilanteista ja pyrkivät asiakastyössä etsimään ratkaisuja annettujen resurssien puitteissa. Useimpien palveluiden toimia kuitenkin määrittelivät ja sitoivat ”ylhäältä annetut” ohjeistukset, velvoitteet ja tavoitteet. Jotkut nostivat esiin rakenteellisten ohjaustapojen ongelmia ja esimerkiksi sen, että vaikuttavuuden mittaaminen on hankalaa ja jäykän numeerista ja että nykyiset mittarit suuntaavat työtä tavoilla, jotka eivät aina vaikuta tarkoituksenmukaisilta. Näiden näkemysten perusteella **vaikuttavuutta ja työn tuloksellisuuden mittaamista pitäisi katsoa nykyistä enemmän nuorten näkökulmasta ja etsiä keinoja saada nuorilta ”asiakaspalautetta” tavoilla, jotka ovat yksinkertaisia, mutta eivät mekaanisia**.

Kroonisesti syrjäytyneiden nuorten terveystalvelujen kustannukset ovat jopa seitsemänkertaiset verrattuna niihin nuoriin, jotka eivät tutkimusaikana olleet syrjäytymisvaarassa. Jos terveydenhuollon kustannuksia kuvaavassa rekisteriaineistossa olisi laskettu mukaan myös hukkakäynnit, kustannukset olisivat olleet vieläkin suuremmat. Kustannuksiin ei siis vaikuta vain nuori, vaan myös **järjestelmän joustamattomuus** (ajanvaraus / käyttämättömät ajat) sekä **nuoriin kohdistuvien odotusten epärealistisuus**. Nuorten odotetaan tuntevan tarjolla olevat palvelut, hakeutuvan niiden käyttäjäksi ja ottavan vastuun palveluissa toimimisesta, vaikka palvelun ehdot saattavat olla epäselvät ja tilannekohtaiset. Nuorten on kyettävä odottamaan pitkiä aikoja palveluihin pääsyä, mutta heidän odotetaan sopeutuvan järjestelmän asettamiin tiukkoihin aikarajoihin.⁸

Haastatteluaineiston ja liitteessä 1 esiteltyjen palvelukuvausten perusteella **alueellisen tasa-arvon voi olettaa toteutuvan peruspalvelujen osalta**, mutta Espoossa nuorille

8 Kiitos anonyymille arvioijalle näistä huomioista.

on tarjolla muutamia palveluja, joita Kouvolassa ei ole. Erityisesti nuorille tarkoitettua päihdepalvelua tarjoava nuorisosaema on vain Espoossa, samoin matalan kynnyksen nuorisopoliklinikka Nupoli. Espoossa nuorten tieto- ja neuvontapiste on olemassa fyysisenä palveluna, mutta Kouvolassa enää internetissä. Yksi eroista on myös Vamos-palvelukokonaisuus, joka löytyy vain Espoosta (ja Helsingistä). Näiden erojen nojalla **Espoo näyttäisi tarjoavan nuorilleen monipuolisempia ja saavutettavuudeltaan parempia palveluja kuin Kouvola**. Yksittäinen esimerkki siitä, kuinka sosiaalityöntekijä haastatellun nuoren mukaan pystyi järjestämään asunnon yhdeltä istumalta, voi taas kertoa pienemmän paikkakunnan paremmasta asuntotilanteesta tai järjestelmän joustavuudesta. Työntekijöiden haastatteluissa tuli esille joitakin paikkakuntakohtaisia huomioita, kuten se, että **Espoossa moninaisten palvelujen koordinointi voi olla kaupungin suuruuden takia hankalaa tai että Kouvolassa kärsitään lääkäripuolasta**.

Nuorisotakuuta esittelevillä internetsivuilla todetaan kannustavasti ”ulos sossukierteestä” ja ”aina kannattaa yrittää” (Nuorisotakuu 2014). Myös haastatteluaineistossa nousi esiin **pyrkimys nuorten aktivointiin**, ja oma aktiivisuus on edellytyksenä esimerkiksi psykiatriseen hoitoon pääsulle. Haastatellut nuoret olivat kuitenkin juuri niitä, joilla on **heikosti materiaalisia, sosiaalisia tai mielenterveydellisiä resursseja** olla aktiivinen tai saada aikaan muutoksia oman toiminnan kautta. Niinpä tutkimus antaa aihetta varauksiin sen suhteen, **missä määrin aktivointi on yleispätevä avain nuorten tilanteen parantamiseen**.

Kaikki syrjäytymisvaarassa olevat nuoret eivät ole työ- tai opiskelukuntoisia, eivätkä he näin ollen ole myöskään nuorisotakuun piirissä (ks. myös Ervamaa 2014). Sosiaalisen vahvistamisen tai kuntoutuksen tehtävä on kuitenkin poistunut työvoimahallinnolta ja siirretty muille sektoreille, eli yhden luukun periaatetta on tältä osin purettu. Työntekijät puhuivat myös siitä, että kaikki nuoret eivät kykene esimerkiksi työpajatoimintaan. Työpajatoimintaa ollaan kehittämässä ja sen ohelle kaivataan vielä matalamman kynnyksen toimintaa. Näissä tapauksissa on myös syytä kiinnittää huomiota nuorten kanssa toimivien työntekijöiden koulutukseen. Monissa ostopalveluna toteutettavissa kurssi- ja työpajatoiminnoissa työntekijöillä saattaa olla koulutus nimenomaan sisältöasioihin, ei nuorten kanssa työskentelyyn tai sosiaaliseen kuntoutukseen. Raportin kirjoittamisen aikana Vantaan kaupungin nuorisotakuun ohjausryhmässä tuotiin esiin, että Kelan ryhmäkuntoutuskurssit pyörivät melko tyhjinä, mikä kielii siitä, että palvelut ja nuoret eivät kohtaa toisiaan. Lisäksi saattaa myös olla niin, että kun tehdään kartoituksia nuorten palveluntarpeesta, kyseisiä palveluja tehdään samalla näkyviksi, mikä voi lisätä niiden käyttöä ja näkyä myöhemmin korkeampina kustannuksina rekisteriaineistossa.

Mielenterveyspalvelujen riittävyys on jatkuvasti julkisen keskustelun kohteena. Mielenterveysseura (2014) on arvioinut kriisipuhelimeensa tulevien puhelujen seurannan perusteella, että nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuus on kesäisin riittämätöntä. Helsingin Sanomat uutisoi vastaavasti vuoden alussa (Repo 2015), että nuorten pääsy Kelan korvaamaan kuntouttavaan psykoterapiaan on helpottunut hieman, mutta terapiaa ei kuitenkaan ole tarjolla tarpeeksi. Aholan ym. (2014) tutkimuksesta käy ilmi, että merkittäväällä osalla 18–34-vuotiaista nuorista aikuisista, jotka olivat kuntoutustuella mielenterveyden häiriön perusteella, oli matala koulutustaso, vähän työkokemusta, takana

vaikeita elinolosuhteita, pitkä ja vaikea-asteinen sairaushistoria sekä ikäryhmään verrattuna heikommat työelämävalmiudet. Tutkittujen saama hoito oli painottunut lääkehoitoon ja terveydenhuoltokäynteihin. Säännöllisestä psykoterapeuttisesta hoidosta oli maininta kolmanneksella tutkituista. Nuorille tulisi tutkijaryhmän mukaan olla helposti saatavilla kokonaisvaltaista tukea, johon on integroitu opiskelua ja työelämään pääsyä tukevia elementtejä (mt., 3441). Nuorten aikuisten työkyvyttömyys mielenterveyden häiriön vuoksi on lisääntynyt, ja alle 35-vuotiaita joutui tästä syystä eläkkeelle ennätysmäärä vuonna 2013. Eläketurvakeskuksen arvion mukaan mielenterveyssyistä jäi vuonna 2013 eläkkeelle lähes 2800 alle 35-vuotiasta. (Repo 2015.)

Nuorille suunnattujen palvelujen kenttä on monimuotoinen, ja jopa sillä työskenteleville kokonaiskuvan muodostaminen on joskus hankalaa. Yksi uusista työmuodoista on nuorille aikuisille suunnatut koulutusohjelmat (NAO), joiden toimivuudesta ei raportin kirjoitusvaiheessa ollut vielä tietoa. NAO-koulutusten tavoitteena on tarjota entistä nopeampi reitti suoraan ammattiin. Toisaalta voidaan miettiä, **onko työelämä kuitenkin muuttunut joustavammaksi vai ovatko lähinnä nuoret niitä, jotka joustavat.** Nopeat koulutukset mahdollistavat virtaviivaisemman reitin työmarkkinoille, mutta **työmarkkinat tarjoavat etenkin matalammin koulutetuille nuorille (enimmäkseen) epävarmoja ja suorittavia patkätöitä.** Onko niin, että tämä järjestely myös pitää nuoret syrjäytymisloukussa pidemällä aikavälillä ja tekee heistä prekaariaattia, joka palkataan pienellä palkalla määräaikaaisesti tehtäviin, joissa kuka vain voi korvata kenet tahansa milloin tahansa? Myös osa palveluista, joita syrjäytymisvaarassa oleville nuorille tällä hetkellä tarjotaan, on väliaikaisia – jopa palveluiden työntekijöiden työsuhteet saattavat olla samanlaisia patkiä.

Yksi palvelukenttää ja asiakkuutta viime aikoina muovanneista suuntauksista on se, että osa palveluista on siirtynyt yhä enemmän sähköiseen asiointiin. Palveluiden näkökulmasta tämä saattaa merkitä säästöä. Erilaisen neuvonnan ja ohjauksen tarjoamisesta verkossa on hyviä kokemuksia (esim. Gretschel & Juntila-Vitikka 2014). **Monet nuorista kuitenkin nimenomaan kaipaavat päivystysluonteista, henkilökohtaista asiointimahdollisuutta, joten sähköinen asiointi voi heikentää palvelun saavutettavuutta.** Sähköpostia ei välttämättä haluta käyttää ja puhelinasiointi saatetaan nähdä epävarmana tai ruuhkaisena. Jotkut työntekijät pyrkivät esimerkiksi **nuorten toiveesta hyödyntämään uusia yhteydenpitomenetelmiä** ja parantamaan näin palvelujen saatavuutta ja tavoitettavuutta. **Päivystysluonteisia palveluita voisikin kehittää tarjolla olevilla uusilla sähköisillä, nuorille helposti lähestyttävillä palvelumuodoilla.** Kuten työntekijät kertoivat, osalla asiakkaista on vaikeuksia täyttää niin sähköisiä kuin paperisiakin lomakkeita erilaisten oppimisvaikeuksien, keskittymisvaikeuksien tai hahmotushäiriöiden vuoksi. Mikäli nuori ei tässä vaiheessa pääse eteenpäin, tilanteesta voi pidemmällä aikavälillä aiheutua lisäkustannuksia: nuori jää ilman hänelle kuuluvia etuuksia ja mahdollista hoitoa, jolloin hänen työkykynsä saattaa heikentyä. Sama pätee mielenterveyspalveluihin pääsyyn.

Rekisteriaineiston pohjalta tehty analyysi nuorten poluista erilaisten toimintojen välillä haastaa kvalitatiivista tutkimuskenttää syventämään näkemystä polkujen käännteistä ja niihin johtavista tapahtumista. **Rekisteriaineiston laajentaminen syrjäytymisen riskiä lisäävillä taustatekijöillä toisi myös lisää syvyyttä nuorten tilanteisiin ja antaisi**

mahdollisuuden vastata paremmin siihen kysymykseen, aiheutuvatko kustannukset syrjäytymisestä vai syrjäytyvätkö ne nuoret, joiden kustannukset olisivat joka tapauksessa suuret joistain muista taustatekijöistä johtuen. Nyt haastateltu nuorten aikuisten tutkimusjoukko oli halukas osallistumaan seuranta haastatteluihin, jotka toisivat tärkeää tietoa siitä, **vievätkö palvelut nuoria mihinkään vai jäävätkö he pyörimään syrjäytymisen kehään** (ks. myös Shildrick ym. 2012).

Viimeaikaisissa keskusteluissa on painotettu varhaista puuttumista sekä varhaiskasvatukseen ja lapsuuteen investoimisen merkitystä syrjäytymisen ehkäisyssä (esim. Sipilä & Österbacka 2013). Vaikka nämä pyrkimykset ovat ehdottoman kannatettavia, niiden rinnalla on huolehdittava yhtäältä siitä, että **nuorten syrjässä olemista ei patologisoida yksilön ominaisuudeksi**, toisaalta siitä, että **mahdollisuuksia päästä valtavirtaan on olemassa jokaisessa elämänvaiheessa**. Yksipuolisen, kurssitusten ja sanktioiden avulla tapahtuvan työelämään ”aktivoinnin” sijasta tulisi pohtia pikemminkin **hyvinvoinnin vahvistamista, ja siinä terveyteen ja mielenterveyteen liittyvät kysymykset ovat avainasemassa**.

LIITE 1 ESPOON JA KOUVOLAN PALVELUJÄRJESTELMIEN KUVAUS

Osiin on koottu perustiedot palveluista, joita nuoret saavat TE-toimistosta, Työvoiman palvelukeskuksesta, nuorten tieto- ja neuvontapalveluista, sosiaalitoimesta, etsivästä nuorisotyöstä, työpajoista ja Vamoksesta, sekä mielenterveys-, päihde- ja asuntopalvelut. Tiedot on koottu kevään 2014 aikana pääasiassa palvelujen nettisivuilta, ja niitä on täydennetty haastattelutiedoilla. Kaikkien linkkien toimivuus on tarkistettu tammikuussa 2015 ja toimimattomat linkit on korvattu uusilla.

Työ- ja elinkeinotoimisto

Sekä Espoossa että Kouvolassa on yksi työ- ja elinkeinotoimisto (TE-toimisto). Asiointiohjeet ovat TE-palvelujen sivuilla valtakunnallisia, ja aukioloajoistaan paikalliset toimistot ilmoittavat erillisillä sivuillaan. Työttömäksi jäävät ilmoittautuvat työnhakijoiksi TE-toimistoon sähköisesti pankkitunnuksilla tai sirullisella henkilökortilla. Jos näitä ei ole, työnhakijan on otettava henkilökohtaisesti yhteyttä TE-toimistoon. Toimistoihin ei ole enää suoria puhelinnumeroita, vaan soittaminen tapahtuu joko vaihteen kautta tai valtakunnalliseen numeroon. Vuonna 2013 tehdyn valtakunnallisen uudistuksen myötä maa on jaettu 15 TE-toimistoon. Työnhakijoille tarkoitetuilla sivuilla otsikon ”Nuoret” alla ”Työ- ja elinkeinotoimisto auttaa” -palkin takana kerrotaan, että jos työnhakija on alle 25-vuotias tai 25–29-vuotias vastavalmistunut työtön työnhakija, häntä koskee nuorisotakuu. Kun tällainen nuori ilmoittautuu työnhakijaksi, hänen kanssaan tehdään suunnitelma palveluista, jotka edistävät työllistymistä. Näitä palveluita tarjotaan nuorelle viimeistään kolmen kuukauden työttömyyden jälkeen. (TE-palvelut 2014a.)

Alle 25-vuotiaita, joilla ei ole peruskoulun tai lukion jälkeistä ammatillista koulutusta, koskevat ”osittain muista poikkeavat säännökset työttömyysetuudessa” kunnes he ovat hankkineet ammatillisen koulutuksen tai osallistuneet työllistymistä edistäviin palveluihin. Työllistymistä edistävinä palveluina mainitaan työnhaku- ja uravalmennus, koulutus- ja työkokeilu, työvoimakoulutus, kotoutumistuella tuettu maahanmuuttajan omaehtoinen opiskelu, työttömyysetuudella tuettu omaehtoinen opiskelu sekä kuntouttava työtoiminta. Työttömyysetuudella tuetun omaehtoisen opiskelun voi aloittaa aikaisintaan 25-vuotiaana. (TE-palvelut 2014b.)

TE-toimistoissa asiakkaat jaetaan kolmelle linjalle: työnvälitys- ja yrityspalveluihin, osaamisen kehittämispalveluihin sekä tuetun työllistämisen palveluihin. Ensimmäisellä linjalla on sellaisia nuoria aikuisia, jotka menevät suoraan työmarkkinoille ja joilla on ammatillinen tutkinto. Toisen linjan asiakkaiden osaamista kehitetään hankkimalla heille lisäkoulutusta. Kolmannella linjalla olevat tarvitsevat enemmän henkilökohtaista ja myös moniammatillista palvelua. (Lähteenä käytetty TE-toimiston työntekijöiden haastatteluja.)

Työvoiman palvelukeskukset

”Vaikeasti työllistyvät” asiakkaat ohjautuvat työvoiman palvelukeskukseen joko työ- ja elinkeinotoimiston tai sosiaalitoimen lähetteen perusteella niin, että heille varataan sieltä tapaamisaika.

Espoon työvoiman palvelukeskus (ETYP) toimii Leppävaarassa. Internetsivujensa mukaan työvoiman palvelukeskukset tarjoavat työllistymis-, koulutus- ja kuntoutuspalveluja työllistymisen tueksi yli 17-vuotiaille pitkäaikaistyöttömille, jotka tarvitsevat apua työllistymistä vaikeuttavien ongelmien ratkaisemiseen. Asiakas saa kutsun henkilökohtaiseen haastatteluun, jonka aikana tehdään suunnitelma työllistymisestä ja tarpeellisista palveluista. Lähtökohtana ovat asiakkaan tavoitteet ja vahvuudet. Tilanteen mukaan Espoon työvoiman palvelukeskuksessa on asiakkaalle monen eri alan palveluita: työvoimaohjaajia, sosiaalityöntekijöitä, terveydenhoitajia, sairaanhoitajia, kuntoutuspsykologi ja Kelan vakuutussihteeri. Palveluina mainitaan työ- ja elinkeinotoimiston palvelut, sosiaalityön palvelut (paitsi toimeentulotuki), työttömien terveydenhuolto, Kelan palvelut, kuntouttava työtoiminta, palkkatukityö Espoon kaupungilla sekä työttömien työharjoittelu ja työelämävalmennus Espoon kaupungilla. (Espoo 2015⁹.)

Kouvolan työvoiman palvelukeskuksen toimipisteet sijaitsevat Kouvolan keskustassa, Inkeröisten ja Kuusankosken kaupunginosissa. Työvoiman palvelukeskuksen internetsivujen mukaan se on työ- ja elinkeinotoimiston, Kouvolan kaupungin, Iitin kunnan, Kelan ja palveluntuottajien muodostama asiantuntija- ja palveluverkosto, jonka toimintaideana on tarjota määräaikaista erityispalvelua vaikeasti työllistyville asiakkaille. Sen tehtävänä on tarjota asiakkailleen tukea elämänhallinnassa ja työllistymisessä monipuolisten kuntouttavien ja aktivoivien palvelujen avulla. Asiakkaan tukena työskentelevät TE-palvelujen asiantuntijat, sosiaalityöntekijät, palveluohjaajat, psykologi sekä terveydenhoitaja. Tilanne arvioidaan kokonaisvaltaisesti yhdessä tarvittavien verkostokumppaneiden kanssa. Näin kerättyjen tietojen pohjalta tehdään yksilöllinen, työllistymistä tai kuntoutumista edistävä suunnitelma. Suunnitelman pohjalta voidaan tarjota esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn arviointia, sosiaalista ja ammatillista kuntouttamista sekä yksilöllisiä työllistymistä edistäviä tukipalveluita, kuten yksilö- tai työhönvalmennusta. Palvelukokonaisuus voi sisältää myös ohjauksen muiden palveluntuottajien tarpeellisiksi arvioituihin palveluihin. Suunnitelman toteutumista tuetaan ja seurataan moniammatillisesti ja yksilöllisesti. Työ- ja elinkeinotoimiston, kunnan sosiaali- ja terveystoimen sekä Kelan välinen yhteistyö ja tietojen vaihto on tärkeää, jotta asiakkaita pystytään palvelemaan mahdollisimman monipuolisesti ja heidän tarpeidensa mukaisesti. Tämän vuoksi asiakkailta pyydetään kirjallisesti suostumus siihen, että viranomaiset voivat vaihtaa tarpeellisia tietoja ja asiakirjoja, jotka liittyvät työ- ja terveydentilaan sekä työhönsijoittumis-, koulutus- tai kuntoutusmahdollisuuksiin. Joskus tilanne voi edellyttää asiakasta koskevien tietojen tai asiakirjojen hankkimista myös muilta yhteistyötahoilta tai niiden luovuttamista edelleen eteenpäin. Asiakkaalta pyydetään siihen erikseen yksilöity suostumus. (Kouvola 2014a.)

9 Espoon työvoiman palvelukeskuksen tiedot haettiin keväällä 2014 internetsivulta, joka raportin kirjoittamisvaiheessa oli poistettu käytöstä. Vastaavat tiedot löytyvät viitteeksi merkityltä sivulta.

Nuorten tieto- ja neuvontapisteet

Espoon kaupungin nuorisopalvelujen 13–25-vuotiaille nuorille tarkoitettu tieto- ja neuvontapiste (yESBOx) sijaitsee Iso Omenan kauppakeskuksessa. Palveluun pääsee kuka vain kävelemällä sisään, ja sinne voi myös soittaa tai lähettää sähköpostia. Palvelussa voi etsiä tietoa netistä, selata oppaita ja ottaa esitteitä mukaan sekä jutella nuoriso-ohjaajan kanssa. Kysymyksiin vastataan myös internetissä Pulmakulma-sivuilla. Nettisivuilla on kootusti tietoa eri aihealueilta. Nuoria koskevista ajankohtaisista asioista ja tapahtumista yESBOx tiedottaa Facebookissa sekä kuukausittain ilmestyvässä uutiskirjeessä, jonka voi tilata sähköpostiin. Se järjestää lisäksi kurseja esimerkiksi työnhakuun liittyen ja erilaisia tapahtumia, muun muassa vuosittaisen Vaihtoehtona maailma -infoillan. Työntekijät tekevät myös kouluvierailuita, joilla voidaan keskustella esimerkiksi jatko-opinnoista tai oman talouden hallinnasta. yESBOxista saa tietoa, neuvontaa ja tukea kaikissa nuoren elämään liittyvissä kysymyksissä (Espoo 2014a), ja työntekijät tarkentavat, että he toimivat nuorten ehdoilla ja antavat tietoa nuorten pyytämistä asioista. Työntekijöiden mukaan he ohjaavat (syrjäytymisvaarassa) olevia nuoria nuorisopoliklinikalle, Vamokseen ja Omnian etsivään työhön.

Kouvolassa nuorten tieto- ja neuvontapalvelu, Majakka, on osa Kouvolan kaupungin Kasvatuksellinen yhteistyö ja ohjaus / Tiedotus ja vaikuttaminen -yksikön toimintaa. Majakka palvelee alle 29-vuotiaita nuoria, mutta sen kohderyhmäksi ovat vakiintuneet noin 13–25-vuotiaat. Palvelut on tarkoitettu kaikille pohjoiskymenlaaksolaisille nuorille, alueelle muuttaville ja alueesta kiinnostuneille. Aiemmin Majakalla oli myös palvelupiste, mutta nyt kaikki toimii sähköisesti. (Majakka 2014.)

Sosiaalitoimi

Tähän selvitykseen osallistuneiden 18–29-vuotiaiden asiakkaiden tyypillisin taloudellinen tukimuoto sosiaalitoimesta on toimeentulotuki (lapsiperheiden on myös mahdollista saada tukea perhetyön muodossa). Nuorisohuolto/jälkihuolto on lastensuojelun jälkihuoltotuki 18–20-vuotiaille nuorille, jotka ovat ennen täysi-ikäisyyttä olleet avo-ohuollon tukitoimena kodin ulkopuolelle sijoitettuina vähintään puoli vuotta. Lisäksi palvelun edellytyksenä on lastensuojelun asiakkuus viimeisen viiden vuoden aikana. Jälkihuollossa hoidetaan myös nuoren oman perheen (avo/aviopuoliso ja lapset) asioita. Se tarjoaa nuorelle oman sosiaalityöntekijän ja tarvittaessa ohjaajan. Jälkihuollon työntekijöiden tehtävänä on auttaa nuorta arjen asioissa, antaa tarvittavaa ohjausta ja neuvontaa muun muassa raha-asioissa, paperi- ja virastoasioiden hoidossa, opiskelu- ja työpaikan tai asunnon löytämisessä sekä mahdollisesti alkuavustusta ensimmäisen asunnon kalustamiseen, tukea yhteydenpitoon perheenjäsenten kanssa, rahallista tukea harrastuksiin sekä opiskelijalle tukea koulumatkoihin ja koulutarvikkeisiin. Lisäksi toimeentulotukea voidaan tarpeen mukaan antaa elämiseen, vuokraan, sähkö- ja vesilaskuun, julkisen terveydenhuollon maksuihin, reseptilääkkeisiin ja kotivakuutukseen. (Espoo 2014b; Kouvola 2014b.)

Espoossa on kaksi sosiaalitoimistoa, joista eteläinen sijaitsee Matinkylässä ja pohjoinen Leppävaarassa. Espoolaiset jaetaan näiden asiakkaiksi asuinalueensa perusteella sekä ikäryhmien mukaan siten, että 18–29-vuotiaita palvelevat nuorten aikuisten kanssa asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat, ellei ole kyse etuuskäsittelystä tai palveluneuvonta-aikaan tapahtuvasta kontaktista. (Espoo 2014c.)

Kouvolan kaupungin aikuisten sosiaalipalvelujen palvelut ovat uudistuneet 1.6.2014 lähtien. Uusi OVI-tiimi (Ohjaus, Vastaanotto, Informointi) on asiakkaan ensikontakti sekä aikuisväestön sosiaalityössä että vammaispalveluissa. OVI-palvelu tarjoaa kiireellistä, lyhytkestoista tukea ja ohjaa asiakkaan tarvittaessa suunnitelmallisen palvelun pariin. (Kouvola 2014c.) Suunnitelmallinen palvelu on jaettu samalla tavalla eteläiseen ja pohjoiseen palvelutiimiin kuin Espoossa, mutta sosiaalitoimisto sijaitsee yhdessä pisteessä, Kouvolan keskustassa. Kummallakin alueella on yksi sosiaalityöntekijä, jolle kuuluvat 18–29-vuotiaat.

Etsivä nuorisotyö

Espoossa Omnian (monialainen ammatillisen koulutuksen järjestäjä) etsivä nuorisotyö on suunnattu 15–28-vuotiaille espoolaisille, kauniaislaisille ja kirkkonummelaisille nuorille. Ohjaus on vapaaehtoista. Nuori saa turvallisen ja luotettavan aikuiskontaktin sekä yksilöllistä tukea ja ohjausta, jonka tavoitteena on auttaa häntä elämässä eteenpäin. Ohjaajia voi tavata heidän toimitiloissaan Espoon Karamalmilla, InfoOmnian toimipisteessä Espoon keskuksessa, Omnian nuorten työpajoilla tai muussa sovitussa paikassa. Ohjaajat liikkuvat tarvittaessa nuorten luo. (Omnia 2015¹⁰.)

Kouvolassa etsivä työ kuuluu nuorisopalvelujen erityispalveluihin. Se tarjoaa apua 16–25-vuotiaille nuorille, jotka ovat pudonneet palvelujärjestelmistä tai ovat putoamisuhan alla. Tavoitteena on löytää tulevaisuuden suhteen riskiryhmässä olevat nuoret ja tarjota ohjattaville apua ja tukea heidän tarvitsemiensa ja haluamiensa palvelujen avulla. Etsivä työ painottuu ennalta ehkäisevään työhön ja varhaiseen puuttumiseen, ja se täydentää nuorten tukipalveluita sekä vahvistaa arjen hallintaa. Toiminta tapahtuu yhteistyönä valmiin moniammatillisen verkoston kanssa. Toiminta perustuu luottamukseen ja vapaaehtoisuuteen. Nuoren suostumuksella etsivän työn työpari tekee kartoituksen palvelujen tarpeesta, mahdollisista toimenpiteistä sekä tulevaisuuden suunnitelmista. (OTE Nuorten työpajat 2014a.)

Työpajat

Espoossa Omnia tarjoaa espoolaisille 17–24-vuotiaille sekä starttipajana 15–16-vuotiaille 11 ammatillista nuorten työpajaa kuudessa eri toimipisteessä. Pajat ovat harjoittelupaikkoja, ja niiden kesto on 1–6 kuukautta. Pajoille voi hakea myös oppisopimuskoulutukseen. Pajoille hakeutuvat nuoret ovat työ- ja elinkeinotoimiston ja työvoiman palvelukeskuksen (TYP) asiakkaita. Nuoria tulee myös Omnian opistoista sekä peruskouluista. (Omnia 2014.)

OTE Nuorten työpajat (Spiraali Myllykoskella, Sinko Koriolla ja Tikki Kouvolassa) kuuluvat Kouvolan kaupungin sivistyksen toimialan nuorisopalveluihin. Työpajoilla työskentelee 17–28-vuotiaita nuoria, ja niihin hakeudutaan Kouvolan seudun työ- ja elinkeinotoimiston tai etsivän työn kautta. Työpajoilla valmistetaan tuotteita myyntiin pajojen omiin myymälöihin ja suoritetaan erilaisia palvelutehtäviä. Pajatoiminnan perustehtävä on tukea ja vahvistaa nuoren kokonaisvaltaista kasvua. Työpajojen yhteisiin

10 Omnian etsivän nuorisotyön tiedot haettiin keväällä 2014 internetsivulta, joka raportin kirjoittamisvaiheessa oli poistettu käytöstä. Vastaavat tiedot löytyvät viitteeksi merkityltä sivulta.

arvoihin kuuluvat oikea asenne työhön, toisen kunnioittaminen, luottamus, rohkeus ja oikeudenmukaisuus. Nuoren pajajaksoon sisältyy koulutusta, muun muassa tietotekniikkaa ja elämänhallintaa. Työvalmentajat perehdyttävät nuoren työhön, ja yksilövalmentaja ohjaa ja neuvoa ammatinvalintaan, koulutukseen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. (OTE Nuorten työpajat 2014a; ks. myös OTE Nuorten työpajat 2014b.)

Kouvolassa toimii myös Parik-säätiö, joka tarjoaa muun muassa kuntouttavaa työtoimintaa, työelämävalmennusta, Kelan työkokeiluita ja työkunnan arviointia (Parik 2014). Palvelua käytetään muun muassa nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutuksessa, ja ainakin TYP ohjaa nuoria sinne.

Vamos

Vamos-palvelukokonaisuus on osa Helsingin Diakonissalaitosta. Se on suunnattu 16–29-vuotiaille helsinkiläisille ja espoolaisille nuorille. Toiminnan tarkoituksena on vahvistaa nuoren omia voimavaroja ja vahvuuksia sekä tukea nuorta kiinnittymään yksilöllisesti arvioituun ja suunniteltuun jatkopolkuun. Tavoitteena on löytää nuorelle tie koulutukseen tai työelämään. Vamos kuvaa olevansa työ- ja toimintakykyä tukeva matalan kynnyksen palvelukokonaisuus, joka tarjoaa suunnitelmallista pienin askelin etenevää palvelu- ja uraohjausta nuorten tarpeisiin. Nuoret pääsevät mukaan toimintaan ottamalla suoraan yhteyttä työntekijään joko itse tai yhdessä lähettävän tahon kanssa. Vamoksessa nuorella on oma työntekijä, ja hänelle luodaan katkeamaton ja joustava palveluketju, jossa nuoren on mahdollista siirtyä palvelusta toiseen tuen tarpeensa mukaisesti. (Vamos 2014a.)

Vamos Espoon toiminta kattaa yksilövalmennuksen, ryhmävalmennuksen sekä urapalvelut. Ryhmävalmennuksissa käsitellään erilaisia nuorten tarpeista nousevia teemoja, jotka antavat valmiuksia kohti jatkopolkuja. Ura- ja työvalmentajat työskentelevät nuoren omien tavoitteiden ja tuen tarpeen pohjalta. Palveluun kuuluvat myös sairaanhoitajan palvelut, talous- ja velkaneuvonnan palvelut, TE-hallinnon palvelut, A-klinikan ja nuorisoaseman palvelut, asumisen tuen palvelut sekä liikunta- ja vapaa-ajan palvelut. (Vamos 2014b.)

Ryhmävalmennukset, kuten StarttiKaista, ovat matalan kynnyksen tavoitteellista ja säännöllistä ryhmätoimintaa opiskelu- ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille, jotka kaipaavat vahvistusta arjen- ja elämänhallinnassa sekä vuorovaikutustaidoissa. Toimintakuvauksen mukaan nuorta tuetaan löytämään omat voimavaransa ja vahvuutensa. Ryhmävalmennuksen lisäksi nuorella on mahdollisuus saada yksilöllistä tukea ryhmästä sekä oma uraohjaaja Vamos Espoon urapalveluista. Päämääränä on löytää jokaiselle mielekäs jatkopolku koulutukseen, työelämään tai muuhun tekemiseen. Ryhmä toimii neljänä päivänä viikossa maanantaista torstaihin kello 10–14. Nuori määrittelee osallistumispäivät omien voimavarojensa mukaan. Toiminta on osallistujille maksutonta ja vapaaehtoista. Ryhmäjakson pituus määräytyy yksilöllisesti nuoren tarpeen mukaan. Ryhmäpäivät alkavat aamupalalla ja päivään orientoitumisella. Viikko-ohjelmat seuraavat kuukausittaisia teemoja, joita käsitellään sekä ryhmässä että yksilöllisesti erilaisten tehtävien, keskustelujen ja harjoitusten avulla. Toimintaan sisältyy myös vierailuja ja tutustumiskäyntejä eri oppilaitoksiin ja yrityksiin. (Vamos 2014c; Vamos 2014d.)

Vamos Työ -hanke on osa Vamos Espoon palvelukokonaisuutta. Hanketta rahoittavat Euroopan sosiaalirahasto, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö ja Espoon seudun

koulutuskuntayhtymä Omnia. Vamos Työ luo uudenlaisia väyliä työelämään yhdessä nuorten ja työnantajien kanssa. Työnhakijoita tuetaan tarpeen mukaan kaikessa työllistymiseen liittyvässä, myös työpaikalla. Nuorta ohjataan ammatinvalinta- ja uravaihtoehtojen selkiyttämisessä sekä koulutukseen tai työhön hakeutumisessa, omien vahvuuksien ja mielenkiinnon kohteiden tunnistamisessa ja kartoittamisessa, työpaikkojen etsimisessä, työhakemusten tekemisessä ja työhaastatteluihin valmistautumisessa. Jokainen osallistuja saa ohjausta yksilöllisesti ja halutessaan osana ryhmää. Vamos Työ järjestää yksilöohjauksen lisäksi myös muuta toimintaa yritysten ja yhteistyökumppanien kanssa. (Vamos 2014e.)

Mielenterveyspalvelut

Nuorisopsykiatrian poliklinikat

Hyksin nuorisopsykiatrian klinikkaryhmä on osa Hyksin psykiatrian tulosityksikköä ja muodostuu avohoidon, osastohoidon ja erityispalvelujen klinikoista. Klinikkar ryhmän tarjoamat palvelut on Espoossa tarkoitettu 13–17-vuotiaille nuorille. (HUS 2014.)

Kouvolan nuorisopsykiatrian poliklinikka on tarkoitettu 13–17-vuotiaille nuorille ja heidän perheilleen. Jos hoito on alkanut alle 18-vuotiaana, sitä voidaan jatkaa 21. ikävuoteen asti. Poliklinikkahoitoon pääsee läheteellä. Kouvolassa toimii virka-aikana kriisityöryhmä, jonka palveluja voi kiireellisissä tapauksissa tiedustella puhelimitse ilman lähetettä. Kriisiryhmän tehtävänä on tarjota nuorelle ja hänen lähiverkostolleen nopeaa psyykkisen tilan arviointia, tarvittaessa joko kotona tai esimerkiksi koulussa nuoren ja lähiverkoston tukena. Nuorisopsykiatrian avohoidon yksiköiden toiminta on moniammatillista. Työmuotoja ovat yksilöterapia, perhe- ja verkostotyö, perheterapia, kotikäynnit, toimintamahdollisuuksien arviot, psykologiset tutkimukset, toimintaterapia, ryhmähoito, konsultaatio-, koulutus- ja työnohjausyhteistyö perustason toimijoiden kanssa sekä lääkehoito. (Carea 2014.)

Nuorisopoliklinikka

Espoossa nuorisopoliklinikka Nupoli tarjoaa 13–22-vuotiaille nuorille ja heidän perheilleen arvioita, ohjausta ja apua elämän pulmatilanteisiin. Nupoli on matalan kynnyksen paikka, joten kontaktit ovat lyhyitä. Työntekijät voivat myös jalkautua peruspalvelujen työntekijöiden työpareiksi esimerkiksi kouluun. Keskustelut ja tapaamiset nuoren kanssa ovat luottamuksellisia. Nupolissa työskentelee moniammatillinen tiimi: kaksi ohjaajaa, kaksi psykologia, psykiatrinen sairaanhoitaja, nuorisonohjaaja ja terveydenhoitaja. Nupolin psykologit eivät tee psykologisia tutkimuksia. Neuvonta on maksutonta. Ensi-kontaktin yhteydessä kartoitetaan tilannetta ja sovitaan jatkotyöskentelystä. Nupoliin voi myös tulla ilman ajanvarausta arkisin klo 12–15. (Espoo 2014d.)

Psykiatrian poliklinikat ja avopalvelut

Espoossa akuuttipsykiatrian poliklinikka aikuisväestölle toimii Jorvin sairaalassa sekä Matinkylässä. Avokuntoutusosasto mielen terveys- ja päihdepalvelukeskus Empussa Matinkylässä tarjoaa espoolaisille aikuisille apua ja hoitoa masennukseen ja päihdeongelmiin. Avokuntoutusosastolla voi osallistua erilaisiin ryhmiin ja käydä vastaanotolla. Vastaanotolle

voi tulla arki-aamuisin ilman ajanvarausta mielenterveys- tai päihdeongelmissa, ja palveluun voi myös varata ajan puhelimitse. Ensimmäisellä tapaamisella tilanne arvioidaan ja aloitetaan jatkohoidon suunnittelu. Jatkohoito voi olla yksilötapaamisia ja/tai ryhmätoimintoja. Vastaanotolla ei ole lääkäripalveluja. Osastolla toteutetaan neljän viikon mittainen kuntoutumiskurssi keskimäärin neljä kertaa kevät- ja syyskausilla. Kuntoutumiskurssi tarjoaa selviytymiskeinoja arkeen päihtetöntä elämää tavoitteleville. Kurssilla työskennellään ryhmässä tietyn viikko-ohjelman mukaisesti kahden ohjaajan opastuksella päivittäin klo 9.00–15.15. Kuntoutumiskurssi on osallistujille maksuton. (Espoo 2014e.)

Kouvolassa aikuisväestön mielenterveyspalvelut tuotetaan ensisijaisesti kaupungin terveysasemilla. Aikuispsykiatrian tehtävänä on tuottaa ja järjestää erityistason palvelut 18 vuotta täyttäneille väestövastuualueen asukkaille sekä antaa konsultaatio- ja koulutuspalveluja perustasolla. Potilaat ohjataan perustasolta tarvittaessa läheteellä erikoistalolle aikuispsykiatrian avopalveluihin Kouvolan psykiatrian poliklinikalle, jonka toimintayksiköt ovat tutkimusyksikkö, hoito- ja kuntoutusyksikkö sekä ryhmätoimintayksikkö. Läheteellä potilaat ohjautuvat tutkimusyksikön kahteen akuuttityöryhmään. Tarvittaessa potilaat siirtyvät jatkohoitoon hoito- ja kuntoutustyöryhmiin tai psykoosityöryhmään. Kymenlaakson psykiatrisesta sairaalasta potilaat ohjautuvat läheteellä suoraan asianomaisiin hoito- ja kuntoutustyöryhmiin. (Kouvola 2014d.)

Päihdepalvelut

Espoossa nuorten päihde- ja toiminnallisia riippuvuuksia ennalta ehkäisevän ja hoitavan A-klinikkasäätiön nuorisoaseman palvelut on tarkoitettu 13–22-vuotiaille nuorille ja heidän läheisilleen. Asiakkaaksi hakeudutaan puhelimitse tai henkilökohtaisella käynnillä ilman lähetettä. Hoidossa nuorisoasemalla käytetään muun muassa perheterapeuttista, ratkaisukeskeistä, kognitiivis-behavioraalista ja psykodynaamista menetelmää. Nuorisoaseman palvelut muodostuvat yksilötyöstä, pari- ja perhetyöstä sekä ryhmistä. (A-klinikkasäätiö 2014a.)

Yli 18-vuotiaita hoidetaan myös Espoon A-klinikalla, K-klinikalla (korvaushoito opioidiriippuvaisille) sekä kriisi- ja vieroitusosastolla (A-klinikkasäätiö 2014b). Myös mielenterveys- ja päihdepalvelukeskus Empussa on vieroitushoitoyksikkö.

Kouvolassa ei ole nuorisoasemaa, vaan kaikille ikäryhmille tarkoitettu A-klinikka, K-klinikka sekä laitoshoidoitusyksikkö (A-klinikkasäätiö 2014c).

Asumispalvelut

Espoossa alle 30-vuotiaat nuoret voivat hakea asuntoa Espoon Nuorisoasunnot ry:ltä, Nuorisoasuntoliitosta (Nalli) ja Nuorisosäätiöltä.

Kouvolan alueella Elimäen nuorisoasuntoyhdistyksen omistuksessa on 15 nuorisoasuntoa, jotka on tarkoitettu alle 29-vuotiaille nuorille.

Yleiset palvelut

Kummassakin kunnassa nuoret käyttävät aikuisikäryhmien palveluista Kansaneläkelaitosta, terveyskeskusta, mielenterveyskuntoutujien ja asunnottomien palveluita (esim. vastaanottokodit), psykologien ja psykoterapeuttien palveluita sekä kuntien vuokra-asuntopalveluita.

LIITE 2 HAASTATTELURUNKO/TYÖNTEKIJÄT

Taustatiedot

- nimi, tehtävä ja toimipaikka
- koulutus, kauanko ollut alalla? oletko tehnyt muuta työtä aiemmin nuorten kanssa

Asiakkaiden kohtaamiset, käytännöt

- kuvaa tyypillistä asiakaspalvelutilannetta, mitä tapahtuu, miten etenee
- millainen on hyvä/huono asiakaskäynti?
- minkälaisista syistä 18–29-vuotiaat nuoret aikuiset tulevat sinulle asiakkaiksi?
- kuinka pitkäaikaisia asiakassuhteet yleensä ovat?
- tiedätkö asiakkaistasi, minkä muiden palvelujen asiakkaita he ovat samanaikaisesti?
- onko nuorille aikuisille kohdennettuja palveluja / onko nuorille omia yhteydenpitokanavia?
- matalan kynnyksen palvelut / yhden luukun malli
- tällä hetkellä puhutaan paljon moniammatillisissa ryhmissä työskentelystä, näkyykö tämä pyrkimys moniammatillisuuteen omassa työssäsi?
- miten nuoret eroavat asiakasryhmänä muista, onko erityisiä tarpeita?
- mitä käytännössä tapahtuu, kun nuori tulee asiakkaaksi / miten ottavat yhteyttä? (puhelimitse / netin kautta / käymällä paikan päällä)
- kuinka helppoa nuoren on asioida täällä?
- lomakkeet – täytetäänkö netissä/paperisina/kotona/toimistossa, pystyvätkö nuoret täyttämään lomakkeita itsenäisesti?
- tuleeko tilanteita, joissa nuoret kaipaavat tukea, jota et pysty antamaan, mihin olet ohjannut?
- onko ”vaikeita” asiakkaita – millä tavoin?
- ihanneasiakkaat?
- jos sovittuja tapaamisia, jättävätkö usein tulematta? miten silloin toimitaan?
- miten työssäsi antamasi tuen vaikuttavuutta voi mielestäsi arvioida? onnistuminen, edistyminen?
- nuorten seuranta?

Nuorten vaikuttamismahdollisuudet

- kuinka paljon nuoret pystyvät vaikuttamaan siihen, mitä palvelua saavat, miten asioivat täällä?
- mitä nuorten kuuleminen voisi olla?
- joillakin sektoreilla puhutaan paljon kokemusasiantuntijuudesta – voisiko sitä soveltaa täällä, mitä tarkoittaisi?
- kohtaavatko palvelut nuorten tarpeet? minkä pitäisi olla toisin, jotta nuoret saisivat palveluja?

Nuorten syrjäytyminen

- mitä ajattelet nuorten syrjäytymiseen liittyvästä keskustelusta? miten se on vaikuttanut omaan työhön?
- Nuorisolain tarkoitus on (1§) ”tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Sosiaalisella vahvistamisella tarkoitetaan (2§) nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.” (Nuorisolaki 2006.)
- miten tämä sosiaalinen vahvistaminen näkyy omassa työssäsi?
- mitä tällaiset toimenpiteet mielestäsi ovat?

LIITE 3 HAASTATTELURUNKO/NUORET

Taustatiedot

- nimi, ikä? missä asut?
- keitä kuuluu perheeseesi? / ketkä asuvat yhdessä kanssasi?
- mitä vanhemmat ja sisarukset tekevät? koulutus? välit vanhempiin ja sisaruksiin?
- tuletko hyvin toimeen vai onko joskus rahasta tiukkaa?

Elämäkerta

- kerro tähänastisesta elämästäsi omin sanoin? (lapsuus, ala-aste, yläaste, perhe, ystävät, asuminen, koulunkäynti, vapaa-aika, päihheet, mieliala)
- isot muutokset? onko ollut jotain sellaisia käännekohtia tai valinnan paikkoja, joiden jälkeen elämä on muuttunut?

Asiakkuus ja palvelupolut

- miten olet tullut asiakkaaksi tänne? kuka on ohjannut?
- miten asiointi sujuu?
- tuntuuko että kuunnellaan, että voi vaikuttaa?
- onko ohjattu jonnekin muualle, mihin?
- onko koskaan kysytty palautetta palveluista?
- mitä virkailijat tietävät sinusta?
- onko joku kaveri, joka on samassa tilanteessa kuin sinä – hiljaista tietoa, miten toimia viranomaisten kanssa
- keneltä voi pyytää apua asiointinissa/elämässä?
- mitä palveluja haluaisit, mistä olisi apua?
- mitkä asiat hyvin ja huonosti omassa elämässä – näkeekö virkailijat tilanteen?
- mikä tila olisi sellainen, että asiat olisivat hyvin, mitä on hyvä elämä?
- oletko ollut tai oletko nyt asiakkaana jossain muualla (koulukuraattori, lastensuojelu, nuorisopsykiatria)?
- miten sukkuloit eri hankkeiden ja palvelujen välillä
- ketkä / mitkä tahot auttaneet, millaisia väliintuloja ollut?
- millaista apua sinä tai kasvinperheesi olisi tarvinnut?
- haaveet, mitkä asiat kiinnostavat
- harrastukset

Näkemyksiä

- nuorten syrjäytymiseen liittyvä keskustelu mediassa
- kokemusasiantuntijuus ajatuksena
- matalan kynnyksen palvelut, yhden luukun palvelut

Lähteet

- Aaltonen, Sanna (2014) *Miten hyvinvointipalvelut sitovat nuoria yhteiskuntaan?* Julkaisematon esitelmä. Sosiologipäivät. Rovaniemi 27.–28.3.2014.
- Aaltonen, Sanna (2011) Omalla lomalla. Nuorten näkökulmia lintaamiseen. *Kasvatus* 42 (5), 480–492.
- Aaltonen, Sanna & Suurpää, Leena (2013) *Nuorisotutkimusseuran lausunto nuorten syrjäytymiseen ja Kuntoutussäätiön tutkimukseen liittyen*. Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle 26.11.2013 annettu pyydetty lausunto. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankohtaista/nuorisotutkimusseuran-lausunto-nuorten-syrj%C3%A4ytymiseen-liittyen> (Viitattu 15.11.2014.)
- Ahola, Kirsi & Joensuu, Matti & Mattila-Holappa, Pauliina & Tuisku, Katinka & Vahtera, Jussi & Virtanen, Marianna (2014) Mielenterveyssyistä työkyvyttömiä nuorten aikuisten tausta. *Suomen Lääkärilehti* 50–52/2014, 3441–3448.
- A-klinikkasäätiö (2014a) Espoon nuorisoasema. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/uusimaa/palvelut/espoo-palveluyksikko/espoo-nuorisoasema> (Viitattu 21.3.2014.)
- A-klinikkasäätiö (2014b) Espoon palveluyksikkö. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/uusimaa/palvelut/espoo-palveluyksikko> (Viitattu 21.3.2014.)
- A-klinikkasäätiö (2014c) Kouvola. <http://www.a-klinikka.fi/yhteystiedot/a-klinikkasaation-toimipaikkojen-yhteystiedot/kouvola> (Viitattu 21.3.2014.)
- Beresford, Peter (2009) Osallistumisen ja valinnan jännitteet terveydenhuollossa – palvelunkäyttäjän näkökulma. Teoksessa Meri Koivusalo & Eeva Ollila & Anna Alanko (toim.) *Kansalaisesta kuluttajaksi. Markkinat ja muutos terveydenhuollossa*. Helsinki: Gaudeamus, 248–256.
- Carea (2014) Poliklinikat. <http://www.carea.fi/fi/Sairaalat%20ja%20palvelut/Psykiatria/Nuoriso-psykiatria/Poliklinikat> (Viitattu 10.4.2014.)
- Dwyer, Peter & Wyn, Johanna (2001) *Youth, Education and Risk. Facing the Future*. Lontoo: Routledge/Falmer.
- EACEA (2013) Youth Social Exclusion and Lessons from Youth Work. <http://ec.europa.eu/youth/library/reports/eurydice-study-social-exclusion-2013.pdf> (Viitattu 1.9.2014.)
- Ervamaa, Suvi (2014) *Kobti onnistunutta nuorisotakuuta? Nuorten ja ammattilaisten näkemyksiä nuorisotakuun toteutuksesta ja kehittämisestä*. Onnistunut nuorisotakuu -hankkeen loppuraportti. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry.
- Espoo (2015) Espoon työvoiman palvelukeskus. http://www.espoo.fi/fi-FI/Tyo_ja_yrittaminen/Apu_tyollistymiseen/Yhteystiedot/Tyovoiman_palvelukeskus (Viitattu 16.1.2015.)
- Espoo (2014a) Nuorten tieto- ja neuvontapiste yESBOx. <http://www.espoo.fi/yesbox> (Viitattu 21.3.2014.)
- Espoo (2014b) Nuorisohuolto. http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Lapsiperheiden_palvelut/Lastensuojelu/Nuorisohuolto (Viitattu 21.3.2014.)
- Espoo (2014c) Aikuissosiaalityö. http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Sosiaalityo_ja_toimeentulo/Sosiaalityo (Viitattu 21.3.2014.)
- Espoo (2014d) Nuorisopoliklinikka NUPOLI. http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Terveyspalvelut/Koululaiset_ja_opiskelijat/Nuorisopoliklinikka (Viitattu 21.3.2014.)
- Espoo (2014e) Vastaanotto Empussa. [http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Terveyspalvelut/Mielenterveys_ja_paihdepalvelut/Mielenterveyspalvelut/Vastaanotto_Empussa\(32980\)](http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Terveyspalvelut/Mielenterveys_ja_paihdepalvelut/Mielenterveyspalvelut/Vastaanotto_Empussa(32980)) (Viitattu 21.3.2014.)
- Fraktman, Pia & Hakala, Pia (2014) *Kunnittaisten kuulemistilaisuuksien loppuraportti*. 13–29-vuotiaiden palveluita Keski-Pohjanmaalla. VARTU julkaisut 1/2014. Kokkola: Keski-Pohjanmaan sosiaalipsykiatrinen yhdistys ry / VARTU-hanke.

- Gretschel, Anu (2011) *Nuorisotalo mahdollistavana lähiyhteisönä: nuorten näkökulma*. Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskuksen julkaisuja 3/2011 & Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 41. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Gretschel, Anu & Junttila-Vitikka, Pirjo (2014) *Kokemuksia nuorten Suunta-ohjauksesta verkossa. ”Yläfemmi sulle, kun autoit eteenpäin! Tässähän ihan tuntee itsensä toiseksi ihmiseksi”*. Sitran selvityksiä 76. Helsinki: Sitra & Nuorisotutkimusseura ja Nuorisoverkosto.
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (2012) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Hakala, Katariina (2014) *”Kyllä ihmisoikeuksissa olisi parantamisen varaa!” Itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 9. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Hirsikoski, Riitta & Perho, Sirkka & Suhonen, Pirkko (2014) *Asiakkaiden ääntä verkostoihin*. Varsinais-Suomen verkoissa / Verkostot voimavaraksi Satakunnassa / Oppi-Apaja II -hanke. Kokemäki: Varsinais-Suomen ELY-keskus / SataEdu.
- Holmi, Laura (2011) *Kokemuksia sosiaalitoimistojen institutionaalisesta todellisuudesta. Köyhyyshyönteiskirjoituskilpailun kirjoittajien kokemuksia sosiaalityöstä, sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalitoimistoista köyhyyshyönteiskirjoitusten perusteella*. Julkaisematon sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- HUS (2014) HYKS Nuorisopsykiatria. http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaanhoitopalvelut/nuorisopsykiatria/hyks_nuorisopsykiatria/Sivut/default.aspx (Viitattu 21.3.2014.)
- Häkkinen, Unto (2002) Change in determinants of use of physician services in Finland between 1987 and 1996. *Social Science & Medicine* 55 (9), 1523–1537.
- Häkkinen, Unto & Alha, Pirkko (toim.) (2006) *Terveyspalvelujen käyttö ja sen väestöryhmittäiset erot. Terveys 2000 -tutkimus*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B10/2006. Helsinki: Kansanterveyslaitos.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 26. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125–151.
- Kallio, Johanna (2008) Yksityisten lääkäripalvelujen käyttö ja ideologiset tekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (5), 477–493.
- Kallio, Johanna (2006) Koettu terveys ja terveydellinen tasa-arvo kuudessa hyvinvointivaltiossa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 43 (3), 218–230.
- Kouvola (2014a) Työvoiman palvelukeskus. <http://www.kouvola.fi/index/aikuisvaestolle/sosiaalipalvelut/tyo-japaivatoiminta/tyovoimanpalvelukeskus.html> (Viitattu 10.4.2014.)
- Kouvola (2014b) Jälkihuolto. <http://www.kouvola.fi/index/lapsiperheelle/lastensijaishuolto/jalkihuolto.html> (Viitattu 10.4.2014.)
- Kouvola (2014c) Aikuissozialipalvelut. <http://www.kouvola.fi/index/aikuisvaestolle/sosiaalipalvelut.html> (Viitattu 10.4.2014.)
- Kouvola (2014d) Aikuispsykiatrian avopalvelut. <http://www.kouvola.fi/index/aikuisvaestolle/terveyspalvelut/mielenterveyspalvelut/aikuispsykiatrianavopalvelut.html> (Viitattu 10.4.2014.)
- Lapsiasiavaltuutettu (2012) Lasten ja nuorten kokemustieto hyötykäyttöön. <http://www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/-/view/1738669> (Viitattu 15.11.2014.)
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) (2010) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- MacDonald, Robert & Shildrick, Tracy (2013) Youth and wellbeing: experiencing bereavement and ill health in marginalised young people’s transitions. *Sociology of Health & Illness*, 35 (1), 147–161.

- Majakka (2014) Majakka. Nuorten tieto ja neuvontapalvelut. <http://www.majakat.fi/> (Viitattu 10.4.2014.)
- Manderbacka, Kristiina & Muuri, Aina & Keskimäki, Ilmo & Kaikkonen, Risto & Elovainio, Marko (2012) Mitä tyydyttämätön palvelutarve kertoo terveystalvotujen saatavuudesta? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 49 (1), 4–12.
- Mielenterveysseura (2014) Huoli nuorten tilanteesta kasvaa kriisipuhelimessa. <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/huoli-nuorten-tilanteesta-kasvaa-kriisipuhelimessa> (Viitattu 7.1.2015.)
- Myrskylä, Pekka (2012) *Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret*. EVA Analyysi nro 19. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa (2014) Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (20), 197–207.
- Notkola, Veijo & Pitkänen, Sari & Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika & Harkko, Jaakko & Korkeamäki, Johanna & Lehikoinen, Tuula & Lehtoranta, Pirjo & Puumalainen, Jouni (2013) *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Nguyen, Lien & Häkkinen, Unto & Rosenqvist Gunnar (2005) Determinants of Dental Service Utilization among Adults – The Case of Finland. *Health Care Management Science* 8 (4), 335–345.
- Nuorisolaki 2006*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072> (Viitattu 22.12.2014.)
- Nuorisotakuu 2014*. http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/jotain_muuta/ulos_sossukierteesta (Viitattu 15.12.2014.)
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Mathies, Aila-Leena (2013) Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 113–145.
- OECD (2014) Making Mental Health Count. *Focus on Health* (July 2014). <http://www.oecd.org/els/health-systems/Focus-on-Health-Making-Mental-Health-Count.pdf> (Viitattu 1.12.2014.)
- Omnia (2015) Etsivä nuorisotyö. https://www.omnia.fi/web/tyopajat/etusivu?p_p_auth=2pAGFwcz&p_p_id=101&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_101_struts_action=%2Fasset_publisher%2Fview_content&_101_assetEntryId=35311&_101_type=content&_101_urlTitle=etsiva-nuorisoty&redirect=https%3A%2F%2Fwww.omnia.fi%2Fweb%2Ftyopajat%2Fetusivu%3Fp_p_id%3D3%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dmaximized%26p_p_mode%3Dview%26_3_groupId%3D35097%26_3_keywords%3Detsiva%25C3%25A4%2520nuorisoty%25C3%25B6%26_3_struts_action%3D%252Fsearch%252Fsearch%26_3_redirect%3D%252Fweb%252Ftyopajat (Viitattu 16.1.2015.)
- Omnia (2014) Omnian nuorten työpajat. <https://www.omnia.fi/web/tyopajat> (Viitattu 21.3.2014.)
- OTE Nuorten työpajat (2014a) Etsivä työ. <http://www.otenuortentyopajat.fi/etsivatyo.html> (Viitattu 21.3.2014.)
- OTE Nuorten työpajat (2014b) Projektit. <http://www.otenuortentyopajat.fi/projektit.html> (Viitattu 21.3.2014.)
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) *Nuoret koulutuspu-dokkaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 29/2012. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Parik (2014) Parik -säätiö. <http://www.parik.fi/> (Viitattu 10.4.2014.)
- Pietikäinen, Reetta (2007) *Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin? Tutkimus-inventaari nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista*. Nuorisotutkimusverkos-

- ton/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 13. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Propper, Carol (2000) The Demand for Private Health Care in the UK. *Journal of Health Economics* 19 (6), 855–876.
- Puuronen, Anne (2014) *Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 144. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Raam, Oddbjørn & Rogstad, Jon & Røed, Knut & Westlie, Lars (2009) Young and Out: An Application of a Prospects-Based Concept of Social Exclusion. *The Journal of Socio-Economics* 38 (1), 173–187.
- Repo, Päivi (2015) Nuorten pääsy terapiaan helpottui hieman. *Helsingin Sanomat* 4.1.2015, A 18.
- Reponen, Sirkku (2014) *Nuorisotakuun palvelujärjestelmän kartoitus -hanke*. Raportti nuorisotakuun palveluista Espoossa. Espoo: Espoon kaupunki & Omnia.
- Rintanen, Hannu (2000) *Terveys ja koulutuksellinen syrjäytyminen nuoren miehen elämäkylässä*. Acta Universitatis Tamperensis 740. Tampere: Tampere University Press.
- Ristolainen, Heidi & Varjonen, Sampo & Vuori, Jukka (2013) *Mitä tiedämme politiikkatoimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointierojen vähentämisessä? Poliittikkatoimien vaikuttavuuden tieto- ja arviointikatsaus*. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 2/2013. Helsinki: SOTERKO & Valtioneuvoston kanslia.
- Røed, Knut (1997) Hysteresis in Unemployment. *Journal of Economic Surveys* 11 (4), 389–418.
- Sandberg, Otso (2015) *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Tampere: Tampere University Press.
- Satka, Mirja & Alanen, Leena & Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (2011) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino.
- Scott, Stephen & Knapp, Martin & Henderson, Juliet & Maughan, Barbara (2001) Financial cost of social exclusion: Follow up study of antisocial children into adulthood. *British Medical Journal* 323, 191–194.
- Shildrick, Tracy & MacDonald, Robert & Webster, Colin & Garthwaite, Kayleigh (2012) *Poverty and insecurity. Life in low-pay, no-pay Britain*. Bristol: Policy Press.
- Siisiäinen, Martti (2014) Työtä vailla olevat nuoret. Teoksessa Kirsti Lempiäinen & Tiina Silvasti (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 91–125.
- Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014) http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki (Viitattu 29.12.2014.)
- Standing, Guy (2011) *The Precariat: The New Dangerous Class*. Lontoo & New York: Bloomsbury Academic.
- Suurpää, Leena (toim.) (2009) *Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan*. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 27. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf> (Viitattu 18.3.2014.)
- TE-palvelut (2014a) Työ- ja elinkeinotoimisto auttaa. http://te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/nuoret/te_toimisto_auttaa/index.html (Viitattu 10.4.2014.)
- TE-palvelut (2014b) Alle 25-vuotiaat ilman tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta. http://te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyysturva/alle_25vuotiaat/index.html (Viitattu 10.4.2014.)
- Teperi, Juha (2005) Kuka saa terveystalvuuia? Teoksessa Matti Heikkilä & Milla Roos (toim.) *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2005*. Helsinki: Stakes.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2011) *Tautiluokitus ICD-10*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2013) Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet 2005–2013. <http://uusi.sotkanet.fi/taulukko/eo3/114/7/3A/0/328/> (Viitattu 1.12.2014.)
- Tilastokeskus (2014) Kuntien avainluvut. Espoo. <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/049.html> (Viitattu 27.11.2014.)
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2002) Emotionaalinen huono-osaisuus peruskoululaisien korostamana syrjäytymisenä. *Nuorisotutkimus* 20 (4), 33–42.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2007) *Nuorten syrjäytymisen ehkäisy*. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 146/2007. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Vamos (2014a) Vamos-palvelukokonaisuus. <http://www.vamosnuoret.fi/> (Viitattu 20.3.2014.)
- Vamos (2014b) Vamos Espoo. <http://www.vamosnuoret.fi/yksikot/espoo> (Viitattu 20.3.2014.)
- Vamos (2014c) Toimintakeskus Espoo. <http://www.vamosnuoret.fi/nuorten-toimintakeskus/toimintakeskus-espoo> (Viitattu 20.3.2014.)
- Vamos (2014d) StarttiKaista Espoo. <http://www.vamosnuoret.fi/starttivalmennus/startti-espoo> (Viitattu 20.3.2014.)
- Vamos (2014e) Vamos Työ. <http://www.vamosnuoret.fi/urapalvelut/vamos-tyo-espoo> (Viitattu 20.3.2014.)

Tiivistelmä

NUORET LUUKULLA. KOLME NÄKÖKULMAA SYRJÄYTYMISEEN JA NUORTEN ASEMAAN PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ

Nuoret luukulla -teos perustuu THL:n ja Nuorisotutkimusverkoston yhteiseen tutkimushankkeeseen, jossa tarkasteltiin syrjäytymisen kustannuksia sekä sitä, miten nuorisoi-, sosiaali- ja työvoimapalvelut kohtaavat 18–29-vuotiaat nuoret ja heidän tarpeensa. Kirja jakautuu kahteen osioon, joista ensimmäinen käsittelee syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveyspalvelujen käyttöä ja kustannuksia ja toinen nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamisia.

Ensimmäinen osio perustuu analyysiin THL:n peruspalveluaineistosta, johon on yhdistetty tietoja toimeentulotukirekisteristä, Eläketurvakeskuksen ansaintarekisteristä ja eläkerekisteristä, Tilastokeskuksen rekistereistä, Kelan rekistereistä sekä AvoHILMOSTA vuosilta 2006–2011. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia eroja syrjäytymisvaarassa olevien vuosina 1982–1984 syntyneiden helsinkiläisten nuorten (N=7579, 62 % miehiä) terveyspalvelujen ja lääkkeiden käytössä on verrattuna vastaavan ikäiseen väestöön. Aineiston perusteella tutkitaan erilaisia syrjäytyneiden polkuja, ja analyysia varten ”syrjäytyneet” nuoret on luokiteltu kolmeen ryhmään syrjäytymisen keston mukaan: kroonisesti syrjäytyneisiin, syrjäytyneisiin ja syrjäytymisvaarassa oleviin. Lisäksi aineistosta on eroteltu ”piipahtelijoiden” ja ”kiinnittyneiden” ryhmät, joiden avulla päästään tarkastelemaan myös syrjäytymisriskin ja muiden tilanteiden vaihtelua nuorten elämässä.

Toinen osio perustuu Espoossa ja Kouvolassa kerättyyn laadulliseen haastatteluaineistoon (N=29). Haastatelluista 19 on 18–29-vuotiaita eri palveluissa asioivia nuoria ja kymmenen asiakastyötä tekeviä ammattilaisia TE-toimistoista, työvoiman palvelukeskuksista, sosiaalityöstä, etsivästä nuorisotyöstä, Vamoksesta ja nuorten tieto- ja neuvontapisteestä. Haastatellut nuoret olivat pääosin tyytyväisiä palveluihin. Ongelmia tuottivat kuitenkin nuorten näkökulmasta pitkät odotusajat, työntekijöiden näkökulmasta puolestaan käyttämättömät ajat. Erityisesti mielenterveyspalveluissa akuutin hoidon piiriin pääseminen oli hankalaa. Työntekijät korostivat luottamuksen syntymistä nuoren ja työntekijän välille palveluiden vaikuttavuuden ehtona. Yhden luukun palveluiden sijasta sekä nuorten että työntekijöiden haastatteluissa korostui tarve yhdelle henkilölle, joka koordinoisi nuoren tilannetta ja asiakkuuksia.

Kokonaisuudessaan hanke vahvistaa aiemmissä tutkimuksissa tehdyn havainnon siitä, että syrjään joutuvat nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä. Lisäksi nuorten tilat ja tilanteet eivät ole stabiileja, vaan he liikkuvat työttömyyden, työllisyyden, opiskelun ja erilaisten asiakkuuksien välillä. Palvelut eivät kohtaa niiden nuorten tarpeita, joilla on alentunut toimintakyky ja jotka eivät ole työ- tai opiskelukykyisiä eivätkä näin ollen myöskään nuorisotakuun piirissä. Nämä nuoret myös käyttävät paljon terveyspalveluita: esimerkiksi kroonisesti syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten käyttämät terveyspalvelut olivat rahassa mitattuna vertailuryhmään nähden seitsenkertaiset.

Sammandrag

UNGA VID LUCKAN. MARGINALISERING OCH UNGAS STÄLLNING INOM SERVICESYSTEMET UR TRE SYNVINKLAR

Verket *Unga vid luckan* grundar sig på THL:s och Ungdomsforskningsnätverkets gemensamma forskningsprojekt, som gick ut på att granska kostnaderna för marginalisering och hur ungdoms-, social- och arbetskraftsservicen bemöter ungdomar i åldern 18–29 och deras behov. Boken är indelad i två delar, av vilka den första handlar om hur ungdomar som klassats som marginaliserade använder hälsotjänster samt kostnaderna för tjänsterna och den andra delen handlar om möten mellan ungdomar och tjänsteproducenter.

Den första delen baserar sig på en analys av THL:s basservicematerial. I analysen har man använt information från utkomststödsregistret, Pensionsskyddscentralens intjäningsregister och pensionsregister, Statistikcentralens register, FPA:s register samt AvoHILMO från 2006–2011. I undersökningen granskas vilka skillnader i utnyttjandet av hälsotjänster och användningen av läkemedel som finns mellan unga helsingforsare (N=7579, 62 % män) födda åren 1982–1984 som riskerar att bli marginaliserade och den övriga befolkningen i motsvarande ålder. Utgående från materialet undersöks olika marginaliseringsstigar, och för analysen har de ”marginaliserade” unga delats in i tre grupper enligt marginaliseringens varaktighet: kroniskt marginaliserade, marginaliserade och sådana som riskerar att bli marginaliserade. I materialet har man ytterligare sorterat de unga i två grupper med hjälp av vilka man kan granska hur marginaliseringsrisken och andra situationer i de ungas liv växlar: ”kortvarigt marginaliserade” och ”sådana som har fastnat”.

Den andra delen baserar sig på kvalitativt intervjumaterial (N=29) som har samlats in i Esbo och Kouvola. Av de intervjuade är 19 personer 18–29-åriga unga som utträttat ärenden för att få olika tjänster och tio professionella som utför kundarbete vid arbets- och näringsbyråer, servicecenter för arbetskraften, socialt arbete, uppsökande ungdomsarbete, Vamos och ungdomsinfon. De intervjuade ungdomarna var överlag nöjda med de olika tjänsterna. Det som ändå skapade problem var enligt ungdomarna de långa väntetiderna och enligt de anställda de oanvända tiderna. Det var speciellt svårt att få akut vård inom mentalvårdstjänsterna. De anställda betonade att för att tjänsterna ska vara effektiva är det viktigt med förtroende mellan den anställda och den unga. Både ungdomarna och de anställda betonade i intervjuerna att det i stället för tjänster som erbjuds vid en lucka skulle behövas en person som koordinerar den ungas situation och klientrelationer.

Som helhet bekräftar projektet de observationer som gjorts i tidigare undersökningar: de marginaliserade ungdomarna är inte någon enhetlig grupp. Dessutom är ungdomarnas situationer och tillstånd inte statiska. Ungdomarna rör sig ofta mellan att vara arbetslösa, anställda, studerande och i olika klientrelationer. Tjänsterna svarar inte på de ungdomars behov som har nedsatt handlingsförmåga och inte är arbets- eller studieföra och på grund av detta inte omfattas av ungdomsgarantin. Dessa ungdomar använder också mycket hälsotjänster: till exempel var de hälsotjänster som användes av ungdomar som klassificerats som kroniskt marginaliserade jämfört med referensgruppen värda sju gånger mera i pengar.

Abstract

YOUNG PEOPLE AT THE COUNTER – THREE PERSPECTIVES TO SOCIAL EXCLUSION AND YOUNG PEOPLE’S POSITION IN THE SERVICE SYSTEM

The book *Nuoret luukulla [Young people at the counter]* is based on a joint research project by the National Institute for Health and Welfare of Finland (THL) and the Finnish Youth Research Network, which examined the costs of social exclusion and how the youth, social and employment services meet 18–29-year-old young people and their needs. The book is divided into two parts, the first of which concerns the use of health services by youth classified as socially excluded and the associated costs, and the second the encounters of youth and service providers.

The first part is based on an analysis of THL’s records on basic services, combined with data from the social assistance register, the Finnish Centre for Pensions’ earnings register and pensions register, Statistics Finland’s registers, Kela’s registers and AvoHILMO from the years 2006–2011. The study examines differences in the use of health services and medications of Helsinki youth born 1982–1984 and at risk of social exclusion (N=7579, 62% men) compared with different control groups of corresponding age. Based on the material, the various pathways of the socially excluded are studied, and for the purposes of the analysis, ‘socially excluded’ youth is classified in three groups according to the duration of their exclusion: chronically socially excluded, socially excluded, and those at risk of social exclusion. Further groups extracted from the material are the ‘droppers-in’ and ‘attached’, permitting also the study of the fluctuation of social exclusion risk and other situations in the lives of young people.

The second part is based on qualitative interview material amassed in Espoo and Kouvola (N=29). Of those interviewed, 19 are 18–29-year-olds using various services, and ten are customer service professionals from TE employment offices, job service centres, social work, outreach youth work, Vamos, and youth information and advice points. The young people interviewed were mostly satisfied with the services. However, from the youth viewpoint long waiting times were a problem, from the employee viewpoint unkept appointments. Particularly in the mental health services, accessing acute treatment was difficult. The employees stressed the creation of trust between the young person and the employee as the condition of effective service. Instead of one-door services, the interviews of both the young people and the employees highlighted a need for a single person who would coordinate the young person’s situation and clientships.

Overall, the project corroborates the observation noted in earlier studies that socially excluded youth is not a homogenous group. Moreover, the states and situations of young people are not stable, but they fluctuate between unemployment, employment, study and clientships of various services. The services do not meet the needs of young people with reduced capacity to function and who are not capable of working or studying, and therefore not included under the youth guarantee. These young persons also use

a lot of health services: for example, the health services used by young people classified as chronically socially excluded were sevenfold compared to the control group, when measured in monetary terms.

Kirjoittajat

Sanna Aaltonen (VTT) toimii erikoistutkijana Nuorisotutkimusverkostossa. Hän on sosiologi ja nuorisotutkija, joka on väitellyt nuorista ja sukupuolisesta häirinnästä Helsingin yliopistossa. Aiemmin hän on tutkinut tukea tarjoaviin hankkeisiin osallistuvien nuorten siirtymiä peruskoulusta eteenpäin, yhteiskuntaluokan ja ylisukupolvisten suhteiden merkityksiä tulevaisuuden suunnittelemisen kannalta sekä marginaalissa olevien nuorten suhdetta kouluun ja koulutukseen.

Päivi Berg (VTT, dosentti) toimii erikoistutkijana Nuorisotutkimusverkostossa. Hän on sosiaalipsykologi ja nuorisotutkija, joka on väitellyt sukupuolen merkityksellistymisestä koululiikunnassa. Muissa tutkimuksissaan hän on käsitellyt lasten ja nuorten vapaa-aikaa, liikuntaharrastuksia, perhettä ja vanhemmuutta, sukupuolta ja yhteiskuntaluokkaa.

Salla Ikäheimo (VTK) toimii tutkimusassistenttina Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella. Hän valmistee Helsingin yliopiston taloustieteen oppiaineeseen pro graduaan, joka tarkastelee syrjäytymisen kustannuksia järjestelmällisen kirjallisuuskatsauksen avulla.

Nuorten syrjäytyminen on yksi 2000-luvun kuumimmista yhteiskuntapoliittisista kysymyksistä ja huolenaiheista. *Nuoret luukulla* -teos tarjoaa tuoreita empiriaan perustuvia näkökulmia nuorten syrjäytymistä koskevaan keskusteluun sekä taloustieteen että nuorisotutkimuksen näkökulmasta.

Teos perustuu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Nuorisotutkimusverkoston yhteiseen tutkimushankkeeseen, joka koostuu kahdesta osiosta. Niistä ensimmäisessä tarkastellaan syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveystalvelujen käyttöä ja kustannuksia rekisteriaineiston avulla, toisessa 18-29-vuotiaiden nuorten aikuisten ja palveluntarjoajien kohtaamisia kummankin osapuolen kanssa tehtyjen haastattelujen kautta. Rinnakkaiset näkökulmat havainnollistavat paitsi nuorten palvelu- ja elämänpolkujen keskinäisiä eroja, myös tutkimuksen erilaisia tapoja hahmottaa nuorten suhdetta yhteiskuntaan.

Tutkimuksen perusteella syrjässä oleminen, sairastavuus ja korkeat terveystalvelujen käytöstä johtuvat kustannukset kytkeytyvät toisiinsa. Haastattelut valottavat kustannusten taustalla olevia rakenteellisia tekijöitä ja yksilötason elämänvaiheita sekä niihin liittyviä valintoja ja pakkoja. Vaikka laaja ja monipuolinen palvelujärjestelmä pystyy vastaamaan monien nuorten tarpeisiin, sellaiset asiat kuin pitkät odotusajat ja mielenterveystalveluiden riittämättömyys näyttävät olevan järjestelmän ongelmia.

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
Sarja: *Kenttä*